SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT

TÜRKÇE METİN · İNGİLİZCE EDEBÎ ÇEVİRİ
TURKISH TEXT · ENGLISH LITERARY TRANSLATION

CİLT II · KUĞUNUN FENDI VE KIYAZ'IN SONU

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı iki sütun hâlinde
With the Turkish text and its English literary translation in facing columns

CİLT II

Bölüm 1 · Kuğunun Fendi, Tulparın Dili
Bölüm 2 · Ay Baltanın Şafağı: Kıyaz'ın Sonu
Bölüm 3 · Buurul'un Gözyaşı, Talas'ın Çağrısı

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Сейтек» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында. «Turar» Yayınevi, Bişkek (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Türkçe edebî çeviri, İngilizce edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. Bu baskı, Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisini karşılıklı sütunlar hâlinde sunan iki dilli baskıdır. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 90.000 mısralık «Seytek» bölümünün 10.292–20.680 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Semetey sır oldu; ama soy tükenmedi. Düşman otağında, ustura gölgesinde doğan bir çocuk, üçlemenin son sözünü söylemek için büyüdü: Seytek. «Seytek», öksüzlüğün, sabrın ve geri alınan yurdun destanıdır; Manas'ın ocağına üçüncü kez düşen közün yeniden aleve dönüşüdür.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta hikâye, Kıyaz'ın elindeki tutsak Ayçürök'ün doğurduğu bebeğin ölümden kıl payı kurtuluşuyla açılır. Kürek kemikleri oyulmuş Külçoro'nun kulluk yılları, on üç yaşında soyunu öğrenen Seytek'in ilk öcü, Kanıkey ile Bakay'ın gözyaşıyla ödenen bedeli, kara mağarada büyülenmiş Semetey'in dile gelişi ve Celmoguz oğlu Sarıbay'a karşı verilen son büyük savaş — hepsi, dişi arslan Kuyalı'nın mızrağıyla taçlanan bir kurtuluşa doğru akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Seytek» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Ata göçtü, oğul kaldı; söz sustu, destan kaldı.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

PREFACE

Semetey vanished into mystery; but the line was not extinguished. A child born in the enemy's tent, under the shadow of the razor, grew up to speak the trilogy's final word: Seytek. «Seytek» is the epic of orphanhood, of patience, and of the homeland won back; it is the ember fallen for the third time upon the hearth of Manas, turning once more to flame.

In this variant, taken down from the lips of Sayakbay Karalaev, the story opens with the hair's-breadth rescue from death of the infant borne by Ayçürök, held captive in Kıyaz's hands. The years of bondage of Külçoro, his shoulder-blades gouged; the first vengeance of Seytek, who learns his lineage at thirteen; the price paid in the tears of Kanıkey and Bakay; the bewitched Semetey brought back to speech in the black cavern; and the last great war against Sarıbay son of Celmoguz — all of it flows toward a deliverance crowned by the lance of the lioness Kuyalı.

In this bilingual edition we present the «Seytek» portion of the Karalaev variant with the Turkish literary translation and its English literary rendering in facing columns, verse against verse. The English preserves the integrity of each line and rebuilds the epic voice anew, keeping proper names in their original spelling and the formulaic refrains as living repetitions. At the head of each chapter stand a two-paragraph summary and brief fact-boxes gathering the events that await the reader.

The father passed on, the son remained; the word fell silent, the epic remained.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	Kuğunun Fendi, Tulparın Dili	Cilt II — bu ciltte
2	Ay Baltanın Şafağı: Kıyaz'ın Sonu	Cilt II — bu ciltte
3	Buurul'un Gözyaşı, Talas'ın Çağrısı	Cilt II — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

KUĞUNUN FENDI, TULPARIN DILI

Ayçürök, oğlu Seytek'i yılkıdan getirme bahanesiyle Kıyaz'dan tulparı Tootoru'yu ister. Önce "ata binen kadın mı olur" diye küplere binen ve onun Talas'a kaçmasından korkan han, kuğu kızının yedi iklimi ayağa kaldıracak tehditleri karşısında pes eder: Tootoru'yu kendi eliyle eyerler, paha biçilmez gök kaftanı da verir. Ne var ki yola çıkar çıkmaz Tootoru insan diliyle konuşup Kıyaz'ı "kadın kulu" diye aşağılayınca, sırrının açığa çıkmasından korkan Ayçürök mercan saç boncuğuyla atın alnına vurup dilini bağlar; küçük düşen Kıyaz özür dileyip onları uğurlarken, kinlenen tulpar yolda sahibesini uçurumlarda parçalamak için deli gibi koşmaya başlar.

KÜNYE — KEY FACTS

- Külçoro'nun gücü geri gelmiştir: Seytek'in sınamasında dizilen doksan ketmeni tek okla delerek eski seksenlik rekorunu aşar.
- Ayçürök, Semetey'in kayboluşundan sonra Kıyaz tarafından zorla alınmış, oğlu Seytek ise ele "Kıyaz'ın oğlu" diye tanıtılmıştır.
- Ayçürök on iki yıl boyunca gizlice dokuz düğmeli ok geçmez kaftan, güçlendirilmiş kalpak ve Köy-Kap dağ tekesi derisinden kandagay hazırlamış, bunları ak heybesinde saklamıştır.
- Ayçürök, Seytek'i yılkıdan getirme bahanesiyle Kıyaz'ı rakıyla ağırlayıp tulpar Tootoru'yu ister; Kıyaz önce reddeder, fitne diye suçlar.
- Kuğu gömleğini giyip Ceti-Özön'ü yerle bir etme ve babası Akun Han'ın ülkesini ayağa kaldırma tehditleri üzerine Kıyaz boyun eğer; Tootoru ile birlikte gök kaftanı da verir.
- Tootoru insan diliyle konuşup Kıyaz'ı aşağılayınca Ayçürök mercan saç boncuğuyla atın dilini bağlar; yolda öfkeli tulpar onu öldürmek için deli gibi koşar.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Geçende Cılgındı'nın düzünde,	*Of late, on the plain of Cılgındı,*
Geniş Talas'ın boyunda,	*Along the broad Talas,*
Yaman yiğit beyim sağken	*While my fierce brave bey was living*
İçim daraldı mı geyik vururdum.	*If my heart grew heavy I would shoot a deer.*
Dönüp dolaşıp oynar yatardım.	*Roaming and circling I lay at play.*
Heybetli aslan sağken	*While the majestic lion lived*
Gücümü sınardım ben bahtsız,	*I would test my strength, luckless I,*
Sıraya dizip yay ile	*Setting them up in a row, with a bow*
Sekseninden birden vururdum.	*I would pierce all eighty at one shot.*
Eski hâlim işte böyleydi», –	*Such indeed was my former state», –*
Deyip, böylece, Külçoro	*Saying thus, Külçoro*
Eski hünerini, büyük kavgayı,	*His old prowess, the great battle,*
Türküsünü söyleyip durdu,	*Kept singing on in his song,*
Onulmaz büyük derdinin,	*Of his great incurable grief,*
Çilesini anlatıp durdu.	*Kept telling all the torment.*
Sırrını dinleyip er Seytek,	*Hearing his secret, brave Seytek,*
Atmaca gibi davranıp,	*Acting like a sparrow-hawk,*
Kaplan aslanın ağzına	*Into the mouth of the tiger-lion*
Nereden ise akıl gelip,	*From somewhere wisdom coming,*
Kınsız kılıç kuşanıp,	*Girding a sheathless sword,*
Hızır'ın dokunduğu yiğit,	*The brave whom Hızır had touched,*
Söz söylemeye çıktı hazırlanıp:	*Made ready and rose up to speak:*
«Benim ağam Külçoro	*«My elder brother Külçoro*
Başımın üstündeki sığınağım.	*Is the refuge above my head.*
Yiğitlik eden talihim.	*My fortune that does deeds of valor.*
Bilenlerden sorup izlesem,	*If I ask and trace it from those who know,*
Bilgelerden sorup öğrensem,	*If I ask and learn it from the sages,*
Sayısızın derlendiği yığın imiş,	*He was a heap where countless gathered,*
Minare yakan kor imiş,	*He was an ember that burned minarets,*
Ay-âlemin tamamında	*In all of the moonlit world*
Ağam gibisi yok imiş.	*There was none like my brother.*
Yiğit imiş, dayanak imiş,	*He was a brave, he was a pillar,*
İnsandan aşkın aslan imiş.	*A lion surpassing humankind.*
Atışana azabı	*Upon whoever traded shots, the torment*
Salan erlerden biri imiş,	*He was one of the men who cast it,*
Ay-âleme büyük kavga	*Upon the moonlit world great battle*

Salan canlardan biri imiş.
Kirpiği alev, gözü kor,
İnsanda böyle dehşet yok!
Ağan düşmana girdiğinde

He was one of the souls who cast it.
Lashes of flame, eyes of ember,
In man there is no such terror!
When your brother charged the foe

Ak kelteyi doldurmuş.
Bahadırın gazabından
Bağrı tüylü kara yer
Kalınlığı sayesinde durabilmiş.
Öfkelenip davrandığında,
Ay-âlemi çekip çevirmiş,
Altı kalın kara yer
Han ağamın gazabından,
Kalın yerinden tütüp durmuş.
Hızırlı aslan sağken,
Kızıl çelik börkü giymiş,
Öfkesine dokunana,
Âlemi bozup yangın salmış.
Otlu yeri tutuşturup,
Çayırlığa ateş koymuş.
Keskin mi keskin sultan ağamın
Er olduğu dahi gerçek,
Âdemoğlu kullar içinde
Gerçek alıcı şahinin
Aslan olduğu dahi gerçek.
Çıkmazı bozup yol açmış,
Doğan ağam, şahinim
Dört bir yanı bozup yol açmış,

He had loaded the white kelte.
From the batyr's wrath
The black earth with its downy breast
Endured only thanks to its thickness.
When he stirred himself in fury,
He hauled and turned the moonlit world,
The six-layered thick black earth
From my khan brother's wrath,
Smoked from its thickest depths.
While the Hızır-guarded lion lived,
He wore his cap of crimson steel,
On whoever touched his anger,
He wrecked the world and set a blaze.
Kindling the grassy ground,
He put fire to the meadowland.
That my keenest sultan brother
Was a true man is also truth,
Among the slaves, the sons of Adam,
That the true hunting falcon
Was a lion is also truth.
He broke the impasse, opened a road,
My falcon brother, my hawk
Broke through all four quarters, opened a road,

Karşısına çıkana el atmış.
Rastladığını savurup atmış,
Karşılaştığını yakmış,
Kalabalığın ulaşamadığı büyük yolda,
Küheylanını oynatmış,
Rastladığını perişan edip
Düşmanlık edeni yerde süründürmüş,
Kaleyi bozup kan almış,
Sayıya gelmez düşmana
Kimsenin görmediği tozu koparmış,

Laid hands on whoever crossed him.
Whomever he met he hurled away,
Whomever he faced he burned,
On the great road crowds could not reach,
He made his steed dance and play,
Leaving whom he met in ruin
He dragged the hostile through the dirt,
He broke the fortress and drew blood,
Upon the countless enemy
He raised dust no one had ever seen,

Bahadırın gazabından
Tutuşan düşman şaşa kalmış.
Öfke nöbeti tuttuğunda,
Kargaşayı fena başlatmış.
Sataşan düşmanın
Başını kesip perişan etmiş,
Gerçekten ulu dayanak imiş,

From the batyr's wrath
The kindled foe stood dumbstruck.
When the fit of fury seized him,
He set the turmoil going fiercely.
Of the enemy who provoked him
He cut the head and left them wretched,
Truly he was a mighty pillar,

Ciddi girişen düşmanı.
Tutuştuğunda yoluna sermiş,

Cezasını eliyle vermiş,

Karşısına kul çıkamamış,
Yüz tutup düşman yenememiş,
Mızrak uzatsa kor olmuş,
Sataşan düşman yok olmuş.
Ürgenç'i vurup yol etmiş.
Bahadır Koco, er Toltoy,
İkisini boğazlayıp hor etmiş.
Gazabı sert başlatmış,
Yiğit geçinen erlerin
Hepsini kesip atmış.
Kayalık geçidi bozup yol açmış,
Ay-âleme el uzatmış,
Kaplan görünüşlü pars,
Mızrakçılar içinde ağamın
Ustalığı dahi gerçek.
Ay-âlemce pek malûm
Yamanlığı dahi gerçek.
Besbelli usta, seçkin yiğit,
Bozkurtluğu bir başka.
Kaplan ağam Külçoro'ya
Çok kişi kaplan der imiş,
Rast geleni yer imiş.
Yarsa kana doymayan,
Ağam obur bir kurt imiş,
Benim Şay'ın koruduğu ağama
Yurdun kalesi der imiş.

The foe that gravely set upon him.
When he grappled he laid them on his road,
He dealt their punishment with his own hand,
No slave could stand before him,
No foe that faced him could prevail,
If they thrust a lance he turned to ember,
The foe that provoked him was no more.
He struck Ürgenç and made it a road.
Batyr Koco, brave Toltoy,
He throttled both and put them to scorn.
He loosed his wrath in fierceness,
Of the men who passed for braves
He cut down every one.
He broke the rocky pass, opened a road,
Stretched his hand over the moonlit world,
The pard with a tiger's aspect,
Among the lancers, my brother's
Mastery too is truth.
Known full well through the moonlit world
His fierceness too is truth.
A manifest master, chosen brave,
His grey-wolf nature is a thing apart.
To my tiger brother Külçoro
Many folk would say 'tiger,' it's told,
He would devour whatever he met.
Never sated with blood when he split them,
My brother was a gluttonous wolf,
To my brother whom Şay protected
They would say 'fortress of the land.'

Geniş sırtı yerindeyken.
Boz tavşanını oynatmış,
Sayısız tümen düşman gelse,

Kılıçlayıp döve döve perişan etmiş,

Kılıcını kana bandırmış,
Karşısına denk düşeni
Öldürüp yere bastırmış.
Bileği kalın, taş yürek,
Fil gövdeli o yaman,
Yetiştiğine büyük belâ salmış.
Dağı bozup yer etmiş,

Ormanı yakıp çöl etmiş,
Yöneldiğinde düşman yanıp yakılmış,

Yiğitliği, aslanlığı,
Ay-âlemce bilinmiş.
Karşısına çıkan düşmanı
Demet demet attan yıkılmış,
Ağam gazaba geldiğinde
Hakan'ın yurdu devrilmiş.
Yüzleşene velvele salmış,
Rast gelene kavga salmış,
Heybetle yükselen Ala-Too'yu
Ustalıkla yurt etmiş,
Ala-Too'nun Kırgız'ını
Azaptan kurtarıp el etmiş.
Yapa yapa dam kurup,
Dike dike bağ yetiştirip,
Talas'a bakıp onu yurt etmiş.
Âlem yurduna aziz baş olan

Ünlü çoroyu aslan etmiş.
Benim ağam Semetey
Her şeyiyle eksiksizdi,
İçine bakıp otursan

While his broad back was still sound.
He set his grey hare a-playing,
Though countless tümens of foes should come,
Sword-striking, beating, he left them ruined,
He dipped his sword in blood,
Whoever fell to match him
He killed and pressed into the ground.
Thick of wrist, heart of stone,
That fierce one with an elephant's frame,
Cast great calamity on all he reached.
He broke the mountain, made it flat ground,

He burned the forest, made it desert,
When he turned, the foe was burnt and scorched,
His valor, his lion-heartedness,
Was known through the moonlit world.
The foe who rose against him
Toppled from their horses sheaf on sheaf,
When my brother came to wrath
The Hakan's realm was overturned.
He cast alarm on those who faced him,
He cast battle on whom he chanced upon,
The Ala-Too rising in grandeur
He made with mastery his homeland,
The Kırgız of the Ala-Too
He freed from torment, made a people.
Building roof on roof he raised,
Planting garden after garden upright,
He looked to Talas and made it home.
Him who stood dear head over the whole world's land –
He made the famous choro a lion.
My elder brother Semetey
Was complete in every way,
If you sat and looked within him

Yeryüzünden genişti
Ağamın hâli işte böyle –
Yurt tuttuğu geniş Talas.
Babası cömert ulu Manas.
Dünyanın dört bucağını
Derleyip durduğum çağda,
Ay-âlemi perişan edip
Hükmedip durduğum çağda,
Kara çelik Zülfikar'ı
Savurup durduğum çağda,
Ay-âlemin tamamını
Çiğneyip geçtiğim çağda.
Buzu kırıp yol edip,
Bozguncuyu hor edip,
Taşı kırıp yol edip,
Çekişeni hor edip,
Kaçanı hiç bırakmadan
Yakalayıp durduğum demde,

He was wider than the earth
Such was my brother's state –
The broad Talas where he made his home.
His father generous, great Manas.
The four corners of the world
In the season when I gathered them,
When I laid the moonlit world to waste,
In the season when I held dominion,
The black-steel Zülfikar
In the season when I swung it,
The whole of the moonlit world
In the season when I trampled through.
Breaking the ice, making a road,
Putting the wrecker to scorn,
Breaking the stone, making a road,
Putting the quarreler to scorn,
Never letting the fleeing go
In the hour when I kept seizing them,

Ay-âleme büyük kargaşa
Salıp durduğum demde.
Kızıl kılıç Zülfikar'ı
Sapından tutup çevirip,
Geçidi tepip un ufak edip,
Kast edeni yere serip,
Buzu tepip devirip,
Bozgun vereni yere serip,
Çiğneyip geçtiğim demde,
Ay-âlemin tamamını
Elimde tuttuğum demde,
Gönül taşkın, tasa yok iken,
Cehennemden kıl kadar iz yokken,
Yağrın etini kesip yerdik,
'Ceza nerede?' derdik,
Çıplak bileğe Zülfikar'ı
Asıp durduğum demde,
Ay-âlemi perişan edip,
Sürüp durduğum demde,
Kurtulanı terkiye vurup,

Upon the moonlit world great turmoil
In the hour when I kept casting it.
The red sword Zülfikar
Gripping by the hilt and wheeling,
Kicking the pass to powder,
Laying low whoever plotted,
Kicking the ice and tumbling it,
Laying low the rout-maker,
In the hour when I trampled through,
The whole of the moonlit world
In the hour when I held it in my hand,
Heart brimming over, free of care,
No trace of hell by a hair's breadth,
We would cut and eat the shoulder-flesh,
'Where is the punishment?' we would say,
On my bare wrist the Zülfikar
In the hour when I kept it hung,
Laying the moonlit world to waste,
In the hour when I drove it on,
Slinging the survivor behind my saddle,

Nişan alıp durduğum demde,
Ay-âlemin tamamını
Elimde tuttuğum demde,
Heybetli koca Kara-Şaar'ı –
Ele geçirip tuttuğum demde,
Tutuşanı perişan edip,
Nişan alıp durduğum demde.
Otağı bozup ıssız koyup,
Karşılaşan düşmanı perişan edip,
Yamacı bozup ıssız koyup,
Saldıranı perişan edip,
Hükmedip durduğum demde.
Cılgındı'nın düzünde,
Geniş Talas'ın boyunda,
Kapılı han otağında
Üç-Koşoy'lu hisarda,
Kaynar'ın kara gözesinde,
Tam çınarın dibinde.
Yan tarafı Kötörmö,
Kötörmö'nün düzünde,

In the hour when I took my aim,
The whole of the moonlit world
In the hour when I held it in my hand,
Mighty old Kara-Şaar –
In the hour when I seized and held it,
Ruining whoever grappled,
In the hour when I took my aim.
Wrecking the pavilion, leaving it desolate,
Ruining the foe I met,
Wrecking the hillside, leaving it desolate,
Ruining whoever attacked,
In the hour when I held dominion.
On the plain of Cılgındı,
Along the broad Talas,
In the gated khan's pavilion
In the stronghold of Üç-Koşoy,
At the black spring of Kaynar,
Right at the foot of the plane tree.
Its flank is Kötörmö,
On the plain of Kötörmö,

Üç-Koşoy'un boyunda,
Talas'ın döküldüğü yüzde,
Yan tarafı Kan-Cayloo –
Kan-Cayloo'nun kıyısında.
Kara geçit Aça-Say,
Oğlum Seytek, dinleyiver,
Nice hasretim, derdim var!
Argın, Kırgız ova boyu dizilip,
Sıra sıra geçtiği demde,
Pehlivanlığı, erliği, aslanlığı,

Sınayıp durduğu demde,
Benim ağam Semetey,
Kısır kısraktan tutup keserdi,
Geniş paçalı, yayvan göğüslü
Geniş bağırlı nicesinin,
Yakışıklı yiğidin
Gücünü sınayıverirdi.

Along the Üç-Koşoy,
On the side where Talas pours down,
Its flank is Kan-Cayloo –
On the shore of Kan-Cayloo.
The black pass Aça-Say,
My son Seytek, listen now,
How much longing, how much grief I bear!
Argın and Kırgız ranged along the plain,
In the hour they passed in rank on rank,
Their wrestler's might, manhood, lion-heart,
In the hour he kept testing them,
My elder brother Semetey,
Would seize and slaughter barren mares,
Broad of trouser-leg, wide-chested,
Of many a broad-bosomed one,
Of the handsome brave
He would put the strength to trial.

Altmış kısır, kırk kısrağı
Ödül koyup adardı.
Boğayı kesiverirdi,
Çeliğe adanmış nicesinin,
Düşmana dalan yiğidin,
Mızrakta becerikli ustanın,
Düşmanın çaresini bilen yamanın,
Akıl ve çare bulanın,
'Emanet canım kurban' – deyip,
Canını kurban koyup
Düşmana karşı at süren erin,

Düşman yaklaştırmadan yurdunu koruyanın,
Ağam gücünü sınayıp seçerdi.
Kara gönüllü nicesinden,
Halkın sınadığı yiğitten,
Doğru bozkurt olanlardan,
Tuğ dibinde durandan,
Doğan gibi, kara yurt için
Canını kurban edenden,
Asil ağam Semetey
Nicesi içinden seçip alırdı.
Mızrakta usta mahiri,
İnsandan üstün doğmuş

Çevik, seçkin yamanı,
Kuldan üstün genç doğanı,
Kıyamet kopup düşman gelse,

Toprak uçup yer sarsılsa,

Er başına bir müşkül,
Cehennemî çetin iş gelse,
Ölmedikçe geri durmayanı,
Bu canı harcayıp
Düşmanla çarpışanı seçerdi.
Kavgayı sert vurandan,
Mızrakta usta mahirden,

Sixty barren beasts, forty mares
He would set and pledge as prize.
He would slaughter the bull,
Of many a one devoted to steel,
Of the brave who plunged at the foe,
Of the master skilled with the lance,
Of the fierce one who knew the foe's remedy,
Of him who found wit and remedy,
'My mortal soul is the offering' – saying,
Laying down his life in sacrifice
Of the man who spurred his horse against the foe,

Of him who guarded his land, letting no foe near,
My brother tested strength and chose.
From many a black-hearted one,
From the brave the people tested,
From those who were true grey wolves,
From him who stood at the standard's foot,
Like a falcon, for the black homeland
From him who gave his life in sacrifice,
My noble brother Semetey
Would pick and choose from many.
The master adept with the lance,
Born superior to mankind

The nimble, chosen fierce one,
The young falcon born above the slave,
Though doomsday broke and foes should come,

Though dust should fly and earth should shake,

A hardship on each man's head,
Though hellish grievous toil should come,
Him who never yields till dead,
Him who spends this very life
And grapples with the foe — he chose.
From him who struck the battle hard,
From the master adept with the lance,

Çare bulucu, uğuru ak,
Heybeti, görünüşü ordu gibi,
Gözü sarp kaya gibi,
Görünse düşmanı yutacak gibi,
Pehlivanlığı bir başka,
Bahadırlığı bir nice,
Kurumlu duran erenden,
Geniş bağırlı yiğitten,
Dövüşünde can yiyenden,
Buğra perçemli, kısa yeleli
Küheylanın ağzını çevirirdi,
Böyle canları çok toplayıp,
Gazaba gelip aslan ağam,
Heybetli pehlivan, güçlü yurt,
Bahadır ağam Semetey –
Güçlerini sınayıp dururdu.
Geniş Talas'ın koyağında
Gözbebeğim ağam, aslan ağam,
Kalın Kırgız eli esen,
Geniş Talas'ta yatardık.
Bir gün olsun dinlenip
Yatmadığı o demde,
Paçam ayağıma
Sığmadığı o demde,
Uçup ölecek kaya bulamayıp,
Vuruşup ölecek düşman bulamayıp,
Aşıtlara dağ bulamayıp,
Atışacak ok bulamayıp,
Sürecek yol bulamayıp,

Çarpışacak ordu bulamayıp,
Püsküllü mızrak, sırlı kılıç
Sallayıp durduğum demde,
Ay-âlemi perişan edip
Sefa sürdüğüm demde,
Can yoldaşım ağam sağken

Cazayıl yayımı alırdım,
Gülümseyip duran bu garip can

The remedy-finder, of bright fortune,
His grandeur and his look like an army,
His eye like a sheer crag,
As if, once seen, he'd swallow the foe,
His wrestler's might a thing apart,
His valor manifold,
From the champion who stood in pride,
From the broad-bosomed brave,
From him who devoured souls in his fight,
Camel-forelocked, short of mane —
He would turn the courser's mouth around,
Gathering many such souls,
My lion brother, roused to wrath,
Majestic wrestler, mighty land,
My batyr brother Semetey –
Would keep testing their strength.
In the vale of broad Talas
My eye's own light, my lion brother,
The thick Kırgız people safe and sound,
We lay at ease in broad Talas.
Not for a single day at rest
In that hour when he never lay,
When my trouser-leg upon my foot
Would not fit, in that same hour,
Finding no cliff to fly and die from,
Finding no foe to fight and die by,
Finding no mountains for the passes,
Finding no arrow to trade shots,
Finding no road to drive along,

Finding no army to clash against,
Tasseled lance and burnished sword
In the hour when I kept swinging them,
Laying the moonlit world to waste
In the hour when I took my pleasure,
While my soul's companion, my brother, lived

I would take my cazayıl bow,
This poor smiling soul of mine

Gücü sınar dururdum.
Cömert ağam sağken
Zevke doyasıya dalardık,
Kuvvet sınayıp hâl görüp,
Sekseninden ketmeni dizip,
Yay ile atardık.
Heybetli ağam sağken,
Gürleyip coşan aziz canlar
Gücü sınayıp yatardık.
Eski gücüm işte buydu,
Pars bozkurt, hunhar aslan,
Aziz ağamın çağıydı.
Gazaplı Beecin hakanını
Bir yana sürdüğüm demde,
Ay-âlemi perişan edip,
Yakıp durduğum demde.
Paçam ayağıma
Sığmadığı o demde,
Bütün gücüm bedenime
Sığmayıp taştığı demde,
Ketmen atıp güç sınayıp,
Çarpışıp kuvveti hep sınayıp,
Kurulup coşan ağanın
Sırrı işte böyleydi.
Bölünmeden, yarılmadan,
Bütünlüğü işte böyleydi.
Vaktiyle göçüp giden ağanın
Gücü işte böyleydi,
Ödülüne kırk kısırı
Yılkıdan tutup keserdik,

Gücü sınayıverirdik.
Doksan kısır kısrak kestirip,

Seksen ketmen dizdirip,
Kuvvetini sınardık,
Ondan sonra bu garip can
Vuruşulan düşmana giderdik» –
Deyip böyle söyleyince,

Would keep on testing strength.
While my generous brother lived
We plunged to our fill in delight,
Testing strength, seeing how we stood,
Setting eighty ketmens in a row,
We would shoot them with the bow.
While my majestic brother lived,
Dear souls that roared and surged,
We lay there testing strength.
Such was my strength of old,
Pard grey wolf, bloodthirsty lion,
It was my dear brother's era.
The wrathful hakan of Beecin
In the hour when I drove him aside,
Laying the moonlit world to waste,
In the hour when I kept burning.
When my trouser-leg upon my foot
Would not fit, in that same hour,
When all my strength within my body
Would not fit and overflowed,
Shooting at ketmens, testing strength,
Clashing, forever trying force,
Of your brother, proud and surging,
Such indeed was the secret.
Undivided and uncloven,
Such indeed was his wholeness.
Of the brother who long since passed away
Such indeed was the strength,
For his prize forty barren mares
We would seize from the herd and slaughter,
We would put strength to the trial.
Having ninety barren mares cut down,

Having eighty ketmens set in row,
We would test his strength,
After that this poor soul —
We would go against the embattled foe» –
When he had spoken thus,

Yiğidin oğlu er Seytek
Kuvvetini sınamak için,
Bahadır oğlu Kıyaz'a
Ölçüp cenge salmak için,
Nicedir yatan öcü almak için,
Kırk kısırakla besili tayı
Yılkıdan tutup kesti,
Külçoro gücünü sınasın diye,
Doksan sağlam ketmeni
Sıraya toplu dizdi.
Şay'ın koruduğu Külçoro
Ödül yarışından kaçar mı,
Eski gücünü sınadı.
Mızrakta becerikli çoronun
Ustalığı dahi var,
Âlemce adı bilinen,
Beecin'de bir adı var,
Defterine çizilmiş.
Pehlivanlığı başkaca,
Bahadırlığı bir nice,
Bileği kalın, taş yürek,
Fil gövdeli o yaman,
Atılışı kaplan gibi,
Vuruşanı sağ komaz gibi,
Saldırışı azgın domuz gibi,
Kapışı pars gibi.
Uğurlu yürüyüşü kaplan gibi,
Karşılaşan sağ kalmaz gibi.
Serpip savurduğu kürk seksen dört,
Serpip aldığı kızıl yangın,
Görünüşünü görsen işte şöyle,
Besbelli müşkül, tam belâ,
Heybeti kalın, zehri güçlü,
Ner gövdeli belâ,
Kapışanı dümdüz etmiş.

The brave's son, brave Seytek,
So as to test his strength,
Against Kıyaz the batyr's son
To measure him and send him to war,
To take the long-lying vengeance,
Forty barren mares and a fattened colt
He seized from the herd and slaughtered,
That Külçoro might test his strength,
Ninety sturdy ketmens
He ranged all together in a row.
Külçoro whom Şay protected —
Would he flee the contest for the prize?
He tested his strength of old.
The choro adept with the lance
Has his mastery besides,
His name known through the world,
He has a name in Beecin,
Inscribed within their register.
His wrestler's might is something else,
His valor manifold,
Thick of wrist, heart of stone,
That fierce one with an elephant's frame,
His lunge is like a tiger's,
As if he'd leave no fighter alive,
His onslaught like a raging boar,
His seizing like a pard's.
His blessed stride is like a tiger's,
As if none who met him stayed alive.
The furs he scattered forth — eighty-four,
What he scattered up — red conflagration,
If you saw his aspect, it is thus,
Manifest hardship, calamity entire,
His grandeur thick, his venom strong,
A calamity with a bull-camel's frame,
He flattened whoever grappled him.

Saldırdığında canları çiğneyen,
Orak gibi biçiciliği de var,
On sıra cana doymayan,

Trampling souls when he attacked,
He has a sickle's mowing too,
Unsated by ten ranks of souls,

Islah olmaz Çoro'nun
Hoyratlığı dahi var.
Aydın derya çadırı,
Âdemoğlunun bahadırı,
Çığlıkların yükseldiği geniş yazıdan,
Serçe uçmaz geniş vadiden, –

Deyip, böylece er Seytek,
Doksan sıra ketmeni
Sıraya koyuverdi.
«Ulu da idin, aslan da idin,
Böylesi bozkurt er de idin!
Pazarından, çağından
Geçtin mi ola, han ağam,
Yaslı müşkül günler görüp,
Zalimden zulüm görüp,
Nice çetin iş görüp,
Beden gevşeyip güç gidip,
Derman yorulup hep tükenip,
Gittin mi ola, han ağam.
Dermanlıysan, er isen,
Eski gücünü ortaya koyun,
Tutuşacağın düşman Kançoro
Kara sarp dağ sırtı gibi,
Ciddi kapışacağın er Kıyaz –
Su verilmiş kızıl demir gibi.
'Dermanı bitip Külçoro
Onların elinde öldü' dedirtmeden,
Heybetli müşküle girişin,
Görklü ağam, seçkin yiğit,
Gücünü sınayıver.
Derman kaynayıp güç dolarsa,
Eskisi gibi iş olursa,
Ondan sonra cenge girin» –
Deyip, böylece, er Seytek,
«İnat edip Kançoro,
Keñ-Kol'dan göçünü vururs a,
Kurumlanan o haramdan

Of the incorrigible Çoro
There is the roughness too.
Pavilion of the shining sea,
Batyr of the sons of Adam,
From the broad plain where cries rose high,
From the wide valley where no sparrow flies,
–
Saying thus, brave Seytek,
Ninety rows of ketmens
He set down all in line.
«Great you were, a lion you were,
Such a grey-wolf man you were!
From your market-day, your prime,
Have you passed now, khan my brother,
Seeing mournful days of hardship,
Seeing tyranny from the tyrant,
Seeing many a grievous toil,
Body slackened, strength departed,
Vigor wearied, all consumed,
Have you gone thus, khan my brother?
If you have vigor, if you are a man,
Set forth your strength of old,
Kançoro, the foe you'll grapple,
Is like a black sheer mountain ridge,
Brave Kıyaz, whom you'll fight in earnest –
Is like red iron tempered in water.
'His vigor spent, Külçoro
Died at their hands' — let none say it;
Enter the majestic hardship,
My splendid brother, chosen brave,
Put your strength now to the trial.
If vigor boils and strength fills up,
If it goes as in the old days,
After that then enter battle» –
Saying thus, brave Seytek,
«If Kançoro in his spite
Strikes your caravan from Keñ-Kol,
From that swaggering profane one

Öcünü işte böyle al» –
Deyip, böylece, er Seytek,
Küheylan aslanın soyu
Küheylanın ağzını çevirdi,
Heybetli ağan çoronun
Gücünü sınayıp durdu.
Almambet oğlu Külçoro
Işıl ışıl kızıl kordu,
Yaratılışta eşi yoktu.
Uzun boylu, geniş sırtlı,
Hem pehlivan, hem aslan,
İnsandan çıkmaz böyle er.
Geniş bağırlı, yayvan göğüslü,
Endamlı güzel, kara göz,
Yiğit doğmuş Külçoro.
Kızılsart var, Kara dev,
Değerli çoro nicesi
Doksan sıra ketmeni
Sıraya koyup dizdiler.
Bahadırın başparmağından yağ çıkıp,
Boğazından kan çıkıp,
Bilek kemiği bükülüp,
Kaburgası ayrı esneyip,
İri kemikleri çatırdayıp,
Kapı kanadı gibi bembeyaz diş,
Halkınkinden başka diş,
Her ısırışta çatırdayıp,
Şay'ın koruduğu garibe
Doksan çetin ketmeni
Sıraya koyup verdiler,
Şay'ın koruduğu garibin
Bahadırlığını gördüler,
Halk üşüşüp seyre durdu,
Yiğidime şaşa kaldı.
Yurt çığrışıp velveleye verdi,
Göğü yaran uğultu koptu,
Nice halk üşüşüp,
Ünlü bozkurt yiğide
Halklar hayran kaldı.

Take your vengeance even so» –
Saying thus, brave Seytek,
Stock of the lion of coursers,
Turned the courser's mouth around,
Of your majestic brother-choro
He kept testing the strength.
Almambet's son Külçoro
Was a gleaming crimson ember,
In creation he had no equal.
Tall of stature, broad of back,
Both a wrestler and a lion,
From mankind comes no such man.
Broad-bosomed, wide of chest,
Shapely, handsome, black of eye,
Külçoro born a brave.
There is Kızılsart, the Black giant,
Many a worthy choro —
The ninety rows of ketmens
They set down and ranged in line.
Fat oozing from the batyr's thumb,
Blood coming from his throat,
His wrist-bone bending,
His ribs gaping wide apart,
His great bones cracking loud,
Teeth white as a door's white leaf,
Teeth unlike the people's teeth,
Cracking at every bite,
To the poor one whom Şay protected
Ninety hard ketmens
They set in a row and gave,
Of the poor one whom Şay protected
They saw the valor then,
The folk thronged round to watch,
They marveled at my brave.
The land cried out in tumult,
A roar broke out that split the sky,
Many a people thronging,
At the famous grey-wolf brave
The peoples stood in awe.

Bütün dermanı yerindeydi,

Baştan başa gövdesi güçtü,
Namlıydı, dayanaktı,
Hem yiğitti, hem aslandı.
Karlı kara dağ idi,
Karaltısı yüce kaya idi,
Düşmana çelik ok idi,
Yaratılmış kul oğlundan
Sönmeyen kızıl kor idi.
Doğmuş âdem oğlundan
Böylesi yiğit yok idi,
Tanrı'nın gerçek kulu idi,
Hunhar Manas şahininin,
Arslan Almambet'in oğlu idi.
Kınsız kılıç kuşanıp,
Ay-âlemi dolanıp,
Çıkmazı bozup yol açmış,
Dört bir yana el salmış.
Kana doyup pekişmiş,
Halkın tamamınca
Pars çoro diye ün salmış.
Sönmeyen yalım kor idi,
Âdemoğlu kullarda –
Böylesi yaman yok idi,
Beyi bozkurt öleli,
Azabı fazlasıyla görmüştü.
İki eli oyulup,
Horluğa düşüp soyulup,
Günü bir tutam dar olup,
Göreceği müşkül, kan olup,
Oğlan dehşetli işe girişti,
Eklemleri gevşeyip titredi,
Sarı su bastı bedenini.
'Dermanı ne kadar kaldı?' – deyip,
Uğul uğul yurt düşünüp,

Halk böylece bakıp durdu,
Almambet oğlu aslan Çoro,

All his vigor was in place,

From head to foot his body was strength,
He was renowned, he was a pillar,
Both a brave and a lion.
He was a snowy black mountain,
His silhouette a lofty crag,
A steel arrow against the foe,
Of the created sons of slaves
He was an unquenched crimson ember.
Of the born sons of Adam
There was no such brave as he,
He was God's true servant,
Of the bloodthirsty falcon Manas —
He was lion Almambet's son.
Girding a sheathless sword,
Roaming the moonlit world,
He broke the impasse, opened a road,
Stretched his hand to all four quarters.
Sated with blood, grown hard,
Throughout the whole of the people
He won fame as the pard choro.
He was an unquenched blazing ember,
Among the slaves, sons of Adam –
There was no fierce one like him,
Since his grey-wolf bey had died,
He had seen torment in abundance.
His two hands carved and maimed,
Fallen to scorn, stripped bare,
His day a handspan narrow,
What he'd see: hardship and blood,
The lad set to a dreadful task,
His joints slackened and trembled,
Yellow water flooded his body.
'How much vigor has he left?' – saying,
The land in murmuring throngs pondering,

The folk thus stood and watched,
Almambet's son, the lion Çoro,

Şay'ın koruduğu er Çoro –
At yorup yer görmüş,
El dolaşıp el görmüş,
Bahadırlığı bir nice,

Pehlivanlığı bir bunca.
Geniş ağızlı, yalçın kaşlı,
Bozkurtluğunu düşünüp gör.
Geçidi bozup yol açmış,
Tükeneceğini düşünmeden,
Altı san orduya dalıvermiş.
Elin direği er Çoro'ya
Kazı doğrayıp yağ verip,
Aşını yemeğini bolca verip,
Yetim büyüyen er Seytek
Başka bir şenlik kurdurup,
Besili kuzu, semiz baş,
Kazan kazan kaynattırıp,
Şekeri kar gibi kemirtip,
Karkıt rakısını içirtip,
'Beni güzelce büyüten ağam' – deyip,
'Aslan olduğunu bilirim' – deyip,
'Sağ gezerse ağamın
Bir faydası dokunur' – deyip,
Halkın söylediği söz idi,
Aziz ağam bozkurdu.
Âlemde eşi yok dediydi
Gözüyle görmüştü uzaktan
Göğü yaran kavgadan,
Tek başına çıktığı yarıştan.
Dayanak olduğu gerçekse,
Atamdan kalan emaneti –
Aslan olduğu gerçekse,
Gayreti bilenip dolmuştur,
Bagış'ın oğlu Kıyaz'la
Kapışacak çağı gelmiştir.
Kuvvetini sınamak için,
Ceti-Özön dolusu cediger –
Ağası kemale erdiyse,

Brave Çoro whom Şay protected –
Had wearied horses, seen far lands,
Had wandered peoples, seen the peoples,
His valor manifold,

His wrestler's might as much again.
Wide of mouth, with craggy brows,
Think and behold his grey-wolf nature.
He broke the pass and opened a road,
Without a thought that he might be spent,
He plunged into an army six san strong.
To brave Çoro, the people's pillar,
Carving kazı, giving fat,
Giving food and meals in plenty,
Brave Seytek, who grew up orphaned,
Had another feast set up,
Fattened lamb and fatted head,
Boiled up cauldron after cauldron,
Had sugar gnawed like snow,
Poured out the karkıt spirits,
'The brother who raised me well' – saying,
'I know he is a lion' – saying,
'If my brother walks alive
Some good will come of him' – saying,
It was the word the people spoke,
My dear brother, my grey wolf.
'He has no equal in the world,' they said;
He had seen it with his eyes from far,
From the battle that split the sky,
From the contest he entered all alone.
If it is true he is a pillar,
The legacy left me by my father –
If it is true he is a lion,
His zeal is whetted and brimmed full,
With Bagış's son Kıyaz
The hour has come for him to grapple.
So as to test his strength,
The cediger filling Ceti-Özön –
If his brother has come to ripeness,

Kıyaz'dan öcünü almak için,
Kırgını şenlik gibi salmak için,
Kara suya kan döküp,
Vadili yere ateş koyup,
Düz yerde sırt kabartıp,
Düşmanı tüketircesine kavga açıp,

Dönüp bakmadan kırgın salmak için.

Ağası güç kuvvete gelirse
Bozkurdun kan bedelini almak için,
Doksan sıra ketmeni
«Atıver» deyip çoroya,
Erliğini sınayıverdi.
O ketmeni atmak için,
Şay'ın koruduğu Külçoro
Dermanı tartıp görmek için.
Dermansızsa utanıp,
Ecelden önce ölmek için,
Dermanı varsa bile bile
Bir belâyı koparmak için,
Dermansızsa bu garip
Sinek kadar canına kıymak için.
Eline çelik yay alıp,
İçi tutuşup, gözü yanıp,
Dudak ısırıp diş gıcırdatıp,
Elin kalesi garibin
İki gözü birden alev saçıp.
Atmaca gibi davranıp,
Gayretten akıl doğup,
Dertli garip bahadırın
Bedeninde keskinlik bulunup,
Cazayılını kuşanıp.
Gücünü aklında derleyip,
Gayretini gövdesine yığıp,
Yay çekmeye davranıp,
Yaradan'a yalvarıp,
Görenin gönlü ürperip,
Aslanlık hâli görünüp,

To take his vengeance on Kıyaz,
To spread slaughter like a feast,
Pouring blood into the black water,
Setting fire to the valley land,
Heaping up ridges on the flat ground,
Opening war to consume the foe,

To spread slaughter without a backward glance.
If his brother comes to strength and force,
To take the blood-price of the grey wolf,
The ninety rows of ketmens —
«Shoot them» saying to the choro,
He put his manhood to the trial.
So as to shoot that ketmen,
Külçoro whom Şay protected,
So as to weigh and see his vigor.
If vigorless, to feel the shame,
And die before his fated hour,
If vigor there be, knowingly
To tear loose one calamity,
If vigorless, this poor one —
To take his fly-small life himself.
Taking the steel bow in his hand,
His inside kindling, his eyes burning,
Biting his lip, gnashing his teeth,
Of the poor one, fortress of the people,
Both his eyes shooting flame at once.
Acting like a sparrow-hawk,
Wisdom born out of his zeal,
Of the grieving poor batyr
A keenness found within his body,
Girding on his cazayıl.
Gathering his strength in mind,
Heaping zeal into his frame,
Moving to draw the bow,
Praying to the Creator,
The onlooker's heart shuddering,
The lion-state appearing in him,

Görünüşü kaya yığını tepe gibi,
Dışı kalın şahinin
Sataşanı yutacak gibi.
Ay-âlemi bozkurt kul
Gözüne kestirse alacak gibi,
Cediger değil, cümle âleme,
Haykırsa kırgın salacak gibi.
Karşısına denk geleni
Çöle çevirip yaracak gibi.

His look like a hill of heaped-up crags,
The falcon thick of outer hide
As if he'd swallow whoever provoked.
The moonlit world — the grey-wolf slave,
If he set his eye on it, would take it,
Not cediger alone — on all the world,
If he cried out, he'd spread slaughter.
Whoever fell to match him
He would split and turn to desert.

Uzun boylu, geniş sırtlı,
Hem pehlivan, hem aslan,
Coştuğunda âlemi
Perişan eden garip er,
Boyu endamı çınar gibi,
Saldırışı genç doğan gibi,
Gayreti dünyayı saran yel gibi,
Saldırsa canları yiyecek gibi.
Coştuğunda Çoro'ya
Dağ bile karşı duramaz,
Bölüğü dağıtmadan saldırıp,
Dünya kaplasa yenilmez.

Tall of stature, broad of back,
Both a wrestler and a lion,
When he surged, the world itself
The poor man laid to waste,
His build and stature like a plane tree,
His onset like a young falcon,
His zeal like wind that wraps the world,
If he attacked, he'd devour souls.
When Çoro surges up,
Even the mountain cannot stand,
Charging without scattering his troop,
Though the world should cover him, unbeaten.

Erenlerden kalma bilgiç kul,
Âlemi aşan çevik kul.
Yay çekmeye hazırlanıp,
Zırh gömleği giyip salınıp,
Ay gibi yüzü parlayıp,
Boz kemer kuşağı bağlanıp,
Boğuk boğuk ses salıp,
Çelik yayı ele alıp,
Ketmene dikip baktı.
Beli bükülüp kamburlaşıp,
Gözü dumanlanıp belerip,
Başparmağından yağ çıkıp,
Çoro'nun bileğinden
Sızım sızım kara kan çıkıp.
Gayrete gelip işe asılıp,
Gücü derleyip dişini sıkıp,

A knowing slave left from the erens,
A nimble slave surpassing the world.
Making ready to draw the bow,
Donning the coat of mail with a sway,
His face gleaming like the moon,
His grey belt-sash bound on,
Letting out a hoarse deep cry,
Taking the steel bow in hand,
He fixed his gaze upon the ketmen.
His waist bent to a hunch,
His eye fogged over, glaring,
Fat oozing from his thumb,
From the Çoro's wrist
Black blood seeping drop by drop.
Roused to zeal, bent to the task,
Gathering strength, clenching his teeth,

Omurga kemiği çatırdayıp,
'Ar edip kudurası gelmiş,
Boş yere ölür mü ola?' – deyip,
Halk çığrışıp gürüldeyip,
Üşüşüp bakıp durdu.
'Ketmeni nasıl atacak?' – deyip,
Halk üşüşüp durdu,
Külçoro'ya şaşa kalıp.
Şay'ın koruduğu garibin
Aslan olduğu belli olup,
Çubuk gibi beli bükülüp,
Bıyığının tek kılı –

His backbone cracking loud,
'Shamed, he's fit to go stark mad,
Will he die for nothing, then?' – saying,
The folk cried out and rumbled,
Thronged and stood there watching.
'How will he shoot the ketmen?' – saying,
The folk kept thronging round,
Standing amazed at Külçoro.
Of the poor one whom Şay protected
It grew plain he was a lion,
His waist bent like a switch,
A single hair of his mustache –

Yağlı balta sapına benzeyip,
Burnunun büyüklüğü –
Pala kılıcının kınına benzeyip.
Kara belâ Çoro'nun
Davranışı kaplan gibi,
Sataşan sağ kalmaz gibi,
Yayını tutup davranıp,
Almambet'le Manas bozkurdun
Ruhuna yalvarıp,
Yorulmadan yayı çekti.
Şakırdayan garibin
Çevikliği ölçüsüz,
Çoro ketmeni attı...
Doksan sıra ketmenden
Durmaksızın geçmiş,
Ketmeni delip yay oku
Ötedeki yere varmış.
Bunu görünce Külçoro –
Baabedin duasını tez edip,
Han babasının yoluna
Ay tuynaklıyı tez adayıp,
Böylece çoro sevinip:
«Eskiden çocuk, genç çağda,
Rakıya doymuş sarhoş çağda,
Cılgındı koyağında,
Kırgız sefayla yatarken,

Like the greased helve of an axe,
The bigness of his nose –
Like the scabbard of his broadsword.
Of Çoro, the black calamity,
The bearing is a tiger's,
As if none who crossed him stayed alive,
Gripping his bow and moving,
To Almambet and grey-wolf Manas —
Praying to their spirits,
Untiring, he drew the bow.
Of the clattering poor one
The nimbleness is measureless,
The Çoro shot the ketmen...
Through the ninety rows of ketmens
It passed without a pause,
The bow's shaft, piercing the ketmens,
Reached the ground beyond.
Seeing this, Külçoro –
Made quick the prayer of Baabedin,
To his khan father's path
Swiftly vowed the moon-hoofed beast,
And so the choro, rejoicing:
«Of old, a child, in youthful days,
Drunk on rakı, in tipsy days,
In the vale of Cılgındı,
While the Kırgız lay in ease,

Canımız sıkılsa karaca vururduk.
Sıkılmazsak Talas'ta
Başıboş oynayıp yatarken,
Aşıt, yayla başı yurt tutup, dağ boylayıp,

Konup göçtüğümüz demde,
Gündüzü oyun, gecesi kız
Olup durduğu demde,
Düşmanı bozup ganimet alıp,
Sayısız tümen orduyu alıp,
İmrenilen aslandan ganimet alıp,
Olup durduğu demde,
Devlet esen çağında,
Bozkurt ağam sağken,
Kıvrak, yürük olan er

Gücünü sınayıp durduğunda.
Argın, Kırgız karışık,
Gücünü sınayıp durduğunda,
Karşıdaki geyiği
Vurmadan geçmediğim demde,
Paçam ayağıma
Sığmadığı o demde,
'Çarpışma, kavga nerede?' – deyip,
Yerimde yatmadığım demde.
Ateş gibi yanıp kor olup,
Işıldayıp durduğum demde,
Geniş paçalı kandagayı
Giyip durduğum demde,
Yüzleşeni perişan edip,
Sürüp durduğum demde,
Buğra perçemli, kısa yeleli,
Bulut gibi uçan Buurul'a
Binip durduğum demde,
Düşmana kırgın salıp
Vurup durduğum demde,
Devletin dolup taştığı mest çağda,
Geniş paçalı genç çağda,
Ketmen dizip atardık,

If our hearts grew heavy we'd shoot roe deer.
If not heavy-hearted, in Talas
While we lay in idle play,
Making camp at pass and yayla head,
ranging the mountains,
In the hour we camped and moved,
Days of games and nights of girls
In the hour when it was so,
Routing the foe and taking spoils,
Taking countless tümens of soldiers,
Taking spoils from the envied lion,
In the hour when it was so,
In the season when the state was sound,
While my grey-wolf brother lived,
The man who was lithe and fleet

In the hour he kept testing his strength.
Argın and Kırgız intermingled,
In the hour they kept testing strength,
The deer upon the facing slope —
In the hour I never passed without shooting,
When my trouser-leg upon my foot
Would not fit, in that same hour,
'Where is the clash, the battle?' – saying,
In the hour I never lay at rest.
Burning like fire, turned to ember,
In the hour when I stood gleaming,
The broad-legged kandagay breeches
In the hour when I kept wearing them,
Ruining whoever faced me,
In the hour when I drove them on,
Camel-forelocked, short of mane,
On Buurul flying like a cloud
In the hour when I kept riding,
Spreading slaughter on the foe
In the hour when I kept striking,
In the heady days the state brimmed over,
In broad-legged youthful days,
We would range ketmens and shoot,

Gücün bolluğunu bilirdik,
Eskiden attığım okum ketmenin
Sekseninden içeri girerdi.
Var gücümle atarsam ketmenin,
Kaburga kemiğim esneyip,
Sekseninden geçerdim.
O zamankinden bu demde,
İki kürek kemiğim oyulup,
Daha da berkimiş olmuşum,
Öncekinden elli kat
Üstün olmuşum.
Kaburga ucum kabarıp,
Olgunlaşıp yetmişim.
Yetimim gelip yetişip,
Ben de dolup taşmışım,
Üste çıkaran bahtım,
Sığınak kıldığım talihim.

We knew the abundance of strength,
Of old the arrow that I shot — the ketmens,
It would drive in past their eightieth.
If I shot the ketmen with all my might,
My rib-bones gaping wide,
I would pass beyond the eightieth.
From that time to this present hour,
My two shoulder-blades carved out,
I have grown yet harder still,
Fifty times beyond the former
I have grown superior.
My rib-ends swelling out,
I have ripened and matured.
My orphan came and reached his prime,
I too have brimmed and overflowed,
My fortune that exalts me,
My destiny I made my refuge.

Geçitli kıvrım pınarında
Kahır görmüş yavrucuğum,
Yavrucuğum gelip yetişip,
Gök kene gibi dolmuşum,
Pusuda gözlediğim er Kıyaz –

At the winding spring of the pass
My little one who suffered wrath,
My little one came and reached his prime,
I have filled like a grey tick,
Brave Kıyaz whom I watched from ambush –

Kıyaz şöyle dursun, cümle âleme,
Âlem şöyle dursun, Urum'a,
Sataşacak çağım gelmiş,
Dileğimi Tanrı vermiş.
Eskisinden yüz kat,
Hesaplasam, gücüm dolmuş,
Kançoro, Kıyaz iki haramdan
Öç alacak çağım gelmiş.
Şimdi Keñ-Kol'dan göçünü vururum,
Kurumlanan kullardan
İnleterek alırım öcümü.

Kıyaz aside — on the whole world,
The world aside — on Urum,
My hour has come to fall upon them,
God has granted my desire.
A hundredfold beyond the old,
If I reckon, my strength has filled,
From Kançoro and Kıyaz, the two profane,
My hour has come to take revenge.
Now I will strike his camp from Keñ-Kol,
From the swaggering slaves
I will take my vengeance, making them groan.

Şimdi Talas'tan alırım göçümü,
Böbürlenen kullardan
Çekişe çekişe alırım öcümü.

Now I will take my caravan from Talas,
From the boastful slaves
Wrangling hard I'll take my vengeance.

Karında altı ay kala
Doğmadan yetim kalanım,
Gözbebeğim ettiğim yamanım,
Önüme katsam ak yolum,
Sürüp gitsem sayısız ordum.
Kürkten değerli bülbülüm,
Asil ağamdan kalan kulunum.
Kulunum, senin uğrunda
Neleri görmedim,
Ne müşküle düşmedim,
Ne dehşeti yudum yudum içmedim.
Geçtiğim yalın ateş oldu,
Yediğim kemik topağı oldu,
Yavrucuğum, senin uğrunda
Yılkıcılıktan kovuldum.
Sevincim, avuncum elime değdi,
Ey oğlum, anadan bugün doğdum.
Devlet dalgalanıp hep geldi,
Aziz ağanın başına
Çatıp nice güç geldi,
Gece düşman oldu, gün geldi,

Left six months within the womb,
My one who was orphaned before birth,
My fierce one I made my eye's own light,
If I drove before me — my white road,
If I drove along — my countless host.
My nightingale more dear than furs,
My foal left from my noble brother.
My foal, for your dear sake
What have I not seen,
What hardship have I not fallen into,
What terror have I not drunk sip by sip.
What I passed through was naked flame,
What I ate was balled-up bone,
My little one, for your dear sake
I was driven from the herdsman's work.
My joy, my solace reached my hand,
O my son, today I am born of mother anew.
The state came surging wave on wave,
Upon my dear brother's head
Came clashing many a hardship,
Night became foe, then day arrived,

Bozkıra kurulan baht geldi,
Cediger'in Kıyaz'ıyla
Kapışıp kırışacak çağ geldi» –

Deyip, böylece, Külçoro,
Baabedin adağını tez koyup,
Ay tuynak uğruna at kesip,

Adak yerine koyun kesip,
Eli ermez yoksul fakire
Şenlik edip tay kesip.
Şenlikle suyu başlatıp,
Malı şöyle dursun, canından
Tümden geçip vazgeçip,
Kopanı ulanıp,
Saçılanı derlenip,
Canlar yenilenip onulup,

Fortune founded on the steppe arrived,
With the Cediger's Kıyaz
The hour has come to grapple and to fight»
–
Saying thus, Külçoro,
Swiftly set the vow of Baabedin,
Slaughtered a horse for the moon-hoofed one's sake,
Slaughtered a sheep to stand as vow,
For the helpless pauper poor
Made festival, slaughtered a colt.
Opening the waters with the feast,
Not goods alone — from his very life
Renouncing wholly, letting go,
What was torn being joined,
What was scattered being gathered,
Souls renewed and healed,

Cefalı zaman, kara gün
Kalmadan hepsi yok olup.
Koca Kızılsart ihtiyar var,
Koca Kara dev dahi var,
Kımız içip kızışıp,
Kemikten teri sızdırıp,
Rakı içip coşup,
Aç doğan gibi çırpınıp,
Ay eksilip, gün geçip,
Almambet oğlu Külçoro
Gücüne gelip böylece.
Başından horluk yok olup,
Bahadırın işi onulup,
Kederin hepsi yok olup,
Azizin işi yoluna girip.
Cılgındı'lı Keñ-Kol, geniş Talas,
Yerini sayıp coşup,
Mutlu Kırgız, çok Argın,
Elini sayıp kabarıp,
Satranç oynayıp şenlik salıp,
Orompoy başlatıp toz koparıp.
Ok geçmez zırh gömleği
Heybeden alıp giyişip,
Ok yetişmez o yaman atı
Yılkıdan tutup binişip.

The woeful times, the black days
Vanishing all without remainder.
There is old Kızılsart the elder,
There is old Black giant besides,
Drinking kumis, growing heated,
Sweat seeping from the very bone,
Drinking rakı, surging high,
Fluttering like a hungry falcon,
The moon waning, days passing by,
Almambet's son Külçoro
Thus came into his strength.
Scorn vanished from his head,
The batyr's work was healed,
All of the grief was gone,
The dear one's work came right.
Keñ-Kol of Cılgındı, broad Talas,
Counting his lands, exulting,
Happy Kırgız, many Argın,
Counting his people, swelling proud,
Playing chess, making festival,
Starting orompoy, raising dust.
The mail shirt no arrow pierces
They took from the saddlebag and donned,
That fierce horse no arrow overtakes
They caught from the herd and mounted.

İhtiyar şeyhten dua alıp,
Yılkıdan dileyip at alıp,
Kimi bir yürük bulduğunda,
'Kara bayır soylu kazanat,
Cenkte binilecek tay bu' – deyip,
'Yiğide yaraşır can bu' – deyip,
Kimi yürükler bulup aldı,
Buğra perçemli, kapan belli,
Germeye asıp bağladı.

Kıvrak yiğit, tulpar at,
Cenk atını hazırladı.
Yine bir yürük bulduğunda,

Taking blessing from the aged sheikh,
Beseeching, took a horse from the herd,
When one found himself a fleet one,
'A kazanat of kara-bayır stock,
This colt is fit to ride in war' – saying,
'This soul befits a brave' – saying,
Some found fleet ones and took them,
Camel-forelocked, trap-waisted,
He hung them on the tether-line and tied them.
Nimble brave, tulpar steed,
He readied his horse of war.
When again he found a fleet one,

Kara bayır soylu kazanat –
Yine hazırlayıp dururken,
Kalbur ciğerli, tunç bilekli,
Tulpardan dileyip at alıp,
Pusatını kuşanıp,
Ay balta, kılıç, keskin albars,
Bunların hepsini hazırlayıp,
Ceti-Özön'deki cedigere
Coşarsa kırgın salmak için,
Öte dünyaya giden bozkurdun
Kapışıp öcünü almak için.
Belâlı Çoro'nun
Yitirdiği – Semetey,
Düşman bileceği – er Kıyaz,
Uçurup kaybettiği – Semetey,
Vuruşacağı – Kançoro.
Nicesi yalan, ne acayip,
Çarpışmanın hâli işte şöyle,
Silkinip doğrulan er Seytek.
Semirip gelen ise Külçoro,
Yağa belenip sağaltılıp,
Eskisi gibi olmuş,
Bozkurdunuz Külçoro
Gök kene gibi dolmuş.
Bu Külçoro bozkurdun,
Çarpacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Dişlerine taş bulamayıp,

A kazanat of kara-bayır stock –
While again he made it ready,
Sieve-livered, bronze-wristed,
Beseeching, took a steed from the tulpars,
Girding on his weaponry,
Moon-axe, sword, keen albars,
Making ready all of these,
Upon the cediger in Ceti-Özön
To spread slaughter if he surged,
Of the grey wolf gone to the other world
To grapple and to take revenge.
Of the calamity-laden Çoro
The one he lost – Semetey,
The one he'll count as foe – brave Kıyaz,
The one he let fly and lost – Semetey,
The one he'll fight – Kançoro.
How much is lie, how strange it is,
Such is the state of battle,
Brave Seytek shaking himself upright.
The one grown sleek is Külçoro,
Salved with fat and healed,
Become as in the days of old,
Your grey wolf Külçoro
Has filled out like a grey tick.
This grey wolf Külçoro,
Finding no mountain to strike against,
Finding no foe to fight,
Finding no stone for his teeth,

Kesecek baş bulamayıp,
Bulanacak toz bulamayıp,
Sataşacak can bulamayıp,
İçecek kan bulamayıp,
Er gayreti ne acayip,
Külçoro'nun hâli işte şöyle.
Vuruşacağı Cediger,
'Öcümü alıp gitsem' – deyip,
'Kabaran Kıyaz'ın
Kökünü toptan kurutsam' – deyip,

Finding no head to cut,
Finding no dust to stir in,
Finding no soul to provoke,
Finding no blood to drink,
How strange is a man's zeal,
Such is Külçoro's state.
The Cediger he is to fight,
'Let me take my vengeance and go' – saying,
'Of the puffed-up Kıyaz
Let me dry up the root entire' – saying,

'Çağıl çağıl kan akıtıp,	*'Letting blood flow in gushing streams,*
Er Kıyaz'ın başını kessem' – deyip,	*Let me cut brave Kıyaz's head' – saying,*
'Gücü kuvveti tam kâfirin,	*'Of the infidel full in strength and force,*
Hunhar Kıyaz bahadırın,	*Of bloodthirsty Kıyaz the batyr,*
Bahadırlığını, aslanlığını,	*His valor and his lion-heart,*
Yüz yüze gelip görsem' – deyip,	*Let me meet him face to face and see' – saying,*
Elleri coşturmak istedi.	*He wished to rouse the peoples up.*
11110 'Üstüne varıp elini bölsem' – deyip,	*'Let me fall on him and split his people' – saying,*
'Er Külçoro bahadırın	*'Of brave batyr Külçoro*
Şanlı ipeğini çekip alsam' – deyip,	*Let me pull away the glorious silk' – saying,*
Onuru bundadır denilip,	*'His honor lies in this,' being said,*
Fesat çıkaran ahmağa	*For the fool who stirred sedition*
Açılan ardı kapanıp,	*The rear once opened closing shut,*
'Perişan edip kırgın salsam' – deyip,	*'Let me ruin them, spread slaughter' – saying,*
'Nice devini kırsam' – deyip,	*'Let me break many a giant' – saying,*
'Nicesini ganimet etsem' – deyip,	*'Let me make spoils of many' – saying,*
Er Külçoro bunu düşünüp.	*Brave Külçoro pondering this.*
11120 Salınıp yatıyormuş,	*He was lying there at ease,*
Sarp dağ gibi heybetle kabarıp.	*Swelling grand as a sheer mountain.*
Burnu yamaç sırtı gibi,	*His nose like a hillside ridge,*
Boğa boyunlu, er gayretli,	*Bull-necked, with a man's zeal,*
Çekişse canları yiyecek gibi,	*As if he'd devour souls in strife,*
Külçoro'nun hâli işte böyle.	*Such is Külçoro's state.*
Ağzından çıkan soluğu,	*The breath that issued from his mouth,*
Kış zemherisinin kahrı gibi,	*Like the scourge of winter's deepest cold,*
Heybeti sert Çoro'nun	*Of Çoro stern in grandeur,*
Heybetinden can çıkar.	*From his grandeur the soul takes flight.*
11130 Ejderhanın zehri gibi,	*Like the venom of the dragon,*
Çoro'nun göz dikişi	*The fixed stare of the Çoro*
Külhandan fışkıran yalım gibi.	*Like flame that spouts from the furnace.*
Kaşları dağın yamacı gibi,	*His brows like the mountain's flank,*
Kara belâ, kurnaz Çoro,	*Black calamity, cunning Çoro,*
Çarpışsa canları yiyecek gibi,	*As if he'd devour souls in combat,*
Bilesin, Çoro işte böyle.	*Know it — such is the Çoro.*
Pehlivan da odur, aslan da odur.	*He is the wrestler, he the lion.*

Çocuğu gelip gün görüp,
Bahadırlığın geldiği yer işte orası.
Külçoro'nun hâli işte böyle.
Yatıp yanbaşını uyuşturup,
Yan gelip uykuya kanıp,
Sınırı çizmeye niyetlendi,
Ceti-Özön dolusu cedigerin –
En bahadırı Kıyaz'a,
Akıl yoğurup düşüne düşüne,
Görülmedik işi etmeye niyetlendi,
Kargaşayı başlatmaya niyetlendi.
Vadiyi, kırı tozutup,
Belâyı başlatmaya niyetlendi.
Yerleri toprağa katıp,
'Gerçek mi, düş mü?' – deyip,
'Eskisinden bin kat
Geldi ya şimdi gücüm' – deyip,
Yılkının seçme yağını yiyip,
Kısırın semiz tayını yiyip,
Zınk zınk gerilip aldırmadan,
Önceki müşkül belâyı
Topuğuna denk saymadan,
Erlik ile aslanlığı
Hesapsız Çoro yiğide
Vermiş meğer Yaradan ölçüsüz.
İşlemeli sadak, meşin şalvar,
Er endamı ne güzel,
Kendin gördüğün Çoro'nun
Erliğini görsen işte şöyle.
Külçoro'yu sorarsan,
Semetey bozkurt şahinin
Elindeki alıcı kuşu gibi,
Külçoro'nun hâli işte böyle,
Bahadırlığı bambaşka hey,

Pehlivanlığı bir nice,
Yandığı, beyi içindir,
Danıştığı ise yengesidir.
Kuşandığı sırlı mızrak,

His child came and saw the day,
There lies the source of valor.
Such is Külçoro's state.
Lying till his flank went numb,
Sprawled at ease and full of sleep,
He resolved to draw the boundary,
Of the cediger that fill Ceti-Özön –
Against Kıyaz, most batyr of them all,
Kneading thought on brooding thought,
He resolved to do the unheard-of deed,
He resolved to start the turmoil.
Raising dust on vale and steppe,
He resolved to start calamity.
Mixing the lands into the soil,
'Is it real, or is it dream?' – saying,
'A thousandfold beyond the old
Has come my strength now' – saying,
Eating the choice fat of the herd,
Eating the barren mare's fattened colt,
Taut as a drawn string, unheeding,
The former grievous calamity
Not counting worth his heel,
Manhood and lion-heart —
To the choro brave beyond all count
The Creator, it seems, gave measureless.
Embroidered quiver, leathern trousers,
How fine a man's own stature,
Of the Çoro you yourself have seen
If you saw his manhood, it is thus.
If you ask of Külçoro,
Of Semetey, the grey-wolf falcon,
Like the hunting bird upon his wrist,
Such is Külçoro's state,
His valor something other, hey,

His wrestler's might manifold,
What he burns for is his bey,
Whom he counsels with — his yenge.
What he girds — the burnished lance,

Düşman bildiği er Kıyaz,
Eline cefa çektirmeden,
'Yalnız Kıyaz gelse' – deyip,
Paçadan kapışıp,
Pehlivanlar gibi çelmeleşip,

Whom he counts as foe — brave Kıyaz,
Without making his people suffer,
'If only Kıyaz came alone' – saying,
Grappling trouser-leg to trouser-leg,
Tripping heels like the wrestlers do,

Ayçürök'ün Kıyaz'dan: «Oğlun Seytek'e varıp geleyim» – diyerek, Kıyaz'ın tulparı Tootoru atını Kıyaz'dan kandırarak istemesi üzerine: «Karıya atını mı kaptırdın» – diye Tootoru'nun dile gelivermesi, Tootoru'ya öfkelenip er Kıyaz'a karşı Ayçürök'ün yiğitlik gösterip durması:

Ayçürök, saying to Kıyaz: «Let me go and visit your son Seytek», asking Kıyaz's tulpar, the horse Tootoru, from Kıyaz by deceit; whereupon Tootoru bursts into speech, saying: «Have you let a woman snatch your horse?»; Ayçürök, growing angry at Tootoru, showing her valor against brave Kıyaz:

O sırada Ayçürök,
Güderi gibi kıvrılıp,
Cıvıl cıvıl gülüp söyleyip,
Altmış düğme, kırk anahtar,
Emsalsiz güzel kadıncağızın
Eteklerinde şakırdayıp,
Gevherden yapılmış düğmecik
Göğsünde parıldayıp,
Arkar misali tanı belirip,
Usulca söyleyip hüzünlenip,
Emsalsiz güzel çilekeşin
Ak memesi salınıp.
Gülümseyip söylediğinde,
Güneş gibi yüzü parlayıp,
Eriyip giden Kıyaz'ın
Et yüreği titreyip.
Gülümseyip kıvrılıp,
Gülüp söyleyip cıvıldayıp,
«Gerçekten yârim budur» – deyip,
Bagış'ın oğlu Kıyaz'ın
Sinek kadar canı hop hop edip.
Kara talihli Çürök'ün,
Hilesi bol o belânın,
Ay gibi kadın Çürök'ün,

At that moment Ayçürök,
Curving supple as chamois-hide,
Laughing, chattering bright,
Sixty buttons, forty keys,
Of the peerless lovely lady
Jingling at her skirts,
The little button wrought of gems
Glittering on her breast,
Like an arkar her dawn appearing,
Speaking softly, growing sad,
Of the peerless lovely sufferer
The white breast gently swaying.
When she smiled and spoke,
Her face shining like the sun,
Of melting Kıyaz
The heart of flesh trembling.
Smiling, curving supple,
Laughing, speaking, twittering,
«Truly this is my beloved» – saying,
Of Bagış's son Kıyaz
The fly-small soul leaping and skipping.
Of black-fated Çürök,
Of that calamity rich in wiles,
Of moon-like lady Çürök,

Keramet ehli o kurnazın,
Of that cunning one versed in wonders,

'Pehlivanlığını görsem' – deyip,
'Hem de Kıyaz bahadırın
Bahadırlığını görsem' – deyip,
'Hunhar hanın belâsıyla
Kapışa kapışa ölsem' – deyip,
Güce dolup can besleyip,
Külçoro'nun konukluğunu.
Şimdi başlayıp söyleyelim,
Belâlı yengenin destanını.
Nicesini görmüş eskinin,
Salınan nazlı Çürök'ün,
Zorlu belâ, dert küpünün,
Bahtı ağır çilekeşin,
Aklı fikri elindedir,
Kara saat basmış çilekeşin.
Ganimet düşüp kaygılanıp,
Yaman aslandan ayrılıp,
Günlerce bozlayıp çığlık atıp,
Yas çekip hıçkırıp,
Ganimet olup daralıp,
Aklında müşkül, kara iş,
Yamanından ayrılıp,
Talas'a çınar bağı dolmuş,
Kıyaz'ın çekip getirişi –
Gönlüne leke olmuş.
Hıçkırıp ağlayıp çığrışıp,
Bozlayıp geziyor inleyip.
Gönlü hep bölük pörçük gezip,
Gözünün yaşı dökülüp,
Gözbebeği ettiği Külçoro
Gözünün önünden gitmeyen,
Medet bildiği çorosuna
Nişan kıldığı çocuğu,
Ay gibi kadın Çürök'ün,

'Let me see his wrestler's might' – saying,
'And of Kıyaz the batyr too
Let me see the valor' – saying,
'With the bloodthirsty khan's calamity
Let me grapple on and die' – saying,
Filling with strength, nursing her soul,
The guesting of Külçoro.
Now let us begin and tell,
The epic of the calamity-laden yenge.
Of the old one who had seen so much,
Of swaying, graceful Çürök,
Of the hard calamity, the vessel of grief,
Of the sufferer heavy of fate,
Her mind and wit are in her hands,
Of the sufferer pressed by the black hour.
Fallen as spoils, sorrowing,
Parted from the fierce lion,
Wailing and crying out for days,
Mourning and sobbing,
Become spoils, hemmed in tight,
In her mind hardship, black deeds,
Parted from her fierce one,
The plane-tree grove has filled Talas,
Kıyaz's dragging her away –
Became a stain upon her heart.
Sobbing, weeping, crying out,
She wanders wailing, moaning.
Her heart forever torn to shreds,
The tears spilling from her eyes,
Külçoro whom she made her eye's own light
Never leaving her eyes' sight,
To the choro she counted as her help —
The child she set as token,
Of moon-like lady Çürök,

Akıl tarlası belâlının,
Peri kızı kadının,

Of the calamity-laden field of wit,
Of the woman, daughter of the peris,

Süzülüp bakan çilekeşin,
Gökten Allah'ın günü kararıp,
Ayçürök kadının başına
Altmış müşkül bir gelip.
Gönlü sızlayıp bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Ağarmış beti benzi değişip,
Bahtı katılaşmış zavallının
Sesi Tanrı'ya işitilip.
Gönlü kat kat bölünüp,
Çolpan misali aziz gözden
Toplu yaş akıp dökülüp.
Geçmişi bir bir andığında,
Küheylan yengen zavallının
Kara üzüm gibi gözünden
Kamçı boyu yaş gidip,
Bıldırcın gibi gözünden
Bölük bölük yaş gidip,
Kaygılandıkça düşüncesi bölünüp,
Altmış tasa, bin müşkül
Tepesinde yakın görünüp.
O gün Ayçürök
Kaygılanmış çığlık çığlığa,
Bozlamış hıçkıra hıçkıra:
«Kazılmış derin çukurum ah,
Kaynattı çilemi ah,
Hunharın gözü göçünce,

Kıyaz'dan yağma görüp,
Gördüm ben böyle görülmedik şeyi.
Hunharım, gözün göçünce,
Cediger'in er Kıyaz'ı
Saçımı arkama ördü,
Başımı ganimet etti,
Belimi zahmete koştu,
Elimi ganimet etti.
Soldurup ördü saçımı,
Suçlu çıkardı başımı.

Of the sufferer with the languid gaze,
God's day darkening from the sky,
Upon lady Ayçürök's head
Sixty hardships came as one.
Her heart aching and breaking,
The tears spilling from her eyes,
Her pale face changing color,
Of the wretch whose fate had hardened
The voice was heard by God.
Her heart split fold on fold,
From the dear eyes like Çolpan
Gathered tears flowing, spilling.
When she recalled the past one by one,
Of your courser-yenge, the poor one,
From her eyes like black grapes
Tears going a whip-length long,
From her quail-like eyes
Tears going cluster on cluster,
Her thought splitting as she sorrowed,
Sixty cares, a thousand hardships
Looming near above her crown.
That day Ayçürök
Sorrowed, shriek on shriek,
Wailed with sob on sob:
«Ah, my deep-dug pit,
Ah, it boiled my torment over,
When my bloodthirsty one's eyes had passed,
Seeing plunder from Kıyaz,
I saw such things as none have seen.
My bloodthirsty one, when your eyes passed,
The Cediger's brave Kıyaz
Braided my hair behind my back,
Made my head his plunder,
Harnessed my waist to toil,
Made my people plunder.
He braided my hair and made it wither,
He made my head out guilty.

Ganimet edip toyumu bozdu,

He plundered and wrecked my wedding feast,

Böylece huzurumu kaçırdı,
Kıyaz'ın oğlu dedirtti
Gerdanda can bulmuş yavruma.
Akılsız itler birleşip,
Talas'ta toyumu bozdular,
Kırda ellerimi bağlayıp,
Sicim gibi örülmüş saçımı,
Başımı ganimet aldılar.
Kudurmuş itler birleşip,
Ellerimi arkama bağladılar,
Ettiler bana olmadık işi,
Özüme zorbalık ettiler,
Sözümü alabildiğine hor gördüler.
Otağıma yağma saldılar,
Kıyaz'ın oğlu dedirttin –
Yamandan kalma çocuğumu.
Yatsam kalksam çığlık çığlığa,
Zora büktüm belimi,
Gösterecek gün olur mu,
Apak Kırgız elimi?
Otağ kurulacak gün var mı,
O eski Talas yerime?
Kısrak bağlatacak gün var mı,
At koşusu boyu uzun yeleme?
Dönüp varacak gün var mı,
Kocamışken Kanıkey'e,
Kanıkey bahtsız anama?
Katlanmamaya çare yok,
Yaradan başa saldıktan sonra.
Kuday Teala'nın ettiğini,
Dönüp görecek gün var mı?
Kaynar'ın kara gözesinden,
Tam çınarın dibinden,
Üç-Koşoy'un başından,
Otağ kurup can sefa sürüp,
Bakay'ın kızıl taşından.

And so he drove away my peace,
He made them say 'Kıyaz's son'
Of my babe who found life at my breast.
The witless dogs uniting,
They wrecked my wedding feast in Talas,
Binding my hands on the steppe,
My hair braided like a cord,
They took my head as plunder.
The rabid dogs uniting,
They bound my hands behind my back,
They did to me the undoable,
They wrought violence on my self,
They scorned my word beyond all bounds.
They loosed plunder on my pavilion,
You made them say 'Kıyaz's son' –
Of my child left from my fierce one.
Lying, rising, shriek on shriek,
I bent my waist to hardship,
Will there be a day to show it,
My pure-white Kırgız people?
Is there a day the pavilion will rise,
On that old Talas ground of mine?
Is there a day to tether the mares,
On my long foal-line, a race-course long?
Is there a day I shall return,
To Kanıkey in her old age,
To Kanıkey, my luckless mother?
There is no cure but to endure,
Once the Creator sends it on one's head.
What Kuday Teala has wrought,
Is there a day to turn and see?
From the black spring of Kaynar,
From the very foot of the plane tree,
From the head of Üç-Koşoy,
Pitching the pavilion, savoring life's delight,
From Bakay's red rock.

Kaygıya çevirdim gönlümü,
Gösterecek gün var mı ola,
O eski Talas yerimi.
Bizim Talas, aziz yer,

I turned my heart to sorrow,
Will there be a day, I wonder, to show,
That old Talas ground of mine.
Our Talas, dear beloved land,

Tepesinde karı var,
Ormanında sık çalısı var,
Çırpıları çınar gibi,
Çınarları kule gibi,
Kuşçukları ular gibi,
Pınarı kaynayıp taşan,
Bülbülleri şakıyan,
Kuytudan bülbül öterse,
Hüzünlenip kul yaşaran.

On its summit there lies snow,
In its forests the brush grows thick,
Its saplings are like plane trees,
Its plane trees are like towers,
Its small birds are like snowcocks,
Its springs well up and overflow,
Its nightingales are singing,
When a nightingale calls from the thicket,
The mortal grows mournful, his eyes grow wet.

Elma çürüyüp gübre olmuş,
Âdemoğlu kullara
Lâyık bir yer olmuş,
İğde pişmiş, dere dolmuş,
Yurt tutan Kırgız bay olmuş,
Kunduzu suda oynayan,
Dağında karsak dolaşan,
Dört yanından yel esen,
Canım benim geniş Talas,
İnsana ata yurt olmuş.
Sefalı, gönlü geniş Talas,
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas,
Yerini özleyip bir ağlayıp,
Sefalı Kırgız, kalabalık Argın —
Elini anıp bir ağlayıp,
Kaygılanıp Ayçürök,
Kedere dayanıp duramayıp,
Hayvandan küheylan Tootoru'yu
Kıyaz'dan isteyip alamayıp,
Zerrece çare bulamayıp,
Aklı hayran, şaşıp kalıp,
Huzuruna varmaya katlanamayıp,
Peri kızı Çürök'ün,
Süzgün bakan afetin,

Apples have rotted into loam,
For the sons of Adam, mortal folk,
It has become a worthy place,
The oleaster ripened, the valleys filled,
The Kirghiz who settled there grew rich,
Its beavers playing in the water,
Corsac foxes roaming its mountains,
Winds blowing from all four sides,
My darling, the broad Talas,
Became an ancestral home for man.
Blissful, wide-hearted Talas,
Tamarisked Keñ-Kol, broad Talas,
She wept once, longing for her land,
The blissful Kirghiz, the teeming Argın —
She wept once, recalling her people,
Ayçürök was seized with sorrow,
Unable to stand against the grief,
The courser Tootoru, peerless among beasts,
She begged of Kıyaz and could not get,
She could find no remedy at all,
Her mind astounded, left bewildered,
Unable to bear going before him,
Çürök, the peri's daughter,
The beauty of the languid gaze,

Kadınlardan üstün hatunun,
Zorlu güzel kâfirin,
Akıl yoğurup, fikir kurup,
Ay parçası gibi balkıyıp,
Süzülüp yüzü parıldayıp,
Evliya gibi nurlanıp,
Düşünüp yengen sertleşip,

The lady exalted above all women,
The formidable lovely infidel,
Kneading her wits, framing her scheme,
Gleaming like a shard of the moon,
Gliding, her face ashine,
Radiant as a saint,
Pondering, your yenge hardened,

Gayreti, gücü pekişip —
Yengenin hâli işte böyle.
Dolanmış saçın en düzgünü,
Afet yüzlü bahtı kara,
Geniş entarilinin sağlamı,
Namlıların en arısı,
Kadın kısmının başı.
Şekerden tatlı sözü var,
Kadınların aslanı o,
O, bir aylık ötesini —
Kerametli hatun Ayçürök —
Bilip duran yanı var,
Kötüden uzak kaçan,
Evliyaya çalan insandan,
Misli benzeri yok hatunun,
Endamı başka kâfirin.
Aziz hatun Çürök'ün,
Kutlu, görülmedik afetin.
Şekere bak, sözüne bak,
Çolpan'a bak, gözüne bak,
Gerdanına bak, aya bak,
Dillere destan biçarenin
Ay gerdanı görünüp,
İnsanın gönlü bölünüp,
Peri kızı gibi kıvrılıp,
Gören kulun yüzü utanıp,

Edayla söylenen tatlı söz,
Misli yok, ışıl ışıl göz.
Cediger'in eri Kıyaz
Göğsünde gönül ayırırdı,

Her zeal and strength grew firm —
Such indeed is your yenge's state.
Trimmest of the braid-wound-haired,
Beauty-faced and black of fate,
Stoutest of the wide-robed women,
Purest of the far-renowned,
The head of all womankind.
Her words are sweeter than sugar,
She is the lioness of women,
She, what lies a month ahead —
The wonder-working lady Ayçürök —
Has the gift of knowing it,
One who flees far from the wicked,
A soul that takes after the saints,
A lady without like or match,
An infidel of form apart.
Of the dear lady Çürök,
The blessed beauty never seen before.
Look at sugar, look at her speech,
Look at Çolpan, look at her eyes,
Look at her throat, look at the moon,
Of the poor one famed on every tongue
The moon-white throat comes into view,
And the heart of man is torn in two,
Curving like a peri's daughter,
The mortal who sees her hides his face for shame,
Sweet words uttered with winning grace,
Eyes all sparkle, without a match.
Kıyaz, the man of the Cediger,
Kept a place for her in his breast,

Akun'un kızı Çürök'ü,
Azaplı, kavgalı afeti,
Dünyası gibi görürdü.
Ay gibi hatun Çürök'ü
Görmese kıyamet koparırdı,
Malı şöyle dursun, canından
Büsbütün geçiverirdi.
Kâfir hatun Ayçürök
Akıl ile iş görüp,
O Kıyaz'a üstün gelirdi.

Çürök, the daughter of Akun,
The tormented, strife-worn beauty,
He looked on her as his whole world.
The moon-like lady Çürök —
If he saw her not, he raised up doomsday,
Never mind his wealth — his very life
He would surrender altogether.
The infidel lady Ayçürök,
Managing her affairs with wit,
Would get the better of that Kıyaz.

O arada çok geçmedi,
Alacakaranlık çöküp, gün batıp,
Halk çift çift yatıp,
El uykuya girince,
Deli hatun canını esirgememiş:
Yiğit çoron giysin diye,
Yüz yüze düşmana çatsın diye,
Tutuşacak düşman çıkarsa,
Azaplı çilesini kaynatıp,
Karşılaşınca sürsün diye,
Bilmeden kalırsam yazık diye,
Dermanı kesilmiş bozkurda
Ok değiverir mi ola diye,
Argacını gerip işlemiş,

Meanwhile no long time went by,
Twilight fell, the sun went down,
The people lay down two by two,
And when the folk had gone to sleep,
The wild lady spared not her soul:
That the valiant choro might wear it,
That he might meet the foe face to face,
Should a grappling foe arise,
Boiling the toil-steeped skein,
That he might charge when battle joined,
Lest, to her shame, she stay unknowing,
Lest perchance an arrow strike
The grey wolf whose strength had failed,
She stretched the weft and worked it through,

Durup dinlenmeden bahtı kara,
On iki yılda yapmış.
Çözgüsünü ipekten eğirtip,
Çeliği eğeleyip katıp,
Saçaklandırıp koydurup,
İçini has kumaşla işlemiş.
Kürek gibi dişli şirret,
Kendisi durmadan dişlemiş.
Yılan karnı deseniyle büktürüp,
Dümdüz kalan kaftanı
İnce ince diktirip,
Çelik katıp suvarmış.
Kaftanın su verişine

Without pause or rest, the black-fated one,
In twelve years' labor she made it.
She had the warp be spun of silk,
Filed the steel and worked it in,
Had fringes hung upon its hem,
And lined the inside with fine cloth.
The vixen with teeth like spades,
Herself kept biting it without cease.
Twisted in the snake-belly weave,
The kaftan that lay smooth and plain
She had stitched with fine, close seams,
Mixed in steel and tempered it.
At the temper of that kaftan

İnsanın gözü kamaşmış.
Derleyip ustaca kaynattırmış,
Hünerle çeliği
Bir enine, bir boyuna yatırmış.
Düğmeliğe keskin çelik çekmiş,
Doksan çeliğe uç yaptırmış,
Dokuz zorlu pehlivana
Sınamak için yumruklatmış.
Vursa da mızrak işlemez,
Yayın oku yetişmez,
Tabılgı koru bile geçmez.
Yakasına altın oturtmuş,
Değerini pahalı biçmiş,

The eyes of men were dazzled.
Gathering it, she had it forged with skill,
With craft she had the steel
Laid crosswise once, then lengthwise laid.
For the button-stays she drew keen steel,
On ninety steels she had points made,
And nine mighty wrestlers
She set to pound it as a test.
Struck, no lance can work upon it,
No arrow from a bow can reach,
Not even a tabılgı shaft goes through.
She set gold upon its collar,
And priced its worth full dear,

Aziz Çürök, deli kadın,
Bu hizmetimi bilsin diye,

Boğuşmaya kalkan düşmana
Dizgin çevirmeden çatsın diye,
Namlı kayınım giysin diye,
Bilmeden kalırsam yazık diye,

Ansızın hırlaşıp dalaşınca,
Kazara ok değiverirse,
Bilmezliğim bilinir mi,
Tanın mahşer gününde
Söylenen fısıltı gerçekse,
Kara eşeğe bindirmesinler,
Bilmeden kalırsam kara leke —
Bir kişiye bildirmeden,
Bir insana göstermeden,
Gündüz rahat yüzü görmeden,
Gecesinde uyku almadan,
Eğri yerini düzeltmiş,
Kaftanların böylesi olmamış,
Namlı yengen bahtı kara
Kaftanı işte böyle yapmış:
Düğmesini dokuz taktırıp,
Can görmez yerde beklettirip,

Dear Çürök, the wild woman —
"Let him know this service of mine," she said,
That against a foe who rose to grapple
He might charge without turning rein,
"Let my famed kinsman wear it," she said,
"A shame, should I stay unknowing," she said,
When of a sudden they snarl and clash,
Should by mischance an arrow strike,
Would my neglect not then be known?
If on the dawning day of judgment
The whispered word proves to be true,
Let them not mount me on a black donkey,
A black stain, should I stay unknowing —
Without a word to any person,
Without a glimpse to any soul,
Seeing no ease by light of day,
Taking no sleep by dark of night,
She trued whatever lay askew,
No kaftan's like was ever made,
Your famed yenge, the black-fated,
Made the kaftan even so:
She had nine buttons fastened on,
Kept it where no soul could see,

Düğme takımı tam dokuz —
Düğmesini yeniden iliklesin diye,
Tutuştuğu düşmana karşı giysin diye.
Giydiği yerde şahlanıp,
Düşmana kırgın salsın diye,
Karşı geleni perişan edip,
Yitip giden Ayköl'ün
Böylece kanını alsın diye.
Aziz hatun Ayçürök,
Perizade bahtı kara —
Yiğitliği işte böyle.
Kara başlı toklu koyunu
Temiz yere yıktırıp,
Değerince kırktırıp,
Gelinlere keçe bastırmış,
Çeliği eğeleyip ölçerek,
Ölçüp durup saçtırmış.

The set of buttons full nine strong —
That he might button it anew,
And wear it against the foe he grappled.
That, rearing where he put it on,
He might loose slaughter on the foe,
Laying low whoever crossed him,
And for Ayköl, lost and gone,
Might thus exact the price of blood.
The dear lady Ayçürök,
The peri-born, the black of fate —
Such indeed is her valor.
A black-headed yearling sheep
She had thrown down on a clean place,
Had it shorn as it deserved,
Had the young wives tread the felt,
Filing the steel and measuring,
Measuring still, she had it strewn.

Koca karı basmış, usta kadın dikmiş,

Endamlı kızlar dikmiş,
Karşı karşıya dursalar,
Aybalta sallayıp, mızrak vurup,
Çatır çutur dövüşseler,
Kazara balta işler diye,
Ecele boşuna varır diye,
Aybalta vursa geçmesin diye,
Tepesi burma püsküllü,
O karanın pahası —
Bir kalpağın tek başı
Doksan hünerle pekili.
İçi demirden çarayna,
Kalpağın sırtına baksan,
Dışı pahalı, en üstü —
Kalpağın hâli işte bu.
Öç almaya can kayınım
Aslan Külçoro giysin diye,
Yılmadan saldırıp,
Önüne çıkan düşmana çatsın diye,

The old crone pressed it, the craftswoman sewed,
The shapely maidens stitched it,
Should they stand face to face,
Swinging moon-axes, thrusting lances,
Should they fight with crash and clatter,
Lest by mischance an axe should bite,
Lest he go to death for nothing,
That no moon-axe blow might pierce,
With twisted tassel at its crown,
The price of that dark thing —
A single crown of one kalpak
Made fast with ninety crafts.
Within, a çarayna of iron,
Look upon the kalpak's back,
Costly without, finest on top —
Such is the state of that kalpak.
That my dear kinsman, for revenge,
The lion Külçoro might wear it,
Attacking without flinching,
To charge whatever foe appeared,

Heybetini âleme saçıp,
Gücü nicesine yetip,
Bastığı yerden toz çıkıp,
Gürlemesinden can çıkıp,
Yiğit oğul giysin diye,
Yanaklığını indirip,
Düğmesini çaprazlayıp
Gerdanına iliklesin diye,
Önüne çıkan düşman er çıksa,
Balta vurup yere soksun diye,
Bahadırlığını, aslanlığını
Çatışan düşman bilsin diye,
Kızıl yangın gibi şahlanıp,
Zülfikar'ı sıyırıp davranıp,
Heybetlenip yetişsin diye,
Gören düşman kırılıp,
Yüreği düşüversin diye.
Düşmanlar sarı derde tutulup,
Ne yapacağını bilemeyip,
Heybetinden, gücünden

Scattering his dread across the world,
His strength a match for any number,
Dust rising where he set his foot,
Souls fleeing at his thunder,
That the valiant son might wear it,
Lowering its cheek-guards down,
Crossing over its buttons
To clasp them at his throat,
Should a foeman rise before him,
To strike with axe and drive him into earth,
That his prowess and lion's might
The clashing foe should know,
Rearing like a red conflagration,
Whipping out Zülfikar with a bound,
That he might arrive in awful state,
That the foe who saw him break,
And his heart drop down within him.
That the foes, seized with the yellow woe,
Not knowing what to do,
Before his dread, before his might,

Kırılıp gitsinler diye,
Rast gelen düşman durmadan
Gerçek yerine gitsin diye,
Dikleşip gelen düşmanlar
Dikine yere girsin diye,
Yiğidin yiğit olduğunu
Karşılaşınca bilsin diye,
Namlı hatun Ayçürök,
Yel yetmezi bindirip,
Zırh kaftanı giydirip,
Uzun kulaklı haberciden,
Lokman yaşındaki ihtiyardan,
Çok görmüş geçirmişten,

Çok yaşamış bilenden,
Lakırdısı şeker sözlüden,
Bilge iki gözlüden,
Eşsiz yaratılıp gelmişten,

Might break and perish utterly,
That every foe he chanced upon
Go without pause to the place of truth,
That foes who came on stiff with pride
Go headlong into the ground,
That the brave might know the brave
The moment that they met,
The famed lady Ayçürök,
Mounting one the wind cannot catch,
Clothing him in the armored kaftan,
From the long-eared bearer of news,
From the elder old as Lokman,
From one who had seen and weathered much,
From the long-lived and the knowing,
From the one whose talk was sugared speech,
From the sage with two wise eyes,
From one created without peer,

Göze atan nişancıdan —
Hindistan'ı yoklatıp,
Oradan haber aldırıp,
Ulemadan ulamış,
Bilenlerden sormuş,
Yerli yerinde söz işitip,
Sözün sonunu iyice dinleyip,
Görenlerden lâf işitip:
Köy-Kap Dağı'nın dağ tekesi,
Kendisi kara kaya tekesi,
Derisi iki parmak kalın,
Pek sağlammış diye duyup,
Ceti-Özön'deki Cediger'in
Seçkinini toplatıp,
Tetik çeken nişancıyı,
Göze atan ereni,
Atı yok yaya yüğrüğü,
Yüce dağın geyiğini
Kıra indiren yamanı,
Nişangâha usta gözlüyü,
Yalan söylemez, doğru konuşan,
En güçlü sözlüyü
Geçit sırasına dizdirip,

From the marksman who hits the eye —
She had India sounded out,
Had tidings brought from there,
Inquired of the ulema,
Questioned those who knew,
Hearing words set in their place,
Listening well to the word's end,
Hearing talk from those who'd seen:
The mountain ibex of Mount Köy-Kap,
Itself an ibex of the black crags,
Its hide two fingers thick,
Hearing it was passing strong,
Of the Cediger at Ceti-Özön
She had the choicest gathered up,
The marksman quick upon the trigger,
The man who shoots into the eye,
The horseless runner fleet of foot,
The deer of the lofty mountain
The fierce one who brings it to the plain,
The eye well-practiced at the mark,
Who tells no lie, who speaks the truth,
The one of mightiest word —
She had them ranged in files at the pass,

Altmış üstün pehlivanı
Zorla getirtip,
Hakkına at verip,
Türlü malı tez verip,
Batman batman altın verip,
Yol azığını hazır edip,
Azığa katıp yağ verip,
Sert rakıyı denk edip,
Kara ner deveye yükletip,
Huyu delişmen nişancılar
Kızışıp içsinler diye,
Kuru canı kıl kadar görmeyip
Kırlara atıversinler diye,

Eğlenceye dalsınlar diye,

Sixty champions of the first rank
She had brought in by force,
Gave each a horse for his due,
Gave sundry goods without delay,
Gave gold by batman upon batman,
Made ready food for the road,
Added butter to the provisions,
Packed the harsh raki in balanced loads,
Loaded it on black ner camels,
That the marksmen wild of temper
Might drink and warm to the work,
Counting their bare lives not worth a hair,
That they might fling themselves on the wilds,
That they might lose themselves in sport,

Taşını talkanını indirip,
Dağın kayıp tekesini
Durmaksızın vursunlar diye,
Köy-Kap dağını yoklatmış.
Köy-Kap dağından yüz tekenin
Derisini yüzüp aldırmış,
Sepiye yatırtmış,
Sepisini iyice kandırmış,
Tokaçlatıp çevirtmiş,
Sürüyle pehlivana
Dokuz ay durmadan o karayı
Tokmak ile dövdürmüş.
Gün sıcağını geçirmeden,
Kabuk suyuna batırtmış,
Nice yıl boyu o karayı
Ak sandıkta yatırtmış,
Danışıkla usta biçmiş,
Yaramaz yerini söktürmüş,
Çeliği eğeleyip ekleyip,
Ölçülü yere döktürmüş.
Kenarı kıvrım kaytanlı,
Kahrolası güzel şeyin
Paçası nakışlı,
Gören gönlü kanmış,
Bütün kunduz derisini
Paçasına koydurmuş.

She set down their stone and talkan-meal,
That the elusive ibex of the mountain
They might shoot without ceasing,
She had Mount Köy-Kap searched through.
From Mount Köy-Kap, of a hundred ibex
She had the hides flayed off and brought,
Had them laid down in the tanning,
Steeped the tan-bath through and through,
Had them beaten and turned about,
To a whole troop of strongmen
Nine months without cease that dark hide
She gave to pound with mallets.
Letting no heat of day come through,
She had it steeped in bark-brew,
For many a year that dark hide
She had laid in a white chest,
With counsel the master cut it,
Had its faulty places unpicked,
Filing steel and joining it,
Had it cast where measure called.
Its border corded with curling braid,
That accursed thing of beauty
With embroidered trouser-cuffs,
The heart that saw it was content,
A whole beaver's pelt
She had set into its cuffs,

Bütününü dikip kıyılamış,
Değerine bakıp ölçmüş,
Şah'ın koruduğu Külçoro'ya —
Külçoro'ya göre ölçmüş.
Yöneldiği düşmana dalsın diye,
Karşı geleni kırıp geçirip,
Görse düşmanı sürsün diye,
Nişanlayıp yaptığı kandagayı
"Yiğit oğul giysin" diye,
Yiğit yengen yapmış.
Cez kempir görüp sınamış,
Yedi yıl savaşa girse

She sewed the whole and hemmed its edge,
Measured it, weighing its worth,
For Külçoro, whom the Shah protects —
She measured it to Külçoro's frame.
That he might plunge at the foe he faced,
Cutting down whoever crossed him,
That he might drive the foe on sight,
The kandagay she made to measure,
"Let the valiant son wear it," she said,
Your valiant yenge made it.
The Cez-kempir saw and tested it,
Though it went seven years to war

Yıpranmadan dayanmış,
Aziz yengen Ayçürök
Serpilip yetişen çoroya
Kaftanını yapıp koymuş.
Er Kıyaz'a göstermeden
Silâh pusatın hepsini
Güzelce yapıp hazırlamış.
O kaftanı tümüyle
Ak heybeye koymuş.
Ayçürök'ün ak heybesi,
Her şeye denk heybe,
İğdiş devenin değil, lök heybesi,
Malı mülkü çok heybe,
Ustaca ağzını berkitmiş.
"Gevezelik edip biriniz söylemeyin" diye,
Cediger'in gelini kızı —
Gelin kıza çıkışmış.
Elde çiğ iş bırakmadan,
Kadınların ağzını mühürlemiş.
Ağzı kilitli, sürgülü —
Ayçürök'ün ak heybesi,
Yüzyıla değeri biçilmiş.
Silâh pusatını hazırlamış,
Külçoro'ya varmak için
Bütün varını derlemiş.
Aziz hatun Ayçürök —
Kadın başını er edip,
Koskoca başını tuğ edip,

It endured without wearing thin,
Your dear yenge Ayçürök
For the choro growing into strength
Made his kaftan and set it by.
Without showing Er Kıyaz,
All the weapons and the gear
She wrought and readied handsomely.
That kaftan, every bit,
She placed in a white saddlebag.
Ayçürök's white saddlebag,
A bag the match of anything,
No gelding-camel's — a lök's own bag,
A bag rich in goods and chattels,
Deftly she made fast its mouth.
"Let none of you go prattling," she said,
To the brides and girls of the Cediger —
She rebuked the brides and girls.
Leaving no work raw in hand,
She sealed the mouths of all the women.
Its mouth locked fast and bolted —
Ayçürök's white saddlebag,
Its worth was priced at a hundred years.
She readied all her weapons and gear,
And to make her way to Külçoro
Gathered all she owned.
The dear lady Ayçürök —
Making her woman's head a man's,
Making her own great head a standard,

Ceti-Özön'deki Cediger'in
Yetkini Kıyaz'a
Sezdirmeden işi yürütüp.
Silâh pusatını kuşanıp,
Kılıçtan kırkını hazırlayıp,
Kırk kılıç hazır koyması —
Huyu delişmen şirretin
Er Kıyaz'ı boğazlaması içindi,
Şiddetle öfkesini dökmeye,
Sönmez öcünü almaya,

From the Cediger of Ceti-Özön,
From Kıyaz their foremost man,
She drove the work on unperceived.
Girding on her weapons and gear,
Making ready forty swords,
Her laying forty swords at hand —
It was that the shrew of reckless temper
Might cut Er Kıyaz's throat,
To pour out her fury in full flood,
To take her unquenchable revenge,

Hazırlanıp kuşanıp,
Eteğini beline dolamaya.
Kınsız kılıç kuşanıp,
Görülmedik işi etmek oldu,
Bahadır Kıyaz bön kafalıya
Fesadı salmak oldu.
Demirden çember, ağ düğümleyip,
Kıyaz'ın gücünü ölçüp biçmiş,
Kırılıp kavga kopsun diye,
Kıyaz'ı Külçoro bastırıp boğazlasın diye,

Aziz yengen düşünmüş.
Niyetini bilmeden er Kıyaz —
Keçinin donmuş yağını yiyip,
Nicesinin kısır tayını yiyip,
Yayılıp yatıyormuş,
Tahtına kurulup kabararak,
Tanrılık taslayan Kıyaz kulu
Gövdesini serip yatıyormuş.
Gezinti için kurduğu bağında,
Bağ içindeki tahtında,
Çevresi yalçın hisar —
Gücü kudreti bunca can olmuş.
Ceti-Özön'de Cediger —
Azıp tek hâkim can olmuş.
Cediger'in eri Kıyaz
Uğraşıp oymalar dizdirmiş,
Tahtı yaptırdığı sırada
Cediger'in çok malı
Epeyce eksilip gitmiş.
Direği demir, yalçın hisar,

Cediger'in Kıyaz'ı,
Bakarsan böyle bir ermiş:
Yayvan ağızlı, yar kaşlı,
Çoğu zehir, gözü dik,
Çok adamdan sözü dik,
Kirpiği duman, gözü kor,
İnsanda böyle heybetlisi yok.

Making ready, girding on,
Wrapping her skirts about her waist.
Girding on a scabbardless sword,
She meant to do a deed unheard of,
On the dull-witted hero Kıyaz
She meant to loose calamity.
Knotting iron hoop and net,
She took the measure of Kıyaz's strength,
That strife might break and battle burst,
That Külçoro might pin Kıyaz and cut his throat,
So your dear yenge schemed.
Knowing nothing of her intent, Er Kıyaz —
Eating the frozen fat of goats,
Eating many a barren filly,
Lay sprawled at his ease,
Puffed up, enthroned upon his throne,
The slave Kıyaz, who played at godhood,
Lay with his great bulk stretched out.
In the garden built for his pleasure,
On the throne within the garden,
Ringed about with sheer fortress walls —
So great had grown his power and might.
The Cediger at Ceti-Özön —
Grown wanton, he ruled alone.
Kıyaz, the man of the Cediger,
Had carvings ranged with much ado,
And while he had the throne built up
Much of the Cediger's wealth
Dwindled well away.
Iron-pillared, a sheer fortress,

The Kıyaz of the Cediger,
Look at him — such a man was he:
Wide-slabbed of mouth, diff-browed,
Mostly venom, haughty-eyed,
His word held higher than most men's,
Lashes of smoke, eyes of ember,
No man bears such dread as he.

Burnu tulum boğazı gibi,
Gözü açılmış kuyu gibi,
Yatan it gibi kaşı var,
Canı çıkasıca densizin
Koca kazan gibi başı var.
Cin tutsa canı boğazlar gibi,
İki yanağı sarkmış,
İki azman iti doyurur gibi.
Kıvrılıp çıkan bıyığı
Buharalının kamışı gibi,
Ağzından çıkan orta yel
Körüklü ateşin alevi gibi.
Bir kulağının tek kendisi
Kalaycının torbası gibi,
Kıyaz'ın hele gayreti
Tüylü yaban domuzu yelesi gibi.
Kıyaz'ın kımıldanışı —
Koyağı dolduran serin yel gibi,
Kıyaz'ın atılışı —
Orta dağın yeli gibi,
Devrilse o kudurası
Rast geleni yiyecek gibi.
Ay gibi hatun Ayçürök,
Akun'un kızı şirret —
Yüksük ağızlı, boto gözlü,
Beli bir tutam, yüzü ay gibi,
Endamı işte böyle.
Güzelin iki kaşı
Elle düzeltip çizilmiş gibi,
"Benim karım olsa" diye,
O kara bahtlı hatuna
Halk bakıp yanar gibi.
Güzelliği, endamı —

His nose like the neck of a wineskin,
His eye like an opened well,
Brows like a dog lying down,
The graceless wretch — may his soul flee —
Has a head like a great cauldron.
As if a jinn-fit choked his soul,
His two cheeks hung slack,
As might glut two monstrous hounds.
His mustache curling upward
Like the reed-pipe of a Bukharan,
The mid-wind issuing from his mouth
Like the flame of a bellowed fire.
One single ear of his
Like the tinker's sack,
And as for Kıyaz's zeal —
Like the bristled mane of a wild boar.
The stirring of Kıyaz —
Like the cool wind that fills a gorge,
The lunge of Kıyaz —
Like the wind of the middle mountains,
Should that rabid one topple over,
He looked fit to devour whatever he met.
The moon-like lady Ayçürök,
Akun's daughter, the shrew —
Thimble-mouthed, camel-colt-eyed,
Waist a handspan, face like the moon,
Such is her figure.
The beauty's two brows
As though drawn smooth by hand,
"Were she but my wife," they say,
At that black-fated lady
The people gaze as if aflame.
Her beauty and her form —

Âdemoğlu kullardan
Şimdi bile çıkmaz dengi.
İçi tutuşup kor olup,
Gayreti taşkın gerilip,
Dayanamayıp çırpınıp,

Among the sons of Adam
Even now her equal is not found.
Her inward parts caught fire and glowed,
Her zeal strained overflowing,
Writhing past endurance,

Gerçek Allah'a yalvarıp,
Yetim Seytek'le Külçoro'ya
Varayım diye davranıp,
Kıyaz Han'a varamayıp,
Nice müşkül, büyük horluk —
Tootoru'yu isteyip alamayıp,
Muradına eremeyip,
Kahırlıdan kurtulup,
Aziz hatun Ayçürök
Dileğine yetemeyip,
Er Kıyaz'ın huzuruna girmeye —
Sıcağına giremeyip,
Soğuğuna yatamayıp,
Kahrına can dayanmayıp,
Er Kıyaz'a dişi geçmeyip,
Cehennemlik kula varamayıp,
Tootoru'yu isteyip alamayıp,
Ay eksilip, gün geçip,
Cediger'in eri Kıyaz —
Coşkun hatun Ayçürök
Kıyaz'a katlanıp varamayıp.
Ansızın hainlik düşünüp,
Kazara öfkelenirse,
Kör edip gözümü mü oyar?
Azıtırsa o kâfir,
Öldürüverir mi beni?
Kara yüzüm bozulup,
Bu yola düşmüşlük kurusun.
Han soyunun dölünün
Ganimete düşüp cariye olup,
Hor olması kurusun.
Asil beyim öldüğünde
Argın ile Kırgız'ı
Ayırıp götürmedim, ne oldum?
Onlardan önce ben çileli,

Praying to the true Allah,
To the orphan Seytek and Külçoro
She made to go her way,
Yet could not come at Kıyaz Han,
Hardship on hardship, great disgrace —
Begging Tootoru and not obtaining,
Never winning to her wish,
To be quit of the tormentor,
The dear lady Ayçürök
Could not attain her heart's desire,
To enter Er Kıyaz's presence —
She could not come into his warmth,
Nor lie down in his cold,
Her soul could not endure his cruelty,
Her teeth found no hold on Er Kıyaz,
She could not go to that hell-bound slave,
Begging Tootoru and not obtaining,
The moon waned, days went by,
Kıyaz, the man of the Cediger —
The ardent lady Ayçürök
Could not steel herself to go to Kıyaz.
Should he think sudden treachery,
Should he fall by chance to fury,
Will he blind me, gouge my eyes?
If that infidel runs wild,
Will he kill me out of hand?
My dark face is fallen,
Curse this falling on such a road.
That the offspring of a khan's line
Should fall as booty, made a slave-girl,
Curse such abasement, may it wither.
When my noble lord was slain,
Why did I not lead away
The Argın and the Kirghiz? What am I?
Before them I, the trial-worn,

Ölüp gitmedim, ne oldum?
Urgan gibi gür aziz saçı
Göğsüme dağıttın,

Why did I not die first? What am I?
His dear hair, thick as a tether-rope,
You spread loose upon my breast,

Ah, kahrolası kuru dünya,
Canımı işkenceye salıp
Kıyaz'ın gözüne baktırdın.
Böyle hıçkıra hıçkıra ağlayıp,
Çürök'ün gönlü bölünüp,
İki gözden akan yaş
Göğsünden aşağı dökülüp,
Keder çekip kaygılanıp,
Kanlı yüzü boz olup,
Aziz hatun delinin
Nicedir yatan öfkesi depreşip,
Kaburga kemiği çatırdayıp,
"Talihsizlik işte bu" diye,
Çığlık çığlığa ağlayıp durdu.
Değerli hatun biçareye
Bozlayış düşüp hıçkırarak,
O arada çok geçmedi —
Tan ışıyıp ağarıp,
Tanın ardı kabarıp,
Tan söküp durduğunda,
Tan atımının buz gibi yeli vurduğunda —
Ufku çizgili tan süzülünce,
Yere aydınlık değince,
Gökten yıldız saçılıp,
Kıbleye yönelip akışıp,
Tepeden yıldız ayrılıp,
Gün batıya dökülüp,
Enginden pus dalgalanıp,
Tan atımının buz yeli uğuldayıp,
Kamışın başı sızlayıp,
Yavru tarla kuşu cıvıldayıp,
Dünyada aydınlık seçilip,
Yeryüzü apaçık görünüp.
Akun'un kızı Çürök'ün —
Cediger'in bağına,
Kıyaz'ın altın tahtına,
İşte o zaman Ayçürök,

Ah, accursed barren world,
You put my soul to torture
And made me look in Kıyaz's eye.
So sobbing on and on she wept,
Çürök's heart was rent in two,
The tears that ran from her two eyes
Poured down along her breast,
Grieving, bowed with sorrow,
Her blood-flushed face turned ashen,
The wild dear lady's
Long-couched fury stirred awake,
Her rib-bones cracking,
"This is what ill-fortune is," she said,
And wept with scream on scream.
Upon the precious hapless lady
A keening fell, and sobbing,
Meanwhile no long time went by —
The dawn glimmered and grew pale,
The dawn's train swelled behind it,
And as the dawn kept breaking,
When dawn's ice-cold wind was striking —

When the streak-rimmed dawn drew on,
When light touched upon the earth,
Stars spilled across the sky,
Streaming, turning toward the qibla,
Stars parting from the summit,
The day pouring toward the west,
Mist billowing from the deeps,
Dawn's ice-wind howling,
The reed-heads aching in the cold,
The young lark twittering,
Light picked out across the world,
The face of earth shown clear and plain.
Of Çürök, the daughter of Akun —
To the garden of the Cediger,
To Kıyaz's golden throne,
It was then that Ayçürök,

Değeri kemha kumaşın gülü gibi,
Nazlanan biçaren
Kırmızı ipeğin görünüşü gibi,
Beli değerli yıldız gibi,
Edası samur, kunduz gibi.
Yürüyüşü başka, huri kız gibi,
Gören gönlü bölünüp,
Dünyalar kadar mal görünüp,
Bahadır Kıyaz'ın önüne
Salınarak çıkıverdi,
Ay gibi yüzü parlayıp.
Yağız maral gibi gerinip,
Söz söylemeye nazlanıp,
Alımlı Çürök hatunun
Salınışını söyleyelim —
Kırıtan kâfirin,
Yan bakışlı dilberin,
Huyu delişmen fettanın,
Perizade Çürök'ün,
Gönlü başka afetin —
Arka saçı salkım salkım,
Tuti kuşunun tüyü gibi.
İnce parmaklı eli pırıldayıp,
Peri soylunun biri gibi.
Al al yanan yüzü kıpkızıl,
Baharın kızıl gülü gibi,
Nazlansa o alımlı cariye —
Gelinciğin çiçeği gibi,
Hayalli yiğit baksa,
İçi yıkılmadan durur mu?
Her edasına baksan,
Apak kuğunun görünüşü gibi.
Töreli hatun Çürök'ün,
Kargış değmiş afetin —
Süzülmüş mahmur göz,
Kamçı gibi beli bükülüp,
Yumuşak huy, tatlı söz.
Güderi gibi kıvrılıp,
Gülüp söyleyip "beyim" diye,

Precious as the rose of kemha cloth,
The coy poor darling
Like the sheen of crimson silk,
Her waist like a precious star,
Her grace like sable, like beaver.
Her walk apart, like a houri maid,
The heart that saw her torn in two,
Seeming wealth beyond all worlds,
Before the hero Kıyaz
Out she came with swaying gait,
Her moon-like face agleam.
Stretching like a dusky maral doe,
Coy before she spoke a word,
Of the winsome lady Çürök
Let us tell the swaying walk —
Of the mincing infidel,
The charmer of the sidelong glance,
The temptress wild of temper,
Of peri-born Çürök,
The beauty of the heart apart —
The hair at her back in cluster on cluster,
Like the plumage of the parrot.
Her slender-fingered hand a-glitter,
Like one of the peri's line.
Her burning face a scarlet flame,
Like the red rose of spring,
When that winsome captive plays the coy —
Like the poppy's flower,
Should a dreaming young man look,
Can his heart stand undestroyed?
Look at her every grace —
Like the sight of the pure white swan.
Of the well-bred lady Çürök,
The curse-touched beauty —
The languid, drowsy eye,
Her waist bent supple as a whip,
Gentle temper, honeyed word.
Curving soft as chamois-leather,
Laughing, saying "my lord,"

Er Kıyaz'a söz başlayıp.

Duvar dibindeki kara rakı,
Kalmukçasına karkıt ile bir rakı,
Tahtında hazır duruyordu.
Öküz başı kadar kara ağaç çanağa
Doldurup rakı koymuştu,
Endamı başkaca belli olup —
Güzele imrenmeden insan kalır mı?
Süzülüp sekip derlenip,
Yiğit han için rakıdan
Tekrar tekrar doldurmuştu,
Büyülü hatun Ayçürök
Yalvarır gibi yürüyüp süzülüp,
Er Kıyaz'a sunmuştu.
İştahlanan er Kıyaz,
Çürök'ün sunduğu rakıdan
Üç çanak devirmişti.
Ayçürök rakı sunduğunda,
Usulca konuşup, ağır oturup,
Kahkahası taş yarıp,
Aziz Kıyaz söze başlayıp,
Derdi içinden saçılıp,
Ayçürök'ü görünce
Gözü fal taşı gibi açılıp,
Çare kurup, yolunu bulamayıp,
Ayçürök'ü görünce
Cediger'in eri Kıyaz
Söyleyecek söz bulamayıp:
"Perinin kızı ferasetli,
Yiğit Çürök, muradım!
Kendim Kıyaz olalı,
Yavrum, Kıyaz adını alalı,
Sağ dizini büküp
Aş verdiğin yoktu.
Hiçbir zaman, bir kez olsun,
Baş eğdiğin yoktu.
Bugün Çürök, dert ortağım,
Darlık hanının elinden

She opened speech with Er Kıyaz.

The black raki by the wall's foot,
A raki with karkıt in the Kalmuk style,
Stood ready at his throne.
In a black wooden bowl big as an ox's head
She had filled and set the raki,
Her figure showing past compare —
Can man behold beauty and not covet?
Gliding, tripping, gathering herself,
For the valiant khan, of the raki
She had filled it time and again,
The enchantress lady Ayçürök,
Walking, gliding as in supplication,
Had offered it to Er Kıyaz.
Er Kıyaz, his appetite whetted,
Of the raki Çürök proffered
Had tossed off three full bowls.
When Ayçürök served the raki,
Speaking softly, sitting grave,
His laughter splitting stone,
Dear Kıyaz began to speak,
His trouble spilling from within,
At the sight of Ayçürök
His eyes went wide as divining-stones,
Scheming, finding no way through,
At the sight of Ayçürök
Kıyaz, the man of the Cediger,
Could find no word to say:
"Keen-witted daughter of the peri,
Valiant Çürök, my heart's desire!
Since I myself have been Kıyaz,
My dear, since I took Kıyaz's name,
Never once, bending your right knee,
Have you served me food.
Never at any time, not once,
Have you bowed your head.
Today, Çürök, partner of my grief,
My agemate, snatched away

Çekip alınmış yaşıtım" —
Deyip, böylece er Kıyaz,
Neşesi yerine gelip,

Sevinciyle bir olup.
Razı olup sevinip,
Namlı Çürök kâfirin
Güzelliğine imrenip,
Bahadır Kıyaz durmuştu.
Öküz başı kara çanağı
Bir değil, er Kıyaz
Dördünü peş peşe devirmişti.
Rakı içip coşup,
Aç aslan gibi atılıp,
Kımız içip kızışıp,
İliğinden ter sızıp,
Zavallı Kıyaz, hey gidi er,
Zehre dalıp gitmiş,
Aşırı kavga, büyük hengâme —
Gürültüye dalmış,
Kimseyi görmeden en büyük
Şamataya dalmış.
Eski sözlerden başlamış,
Bol dünyalık, yığın mal —
Hepsinden büsbütün geçmiş,
Ceti-Özön'ü tutup yurt edinmiş —

Yerini övmüş,
Ceti-Özön'deki Cediger —
Elini övmüş,
Kararmış kara er Kıyaz
Kendini övmüş.
"Manas'ın oğlu bahadırı
Şöyle şöyle edip mızrakladım" diye,
"Yiğitlik edip vurdum" diye,
Övüngenlik edip durmuş.
O sırada Ayçürök:
"Bahadırımsın, aslanımsın,
Boz tepe gibi heybetle yükselen

From the hand of the khan of want" —
So saying, thus Er Kıyaz,
His spirits coming home again,

Was made one with his own joy.
Content, rejoicing,
At the famed infidel Çürök's
Beauty gazing covetous,
The hero Kıyaz stood.
The black bowl big as an ox's head —
Not one alone, Er Kıyaz
Tossed off four in a row.
Drinking raki, waxing wild,
Lunging like a starving lion,
Drinking kumis, heating up,
Sweat seeping from his marrow,
Poor Kıyaz, alas the man,
Sank away into the venom,
Excess of brawl, enormous uproar —
He plunged into the din,
Seeing no one, into the greatest
Riot he plunged.
He began with words of old,
Abundant worldly goods, heaped wealth —
He passed them by entirely,
He had seized Ceti-Özön for his homeland —
He praised his land,
The Cediger at Ceti-Özön —
He praised his people,
The blackened black Er Kıyaz
Praised his own self.
"The hero son of Manas —
Thus and thus I speared him," he said,
"I struck him in valor," he said,
And stood there vaunting on.
Then spoke Ayçürök:
"You are my hero, you my lion,
Rising in dread like a grey hill,

Dayanak olduğun da gerçek!
Misli yok seçkin yiğit —
Er olduğun da gerçek!
Yüz tutup düşmana varamayan,
Karşısına geçip mızrak saplayamayan,
Gevşek huylunun ta kendisisin,

Beceriksizin kara gözüsün.
Yiğitliğin kalın, aklın yok,
Densizin biri sendin.
Aklın kıt, gücün yok,
Şimdiki söze uyunuz:
Bahadırsan, aslansan,
Yiğit Kıyaz sensen,
Dediğim şudur, bilesin,
Bozkurt Kıyaz, sözümü tut!
Han kapısı tel demir,
Eritmeye hüner gerek.
Yaratılmış iki kula
Basıp girecek yol gerek.
Er olduğun gerçekse —
Ele düşüp teslim olmuşuz,
Kalender idik, yakalanıp
Ganimet olup gelmişiz.
Denen söze uyunuz,
Bizim gibi miskine,
Hanım, istediğini veriniz.
Vadiden akan pınarın,
Şurada duran er Seytek —
Senin kendinden doğma yaramazın.
Sancağına taktığın flâman,
Ninniyle sevdiğin armağanın,
Boz ala doğan yavrun,
Boz atmaca çolpanın.
Gecikip de gördüğün,
Toyuna doksan baş kestiğin,
Adını Seytek koyduğun.
Bu yıl Seyteğin
On ikisine gelmiş,

True it is you are a stay!
A peerless, chosen brave —
True it is you are a man!
Yet one who cannot face the foe,
Who cannot stand and drive the lance,
You are slackness's very self,

The black eye of the bungler.
Your valor is thick, you have no mind,
You were ever a graceless one.
Your wit is scant, you have no strength,
Now heed the present word:
If you are hero, if you are lion,
If you are valiant Kıyaz indeed,
This is my word — mark it well,
Grey-wolf Kıyaz, hold to my word!
The khan's gate is of drawn iron,
It takes craft to melt it down.
For two created mortal slaves
There must be a road to enter.
If it be true you are a man —
We fell captive and surrendered,
We were wanderers, we were seized
And came here as your booty.
Heed then the spoken word,
To the wretched such as we,
My khan, grant what is asked.
The spring that flows down from the valley,
Er Seytek who stands right there —
Your own rascal, born of you.
The pennant fixed upon your standard,
The gift you cherished with a lullaby,
Your grey-pied falcon fledgling,
Your grey hawk, your morning star.
The one you saw at last, so late,
At whose feast you slaughtered ninety head,
Whom you named Seytek.
This year that Seytek of yours
Has come to his twelfth year,

Dileğini Tanrı vermiş.
Boy atıp er olup,
Büyüdükçe dev olup,
Malına başına sahip olup.
Başıboş yatan sayısız kara mal,
Hesabı tümen yılkıya —

Varıp görüp gelmek için,
Vadiden çıkan beyzaden —

Oğlun sürüye gitmiş,
Oğlunun sürüye gideli
Epey günler geçmiş.
Ay eksilip, gün geçip,
Biriciğin sürüye gitmiş.
Vadiden akan pınarı —

Kolayını bulup getireyim
Öle yite gördüğüm yaramazı,
Gecikip saç çözüp ördüğümü,
Gelin çağında gördüğümü,
Bölünüp duran kaygımı —
Şimdi alıp geleyim
Öle yite gördüğün oğlunu.
Alnından akan pınarı,
Sığınak edindiğim yaramazı,
Ardından arayıp varmazsak,
Oğlanı dilleyip getirmezsek,
Sıcakta çocuk yanmaz mı,
Soğukta çocuk donmaz mı?
Göz bebeği çocuğunu
"Görüp bakmadı" diye,
Tanrı bizi çarpmaz mı?
Ben oğluna varayım,
Sayıyla alınmış yılkıdan
Kaç diye sayısını alayım.
Tümenlenen sayısız kara mal —
Sürüsünü derleyip toplayayım,
O malı kökünden kaldırıp

God has granted your desire.
Shooting up, becoming a man,
Growing greater, giant-like,
Master of his goods and head.
The countless dark herds lying loose,
Horse-herds reckoned by the ten-thousand
—
To go and see them and return,
Your young lord gone out from the valley —

Your son has gone off to the herds,
Since your son went to the herds
Many days have passed away.
The moon has waned, the days gone by,
Your only one has gone to the herds.
The spring that flows down from the valley
—
Let me find the easy way and bring him,
The rascal I saw at cost of death and loss,
Whose hair, so late, I loosed and braided,
Whom I saw in my bride-days,
My sorrow ever torn in two —
Let me now go fetch him home,
The son you saw at cost of death and loss.
The spring that flows down from his brow,
The rascal I have made my refuge,
If we do not go seek his trail,
If we do not coax the boy back home,
Will the child not burn in heat,
Will the child not freeze in cold?
For the child, apple of the eye,
"She never looked to him," they'll say —
Will God not strike us down?
Let me go to your son,
From the horse-herd taken by tally
Let me take the count of them.
The countless dark herds by the myriad —
Let me gather in their droves,
Let me raise that stock up root and branch

Geçit sırasına sokayım.
Cenge binilecek at arayıp,
Küheylandan yetkinini göreyim,
Oğlunu alıp geleyim —
Denen söze uyunuz,
Çullayıp beslediğin Tootoru —
Tootoru atı veriniz.
Üstüne kaftan da giyineyim,
Kadınsam da aziz başım,
Tootoru'yu versene, bineyim!
Yılkıya giden çocuğu
Sağ esen alıp geleyim!

And drive it through the pass in files.
Seeking a mount fit for the war,
Let me see the choicest of the coursers,
Let me fetch your son and come —
Heed then the spoken word,
Tootoru, whom you blanket and feed —
Give me the horse Tootoru.
Let me also don the kaftan,
Though I be woman, my dear head,
Give Tootoru — let me mount!
The child gone to the horse-herds
Let me bring back safe and sound!

Gökteki yıldız gibi
Ahitli yoldaş olayım.
Keşfe kimi kez birlikte çıkıp,
Kovmayı birlikte kovalayıp,
Mızrak tutup bağlaşıp,
Ay-âlemle savaşıp,
Yoldaş olayım sana!
Koca başımı tuğ edip,
Nice yeri velveleye verip,
Kopanını çokça ulayıp,
Saçılanı çokça derleyip,
Hazinen olup vermeye,
Dayanağın olup görünmeye —
Küheylanını ver, bineyim,
Has kumaşını ver, giyeyim.
Gözcülüğe giden oğlunun
Nerede olduğunu bileyim.
Yerin kıyısını bucağını dolaşmayayım,

Like the star up in the sky
Let me be your sworn companion.
Riding out at times together on the scout,
Chasing the chase together,
Bound in league with lance in hand,
Warring with the moonlit world,
Let me be companion to you!
Making my great head a standard,
Setting many a place astir,
Splicing much of what is broken,
Gathering much of what is scattered,
To be your treasury and give,
To show myself your stay —
Give your courser, let me mount,
Give your fine cloth, let me wear it.
Your son gone out upon the watch —
Let me learn where he may be.
Let me not wander the world's edge and corner,

Tootoru'yu verirsen, aziz can,
Yedi güne kalmayayım.
Bahadırsan, aslansan,
Padişah Kıyaz sensen,
Han isen, boşuna hansın —
Han olduğun gerçekse,
Küheylanını verir misin?

If you give Tootoru, dear soul,
Let me not be gone past seven days.
If you are hero, if you are lion,
If you are padishah Kıyaz,
If you are khan, you khan in vain —
If it be true you are a khan,
Will you give your courser then?

Hanlığın yalansa,
Aziz başı kesersin,
Bey olduğun gerçekse,
Benim dediğim söze uyarsın,
Tootoru'yu verirsin!
Püsküllü mızrak, Zülfikar —
Elime alsam sallayayım,
Tootoru'yu verirsen, padişahım,
Kadın da olsam sefa süreyim!" —

Deyip, böylece Ayçürök
Tootoru atı isteyip durduğunda,
Kıyaz'ı Tanrı çarpmıştı:
"Tüh tüh, Çürök, ne yaparsın?
Nazlanacak yolunu bulamayıp,
Öyle dersin, böyle dersin!

Adı kadın olan dişi
Ata binse olur mu?!
Kadın küheylana bindiğinde
Başını yemeden onar mı?!

Hanın karısı koşturup
Küheylana binmiş olur mu?!
Kadın dediğin kişinin
Kazanla işi vardır.
"Han küheylanına binerim" diye,
Nereden aldığın gücün var?
Dişi dediğin hazinedir,
Eviyle işi vardır.
"Ok geçmez kaftanını ver" diye,
Nereden aldığın gücün var?
Beyzadenin karısı
Küheylana binmiş olur mu?!
Hanzadenin hatunu
Başıboş gezse onar mı?!
Bırak, Çürök, lâfını,
Kim dinlesin böyle sözünü,
Kim görsün böyle gözünü!

If your khanship is a lie,
You will cut this dear head off,
If it be true you are a bey,
You will heed the word I say,
You will give Tootoru!
The tasseled lance, Zülfikar —
Let me take them in hand and swing,
If you give Tootoru, my padishah,
Woman though I be, let me know delight!"
—
So saying, thus Ayçürök
As she stood begging for the horse Tootoru,
God had struck Kıyaz senseless:
"Tut, tut, Çürök, what are you doing?
Finding no way left to wheedle,
You say now this, now that!

Can a female, woman by her name,
Ever mount a horse and prosper?!
When a woman mounts a courser,
Can she thrive and not devour her own head?!
Does a khan's wife go galloping,
Mounted on a courser — is it done?!
The one whom you call woman
Has her business with the cauldron.
"I shall ride the khan's own courser" —
Whence have you taken such license?
The female, so they say, is treasure,
Her business is with the house.
"Give your arrow-proof kaftan" —
Whence have you taken such license?
Does the wife of a young lord
Go mounted on a courser?!
Does the lady of a khan's son
Prosper wandering loose?!
Leave off, Çürök, your talk,
Who would hear such words as these,
Who would see such eyes as these!

Sözünde yabanlık duruyor,
Gözünde başkalık duruyor,
Sözünde şaşılık duruyor,
Gözünde fesadın duruyor.
Dediğine uyduğumda,
Tootoru atı verdiğimde —
Ters yola ayak dolama,
Kerneyini öttüreyim deme!
Engebeli ak yokuş —
Ak yokuşu aşma,
Yurduna doğru kaçma!
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas —
Yurduna haber verme,
Vurulmuş Kırgız, çok Argın —
Eline haber verme!
Düşüncem şudur:
Onmaz hatun Çürök'sün,
Cihanı bozan fitnesin,
Alımlı güzel bir kadınsın,

Dışı başka kâfirsin!
Ok geçmez kaftanı giydirsem,

Ok yetişmez Tootoru at —
Tootoru ata bindirsem,
Ceti-Özön'ün derlediği dünyalık —

Dünyalığı saçma,
Yurduna doğru kaçma!
Derin kazıp çukurumu,
Çilemi kaynatıp durma!
Yolumu kesip durma,
Bana görülmedik günü gösterme!
Böyle davranışımın sebebi:
Seni ganimetle aldığımda,
Tekmil kara Cediger
Çepeçevre vardığında —
Ak sarıklı hoca öldü,
Ders okuyan molla öldü,

In your words there sits wildness,
In your eyes there sits estrangement,
In your words there sits a squint,
In your eyes sits your sedition.
Were I to heed what you have said,
Were I to give the horse Tootoru —
Do not set foot on the crooked road,
Do not think to sound your horn!
The rugged white ascent —
Do not cross the white ascent,
Do not flee toward your homeland!
Tamarisked Keñ-Kol, broad Talas —
Send no word to your homeland,
The stricken Kirghiz, the many Argın —
Send no word to your people!
This is my thought:
You are the hopeless lady Çürök,
You are the sedition that wrecks the world,
A winsome, lovely woman,

An infidel different without!
Should I clothe you in the arrow-proof kaftan,
The horse Tootoru no arrow overtakes —
Should I mount you on Tootoru,
The worldly wealth Ceti-Özön has gathered —
Do not scatter that wealth,
Do not flee toward your homeland!
Do not dig my pit so deep,
Do not keep boiling my torment!
Do not keep cutting off my road,
Show me no unheard-of day!
The reason I behave like this:
When I took you in the spoils,
When the whole black Cediger
Closed in on every side —
The white-turbaned hoca died,
The lesson-reading mullah died,

Pehlivanlık taslayan aslan öldü,
Cihan ayaklanıp velvele oldu,
Gök yaran uğultu oldu,
Hilâli altın tuğ dikildi.
Unutulmaz kavga oldu,
Çarpışmadan er öldü,
Yerinden oynamaz eren de öldü.
Dinlemem, Çürök, lâfını,
Perizade sensen,
Yiğit Kıyaz bensem —
Kadın başınla at isteyip,

İtibarlı Çürök, duruyorsun.
Törelinin ta kendisisin,
Fitnenin kara gözüsün,
Baştan çıkan belâ âfet —
Belân azsın, alıp gitsin!
İki türlü yurt bozan:
Dağ arasını su bozar,
El arasını fitne bozar,
Öncesine bakalım:
Ogoy ile Şıgay kardeşti —
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
Azgın doğmuş kavgacı hoca.

Evi yanası kudurmuş,
Öz elinden ayrılıp,
Sürtüp gelip avare,
Vadi boyunca konmuş,
Alabildiğine fesat olmuş.
İki yüzlü konuşup yurdu çalkalayıp,
Hesapsız kavga çıkarıp,
Manas'ın oğlu bön kafalıya:
"Bas, kırgın sal!" diye,
"Karısını çekip al!" diye —
Nice yere kavga saldım:
Eren de öldü, han da öldü,
Nice erin hepsi öldü.
Kadınlar içinde halk bozan

The lion who played the strongman died,
The world rose up in tumult,
There came a roar that split the sky,
The gold crescent standard was raised.
There was a fight not to be forgotten,
Men died without a blow exchanged,
Even the steadfast saintly died.
I will not hear, Çürök, your talk,
If you are the peri-born,
And I am valiant Kıyaz —
With your woman's head demanding horses,
You stand there, honored Çürök.
You are propriety's own self,
You are the black eye of sedition,
A calamity run wild from the start —
May your bane run rife and bear you off!
Two kinds of thing destroy a land:
Water wrecks the mountain gorge,
Sedition wrecks the space between peoples,
Let us look to what came before:
Ogoy and Şıgay were brothers —
Şıgay's son Çınkoco,
A brawling hoca born depraved.

The rabid one — may his house burn —
Parted from his own people,
Came drifting in, a vagrant,
Settled all along the valley,
Turned utterly to sedition.
Talking double, churning up the land,
Raising strife beyond all count,
To the dull-witted son of Manas:
"Attack, loose slaughter!" he said,
"Drag away his wife!" he said —
On many a place I have loosed strife:
Saints died and khans died too,
Many a man died, every one.
Among women, wrecker of peoples,

Kara uğursuz Çürök'sün,
Öyle yapan hatun Çürök'sün,
Ay-âlemi perişan eden.
Küheylanım var, atım var,
Bahadır Kıyaz'ım, itibarım var,
Kadın başınla kavga çıkarıp,
Tootoru'yu isteyip duruyorsun.
"Tootoru atı, kaftanını ver" diye,

Çürök, kimi alaya alırsın?!
Dediğine uyduğumda,
Tootoru atı verdiğimde —
Ceti-Özön boyu toz olup,
At veren Kıyaz hor olup,
Yurt kırılıp, er ölüp,
Fesat bundan böyle olmasın.
Fitilli tüfek atılıp,
Onmaz gürültüye karışıp,
Eceli gelenimiz ölmeyelim.
Varılıp dönülmez gerçek yeri

Bu aziz baş görmesin.
Sancaklar kaynaşıp velvele dolup,
Cenk müşkül, kavga olup,
Şamataya girip durmayalım.
Tootoru'dan ayrılıp,
Yurt bozulup başıboş kalıp,
Hesapsız kavga olmasın.

Erenlerin hepsi avare kalıp,
Görülmedik günü görmeyelim,
Ecelden önce ölmeyelim!"
Haykırıp Kıyaz bunu söyleyip,
Hengâmeyi başlatmıştı.
At isteyen Çürök'e
Olur olmaz çok şey söyleyip,
Cediger'in eri Kıyaz
Fesadı başlatmıştı.
O sırada Ayçürök,

You are the black ill-omened Çürök,
You are the lady Çürök who did so,
Who threw the moonlit world to ruin.
I have my courser, I have my horse,
I am hero Kıyaz, I have my honor,
With your woman's head raising strife,
You keep begging for Tootoru.
"Give the horse Tootoru, give your kaftan"
—
Çürök, whom do you mock?!
Were I to heed what you have said,
Were I to give the horse Tootoru —
All Ceti-Özön would turn to dust,
Kıyaz who gave the horse would be despised,
The land broken, men dying,
Let there be no such mischief from now on.
The matchlock musket firing,
Caught up in hopeless uproar,
Let none of us die whose hour has come.
The place of truth, gone to and never returned —
May this dear head not see it.
Standards seething, tumult brimming,
War a hardship, battle raging,
Let us not go plunging into riot.
Parted from Tootoru,
The land wrecked and left masterless,
Let there be no strife beyond all count.

All the saintly men left stranded,
Let us not see the unheard-of day,
Let us not die before our hour!"
Bellowing, Kıyaz said this,
And set the uproar going.
To Çürök who asked the horse
He said much, fit and unfit,
Kıyaz, the man of the Cediger,
Set the mischief going.
Then it was Ayçürök,

Gönlü gidip bölünüp,
Gözünden yaşı dökülüp,
Burnunun suyunu çekemeyip,
Gözünün yaşını silemeyip,
Düşüncesi fena bölünüp,
Altmış kaygı, bin hayal
Tepesinde görünüp.
İşte o zaman Ayçürök,
Er yapılı afet kadın,
Atmaca gibi davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
İşte o zaman Ayçürök,
Öleyim deyip ölemeyip,
Ölçülü cana kıyamayıp:
"Sağlamlık taslayan er Kıyaz,
Aslan olduğun belli oldu.
Su verilmiş demir gibi
Katı olduğun belli oldu.
Ay-âlemi kasıla kasıla
Aldığın belli oldu.
Kullardan tek yaratılıp

Kaldığın belli oldu.
Ay-âlemi perişan eden
Pehlivanlığın belli oldu.
Haykırışın taş yaran —
Bey olduğun belli oldu.
Şimdi bahadır olmuşsun,
Bahadır, aslan olduğun belli oldu.
Pehlivanlığın bambaşka,
Pehlivanlığın bir hayli,

Büyüklüğün dağın yarısı kadar.
Rast geleni yiyecek gibi,
Gönül çökkün, tasa var.
Gümbürdeyen it Kıyaz,
Büyüklüğüne karşı Tanrı var!
Onmaz Kıyaz, onmayasın,

Her heart went and split in two,
Tears spilling from her eyes,
Unable to sniff back her nose,
Unable to wipe her eyes,
Her thought most sorely torn,
Sixty sorrows, a thousand fancies
Appearing over her head.
It was then that Ayçürök,
The beauty built like a man,
Bearing herself like a hawk,
Wit found from the unseen world,
It was then that Ayçürök,
Wishing to die yet unable,
Unable to destroy a measured life:
"Er Kıyaz who plays at soundness,
It is plain you are a lion.
Like iron that has been tempered,
It is plain that you are hard.
That, strutting, you have taken
The moonlit world — that much is plain.
That you were created single among mortals
And so remain — that much is plain.
Thrower of the moonlit world to ruin —
Your prowess is made plain.
Your bellow splits the stone —
It is plain that you are a bey.
Now you have become a hero,
Hero and lion — that much is plain.
Your prowess is like no other,
Your prowess is a deal indeed,

Your bigness is half a mountain's worth.
Fit to devour whatever you meet,
The heart is sunken, care remains.
Rumbling dog Kıyaz,
Above your bigness there is God!
Hopeless Kıyaz, may you not prosper,

Niyetini bildim, onmazsın.

Düşün, Kıyaz, bu sözü —
Fesadını bırakmazsın.
Gönlümü verdim, onmazsın,
Ne zaman olsa sen, Kıyaz,
Hainliğini bırakmazsın.
Bırakmazsan, Kıyaz, bırakma —
Kulanını kovup kaçmazsam,
Kasılan Kıyaz kul,
Heybendeki pulunu saçmazsam!

Malını alıp kaçmazsam,
Şaşkın bakan Kıyaz kul,
Ak heybendeki pulunu saçmazsam!

Hele, Kıyaz, dur bakalım —
Vadili yere konmazsam,
Ölmedikçe senin olmazsam,
Dur hele, Kıyaz han beyim,
Boyun eğsem de uslanmazsın,
Her vakitten bir vakit,
Hainliğini bırakmazsın.
Huyu delişmen er Kıyaz,
Yüzyıllık malın bol muydu,
Varından yurdundan ayrılmış,
Sınırından sürülüp dertlenen,
Benim gibi cariyen yok muydu?
Onmaz Kıyaz, onmadın,
Her daim haram söz söyleyip,
İşte, beni horladın.
Yakıp beni yok ettin,
Gümbürdeyen Kıyaz kul,
"Cariye" deyip yok ettin.
"Eren Kıyaz" deyip dururken,
Akılsız Kıyaz imişsin!
"Bahadır Kıyaz" der isem,

Hain Kıyaz imişsin!

I have known your intent — you will not mend.
Think, Kıyaz, on this word —
You will not leave your mischief.
I gave my heart — you will not mend,
Whatever time it be, you, Kıyaz,
Will not leave your treachery.
If you will not leave it, Kıyaz, then don't —
See if I drive not off your kulan and flee,
Strutting slave Kıyaz,
See if I scatter not the coin in your saddlebag!
See if I seize not your goods and flee,
Dumbstruck-staring slave Kıyaz,
See if I scatter not the coin in your white saddlebag!
Just wait, Kıyaz, hold now —
See if I settle not in the valley land,
See if ever I be yours before I die,
Hold now, Kıyaz, my khan and lord,
Though I bow my neck you will not mend,
Some one time out of every time,
You will not leave your treachery.
Er Kıyaz, wild of temper,
Was your century's wealth so plentiful?
Parted from her having and her homeland,
Driven grieving from her borders —
Had you no slave-girl like me?
Hopeless Kıyaz, you did not mend,
Forever speaking unclean words,
See — you have despised me.
You burned me and unmade me,
Rumbling slave Kıyaz,
Calling me "slave-girl" you unmade me.
While they kept saying "saintly Kıyaz,"
You proved a witless Kıyaz!
If I say "hero Kıyaz,"

You proved a treacherous Kıyaz!

"Derya Kıyaz" deyip dururken,
Kupkuru Kıyaz imişsin.
Yedi atan baş köşeye geçmemiş,

Fakir Kıyaz imişsin.
Tuğ dibinde kıpırdamadan
Duran Kıyaz imişsin.
Öz yurdunu düşman sayagelen,
Yok olası Kıyaz imişsin.
Kel tependen nişanlanıp
Vurulası Kıyaz imişsin.
"Gözü açık Kıyaz" deyip dururken,
Belâlı Kıyaz imişsin.
Yüreği yok, gömülesice,
Kör Kıyaz imişsin!
Bahadırdın, ey Kıyaz,
Haramlığını bırak, Kıyaz!
Haramlığını bırakmazsan,
Söylenen öğüdü tutmazsan,
Gösterilen yoldan yürümezsen —
Pınarını bozup dağıtmazsam,
Fesadı toptan salmazsam,
Tependen tutup basmazsam,

Dört tülük malını saçmazsam!
Pek yamanmışsın — böyle etmezsem,

Uluyan kul Kıyaz,
Bohçanı bir yoklamazsam,

Binlik altın tahtına

Kahırlı öfkemi salmazsam,
Nicedir güttüğüm öcümü almazsam!

Harf gibi açık büyü okuyup,
Ak kuğu donumu giymezsem,
On sekiz bin âleme
Dolanıp uçup gitmezsem!

While they kept saying "Kıyaz the sea,"
You proved a bone-dry Kıyaz.
Your seven sires never took the seat of honor —
You proved a beggarly Kıyaz.
Standing stock-still at the standard's foot —
Such a Kıyaz you proved to be.
Ever counting your own land a foe,
You proved a Kıyaz fit to perish.
Aimed at from your bald hilltop,
You proved a Kıyaz fit to be shot.
While they kept saying "open-eyed Kıyaz,"
You proved a Kıyaz of calamity.
Heartless one, fit for burying,
You proved a blind Kıyaz!
You were a hero, O Kıyaz,
Leave your foulness now, Kıyaz!
If you will not leave your foulness,
If you keep not the counsel given,
If you walk not the road shown you —
See if I wreck not and scatter your spring,
See if I loose not sedition wholesale,
See if I seize not your crown and press it down,
See if I scatter not your four kinds of stock!
You have proved most dire — see if I do not so,
Howling slave Kıyaz,
See if I rummage not through your bundle once,
See if upon your golden thousand-piece throne
I loose not my grieving fury,
See if I take not the vengeance I have long herded!
Reading spells plain as script,
See if I don not my white swan dress,
See if through the eighteen thousand worlds
I wheel not and fly away!

Boğa boyunlu, buğra butlu,
Boğuşunca canı kurutan,
Senden üstün kıran yiğide,
Âlemden aşkın pehlivana,
Seçe seçe varmazsam!
Kırdan göçünü basıp,

Bull-necked, camel-thighed,
Who dries the soul out in the grapple,
To a brave who slays better than you,
To a champion passing all the world,
See if I go not, choosing and choosing!
See if I fall not on your caravan on the steppe,

Ölmezsem öcümü alıp,
Seçtiğim ere varmazsam.
Ceti-Özön boyunca yol alıp,
Yeri ezen ordu alıp,
Ceti-Özön suyunu basmazsam,
Yeri ezen Cediger'in
Yurdunun hepsini saçmazsam!
Ensenden gözünü oydurup,
Ceti-Özön'de Cediger'in
Ocağını söndürüp,
Düpedüz zorlu yeğinini
Ganimet edip, kul edip,
Sınırına kırgın salmazsam,
Nicesinin hesabını görmezsem,
Nerede olsa cinini kovmazsam!

See if I die not, taking my revenge,
See if I go not to the man I chose.
Taking the road down Ceti-Özön,
Taking an earth-crushing host,
See if I trample not Ceti-Özön's waters,
See if of the earth-crushing Cediger
I scatter not the whole homeland!
Having your eyes gouged from your nape,
See if of the Cediger at Ceti-Özön
I quench not the hearth,
See if their downright mighty best
I make not booty, make not slaves,
See if I loose not slaughter on your borders,
See if I settle not accounts with many,
See if I drive not out their demon wherever it be!

İyi olursan, ey Kıyaz,
Dünyalığını dermezsem,
Kötü olursan, er Kıyaz,
Bir müşküle kıymazsam!
Azabını fazlasıyla almazsam,
Bir müşküle salmazsam.
Keñ-Opol'un ovasından,
Büyük Ürgenç'in boyundan,
Kebez-Too'yu yurt edinen,
Çarpışıp kulun yenemediği,
Çatışanın sağ kalmadığı,
Vuruşup düşmanın alamadığı —
Âleme haber salmazsam,
Babacığım Akun'un hüküm sürdüğü
Afgan yurdunu almazsam!

If you prove good, O Kıyaz,
See if I gather not in your worldly goods,
If you prove evil, Er Kıyaz,
See if I doom you not to one hardship!
See if I take not your torment with interest,
See if I cast you not into one hardship.
From the plain of Keñ-Opol,
From along great Ürgenç,
Who made Kebez-Too his home,
Whom no slave could beat in combat,
Whose grappler never came out alive,
Whom no foe could take in battle —
See if I send not word to all the world,
Where my dear father Akun holds his rule,
See if I take not the Afghan land!

Düzlükten kısrağına basıp,
Devini ganimet edip bağlayıp,
Böbürlenen er Kıyaz,
Beynini ezercesine yumruklayıp,
Ölmezsem çıkarırım
Bu sözünün acısını!
Pehlivan devleri dermezsem,
Güruhunu darmadağın etmezsem,
Keregeni uğu kırıp,
Gelinini kızını ağlatıp,

Trampling your mares upon the flat,
Binding your giant as my booty,
Boastful Er Kıyaz,
Pounding your skull as if to crush the brain,
If I die not, I shall wring from you
The bitter price of these your words!
See if I gather not champion giants,
See if I rout not your rabble utterly,
Breaking kerege and uğu-pole,
Making your brides and daughters weep,

Bağlarına su çevirip,
Bahçeni damını yıkıp,
Bağbanını kırıp geçirip,
Topuna cehennem salmazsam,
Durdurmadan vurup kırmazsam,

Kutlularını kırmazsam!
Nice kavga salmazsam,
Ordu çıkarıp, sınırdan girip,
Otağına od salıp,
Otlu yere tuğ dikip,
Hısımına kavga başlatıp,
Vadinin suyunu çevirmezsem,
Yangın yeri gibi kırmazsam!

Kahrolası, er Kıyaz,
Kavga başlatıp böyle etmezsem,
Canı çıkası kudurmuş,
Bohçanı bir yoklamazsam —

Kararan yolunu kan edip,
Kale kapılını toz edip,
Kadınlarını dul edip,
Namlını kul edip,
Cengi enine boyuna salmazsam!

Küstahlaştın sen, Kıyaz,

Turning water on your orchards,
Tearing down your garden and your roof,
Cutting down your gardeners,
See if I loose not hell upon your host entire,
See if I smite not and break without a pause,
See if I cut not down your blessed ones!
See if I loose not many a battle,
Marching an army, crossing the border,
Setting fire to your pavilion,
Planting the standard on the grassland,
Starting war upon your kin,
See if I turn not aside the valley's water,
See if I raze it not like a burned-out ground!
Accursed one, Er Kıyaz,
See if I start not the fight and do just so,
Rabid one — may your soul flee —
See if I rummage not through your bundle once —
Making your darkened road all blood,
Making your fortress gate all dust,
Making your women widows,
Making your famed ones slaves,
See if I loose not war through breadth and length!
You have grown insolent, Kıyaz,

Nicedir güttüğüm öcümü almazsam,
See if I take not the vengeance I have long herded,

Kasılışını basmazsam,
See if I crush not your strutting,
Gözünü fal taşı gibi açmazsam,
See if I spread not your eyes wide as divining-stones,

Dünyalığını dümdüz etmezsem,
See if I flatten not all your worldly goods,
Sürünü kırmazsam,
See if I cut not down your herds,
Soyunu saçmazsam,
See if I scatter not your line,
Gözünü fal taşı gibi açmazsam!
See if I spread not your eyes wide as divining-stones!

Düzenini söküp sürmezsem,
See if I rip not up your order and drive it off,

El-yurduna dokunmazsam!
See if I touch not your folk and homeland!
Akılsız Kıyaz, fesadım,
Witless Kıyaz, my bane,
Aradığın kavga mı?
Is it a fight you seek?
Bir rüyana girmezsem,
See if I enter not once into your dream,
Değerlini sürüp almazsam —
See if I drive not off and take your precious ones —

Azaplı müşkül, feryat figan
Torment and hardship, wail and lament
Evinin üstünde görürsün:
You shall see above your house:
Boz ala flâma — kızıl tuğ,
The grey-pied pennant — a crimson standard,

Ölçüp biçmeden hainlik kurdun,
Without measure or thought you plotted treachery,

Köyüne selâm — kızılca kıyamet!
Greetings to your village — a crimson doomsday!

Öfkelenip dikildim,
In fury I rose to my feet,
Sataşmadan geçmem birinize.
I shall not pass one of you without a quarrel.
At istesem, yiğit Kıyaz,
When I ask for a horse, batyr Kıyaz,
Fena dokundun sinirime.
You touched a raw nerve in me.
Öfkelendim çatır çatır,
I flared with crackling anger,
Bugün sataşmadan kalmam birinize.
Today I shall not leave one of you unprovoked.

Sataşmamın sebebi şu:
The cause of my quarrel is this:
Ceti-Özön suyunu pay etmedin,
You gave no share of Ceti-Özön's water,
«Şanlı atım küheylandır» diye,
Saying «My glorious horse is a true steed»,
Bir tayın kadar görmedin.
You counted me worth less than a foal.

Yarım gün olsun gücünü vermedin,

Düşmandan beter gördün beni,
Gücün ne kadar, bileyim,
Kudretin nedir, göreyim?
Gafil durma, asker topla,
Asker toplarsan bol topla.
Karşı karşıya dikilip,
Tüfek atıp, yay gerip,
Göğüs göğüse vuruşup,
Sıkı bir savaş etmezsem,
Kuğu donumu giymezsem,
Çınma'nın yurdunu basmazsam,
Kaynayıp duran Kakançın,
Onun ulu şehri Bakburçun.
Bakburçun'un pehlivanı,
Sızanşan'ın oğulları —
Babası azgın Kıtay'dan,
Her türünden almazsam...
Kahrolası, yiğit Kıyaz,
Köyüne cehennem salmazsam!
Hor olup hüngür hüngür ağlayıp,
İnleyip gezip nideyim,
Senin kökünü kurutayım!
Arlanıp yanıp tutuşayım,
«Ganimetten gelme kadın» diye,
«Niyeti bozuk kâfir» diye,
Nasıl sağ dolaşayım?
Vermezsen verme atını,
Bu densiz şeytan karıya!

Deyip, böylece horladın,
Çocuk doğurdum, ev tuttum,
Haramlığını bırakmadın.
Hor olup nasıl gezeyim,
Tam da şunu yapmazsam —
Han babam Akun Han'a varayım!
Ağır kumaşını yağmalamazsam!» —
Deyip, böylece, Ayçürök

Not even half a day did you lend your strength,
You looked on me as worse than a foe,
How great your strength is, let me learn,
What your power is, let me see!
Do not stand heedless, gather troops,
If you gather troops, gather them in plenty.
Standing face to face,
Firing muskets, drawing bows,
Clashing breast against breast,
If I do not wage a hard-fought war,
If I do not don my swan-plumage,
If I do not storm Çınma's homeland,
The seething Kakançın,
Its mighty city Bakburçun.
The wrestler-champion of Bakburçun,
The sons of Sızanşan —
From the rabid Kıtay, his father's stock,
If I do not take of every kind...
Curse you, batyr Kıyaz,
If I do not loose hell upon your village!
Scorned, weeping in bitter sobs,
What use to wander groaning —
Let me wither your very root!
Let me burn with shame and fury,
Called «a woman come as plunder»,
Called «an infidel of crooked intent»,
How shall I go about alive?
If you will not give, then keep your horse
From this graceless devil of a wife!

So saying, thus you scorned me,
I bore your child, I kept your house,
Yet you never left your foulness.
Scorned, how shall I go about,
If I do not do just this —
Let me go to my khan father, Akun Han!
If I do not plunder your heavy cloth!» —
So saying, in this way, Ayçürök

Karardıkça kararıp,
Şiddetli öfkesi gelmişti.
Bagış'ın oğlu yiğit Kıyaz
Çürök'ten böyle hışım görünce —
Bileğinden derman gitti,
Yüreğinden takat gitti,
Kaburga kemiği söküldü,
Akun'un kızı Ayçürök
Gözüne felaket görünüp,
Akıl yorup, söz sayıp,
Akun'un kızı Çürök'ten
Açık demeyip mızıldanıp,
Çaresi tükenip o Kıyaz
Yeri eşeleyip kıpırdanıp,
Bu vadili koyak, dik yamaç,
Akun'un kızı Ayçürök —
Kadından çıkma bir şirret.
Uçtuğunu cuma günü bilir,
Gezdiğini Kadir gecesi bilir.
Boranı sıyırıp geçer,
Ay-âlemin hepsini
Uçup uçup dolaşır.
Tepeler aşıp bel görmüş,
Nice namlı er görmüş.
Gizlenip yattığı beli çok,
Varacağı eri çok.
Bel bağladığı beli var,
Ayçürök densiz kadının,
Kırıtıp duran kâfirin
Varacağı nice eri var.
Kaptoo-Bel'i boylayıp,
Uçtuğu dahi gerçek.

Grew darker and yet darker,
Her violent fury had arisen.
Bagış's son, batyr Kıyaz,
Seeing such wrath from Çürök —
The strength went out of his wrist,
The stamina went from his heart,
His rib-bones were wrenched loose,
Akun's daughter Ayçürök
Appeared as calamity to his eye,
Wearying his mind, weighing his words,
From Akun's daughter Çürök
Not speaking plainly, only whimpering,
His remedy spent, that Kıyaz,
Pawing the earth, fidgeting about,
This valleyed ravine, this steep slope,
Akun's daughter Ayçürök —
A termagant sprung from womankind.
She knows to fly upon a Friday,
She knows to roam on the Night of Power.
She skims through the blizzard and passes,
All of the moonlit world
She circles, flying and flying.
Crossing summits she has seen passes,
She has seen many a famed warrior.
Many the passes where she lay hidden,
Many the men she means to reach.
There is a pass she counts upon,
Ayçürök, that graceless woman,
That coquetting infidel,
Has many a man she means to reach.
Skirting along Kaptoo-Bel,
Her flight there, too, is true.

Kaspan'ın Kara-Too'sunu yanlayıp,
Uçup varacağı ulu yurt,
Kalabalığı tümen, karakurt,
Hınçlı Dan-şa Beecin'den,
Kaynaşan Kıtay elinden,
Pazusu dolu kâfirden,

Flanking Kaspan's Kara-Too,
The great land she will fly to,
Its throng a tümen, a black-spider swarm,
From vengeful Dan-şa Beecin,
From the seething Kıtay people,
From the infidel of brawny arm,

Yüreği geniş bahadırdan,
Kıtay'dan asker derleyip,
Uçsuz yurdumu kırar mı?
Niceleri kırıma uğratır mı?
Uçtuğu yere savaş salmasın,
Hırpalanmış kadın bu Çürök
Böylece öcünü almasın!
Yoksa bu kadın,
Âlemden çıkma kurnaz kadın,

Geri dönüp süzülse,
Altay, Kangay — âlem kadar yer,
Dalgalanıp duran şu el.
Durmadan cehennem salmasın,
Bölük çekip aşağı dolaşıp,
Suyu olan sırtı, beli aşıp,
Koca Sarı-Arka'yı çiğneyip,
Darısını taş gibi ağartan,
Karısını kız diye öven,
Şırıl ayranı, gök kurutu,
Dışta göçüp konan nice yurt.

Azığa darı almışlar,
Uzağa ölçüp yarışmışlar.
Üç yüzün oğlu Kazak'tan,
Kaynayıp duran azaptan,
«Saldırayım» diye asker toplayıp,
Orduyu sürüp bol alıp,
Tepemden ansızın basar mı,
Dört türlü malımı saçar mı?
Bel bağladığı beli var,
Gizlenip yattığı yeri var,
Kazıp koyduğu çukuru var,
Kaynayıp duran çilesi var,
Hazırlanmış nice ordusu var.
Ökçeli çizme, deri şalvar,

Marifetli kılıç, kızıl kın,
Koca kazan gibi börkü var.

From the broad-hearted bahadır,
Mustering troops from Kıtay,
Will she cut down my boundless land?
Will she bring slaughter upon so many?
Let her not loose war where she flies,
This battered woman, this Çürök —
Let her not take her vengeance so!
Or else this woman,
This cunning woman sprung from the world,
Should she glide back again,
Altay, Kangay — land wide as the world,
This people surging like waves.
Let her not deal hell without ceasing,
Leading a column, roaming down,
Crossing watered ridges and passes,
Trampling the great Sarı-Arka,
Whose millet they bleach white as stone,
Who praise their wives as maidens,
Their trickling ayran, their grey kurut,
Many a camp that roams and settles beyond.
They took millet for provisions,
They raced, measuring the distance far.
From the Kazak, sons of three hundred,
From the torment ever seething,
Gathering troops, saying «Let me strike»,
Driving the host, taking in plenty,
Will she fall on my head without warning,
Will she scatter my four kinds of herds?
There is a pass she counts upon,
There is a place where she lay hidden,
There is a pit that she has dug,
There is her torment ever seething,
There is many a host made ready.
Heeled boots, breeches of leather,

A skilled sword, a scarlet sheath,
A börk she has, big as a great cauldron.

Tutuşmaya kimse varmamış,
Tutuşan sağ kalmamış,
Ken-Opol'u yurt edinmiş,
Çekişip kimse yenememiş.
Oogan'dan sürüp asker alıp,
Asker çıkarıp bol sürüp,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
«Ganimet alınmış Çürök» diye,
«Oogan'ın gördüğü bela» diye,
Yarım yamalak dil bilen.
Yalan sözü bilmeyen,
«Çürök'ü ganimet etti» diye.
Cet-Kayt'ı bozup ganimet alıp,
Ceti-Özön'e ordu salıp,
Karşı karşıya durup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Göğüs göğüse vuruşup.
Yayın oku vızıldayıp,
Değdiği yer paramparça,
Kadın çığrışıp, yurt kavrulup,
Ağır bir bela olmasın!
Yurt kırılıp, el çığrışıp,
Bela salıp durmasın.
Kırıtıp duran kadının,
Huyu haşarı kâfirin,
Akun'un kızı Çürök'ün,
Dediğine öylece
Tootoru'yu verivermeye
Zavallı Kıyaz ne etsin,
Önce baştan kavga açıp,
Ayçürök'e sır açıp:
«Sınaya sınaya söz atarsan,
Surat asarsan, Çürök, olmaz,
Böyle yaparsan, Çürök, onmazsın.
Öteden beri her zaman
Hışmını bırakmazsın,
Hışmını dizginlemezsin,

None has come forth to grapple her,
None who grappled stayed alive,
She made Ken-Opol her homeland,
None who contended could prevail.
Driving troops taken from Oogan,
Fielding soldiers, driving plenty,
Drawing bows like rain,
Loosing arrows like hail,
Saying «Çürök taken as plunder»,
Saying «the bane that Oogan saw»,
Knowing but a broken half of speech.
Knowing no word of falsehood,
Saying «He took Çürök as plunder».
Breaking Cet-Kayt and taking spoil,
Loosing a host on Ceti-Özön,
Standing face to face,
Firing muskets, drawing bows,
Clashing breast against breast.
The bow's arrow whining,
Where it strikes, all shattered to pieces,
Women shrieking, the land scorched —
Let no heavy calamity come!
The land cut down, the people shrieking,
Let her not keep dealing bane.
Of the coquetting woman,
Of the infidel of unruly temper,
Of Akun's daughter Çürök,
Just as she demanded —
To hand over Tootoru,
What could poor Kıyaz do,
Who first had opened the quarrel,
Opening his secret to Ayçürök:
«If you cast words, testing and testing,
If you pull a sour face, Çürök, it will not do,
If you act so, Çürök, you will not prosper.
From of old, at every hour,
You never lay aside your wrath,
You never rein in your wrath,

Öfkelenip coştuğunda
Han Akun'un yurdunu toplarsın.
Onmazım benim, onmazsın,
Akılda olmayanı düşünürsün,
Haram sözün başı oldu —
Bir tekini komadan düşünürsün.
Asker çağırıp el hazırlayıp,
Hışmını bırakmazsın.
Küheylanı nasıl esirgeyeyim,
Eşsiz küheylan Tootoru at —
Kumda doğmuş, taşta büyümüş,
Yılkıdan apayrı yetişmiş,
Kulanla kovalaşmış,
Küheylanla kardeş doğmuş.
Hendekten sıçrayıp aşan,
«Eşsiz küheylanmış» diye,
Bakır gagalı kocakarı sınamış.
Yetkin yörük Tootoru —
Nara atılsa şaşmayan,
Ay karanlık gecelerde
Bir izine iki basmayan.
Gürültü duysa ileri atılan,
Koşunca kara yer
Kat katından ayrılan,
Kara talihli haylazın
Küheylanlık vasfı görünmüş.
Yükseklerden kaymaz,
Taşa bassa geri kalmaz,
Dağda gezen geyikten.
Tavus gibi kuyruk süzen,
Olmadık yere dayanan.
Arkar gibi adım uzatan,
Yaban koçu gibi göz kızartan,
Tuğ kuyruğunu süzen.
Kırk günlük çöl olsa,
Çetin, zorlu bel olsa,
Kum tutuşup kaynayan,
Rastlayanın çilesi kaynayan,
İşte öylesi bir er olsa,

When you rage and boil over
You rally Khan Akun's whole land.
My hopeless one, you will not prosper,
You think what enters no mind,
Foul words have found their chief —
You brood on each one, sparing none.
Summoning troops, readying the people,
You never lay aside your wrath.
How could I begrudge the steed,
The peerless steed, the horse Tootoru —
Born on the sand, grown on the stone,
Reared far apart from the herd,
He raced and chased with the kulan,
Born brother to the steed.
Leaping and clearing the ditch,
Saying «A peerless steed indeed»,
The copper-beaked crone had tested him.
Tootoru, the consummate courser —
Unstartled at a battle-roar,
On moon-dark nights
Never treading twice in one track.
Springing forward at any din,
When he runs, the black earth
Parts from its layered folds,
In that black-fated rascal
The mark of the true steed was seen.
He does not slip on the heights,
Treading on stone he does not lag,
Beyond the deer that roams the mountain.
Trailing his tail like a peacock,
Bracing himself where none could stand.
Striding out like an arkar,
Reddening his eye like a wild ram,
Trailing his banner-tail.
Were there a desert of forty days,
Were there a grim and grinding pass,
Where the sand ignites and seethes,
Where the trials of all who meet it seethe,
Were there but a man of such mettle,

Bir yudumcuk su yutmadan,

Bir tutamcık ot yemeden,
Dayanıveren hayvandı,
Şu belalı haşarının
Küheylanlığı vardı.
Geniş göğüs, tazı döş,
Yekpare tırnak, geniş sağrı,
Endamlı Tootoru at —
Kuzum, dert etme, vereyim,
İnat etmeden bin de gör!
Coşkunluğu vardı,
Hesapsız küheylan maldı,
Kadın binmez maldı,
Kara talihli haşarının
Gaipten gelmişliği vardı,
Kerametli maldı.
Aygır gezip at olmuş,
Nice yakın hısım akraba
Tootoru yüzünden yad olmuş.
Geyik gibi boynunu buran,
Ok atımı çetin yerden
Sapmadan sıçrayıp aşan.
Küheylanlığını bilince
Canaalı, Karaç iki dev —
«Dayımız ya» deyip istemiş.

İsteyene vermemiş,
Vermek şöyle dursun, yağıza,
Huyu bozuk binememiş.
Heybetini gören ürkmüş,
Beş vakit düzeltip eyerlemiş.

Küheylanlığı bilinmiş,
Bağlayıp koysan, kazığın
Başından öteye fırlamış.
«Olgun küheylanmış» diye,
Gözü açıklar beğenmiş,
Altı vakit arpa astırıp,

Without swallowing one sip of water,

Without eating one handful of grass,
He was a beast that endured it,
That baneful unruly one —
He had the gift of the steed.
Broad of chest, hound-breasted,
Solid of hoof, wide of croup,
The shapely horse Tootoru —
My lamb, do not grieve, I will give him,
Mount him without stubbornness and see!
He had a surging fire in him,
He was wealth, a steed beyond reckoning,
He was wealth no woman rides,
That black-fated unruly one
Had come as if from the unseen,
He was wealth touched with wonder.
A stallion once roaming, become a horse,
Many a near kinsman and relation
Turned stranger over Tootoru.
Twisting his neck like a deer,
Over ground grim as an arrow's flight
Leaping across without swerving.
When his steed-nature was known,
Canaalı and Karaç, the two giants —
Asked for him, saying «He is our uncle's, surely».
He gave him to none who asked;
Giving aside, upon the dark bay
No ill-tempered rider could mount.
Whoever saw his majesty took fright,
Five times daily he was groomed and saddled.
His steed-nature became known,
Tie him fast, and past the head
Of the picket-stake he hurled himself.
Saying «A steed come to ripeness»,
The keen-eyed approved him,
Six times daily I had barley hung for him,

Süsleyip baktırmışım.
Her görenler beğenmiş,
Geyik derisi yular sürütüp,
Kasırga yürüyüşlü Kayıp koca —
O kurumuş ihtiyar eğitmiş.

Beş yaşına basıp azı sürüp,
Kara kemiği pekişmiş,
Küheylan olup yetişmiş.
Perçemine puhu taktırmış,
Kuytu yerde yağızı,
«Birinin gözü değer» diye,
Can görmez yerde baktırmış.
Halini görüp sevinip,
Baabedin ata beğenmiş.
Kaburgalı soylu at —
Kadri yüce yörük Tootoru at,
Buğdayı yarıp çiğneten,
Bir gecede altı kez baktıran.
Aygır aşmış, kısrak doğurmuş,
Her yanı denk doğmuş,
Soyu küheylan Tootoru.
Ay gibi kadın Ayçürök,
Selametle git, sağ gel,
Özletmeden tez gel.
Esen varıp sağ gel,
Bekletmeden tez gel.
Etine gelmiş maldı,
Eşi benzeri yok Tootoru,
Küheylanlığı vardı.
Irmağa yalnız inmemiş,
Abdestsiz can binmemiş,

Yularından kadın tutmamış,
Kıyaz'dan gayrı tek bir can
Yanına dayanıp varamamış.
Görene şahane maldı,
Küheylanlığı vardı,
Söyleyeyim dese dili yok,

I had him adorned and tended.
All who saw him approved,
Trailing a halter of deer-hide,
Old Kayıp of the whirlwind stride —
That withered elder trained him.

Turning five, cutting his molars,
His black bones knit firm,
He grew into a steed full-made.
He hung an owl-plume on his forelock,
The dark bay in a sheltered spot,
Saying «Someone's eye may blight him»,
He had him kept where no soul could see.
Rejoicing to see his state,
Father Baabedin approved him.
The strong-ribbed horse of noble stock —
Tootoru, courser of exalted worth,
Made to split and champ the wheat,
Tended six times in a single night.
A stallion covered, a mare gave birth,
Born even-matched in every part,
Tootoru, a steed by lineage.
Moon-like woman Ayçürök,
Go in safety, come back sound,
Come back swift, before I pine.
Go in health and come back sound,
Come back swift, without delay.
He was wealth come into his flesh,
Tootoru without peer or equal,
He had the gift of the steed.
He never went down to the river alone,
No soul unwashed for prayer ever mounted him,
No woman ever held his halter,
Save Kıyaz, not one living soul
Could come and stand beside him.
To all who saw, magnificent wealth,
He had the gift of the steed,
Would he speak, he has no tongue,

Aklı üstün maldı.
Yetkin yörük haşarı,
«Üstüme kadın bindi» diye,
«Karısı sefere çıktı» diye,
Gem ısırıp, baş sallayıp,
Geyik gibi boynunu burmasın.
Çalım atıp hendeğe,
Alıp kaçıp çarpmasın,

He was wealth of surpassing mind.
The consummate courser, the unruly one,
Saying «A woman has mounted me»,
Saying «His wife has ridden to war»,
Champing the bit, tossing his head —
Let him not twist his neck like a deer.
Swaggering toward the ditch,
Let him not bolt away and dash you,

Ayağından sakın, tetik dur,
Böyle bir bela etmesin.
Eşsiz yörük Tootoru at —
Kıra sürsen sıçrayıp koşan,

Durmak bilmez geberesice,
Tozunu dağ gibi savuran,
Öfkelense kara yer
Altüst olup çöken.
Ansızın alıp kaçıp,
Kazara hendeğe çarpıp,
Derin mezarımı kazmasın,
Çürök'ten ayırıp
Çilemi kaynatmasın.
Görülmedik işler etmesin,
Dinle, Çürök, cevabımı.
Nice üstün vasfını,
Nice can duymuş kanadını.
Tootoru benim can atım,
Taşlı yerde dizgin çekiver,
Yılkıcıbaşı Karagul —
Beyime varıp haber ver.
Tümen tümen yatan yağız malı

Hiç komadan derleyip alsın de.
Seçme akıtmalı yörüğü
Tümünü derleyip alsın de,
Denen söze uysun de,
Has küheylan yörüklerden
Doğma oğlum Seytek'e

Beware his feet, stay alert,
Let him not work such a mischief.
The peerless courser, the horse Tootoru —
Drive him to the steppe and he leaps and runs,
The restless wretch that knows no halting,
Whirling his dust like a mountain,
When he rages, the black earth
Caves in, turned upside down.
Bolting away without warning,
Crashing by mischance into a ditch —
Let him not dig my deep grave,
Parting me from Çürök,
Let him not set my torment seething.
Let him work no unheard-of deeds,
Hear, Çürök, my answer.
His many surpassing virtues,
His wings that many a soul has known.
Tootoru is my heart's own horse,
On stony ground just draw the rein,
Karagul, chief of the herdsmen —
Go to my bey and bring him word.
The dark-bay herds lying tümen on tümen —

Tell him to gather them all, leaving none.
The choice blazed coursers —
Tell him to gather up their whole number,
Tell him to heed the spoken word,
From the coursers, true-bred steeds,
To my born son Seytek

Pay edip at versin de!
Soylu yılkım Kulaça,
Alnı akıtmalı, muska gibi,
Hepsi küheylan, gök akıtma.
Ceti-Özön yurtlu yılkıyı
Eksiksiz derleyip görsün de,
Güç bela kavuştuğum yavruma
Pay edip at versin de.
Yılkıya gitmiş o Seytek —
Alnımda yazılı nasibim,
Biricik doğma aynam,
Ağzımı açıp öptüğüm,

Tell him to share out and give a horse!
My noble herd Kulaça,
Brow white-blazed, like an amulet,
All of them steeds, grey-blazed all.
The herd whose home is Ceti-Özön —
Let him gather and see them complete,
And to my child, so hardly won,
Let him share out and give a horse.
That Seytek gone off to the herds —
My portion written on my brow,
My one and only born mirror,
Whom I opened my mouth and kissed,

Gözümü açıp gördüğüm.
Güç bela kavuştuğum Seytek'i,
Kırda çocuk konaklar mı,
Yavruma soğuk su işleyip,
Çocuk hastalıklı olmaz mı?
Git, Çürök, varıp gel,
Kırda oğlun kalmasın,
Ninnilediğim yaramaza
Ay serinliği değmesin.
Güneşte yavrum yanmasın,
Özleyip kavuştuğum yaramaza
Gün sıcağı erişmesin.
Hem de biriciğim,
Hastalanıp gitmesin» —
Deyip, böylece, yiğit Kıyaz,
Ok işlemez gök kaftan,
Eteği yayvan, berk kaftan,
Düğme bağı bir dokuz,
Dönünce mızrak yetişmez.
Fitilli tüfek atılıp yay çekilse,

Whom I opened my eyes and saw.
Seytek, so hardly won at last —
Can a child lodge out on the steppe?
Cold water working into my young one,
Will the child not fall to sickness?
Go, Çürök, go and return,
Let your son not stay on the steppe,
Let the moon's chill not touch
The rascal I sang lullabies to.
Let my young one not burn in the sun,
Let the day's heat not reach
The rascal I longed for and won.
And moreover, my only one —
Let him not sicken and be gone» —
So saying, in this way, batyr Kıyaz —
The grey kaftan no arrow pierces,
Wide of skirt, a stout kaftan,
Its button-loops nine in a row,
When one turns, no lance can reach.
Though matchlocks fired and bows were drawn,

Kıl kadar bir ok geçmemiş.
Paha biçilmez gök kaftanı
Çürök'e çıkarıp vermişti.
Bagış'ın oğlu yiğit Kıyaz
Öteye bakıp kıvranıp,

Not an arrow passed, not by a hair.
That grey kaftan beyond all price
He took off and gave to Çürök.
Bagış's son, batyr Kıyaz,
Gazing yonder, writhing in pain,

Beriye dönüp gülümseyip,
Dayanamayıp, o Kıyaz,
İçi baştan başa yangın olup,

Babası Bagış ölmüşçesine,
Halk toplanıp yurt çığrışıp,

Han babasını gömmüşçesine.
Karardıkça kararıp,
Sönmüş gözden kan akıp,
Gönlü çöküp bölünüp,
Savaşta bindiği Tootoru at
Dönmezmiş gibi görünüp.
Yürek kaynayıp, iç pişip,
Ağır dertli oldu yiğit Kıyaz.
«Vermem» deyip diyemeden,
Namlı kadın Çürök'ün

Ölse de gönlünü çeviremeden,
«Bela kaynar» deyip diyemeden,
Çifte örgü saçlı Çürök'ün
«Bırak» deyip gönlünü kırmadan,
Sakınıp ürküp ardından,
Ayçürök kadın derdinden.
Şaşırdı, korktu Çürök'ten,
Beladan dermanı kesilip.
Akıl yoğurup, söz düşünüp,
Kısa yeleli, aygır gibi,
«Kurbanın olayım Tootoru at,

Ayrıldım senden» diye düşünüp,
Çaresini bulamayıp o Kıyaz
Öteye doğru dönünce,
Gönlü sızlayıp bölünüp,
Nice dert başa görünüp,
Yiğitlenen Er Kıyaz
Hışımla işini görüp,
İçi tüte tüte yanıp,
Ateş gibi gözü çakıp,

Turning hither with a smile,
Unable to endure, that Kıyaz,
His inward parts one blaze from end to end,
As though his father Bagış had died,
As though the folk had gathered, the land had wailed,
As though they had buried his khan father.
Growing darker and yet darker,
Blood flowing from his deadened eye,
His heart sinking, cloven in two,
The horse Tootoru he rode in war
Seeming as though he would never return.
His heart seething, his innards scorched,
Batyr Kıyaz fell into heavy grief.
Unable to bring out «I will not give»,
Of the famed woman Çürök

Unable, though he died, to turn her heart,
Unable to bring out «Bane will seethe»,
Of double-braided Çürök
Not breaking her heart with «Let it be»,
Wary and startled in her wake,
For the woe of the woman Ayçürök.
He was bewildered, he feared Çürök,
His strength cut off by the bane.
Kneading his thoughts, weighing his words,
Short-maned, like a stallion,
Thinking «Let me be your offering, horse Tootoru,
I am parted from you»,
Finding no remedy, that Kıyaz,
When he turned to face away,
His heart aching, cloven in two,
Many a woe looming over his head,
Er Kıyaz, playing the hero,
Going about his work in wrath,
His inwards smouldering, burning,
His eye flashing fire,

Kederlenip Kıyaz'ın
Kan içiciliği depreşip,
Karşılık verivermeye
Çürök'ten korkup çilesi kaynayıp.
Bahadırın — bahadır Kıyaz diye anılıp,

Aladoğan gibi duru göz,
Kırpmadan yaş dolup:
«Boğuşta giydiğim gök kaftanı
Giymez mi olurum acep?
Olup bitenin yüzünden,
Şirret Çürök yüzünden,
Savaşta bindiğim Tootoru atı
Binmez mi olurum acep?
Ardımdan sürgün düşüp,
Ayçürök kadın derdinden,
Kanadım gidip bomboş kalıp,
Hayvandan üstün vefalı
Tootoru'dan ayrılıp,
Murdar mı ölürüm acep?
Kadına atımı kaptırıp,

Kötü mü ölürüm acep?
Şaşkın bakıp su bulamadan,
Belde mi kalırım acep,
Bir damlacık su bulamadan,
Çölde mi kalırım acep,
Kederlenip kaygılanıp,
Tootoru'dan ayrılıp,
Yerde mi kalırım acep?» —
Deyip, böylece, yiğit Kıyaz,
Han babası ölmüşçesine,
Han babasına halk çığrışıp,

Kalabalık el gömmüşçesine,
Han ağan Kıyaz bunu düşünüp,
Kederinden duramayıp,
«Dönerken üşüyüp gitme» diye,
Ok işlemez, sağlam,

In his sorrow Kıyaz's
Blood-drinking nature stirred awake,
Yet at giving answer back
He feared Çürök, his torment seething.
Of bahadırs — renowned as bahadır Kıyaz,
His eye clear as a piebald falcon's,
Unblinking, brimming with tears:
«The grey kaftan I wore in the grapple —
Shall I now go without wearing it?
Because of all that has passed,
Because of the termagant Çürök,
The horse Tootoru I rode in war —
Shall I now go without riding him?
Exile falling on my heels,
For the woe of the woman Ayçürök,
My wing gone, left all bare,
More faithful than any beast —
Parted from Tootoru,
Shall I then die defiled?
My horse snatched away by a woman,

Shall I then die a wretched death?
Staring dazed, finding no water,
Shall I be left on the pass, then?
Finding not one drop of water,
Shall I be left in the desert, then?
Grieving and fretting,
Parted from Tootoru,
Shall I be left on the ground, then?» —
So saying, in this way, batyr Kıyaz,
As though his khan father had died,
As though the folk wailed for his khan father,
As though the thronging people buried him,
Your khan elder Kıyaz, pondering this,
Unable to stand still for grief,
Saying «Do not ride back chilled»,
Proof against arrows, stout,

Gök kaftanı giydirdi,
Ok yetişmez Tootoru ata
Sahtiyan terlik, gök keçe,
Gök keçenin üstüne,
Ön kaşı ak altın,
Art kaşı som gümüş,
İki yanı boydan boya demir,
Alake ustanın yaptığı ak eyer,
Mızraklaşan ere denk eyer,
Tootoru'ya kuşatıp vurdu.
Kolanı sıkıca bastırıp,
Eliyle yiğit Kıyaz
Tootoru atını yedeğe alıp,
Ay gibi kadın Çürök'e
«Ayım günüm Çürök, bin» diye,

Cediger'in yiğit Kıyaz'ı
Doğruca çekip varmıştı,
Paha biçilmez ak heybeyi
Zorlu pehlivan Ayçürök,
Çevikliği ölçüsüz,
Şakırdayan şirret,
Çarçabuk yüklemişti.
Becerikli kadın Ayçürök,
Bön Kıyaz'dan Tootoru atı

He clothed her in the grey kaftan;
On the horse Tootoru no arrow overtakes —
Morocco pad, grey felt,
And upon the grey felt,
Its front pommel white gold,
Its rear pommel solid silver,
Both flanks iron from end to end,
The white saddle wrought by master Alake,
A saddle fit for a lance-wielding man,
He girded and set on Tootoru.
Pressing the girth down tight,
With his own hand batyr Kıyaz
Took the horse Tootoru by the lead,
And to the moon-like woman Çürök,
Saying «My moon, my sun, Çürök, mount»,
Cediger's batyr Kıyaz
Had led him straight to her;
The white saddle-bags beyond all price
The mighty wrestler Ayçürök —
Her nimbleness beyond measure,
The clattering termagant —
Had loaded in a flash.
The deft woman Ayçürök
The horse Tootoru from simple Kıyaz

Usulüyle istedi,
Altın tabanlı üzengiye
Basmadan sıçrayıp bindi.
Er yapılı şirret,
Hünerli kadın durur mu.
Töresi tam, aklı güç,
Kadından böylesi olur mu.
Lokman misali yengen Ayçürök,
Kadın kısmı böyle mi olur?
Kara örgü saçlıların uzu,
Kadınların en yamanı,
Hazinenin en arısı,
Kadın kısmının baş tacı.

Requested with due decorum,
And onto the gold-soled stirrup
She leapt and mounted without treading.
The termagant built like a man —
Will a woman of skill hold back?
Perfect in custom, strong of mind —
Can such a one be born of woman?
Ayçürök, your aunt, a very Lokman —
Are womankind ever made so?
Deftest of the black-braided,
Fiercest of all women,
Purest of the treasury,
Head-crown of womankind.

Bol saçbağlıların soylusu,
Gerinip salınan kadın Ayçürök,

Endamlıların güzeli,
Bagış'ın oğlu Kıyaz'ı
Hileyle ürkütüp,
Düzenle korkutup,
Söz atıp başını sersem edip,
Bir yan ucunu çukur edip,
Bir yanını bozup toz edip,
Dağ gibi Kıyaz'ın önünden
Tootoru'sunu istedi,
Duraklar mı Çürök hiç —
Nar deve gibi Toru ata,
Er yapılı bahtı kara,
İşte yengen bindi işte,
Sımsıkı düğümlü ak dizgin —
Tootoru ata denk dizgin,
Dolayıp ele almıştı.
Er yapılı bahtı kara,
Kara çeneli örme kamçı,
Vursa kulak çınlatır,
Altı, beş yaşlı öküz derisi,
Özüne ölçüp gerdirilmiş,
Altı erkecin derisini
Sıkıştıra sıkıştıra ördürmüş.
Uç kayışına kor koymuş,
Vurduğunda zavallının

Etine ölçüp kurşun koymuş.
Özene bezene yapılmış kamçıyı
Alıverip çevirip,
Şaklatarak yağıza,
Sağrısına indiriverip,
Hopur hopur yeldirip,
Maral misali yürütüp,
Yaban koçu gibi göz kızartıp.
Yiğit Kıyaz'ın önünden
Usulünce uğurlanıp,

Noblest of the full-tressed,
The woman Ayçürök, stretching and swaying,
Beauty of the shapely,
Bagış's son Kıyaz
She startled with guile,
She frightened with cunning,
Casting words, making his head reel,
Making one edge into a pit,
Breaking one side into dust,
From before mountain-like Kıyaz
She demanded his Tootoru —
Would Çürök ever falter?
On the Toru horse like a fiery she-camel,
The black-fated one built like a man —
There, your aunt has mounted, there!
The white rein knotted fast —
A rein to match the horse Tootoru —
She wound about her hand and took.
The black-fated one built like a man —
The black-jawed braided whip,
A blow of it sets ears ringing,
Hide of an ox of six and five years,
Stretched and measured to its core,
The hides of six wether-goats
She had braided tight upon tight.
On its tip-thong she set an ember,
So that when it struck, the poor wretch —

She set lead in it, measured to his flesh.
The whip wrought with loving care
She snatched up and swung,
Cracking it on the dark bay,
Bringing it down on his croup,
Trotting him at a bounding pace,
Pacing him like a maral doe,
Reddening her eye like a wild ram.
From before batyr Kıyaz,
Seen off with due decorum,

Dizgin çevirip aldığında,
Gün eksilip, gece geçip,
Tootoru ata dil bitip,
Velveleye girdi Tootoru.
Bilene kavga büyük beladır,
Şamataya girdi Tootoru,
Dizgin çevrilse uçacak,
Sırta çıktı Tootoru.
Akılsız toy Kıyaz'a
Sırrını açtı Tootoru.
Kulan gibi kulak yatırıp,
Kasırga gibi yeri savurup,
Bastığı yer un ufak,
İçini çekip Kıyaz'a,
Homurdanıp hoplayıp,
Kasıla oynayan koca Toru at,

Uçacakmış gibi silkinip,
Homurdanıp çırpınıp,
Kıyaz'a söyler hayvan sözü —
Cediger'in Kıyaz'ına
Söyleyip durur şöyle diye:
«Bahadır Kıyaz, sen, koçak,
Tootoru küheylan ben idim.
Bit kadarken birleştik,
Parmak kadarken baş koştuk,
Kene kadarken karşılaştık.
Oyunbaz çocuk sen olup,
Ağzı süt kokan tay ben olup,

Ben soylu at olup,
İsteyen kişi yad olup,

Kanatlı küheylan ben oldum.
Ceti-Özön suyunda Cediger
Yurt tutan bahadır sen olup,
İşte bugün sen, Kıyaz,
Kara yerle bir olup,
Yiğitliğin var, aklın yok,

When she turned the rein and took her way,
The day waned, the night passed by,
A tongue sprouted in the horse Tootoru,
Tootoru broke into uproar.
For the knowing, a quarrel is great bane —
Tootoru broke into clamour,
Ready to fly if the rein but turned,
Tootoru came out upon the ridge.
To witless, callow Kıyaz
Tootoru opened his secret.
Laying back his ears like a kulan,
Whirling the earth like a hurricane,
The ground he trod ground down to flour,
Sighing deep at Kıyaz,
Snorting and bounding,
The great Toru horse, prancing and strutting,
Shaking himself as if to fly,
Snorting and thrashing,
He speaks to Kıyaz the speech of beasts —
To Cediger's Kıyaz
He keeps on speaking, saying thus:
«Bahadır Kıyaz, you, brave one,
I was Tootoru, the steed.
We were joined when I was louse-small,
We were pledged when I was finger-small,
We first met when I was tick-small.
You being the playful child,
I being the foal whose mouth smelled of milk,
I becoming a horse of noble stock,
Whoever asked for me turned stranger,

I became the wingèd steed.
On the waters of Ceti-Özön, of Cediger
You were the bahadır who held the land,
And here, this very day, you, Kıyaz,
Made level with the black earth —
You have valour, you have no mind,

Bön Kıyaz sen olup,
Kıyaz olma da öl daha iyi,
Doğma da dibe bat daha iyi!
Kadına atını kaptıran
Kara yüzlü Kıyaz, öl daha iyi!
Yakası altın zırh gömleği
Silkip çırpıp giyemezsin,
Namlı yörük Tootoru ata,
Onmaz Kıyaz, binemezsin.
Kara Kıya'da yolun kesile,
Kadına atını kaptıran
Zavallı Kıyaz, esen kal!
«Bahadır Kıyaz» der idim,
Kadın Kıyaz imişsin!
«Bagış'ın oğlu» der idim,
Kadının kulu imişsin!
Bön Kıyaz, öldüğün gündür,
Varılıp dönülmez gerçek yeri

Görecek Kıyaz imişsin,
Kadın deyince kınına
Sığıveren Kıyaz imişsin,
Tam tependen bir Tanrı
Vuracak Kıyaz imişsin!

Kadına at kaptırıp
Gezen Kıyaz imişsin,
Tam tependen bir yere
Girecek Kıyaz imişsin,
«Kadın» diye diye bir bela
Görecek Kıyaz imişsin.
El dolaşıp, yurt yönetip,
Pehlivan Kıyaz imişsin,
Bir kadına kul olup,
Kalan Kıyaz imişsin!
Yiğitliğin var, aklın yok,

Hiçbir şeyle işin yok,
Şapşal Kıyaz imişsin.

You being simple Kıyaz,
Better be no Kıyaz and die,
Better be unborn and sink to the depths!
He who lets a woman snatch his horse —
Black-faced Kıyaz, better you die!
The gold-collared shirt of mail
You cannot shake out and put on,
The famed courser, the horse Tootoru —
Hopeless Kıyaz, you cannot mount him.
May your road be cut at Kara-Kıya,
You who let a woman snatch your horse —
Poor Kıyaz, fare you well!
I used to say «Bahadır Kıyaz» —
A woman's Kıyaz you have proved!
I used to say «Bagış's son» —
A woman's slave you have proved!
Simple Kıyaz, it is your dying day,
The true place gone to, never returned from —
A Kıyaz doomed to see it you have proved,
At a woman's word into your sheath
A Kıyaz who slips meekly you have proved,
Square upon your crown a God
Will strike — such a Kıyaz you have proved!
Letting a woman snatch your horse,
A wandering Kıyaz you have proved,
Square over your crown into a grave
A Kıyaz bound to enter you have proved,
Crying «woman, woman» — a bane
A Kıyaz doomed to see you have proved.
Roaming the people, ruling the land,
A wrestler Kıyaz you once proved,
Now slave to a single woman,
A leftover Kıyaz you have proved!
You have valour, you have no mind,

You have no business with anything,
A dolt Kıyaz you have proved.

Kadına atını kaptırıp,
Kalan Kıyaz imişsin.
Kanlı dert çekip kaygılandın,
Bön Kıyaz, onmayasın,
Tootoru attan ayrıldın!
Kanadın kırıldı yanından,
Kazaya uğradın, yiğit Kıyaz!
Küheylanından ayrılıp,
Belaya düştün, sen Kıyaz!
Çarpışmalı yamaç, kesilen yol,
Zavallı Kıyaz, esen kal!
Dert çekip perişan ol,
Zavallı Kıyaz, sağ esen kal!
Seni de ganimet eder,
Bu kadın oyar gözünü,
Gözden kaşını tüketir,
Nazlandırdığın bu kadın
Sonunda keser başını!
Derin kazar çukurunu,
Göze görülmedik gösterir.
Yalvarsan dinlemez sözünü,
Su döker gibi soğutur,
Yiğit Kıyaz, senin soluğunu!
Yalvarsan dinlemez sözünü,
Diri diri büker belini,
Kasılıp duran Kıyaz kul,
Bu kadın keser soluğunu.
Söylenen öğüdü almayan,
Sürülen yola varmayan,
İnatçı Kıyaz imişsin.
Bahadır Kıyaz, er bozkurt,
Kanadından oldun,
Göz bebeğin ettiğin küheylanın,
Tootoru'dan ayrıldın!
Namlı küheylan kuyruğunu
Beşer beşer tutup örerdi,

Yiğitlenen arslan kişi
Kadına atını verir mi?

Letting a woman snatch your horse,
A leftover Kıyaz you have proved.
You grieved, drinking bloody sorrow —
Simple Kıyaz, may you not prosper,
You are parted from the horse Tootoru!
Your wing is broken from your side,
Disaster has struck you, batyr Kıyaz!
Parted from your steed,
You have fallen into bane, you Kıyaz!
The embattled slope, the severed road —
Poor Kıyaz, fare you well!
Suffer sorrow and be wretched,
Poor Kıyaz, fare you safe and well!
She will make plunder of you too,
This woman will gouge out your eye,
She will strip the brow from your eye,
This woman you indulged and pampered
Will cut off your head in the end!
She digs your pit deep,
She shows what no eye has seen.
Beg her — she heeds not your word,
She will quench, as one pours water,
Batyr Kıyaz, your very breath!
Beg her — she heeds not your word,
She bends your back while you yet live,
Slave Kıyaz, standing there stiff with pride,
This woman will cut off your breath.
Taking not the counsel spoken,
Going not the road laid down,
A stubborn Kıyaz you have proved.
Bahadır Kıyaz, grey wolf of a man,
You are bereft of your wing,
The steed you made the apple of your eye —
You are parted from Tootoru!
The famed steed's tail
He would braid, taking it five strands by five —
Does a lion of a man playing the hero
Give his horse to a woman?

Ceti-Özön suyuna han olup,
Şahlanıp gezemezsin.
Yere gir Kıyaz, sağ kal,
Artık enseme binemezsin bana!
Coşup düşmana saldıramazsın,
Artık Ceti-Özön'de gezemezsin! —
Tootoru söyler böyle söz,
İnsanca konuşup Tootoru at

Söyleyip durur böyle diye.
Perinin kızı Ayçürök,
«Kıyaz duyarsa kaza olur» diye,

«Ansızın kavga çıkarır» diye.

Çürök'ün hali şöyledir —
Namını duyan ürkmüş,
Acayipten ilim okumuş.
Seksen dua, bin okuma —
Ezbere alıp hepsini okumuş.

Büyücülükte eşi yok,
Şakıyıp duran kâfirin,
Düzeni üstün, en bilgiç,
Büyücü kâfirin
Ardındaki saç boncuğu,
Saç boncuğunun içinde,
Püskül saplı sarı anahtar,
Hepsi bir arada anahtar.
Süslüsü pek çoktur,
Görsen Çürök'ü, zavallı ah.
«At konuşursa iş fena» diye,
Eşsiz yiğit er Kıyaz —
«Ansızın kavga eder» diye,
Bilirse kavga çıkarıp,
Pazusu kat kat yiğit Kıyaz
Kavga salıp haykırırsa,
«Yakamı yırtar mı ki» diye,

Khan over the waters of Ceti-Özön,
You can no longer prance and roam.
Sink into the earth, Kıyaz, stay alive,
You can no more mount upon my neck!
You cannot surge and charge the foe,
You can no longer roam Ceti-Özön! —
Tootoru speaks such words,
Speaking in human speech, the horse Tootoru
Keeps on speaking, saying thus.
The peri's daughter Ayçürök,
Thinking «If Kıyaz hears, disaster follows»,
Thinking «He will start a quarrel unawares».
Such is the state of Çürök —
Whoever heard her fame took fright,
She had studied science of the uncanny.
Eighty prayers, a thousand recitations —
She had learned them all by heart and read them.
In sorcery she has no equal,
Of the ever-warbling infidel,
Her cunning supreme, most learnèd,
Of the sorceress infidel —
The hair-beads hanging at her back,
And within those hair-beads,
A tassel-hafted yellow key,
All the keys together in one.
Its adornments are past counting —
Could you but see Çürök — alas, poor soul.
Thinking «If the horse speaks, all goes ill»,
The peerless brave, er Kıyaz —
Thinking «He will quarrel unawares»,
If he learns, he will raise a quarrel,
If batyr Kıyaz of the layered brawn
Looses a quarrel and bellows out,
Thinking «Will he tear at my collar?»,

«Bilmez kalsam boşuna» diye,
Çevikliği ölçüsüz,
Mercan bağlı saç boncuğunu
Kavrayıp çevirip,
Şak ettirip Tootoru atın
Alnına indiriverip.

Thinking «Better he stay unknowing»,
Her nimbleness beyond measure,
Her coral-bound hair-beads
She gripped and swung about,
And with a crack upon the horse Tootoru's
Brow she brought them down.

Alnına anahtar değince,
Küheylandır Tootoru at,
Dönenip sendeleyip,
Sersemlemiş bir şey gibi,
Tökezleyip de yıkılmadan,
İrkilip gidip doğrulup,
Konuşup duran Toru atın
Söylemeye dili yitip.
Perçemi göze kapanıp,
Alnından bir karış,
Saç boncuğu değip yarılıp,
Dayak görüp yatışıp,
Çaresiz kalan Toru atın
Söylemeye dili bağlanıp,
Yaman kadın Ayçürök,
Koca başını tuğ edip,
Kadın başını er edip,
Konuşup duran küheylanı
Kara yerle bir edip,
Kulağını duymaz sağır edip,
Dilini bağlayıvermişti.
Cediger'in yiğit Kıyaz'ı
Ceti-Özön'de çınar bağ,
Seyirlik hisar bağında
Oturuyormuş o gün,
Halkı yönettiği tahtında.
Görsen Kıyaz şöyledir,
Gök ala düğmesi yumruk kadar,
Görsen kılığı böyledir.
Gök arslan gibi atılıp,
Gaipten akıl bulunup,
Öfkelenip bağırıp,

When the key touched his brow —
A steed is the horse Tootoru —
Turning about and staggering,
Like a thing struck senseless,
Stumbling yet not falling,
Flinching, righting himself again,
The Toru horse that kept on speaking
Lost his tongue for speech.
His forelock falling over his eye,
A span's length from his brow
Split where the hair-beads struck,
Beaten into quietness,
The Toru horse, left without remedy,
His tongue for speaking bound,
The fierce woman Ayçürök,
Making her great head a banner,
Making her woman's head a man's,
The steed that kept on speaking
She made level with the black earth,
She made his ear deaf past hearing,
She had bound his tongue outright.
Cediger's batyr Kıyaz
In Ceti-Özön, in the plane-tree garden,
In the fortress garden fair to view,
Was sitting on that day,
Upon the throne whence he ruled his folk.
Could you see Kıyaz, he is thus:
His grey-flecked button big as a fist,
Could you see his garb, it is so.
Springing like a grey lion,
Wit coming to him from the unseen,
Raging and shouting,

«Ayçürök» diye çağırıp,
Böğürtüsü baş yarıp,
Haykırışı taş yarıp:
«Azap Çürök, dur hele —
Ders okunsa yoldaşım,
Tootoru benim kanadım.
Aziz başa iş gelse,
Kara gün cana güç gelse,

Dil konuşmak âdetidir.
Namlı küheylan maldı,
Altı aylık belayı
İnsanca konuşup Tootoru at

Söyleyiveren candı.
Düşse çıkılmaz tuzak olsa,
Diri can geçmez çorak olsa,
Kanatlı kaçıp kurtulmaz,
Eli kuşatan ordu olsa,
Savaşa binsem kanadım,
Ne zaman olsa Tootoru at,
Söyleyegelmek âdetidir.
Söyler olmasının sebebi —
Şu duran Tootoru at,
Gaipten rast gelmiş,
Mediyan'ın çölünden,
İt-Kıyan'ın belinden,
Gaklayan karga yok,
Gurklayıp uçan kuzgun yok,
Hayvan çiğner otu yok,
İnsan yutar suyu yok,
İt basmazın çölünden,
Can gezmezin kıyısından,
Üç yaşında rast gelmiş,
Dört yaşında bulunmuş.
Karanlık yerde baktırmış,
Başına muska taktırmış,
Kan içen kocakarı bakır gaga,

Calling out «Ayçürök!»,
His bellow splitting heads,
His outcry splitting stone:
«Torment Çürök, hold now —
Were a lesson read, he is my companion,
Tootoru is my wing.
Should trouble come upon a dear head,
Should the black day press hard on the soul,

To speak with a tongue is his custom.
He was wealth, a famed steed,
The bane six months away —
Speaking in human speech, the horse Tootoru
Was a soul who would tell it out.
Were there a snare none climbs out of,
Were there a salt-waste no live soul crosses,
Where the wingèd cannot flee and escape,
Were there a host besieging the people,
When I ride to war, my wing,
Whatever the hour, the horse Tootoru —
To speak out is his custom.
The reason for his speaking —
This horse Tootoru standing here
Came by chance from the unseen,
From the desert of Mediyan,
From the pass of İt-Kıyan,
Where no crow caws,
Where no raven croaks and flies,
With no grass for beast to champ,
With no water for man to swallow,
From the desert where no dog treads,
From the shore where no soul roams,
At three years old he came by chance,
At four years old he was found.
He had him tended in a darkened place,
He had an amulet hung on his head,
The blood-drinking crone, the copper-beak —

İşte o sınayıp beğenmiş,
Başka can binse olmamış,
Dile gelmeden durmamış.
Atımın ağzını çevire dur,
Şimdi ne der Tootoru at,
Kara gün Çürök, dur hele!
İnsan demez böyle söz,
Hayvan Toru'm ne diyor?» —
İşte böylece yiğit Kıyaz,
Hışımlanıp hazırlanıp,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Öfkelenip han Kıyaz —

It was she who tested and approved him;
Had another soul mounted, it would not do,
He never rested till he came to speech.
Keep turning my horse's mouth this way —
What says the horse Tootoru now?
Black-day Çürök, hold now!
No human speaks such words —
What is my beast, my Toru, saying?» —
And so, in this way, batyr Kıyaz,
Storming with wrath, making ready,
Girding a sheathless sword,
Raging, khan Kıyaz —

Kan içiciliği depreşip,
Kıyaz'ın kahrına
Kara yer dayanamayıp,
Öfkeyle debelenip,
«Hay aksi, ne dedi?» diye,
Cediger'in yiğit Kıyaz'ı
Koşup gelir paldır küldür.
Akun'un kızı Ayçürök
Söyleyip durur şöyle söz:
«Atın söylerse dilini dinle,
Kahrolası, yiğit Kıyaz!
Atın gücünü vermeyen,
Ak nikâhlı eşine,
Ahmak Kıyaz imişsin!
Orolmo yandan kırk kilim,
Bu atın halini ben bilirim.
Önüne varıp duralım,
«Atım dile gelir» diye,
Evliya olmuşsun meğer.
Konuştur atını, yiğit Kıyaz,
Kadın isek de dinleyelim.
Mal güdüp ev tutan

Bahadır senin gibi mi olur?
Senin gibi bir harama
«Bahadır» demek yakışır mı?

His blood-drinking nature stirring awake,
Beneath Kıyaz's fury
The black earth could not hold,
Thrashing about in rage,
Crying «Confound it, what did he say?»,
Cediger's batyr Kıyaz
Comes running headlong, helter-skelter.
Akun's daughter Ayçürök
Keeps on speaking words like these:
«If your horse speaks, heed his tongue,
Curse you, batyr Kıyaz!
You who gave not your horse's strength
To your wife wed in white rites —
A fool Kıyaz you have proved!
Forty kilims from the Orolmo side —
I know the state of this horse myself.
Let us go and stand before him;
Saying «My horse comes to speech»,
You have turned saint, it seems.
Make your horse speak, batyr Kıyaz,
Woman though we be, let us listen.
Does a bahadır who herds stock and keeps house
Ever turn out like you?
For a foul one such as you,
Is it fitting to say «bahadır»?

Bahadır, kara kılıç, Zülfikar,
Düşman tutuşmaya gelmiş gibi,
Böğrüne dayadın.
Ervah tanık aldığın eşinden,

Atının gücünü esirgedin,
Han isen de boşsun,
Öfkelenip haykırırsan,
Zavallı başı kesersin.
Ceti-Özön dolusu yurdunda
Sayısız yığılmış kalabalıkta,
Elinizde, ey bahadır,
Eğlenip alay etmeye
Bizim gibi cariyen yok muydu?
Kan dökücü keskin çeliği
Bileğine iliştirdin.

Ganimetten gelme biz cariyeye
Yiğitliğini gösterdin.
Yel varmaz sarp yamaç gibi
Bel olduğun belli oldu.
Âlem yurdu perişan eden

Arslan olduğun belli oldu.
Bahadırsan, arslansan,
Heybetin topuz yumruk kadar.
Telaşla koştun, bağırdın,
«Ayçürök» diye çağırdın.
Pehlivansan, arslansan,
Bahadır Kıyaz isen sen,
Böyle yapar mıydın hiç?
«Böyle haykırılır mı?» diye,
Bile isteye köye varsam,
«Beyim, âlemde var mı böylesi?» derler.

Kesip atarsan baş işte,
Kadının suçu varsa eğer,
Konuştur da al atını!» —
Deyip böylece Ayçürök,

Bahadır, the black sword, Zülfikar,
As though the foe had come to grapple,
You pressed against your flank.
From the wife you took with spirits as witness
You begrudged your horse's strength —
Khan though you be, you are hollow;
If you rage and bellow,
You will cut off a poor wretch's head.
In your land brimming Ceti-Özön,
Amid the throng heaped past counting,
At your hand, o bahadır,
For your sport and mockery
Had you no slave-girl such as we?
The blood-shedding keen steel
You fastened at your wrist.

To us, a slave-girl come as plunder,
You showed your valour.
Like a sheer slope no wind can reach,
It is plain you are a pass.
One who lays waste the world's whole land —
It is plain you are a lion.
If you are bahadır, if you are lion,
Your majesty is a mace-fist's worth.
You ran in a fluster, you shouted,
You called out «Ayçürök».
If you are wrestler, if you are lion,
If you are bahadır Kıyaz indeed,
Would you ever have done so?
Asking «Does one bellow like this?»,
Were I to go on purpose to the village,
They would say «My bey, is there such a one in the world?»
If you strike, here is a head to cut,
If the woman bears any guilt —
Make him speak, and take your horse!» —
So saying, thus Ayçürök

Kasılıp duran Tootoru atın
Ağzını çekip çevirmişti,
İşte böyle deyip Çürök,
Kıyaz'a söyleyip durmuştu.
Öteden beri her zaman,
Yiğit sen, Kıyaz, onmadın,
Her vakitten bir vakit,
«Cariye» diye bizi horladın.
Başındaki samur börkü —
Kimler sallayıp giymemiş,
Başında devlet varken
Kim gürleyip gezmemiş,
Yaman yiğitliği görünce
Nice düşman ürküşmemiş.
İşte o Çürök ben idim,
Ganimete başım hor oldu,
Bize evliya Kıyaz zor oldu.
Bahadır, elindeki tavşanız,
At bağlanan çıplak toprağız,

Ele düşmüş zavallıyız.

Of the strutting horse Tootoru
Had pulled and turned the mouth,
Speaking just so, Çürök
Had kept on telling Kıyaz.
From of old, at every hour,
You, batyr Kıyaz, never prospered,
At one hour out of every hour
You scorned us, calling us «slave-girl».
The sable börk upon your head —
Who has not swung and worn it,
While fortune sat upon your head,
Who has not thundered and roamed,
Seeing your fierce valour,
What foe has not shrunk in fright?
That very Çürök was I —
My head was scorned as plunder,
Saintly Kıyaz proved hard on us.
Bahadır, we are the hare in your hand,
We are the bare ground where the horse is tied,
We are the poor wretch fallen captive.

Sürmezsen, yol işte,
İtiverirsen, çukur işte,
Bağlarsan, el işte.
Gönülde nice yara var,
Büyüklüğünün üstünde Tanrı var.
Kıyaz, kahırlandın, onmadın,
Her vakitten bir vakit,
Hışmını bırakmadın.
«Hayvanım söz etti» diye,
Öfkelenip gidersin.
Önüne varıp çıkalım,
Hayvanından söz sorup,
Bahadır, biz kadın isek de
dinleyelim» —
Tootoru'nun ağzını çevirmişti,
Yiğit Kıyaz'a Toru atın,
Yaman yengen Ayçürök,

If you do not drive us — here is the road,
If you shove us — here is the pit,
If you bind us — here are the people.
Many a wound lies in the heart,
Above your greatness there is God.
Kıyaz, you raged, you did not prosper,
At one hour out of every hour
You never laid aside your wrath.
Saying «My beast has spoken»,
Off you go in fury.
Let us go out and stand before him,
Asking speech of your beast —
Bahadır, woman though we be,
let us listen» —
She had turned Tootoru's mouth,
Toward batyr Kıyaz the Toru horse's
Mouth your fierce aunt Ayçürök

Ağzını çekip durmuştu.
Gök çiçekli kürk bürünüp,
Görsen yiğit Kıyaz'ı,
Gök arslan gibi atılıp,
Homurdanıp koşup,
Dizi yere bükülüp,
Pusatını kuşanıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Yorulmaz küheylan Toru atın,
Çekip ağzını çevirmişti.
Görsen, Kıyaz er böyledir,
Kasıla oynatıp Toru atın
Perçemini okşayıp durmuştu.
Homurdanan koca Toru at,
Perçemi bir yana ayrılmaz,
Söz söyler hali görünmez.
Öte çevirip okşadı,
Bir şey demez koca Toru at.
Toru atın dediği söz yok,
Öfkelenip yiğit Kıyaz,
Ay gibi kadın Çürök'e
Rezil oldu, çaresiz.
«Tootoru dile geldi» deyip,

Had kept pulling round.
Wrapped in the grey-flowered fur,
Could you see batyr Kıyaz —
Springing like a grey lion,
Snorting and running,
His knee bending to the ground,
Girding on his war-gear,
A naked sword bound at his side,
Of the unwearying steed, the Toru horse,
He had pulled and turned the mouth.
Could you see him — such is er Kıyaz,
Making the Toru horse prance and strut,
He kept stroking his forelock.
The snorting great Toru horse —
His forelock does not part aside,
No look of speech shows upon him.
He turned him about and stroked him —
The great Toru horse says nothing.
No word came from the Toru horse,
Raging, batyr Kıyaz
Before the moon-like woman Çürök
Was disgraced, without remedy.
Saying «Tootoru came to speech»,

Maskara olmuşum meğer,
Düşünmeden telaşlanıp,
Rezil olmuşum meğer.
Ay gibi zalim Ayçürök,
Kıymetlimsin, belimsin,
Ay gibi güzel gelinsin.
Gecikirsen iş fena —
Tootoru size emanet.
Yılkıdan dileyip mal verdim,

Tootoru küheylan malımı al.
Az mı utandım Ayçürök,
Kanımı tuluma doldur da al!
Yılkıcıya varıp gel,
Güç bela kavuştuğum yaramazı

A laughing-stock I have become, it seems,
Flustering without thinking,
Disgraced I have become, it seems.
Moon-like cruel Ayçürök,
You are my treasure, you are my pass,
You are a bride beautiful as the moon.
If you tarry, all goes ill —
Tootoru is in your trust.
I begged from the herd and gave you wealth —
Take my wealth, the steed Tootoru.
Have I been shamed but little, Ayçürök —
Fill a skin-bag with my blood and take it!
Go to the herdsman and return,
The rascal I so hardly won —

Kendime çabucak getiriver.
Göster gözüme n'olur,
Getir tezce kendime!» —
Deyip, böylece, yiğit Kıyaz,
Kavgayı örtüp sır edip,
Nice derdini çekişme edip:
«Göl gibisin, Çürök, bağışlayıver!
Selametle varıp sağ gel,
Özletmeden tez gel!» —
Deyip, böylece, Çürök'e,
Kötü düşünüp adımlayıp,
Ay gibi kadın zavallıya
Tootoru atı ısmarlayıp,
Geri döndü yiğit Kıyaz.
Bıyığı yaman Kıyaz er,
Bıyığına bakarsan —
Buhara işi kın gibi.
İki omzu bambaşka —
İki kişi konmuş gibi,
İki yanağına bakılsa,
İki azman it doymuş gibi.
Suretini görsen şöyledir,
Kana doymaz hanlar gibi,
Halk yöneten pehlivan gibi.
Dönüp Kıyaz kaldı geride,
Emanet edip Toru atını,

Bring him quickly back to me.
Show him to my eye, I pray,
Bring him swiftly back to me!» —
So saying, in this way, batyr Kıyaz,
Covering the quarrel, making it secret,
Turning his many woes to wrangling:
«You are like a lake, Çürök — forgive!
Go in safety and come back sound,
Come back swift, before I pine!» —
So saying, in this way, to Çürök,
Pacing with dark thoughts,
To the moon-like woman, the poor soul,
Entrusting the horse Tootoru,
Batyr Kıyaz turned back.
Er Kıyaz of the fierce moustache —
If you look upon his moustache,
Like a scabbard of Buhara work.
His two shoulders a thing apart —
As though two men had perched there;
If one looks at his two cheeks,
As though two monstrous dogs had fed full.
Could you see his visage, it is thus:
Like khans never sated with blood,
Like a wrestler ruling the folk.
Turning, Kıyaz stayed behind,
Entrusting his Toru horse,

Tahtına Kıyaz vardı.
O sırada Ayçürök,
Bulut gibi uçan Toru ata,
Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağlı tersli mahmuzlayıp,
Yola girip gitmekte.
Bastığı iz un ufak,
Gittikçe hızlanıp,
Tabanı yerde takırdayıp,
Kara çelik gem,
Gırtlağında şakırdayıp.
Hayvan da olsa koca Toru at,

Kıyaz went to his throne.
Meanwhile Ayçürök,
On the Toru horse that flies like a cloud,
Striking the whip right and left,
Spurring on right side and off,
Is setting out upon the road.
The track she trod ground down to flour,
Gathering speed as she goes,
His soles clattering on the ground,
The black steel bit
Jingling in his gullet.
Beast though he be, the great Toru horse,

Uçan kuşla yarışıp,
Sımsıkı düğümlü ak dizgin,
Aklı başından gitmiş kadının
Çift elle elinde kenetlenip,
Kasılıp oynayan Toru atın
Gemiyle boğuşup,
Hayvandan akıllı o Toru at:
«Geyik gibi boynumu burmazsam,
Ansızın alıp kaçıp,
Hendeğe çalıp vurmazsam,
Sonunda paramparça etmezsem!
Tulum tulum döküp kanını,
İyice kesip dermanını,
Akun'un kızı şirret,
Çıkarmazsam canını!
Yıkıp devirip dökmezsem,
Tulum tulum kara kanını!
Er kılıklı kürk giymiş,
Er diye yaman ata binmiş.

Vadin çukur, dik yamaç,
Yanıp gidesi şirret,
Azgınlaşmış kadını,
Yiğit Kıyaz'ı aldatan,
Fazlasıyla düzenbaz kâfiri,
Geyik gibi boynumu burayım.
Ok atımı kayalık gelse,

Sapmadan sıçrayayım.
Postunu paçavrasını çıkarıp,

Paralayıp yere vurayım!

Engebeli inişli yamaçtan,
At basmazın sırtından,
Arkar gibi adım açayım.
Aldatıcı kadın düzenbazın
Cezasını ele vereyim!

Racing the flying bird,
The white rein knotted fast
In the hands of the woman out of her wits
Clamped fast in her two-handed grip,
The prancing, strutting Toru horse
Wrestling with the bit,
That Toru horse, wiser than a beast:
«If I do not twist my neck like a deer,
Bolting away without warning,
If I do not dash her against the ditch,
If I do not tear her to pieces in the end!
Spilling her blood by the skin-bagful,
Cutting her strength clean off,
Akun's daughter, the termagant —
If I do not drive out her soul!
If I do not topple, overturn and spill
Her black blood by the skin-bagful!
She has donned a fur in a man's guise,
Playing the man, she has mounted a fierce horse.
Your valley a pit, your slope sheer,
The termagant fit to burn,
The woman run wild,
Who deceived batyr Kıyaz,
The infidel schemer beyond measure —
Let me twist my neck like a deer.
Should a rock-field come, an arrow-flight wide,
Let me leap it without swerving.
Stripping off her pelt and her rags,

Let me rend her and dash her to the ground!
Down the broken, plunging slope,
Along the ridge where no horse treads,
Let me stride out like an arkar.
On the deceiving woman, the schemer,
Let me deliver her punishment!

Yarlı koyak dere gelse,
Should a cliff-walled ravine and gorge come,

Can çıkaran dağ gelse,
Dönüp boynumu burayım.
Öyle güzel kadını,
Akılca zengin kâfiri,
Şıkır şıkır gülen kadını,
Çeviklik taslayan kâfiri,
Çalım atıp boynumu burmazsam,
Altı kalın kara yer,
Getirip yere çalmazsam!

Should a soul-wrenching mountain come,
Let me turn and twist my neck.
That woman so beautiful,
That infidel rich in wit,
That woman laughing in silvery peals,
That infidel who affects nimbleness —
If I do not swagger and twist my neck,
The six-layered thick black earth —
If I do not bring her down and dash her upon it!

Çarpıp kolunu kırıp,
Kırıtıp duran zavallının
Böylece canını dindirip,
Sırtüstü yere sermezsem,
Demin vurduğu öcü almazsam.

Striking, breaking her arm,
Of the coquetting poor wretch
Thus quieting the soul,
If I do not stretch her flat on her back,
If I do not avenge the blow she dealt just now.

Koyun gibi etim bölünüp,
Tavşan gibi yolum düzelip,
Ejder gibi ağzımı açmazsam,
Kan karışık ak köpüğü
Göğsüme saçmazsam,
Yeryüzünün dört bucağını
Dört sıra dolanıp basmazsam.
Bel kırmadan belim oturup,
Büzüşüp kalan tırnağım,
Koca kazan gibi açılıp.
Çektirmeden ağzımı germezsem,
Cezanı ele vermezsem,
Baş ayağımı büküp,
At isteyen kadını
Sinek kadar canından bezdirip,
Açmazsam iyice gözünü,
Alıp kaçıp perişan edip,
Öldürmezsem seni,
Koşa koşa oyayım,

My flesh parted like a sheep's,
My path smoothed like a hare's,
If I do not open my jaws like a dragon,
If I do not spray the white foam
Mixed with blood upon my chest,
If I do not tread the four corners
Of the earth four rounds about.
My back settled without breaking,
My hoof that stayed shrunken tight
Opening wide as a great cauldron —
If I do not stretch my mouth unforced,
If I do not deliver your punishment,
Bending my head to my feet,
The woman who demanded a horse —
If I do not weary her of her fly-small soul,
If I do not open her eyes for good,
Bolting away, making her wretched,
If I do not kill you —
Let me gouge out at full gallop

Fal taşı gözünü,

Your divining-stone eyes,

Öldüreyim seni!
Hesabını bulmazsam,
Azmış kadın şirret,
İçindeki cinini silkmezsem,
Postunu taşa çalmazsam!
Bu kadını perişan edip,
Alıp kaçıvereyim.
Çeviklik taslayan kadının
Sırtını boynunu bükeyim,
Ecelini vaktinden eriştirip,
Düzenini kökten giderip,
Kıyamete salayım,
Nice öcü alayım! —
Deyip, böylece, bu küheylan,
Başını yere salmıştı,
Bambaşka adım almıştı.
Tabanı yerde takırdayıp,
Kara çelik gem,
Gırtlağında şakırdayıp,
Yele kuyruğu yayılıp,
Ön ayağı yere saplanıp,
Alnından perçemi ayrılıp,
Homurtulu yağızın,
Küheylanlık vasfı görünüp.
Kaburgası gerilip,
Tırnağı yere çakılıp,
Omurgası çıkık çıkık,
İri kemiği fırlak fırlak,
Böylece koşmaya koyulmuştu.
Geyik gibi boynunu burmaya,
Ok atımı hendeğe,
Dizgin kırıp vurmaya,
Ay gibi kadın Çürök'ü
Göz göre ölüm etmeye.
Bir hesabını bulmaya,
Nice cinini silkmeye,
Hayvandan akıllı Tootoru,
Dört tırnağı yere çakılıp,
Kucak dolusu kuyruğu,

Let me kill you!
If I do not settle your account,
Termagant, woman run wild,
If I do not shake out the demon within you,
If I do not dash your pelt against the stone!
Making this woman wretched,
Let me bolt away with her.
Of the woman who affects nimbleness
Let me bend the back and neck,
Bringing her death before its hour,
Rooting out her scheming whole,
Let me loose doomsday upon her,
Let me take vengeance in plenty! —
So saying, in this way, this steed
Had dropped his head to the ground,
Had taken a stride wholly new.
His soles clattering on the ground,
The black steel bit
Jingling in his gullet,
His mane and tail streaming wide,
His forefoot stabbing into the earth,
His forelock parting from his brow,
In the snorting dark bay
The mark of the true steed showing.
His ribs stretched taut,
His hooves nailed to the ground,
His spine jutting ridge on ridge,
His great bones thrusting knob on knob,
Thus he set himself to run.
To twist his neck like a deer,
Into a ditch an arrow-flight off
To smash, snapping the rein,
To deal the moon-like woman Çürök
Death before all eyes.
To settle her account once,
To shake out her many demons,
Tootoru, wiser than a beast,
His four hooves nailed to the ground,
His tail, a whole armful,

Apış arasında savrulup.
Uçarak Toru at koşup,
Üstündeki Ayçürök,
Sinek kadar canından umut kesip.
Sımsıkı düğümlü ak dizgin,
Çekse elde kenetlenip,
Sahibi ölesice yağızın
Düşmanlığı belli olup,
Bulut gibi uçup hızlanıp,
Tırnak değse kara yer,
Dört bir yandan un ufak,
Gerçekten de Çürök'ün,
Sinek kadar canı çığrışıp.
Alıp kaçıp azgınlaşıp,
Alabildiğine koşup perişan edip,
Tam bela koca Toru at,
Bulut gibi uçup koşup.
«Dizgin kırarsan öldüm» diye,

Dönülmez gerçek yeri,
«Tootoru'dan gördüm» diye,
Canı çıktı Çürök'ün.
Alıp kaçıp Tootoru,
Cefa salan belaya,
Dizgin dinlemez koşup,
Hayvandır Tootoru at,
Üstündeki Ayçürök,
Aziz canından umut kesip.
Yiğit Kıyaz'ın Tootoru atı,
Düşmanlığı belli olup,
Keyfine kalsa bu Toru at,
Geçit geçse, ayak yakan
Kora götürüp çalar diye,

Geçip insan kurtulmaz,
Çorağa götürüp çalar diye,

Takılsa insan çıkamaz,

Whirling between his hind legs.
The Toru horse running as in flight,
Ayçürök upon his back
Losing hope of her fly-small soul.
The white rein knotted fast,
Clamped in her hand as she pulled,
The dark bay — may his master perish —
His enmity showing plain,
Flying like a cloud, gathering speed,
Where his hoof but touched, the black earth
Ground to flour on every side,
Truly of Çürök then
The fly-small soul cried out.
Bolting away, running wild,
Racing headlong, making her wretched,
The great Toru horse, bane entire,
Flying like a cloud as he ran.
Thinking «If you snap the rein, I am dead»,
The true place never returned from —
Thinking «I have met it through Tootoru»,
The soul went out of Çürök.
Bolting away, Tootoru,
To the bane that deals torment,
Running heedless of the rein —
A beast is the horse Tootoru;
Ayçürök upon his back
Losing hope of her dear soul.
Batyr Kıyaz's horse Tootoru,
His enmity showing plain,
Were it left to this Toru horse's whim —
Should he cross a ford, the foot-searing
Embers he would carry her to and dash her on;
No man passes through and escapes —
The salt-waste he would carry her to and dash her on;
Once caught, no man climbs out —

Tuzağa götürüp çalar diye,

Göğü açık, yeri kapalı,
Koyağa götürüp çalar diye,

Peri kızı bahtı kara,
Bir hayli derin düşünüp,

The snare he would carry her to and dash her on;
Its sky open, its ground shut in —
The ravine he would carry her to and dash her on;
The peri's daughter, black of fate,
Pondering long and deep,

İKİNCİ BÖLÜM

Ay Baltanın Şafağı: Kıyaz'ın Sonu

Dokuz yolun kavşağında Külçoro'yla yüzleşen Kıyaz'ın mızrağı ay baltayla ikiye biçilir; eski sahibinin kokusunu alan Kılkürön hanı üstünden fırlatır ve iki yiğit altı gün altı gece yaya dövüşür — kılıçlar parçalanır, baltalar sapından çıkar, zırhlar lime lime olur. Sonunda dedesinin altı kat dövme kılıcını kapan Seytek, "beni evlat edindim, seni ben büyüttüm" diye yalvaran Kıyaz'ın başını keser; Külçoro Börütil hançeriyle hanın kara kanını içerek yıllarının acısını dindirir. Bütün Cediger'i kırmak isteyen Seytek'i Külçoro ile Kara dev "han domuzdu, kalabalığın ne suçu var" diyerek yatıştırır; Kıyaz'ın hazinesi yoksullara dağıtılır, davulbaz gümbürtüsüyle toplanan halkın başına Kutubiy oğlu Kara dev han olarak geçirilir. Şölenlerin ortasında Seytek, düşman elinde inleyen ninesi Kanıkey'i hatırlatıp büyüklerine acı bir sitem yöneltir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Ayçürök, kendisini öldürmeye çalışan Tootoru'yu efsunla yavaşlatıp dize getirir ve obaya sağ ulaşır.
- Kara dev'in getirdiği otacı Kızılsart, Manas soyunun ata dostu olarak Külçoro'yu tamamen iyileştirmiştir.
- Seytek gerçek babasının Semetey olduğunu bu bölümde öğrenir; Semetey'in cesedi hiç bulunmadığı için "kayıp" sayılmaktadır.
- Uğursuz düşler gören Kıyaz, düşlerini kimse yormayınca öfkeyle tek başına, Talas ganimeti olan Kılkürön atına binip yola çıkar; at eski sahibinin safını tanıyıp onu üstünden atar.
- Kıyaz ile Külçoro altı gün yaya dövüşür; sonunda Seytek, yalvarışlara kulak asmadan Kıyaz'ın başını atalardan kalma kılıçla keser, Külçoro da Börütil hançeriyle hanın kanını içer.
- Külçoro ile Kara dev'in öğüdüyle Cediger halkı bağışlanır, hazine yoksullara dağıtılır ve Kutubiy oğlu Kara dev altın taçla Cediger hanı ilan edilir.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Çizmek oldu çizgiyi,	*It came to drawing the line,*
Tootoru denen hayvan küheylana	*To the steed, the beast called Tootoru,*
Bir tuhaflık etmek oldu,	*It came to working a strange wonder,*
Yiğit kadın Ayçürök	*The valiant woman Ayçürök*
Keramet sahibi bir candı,	*Was a soul possessed of miracle-power,*
Dilinde mührü var idi,	*Upon her tongue there was a seal,*
Bedduası boşa gitmezdi,	*Her curse never fell in vain,*
Duası boşuna geçmezdi,	*Her prayer never passed for naught,*
Kızlık çağında bu Çürök	*In her maiden days this Çürök*
Acayip dualar okurdu,	*Would recite prayers of wondrous kind,*
Ününü duyan ürkerdi –	*Whoever heard her fame took fright –*
Yürüyüşünü gören şaşardı,	*Whoever saw her gait was struck with awe,*
Bildiğini bir can bilmezdi,	*No soul could know what she knew,*
Dua okumadan gezmezdi.	*She never went abroad without a prayer.*
Büyük sihirbaz, yadacı,	*Great sorceress, weather-charmer,*
Akun'un kızı bahtsızın	*Akun's daughter, that luckless one –*
Şu hünerine bak hele.	*Behold now this skill of hers.*
Zorlu küheylan Toru ata,	*Upon the mighty steed, the Toru horse,*
Kıpırdayan tuynağa,	*Upon its stirring hoof,*
Soğuk bir dua okuyuverdi,	*She recited a cold prayer,*
Alıp kaçan hayvana	*Upon the beast that seized and fled*
Böylesi bir oyun etti.	*She played a trick of such a kind.*
Şöyle böyle deyinceye,	*Before one could say this or that,*
Göz açıp kapayıncaya,	*In the blinking of an eye,*
Heybetli Toru atı	*The majestic Toru horse*
Koyuna yetişmez kıldı.	*She made unable to catch a sheep.*
Böylesi küheylan Toru atı	*Such a steed, the Toru horse,*
Sığıra yetişmez eyledi.	*She made unable to catch a cow.*
Doğru dürüst koşamadı,	*It could not run as it ought,*
Önceki gücüne gelemedi,	*It could not regain its former strength,*
Koyuna yetişmez oldu.	*It could no longer catch a sheep.*
Alıp kaçan koca Toru at	*The great Toru horse that seized and fled*
Ayçürök'ü bunaltmıştı,	*Had worn Ayçürök to despair,*
Kerametli kadın Ayçürök	*The miracle-working woman Ayçürök*
O ölçüsüz küheylanın	*Bound the swiftness of that measureless steed*

Yüğrüklüğünü bağlayıp sığır etti.
Eskisi gibi koşamadı,
Önceki gücüne gelemedi,
Alıp kaçıp uğursuz olup,
Topuğu bir tutam kalıp,

Domuzdan aşağı at olup,
Elini ayağını sıkı bağlayıp,
Eziyet etti Toru ata.
Koyuna yetişmez bir bodur
Beygir etti Toru atı,
Elini bağlayıp hor edip,
Ayağını bağlayıp sığır edip,
İşte o zaman Ayçürök
Haramlık eden Toru ata
Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağlı tersli mahmuzlayıp,
Ölçüsüz Çürök yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Dileğini Hüda verdi,
Oğlu ile kayınını
O gün sağ esen gördü.
Alacakaranlık çöküp gün batarken,

El uykuya yeni yatarken,
Dağın bittiği çıkıntıya,
Tümsekleşen burna,
Durmadan varıp Ayçürök
Issız yatan çınara,
Yalpalayan Toru atın
Eyerini alıp çıplak bırakıp,
Köstek vurup bağlayıp,
Ak kaltağı yastık edip,
Başını kıbleye verip,
Sahtiyan terlik, gök keçe,
Yanbaşına yaslanıp,
O gün kadın Ayçürök
Alp uykusuna daldı.
Dirseğine yaslanıp uyku alıp,

And made of it a plodding cow.
It could not run as before,
It could not regain its former strength,
Having seized and fled, turned ill-omened,
Its fetlock left but a handspan,

Becoming a horse lower than a swine,
Binding fast its fore and hind,
She dealt torment to the Toru horse.
A stunted nag that could not catch a sheep
She made of the Toru horse,
Binding its forelegs, holding it in scorn,
Binding its hind legs, making it a cow,
And then it was that Ayçürök,
Upon the treacherous Toru horse,
Laid the whip to right and left,
Spurred it fair and spurred it foul,
Measureless Çürök rode the road,
Rode long, sparing not the horse,
And Hüda granted her desire:
Her son and her husband's kinsman
That day she saw alive and whole.
As dusk came down and the sun went under,

As the people newly lay to sleep,
To the spur where the mountain ends,
To the mounded headland-nose,
Riding without pause, Ayçürök
Came to the lone-standing plane tree,
And from the staggering Toru horse
She took the saddle, left it bare,
Hobbled it and tied it fast,
Made the white saddle-frame her pillow,
Turned her head toward the qibla,
Morocco slippers, grey felt,
Leaning upon her side,
That day the woman Ayçürök
Sank into a hero's sleep.
Propped on her elbow she took her sleep,

Kestirip soluklanıp,
Yan yatıp canı dinlendirip,
Yatıp uykuya kanıp,
Tan vakti olduğunda
Uykudan irkilip uyanıp,
Sağ yanına dönüp,
Er Kıyaz'dan ürküp,
Tootoru atı eyerleyip,

Dozing, catching her breath,
Lying on her side, resting her soul,
Lying till she had her fill of sleep,
When the hour of dawn was come,
Starting from slumber she awoke,
She turned upon her right side,
Shrinking in dread of Er Kıyaz,
She saddled the Tootoru horse,

Kayını çoro ile Seytek için
Kaygı yiyip kadın ürkerek.
Eyer beli gibi yokuşu
Şimdi eğilip aştı,
Gür ve ulu ormanın
Geniş vadisini geçti,
Çatal yokuşlu düzlükte,
Avuç içi gibi sırtta,
Kızarıp duman görünüp,
Tepeden tütün yükselir.
Rengârenk denkleriyle
Kızılsart'ın yattığı görünür.
Göğe doğru duman süzülüp,
Ağarıp çadır görünüp,
Ayı postundan, ak kuş tüyünden.
Kara devin atı görünüp.
Bunu gören Çürök'ün,
Sevincinden o bahtsızın
Gözünün yaşı döküldü,
Büyük hekim Kızılsart,
Gökte yıldızı kımıldamış,
Babasından, dedesinden
Ayköl ile dost olmuş.
Ak buğday tanesini birlikte çiğnemiş,

For her kinsman the choro and for Seytek
The woman ate her heart in fearful care.
The slope curved like a saddle-bow
She now bent low and crossed,
Through the thick and mighty forest
She passed the broad valley,
On the plain of forking slopes,
On the ridge flat as a palm,
Reddening, smoke came into view,
From the hilltop smoke goes rising.
With his many-colored baggage-bales
Kızılsart is seen encamped.
Smoke drifting up toward the sky,
A tent showing white to the eye,
Of bear pelt, of white bird's down.
The horse of the Black Giant comes in view.
Seeing this, Çürök —
For joy, that luckless one,
The tears spilled from her eyes,
The great healer Kızılsart,
His star had stirred in the heavens,
From her father, from her grandfather,
He had been friend to Ayköl.
Together they had chewed the white wheat grain,

Kara günde omuz vermeye
Kelâm-ı şerif üzre tutuşmuş,
Kılıcın ağzını yalaşıp
Çetin bir söz vermişlerdi.
Büyük hekimin ta kendisiymiş,

To lend a shoulder on the black day
They had sworn upon the Holy Word,
Licking the blade of the sword
They had given a binding oath.
He was the great healer's very self,

Gözeten kara gözü imiş,
Ervaha saygıyla bu zavallının

Gelip çattığı dem imiş.
Dileğini Hüda vermiş ya,
Erin eri Külçoro'nun
Şifa sebebi gelmiş ya.
Eski yadigâr Kutubiy,
Han töre atamın gözünde,
Önceden geçen dedemin
Kendine miras kalmıştı,
Soylu yuvanın soyu,

Er Kutubiy'in dölü,
Yiğidin öz gözbebeği,
Mirasçı erin oğlu,
Ganimet düşen Kara dev
Derman arayıp durmuş,
Kızılsart'ı bulup çıkarmış.
Yadigâr kalan bu garip
Kopmuş olanı ulamış,
Saçılmış olanı toplamış.
Yerin dört bucağını
Dört dolanıp koşmuş ya,
Üstün hekim Kızılsart'ı
Kara dev bulup getirmiş ya.

Dileği Hüda vermiş ya!
Çadıra gelip bakınca,
Perinin kızı Çürök'ün
Gönlü gidip bölünür,
Gök yelelinin dostu Kızılsart
O çadırda görünür.
Ayçürök'ü gördüğünde,
Gönlü gidip bölünüp,
Ayaşını görüp Kızılsart'ın
Gözünün yaşı dökülüp:
«Ayaş kadın Ayçürök,
Ayköl'ünden ayrılıp,

He was the watchful black eye,
With reverence to the spirits, for this poor soul
It was the moment of his coming.
Hüda had granted her desire, indeed,
For Külçoro, man of men,
The means of healing had come, indeed.
The old heirloom Kutubiy,
In the eyes of my khan-lord father,
From my grandfather who passed before,
Had fallen to him as legacy,
Scion of a noble nest,

Offspring of Er Kutubiy,
The hero's own eye's apple,
Son of the inheriting man,
The Black Giant, fallen as spoil,
Had gone seeking a remedy,
Had sought out Kızılsart and found him.
This stranger left as heirloom
Joined together what was broken,
Gathered up what was scattered.
The four corners of the earth
He circled four times running, indeed,
The peerless healer Kızılsart
The Black Giant found and brought, indeed.
Hüda granted the desire, indeed!
Coming to the tent and looking in,
The peri's daughter Çürök —
Her heart went out and broke in two,
The grey-maned one's friend Kızılsart
Appears within that tent.
When he beheld Ayçürök,
His heart went out and broke in two,
Seeing his sworn-friend's wife, Kızılsart —
The tears spilled from his eyes:
«Ayaş-woman Ayçürök,
Parted from your Ayköl,

Azıp sürtüp avare kalıp,
Kürküne sıkı sarınıp,
Ölmeyecekmiş gibi yutkunup,
Ganimete düşmüş can olup,
Kıyaz'a tutsak, hor olup,
Altı sanlık kalabalık Kırgız'ı
Bir görmeye hasret kalıp.
Deniz misali gök yeleli varken
Demirden çember, ağ olup,
Denizin gözü göçtükten sonra –
Kıyaz'a ganimet, hor olup,
Ak çayır çiçeği gibi solmuşsun,

Ayköl'ünden ayrılıp,
Kıyaz'a ganimet olmuşsun.
Dökülüvermiş yüzünüzden,

Cennet misali nurlu çehreniz.
Cariyelikle gün geçip,
Bir tutam olmuş gününüz.
Bugün var olan yarın yok,
İçin kaygı, bağrın köz,
Kulunu koşumuna koşup
Aldata aldata, dünya boktur,

Tutuşmaya mecalin yok,
Güreşmeye gücün yok,
Hantallaşmışsın sen.
Cariyelikle gün geçip,
Kuma olmuşsun sen.
Ben geleli ayaşım,
Kırık kolun sarıldı,
Gerçek onurun örtüldü.
Dilek dilediğin Külçoro'n

Serpilip yiğit oldu,
Her illeti yok oldu,
Eskisi gibi düzeldi.

Straying, drifting, left to wander,
Wrapped tight within your fur,
Swallowing hard as if you would not die,
A soul fallen into spoil,
Captive to Kıyaz, held in scorn,
The teeming Kırgız of the six tribes
You have hungered but once to see.
While the sea-like grey-maned one lived
You were hoop of iron, a net,
And when the sea's own eye had passed –
Spoil to Kıyaz, held in scorn,
You have withered like the white meadow-flower,
Parted from your Ayköl,
You have become the spoil of Kıyaz.
It has fallen away from your face,

Your radiant visage like to paradise.
Your days passing in bondmaid's service,
Your life is shrunk to a handspan.
What is today is gone tomorrow,
Your heart is care, your breast an ember,
Harnessing its foal to the yoke,
Deceiving and deceiving — the world is dung,
You have no strength left to grapple,
You have no power left to wrestle,
You have grown heavy and slow.
Your days passing in bondmaid's service,
You have become a lesser wife.
Since I came, my ayaş,
Your broken arm has been bound,
Your true honor has been covered.
Your Külçoro, whom you wished for in prayer,
Has flourished and become a brave,
Every ailment of his is gone,
He is restored as he was of old.

Kara dev pehlivan bahadırdan

Altı yüğrük at varıp,
Avuç içi kadar mektup varıp,
Beladan yanıp kem haber duyup,

Ahiretlik can dostum
Semetey öldü diye duyup,
Kaburgalarım hep birden kırıldı.
Dimdik belim işte o gün kırıldı,
Hüda'nın büsbütün vurduğuydu,
Dayanak edindiğim belimden,
Gök yeleli şirimden ayrılıp,
Yaslandığım dağım yıkılmış,

Vah dostum serilip kalmış.
Vuran Hüda vurmuş,
On iki kuyruk, kırk telek
Bel yerinden kırılmış.
Dayanak edindiğim belimden,
Gerçek dost şirimden ayrılıp,
Geniş Mısır'dan söz duyup,
Bu dünyadan Semetey
Göçüp gitmiş diye duyup,

Akıl şaşıp bölündü.
Ay gibi güzel ayaşım,
Özellikle geldim görmeye,
Yalçın yar kesilen kaplan,
O gök yeleli ölmüşken
Yetim çocuk, dul kadın,
Özellikle geldim görmeye.
Şah'ın kolladığı Külçoro'ya
Dermanını bulup vermeye.
Yetimi, dulu, miskini
Görünce gönlüm burkuldu,
Nice onurum geri geldi,
Açık kalan yerim örtüldü.
Kopmuşum eklendi,

From the Black Giant, wrestler and bahadır,
Six swift coursers came,
A letter small as a palm's breadth came,
Burning with misfortune I heard the evil news,
My soul's friend unto the hereafter,
Hearing that Semetey was dead,
My ribs were broken all at once.
My upright back was broken on that day,
It was Hüda's utter blow,
From the backbone I had leaned upon,
Parted from my grey-maned lion,
The mountain I leaned on has crashed down,
Alas, my friend lies stretched and still.
Hüda who strikes has struck,
Twelve tail-feathers, forty plumes
Broken at the very spine.
From the backbone I had leaned upon,
Parted from my true friend, my lion,
Hearing word from broad Mısır,
Hearing that from this world Semetey
Had passed away and gone,

My mind was dazed and broken.
My ayaş fair as the moon,
I came expressly to see you,
The tiger who was a sheer cliff-face,
Since that grey-maned one is dead —
The orphan child, the widowed wife,
I came expressly to see them.
To Külçoro, whom the Shah watches over,
To find and bring his remedy.
The orphan, the widow, the wretched —
Seeing them my heart was wrung,
Much of my honor came back to me,
My place left bare was covered.
What was torn from me was joined,

Sinek kadar canım sevindi,
Yamaçtan akan pınarı
Gördü gözüm, hasret yok,
Hunhardan kalan Seytek'i
Bugün gördüm, gönlüm tok.
Yetim çocuk, dul kadın –
Hepsini gördüm, hasret yok» –
Deyip, böylece, Kızılsart,
Kalday'ı bozup asker toplayan,

Altın yanaklı aybaltayı
Sağ böğrüne dayanıp,
«Can dostum!» diye böğürüp,
Ağlayıp durdu gür sesle.
Ayaş atan, o asil kişi
Kızılsart söyleyip böyle dedi,
Hepsi hıçkırıp, candan yanıp,
Söyleyip durdu böyle diye –
Dostuymuş Kızılsart,
Öteden beri bahadır anılıp,
Doğan gibi keskin vah o göz
Kırpmadan göze yaş alıp.
Ak sakalı seyrelip,
İki gözden akan yaş
Köprücükten aşağı boşanıp.
Kızılsart böyle dururken,
Ay gibi kadın Ayçürök

Gönlü kat kat bölünüp,
Nice müşkül başa görünüp,
Tarak değmez kara saçı
Bitkin düşüp ağlayıp Ayçürök,
Tel tel yaydı,
Yele gibi gür vah o saçı
Göğsüne yaydı.
Ayaş ağan Kızılsart –
Kızılsart'ı gördüğünde
Sanki vah sultanı ölmüş gibi,
Halk çığrışıp, el kaynaşıp,

My fly-small soul rejoiced,
The spring that flows down the hillside
My eye has seen — no longing left,
Seytek, left of the dread lord,
Today I saw — my heart is full.
The orphan child, the widowed wife –
I have seen them all — no longing left» –
So saying, thus, Kızılsart,
He who routed Kalday and mustered troops,
The golden-cheeked moon-axe
Propping against his right flank,
Bellowing «Friend of my soul!»,
Kept weeping in a mighty voice.
Your ayaş-father, that noble man,
Kızılsart spoke and said it so,
All of them sobbing, burning to the soul,
He kept on speaking so, they say –
Kızılsart was his friend,
Named a bahadır from of old,
That eye, alas, falcon-keen,
Unblinking, taking tears to the eye.
His white beard grown sparse,
The tears that flowed from both his eyes
Poured down past his collarbones.
While Kızılsart stood so,
The moon-like woman Ayçürök —

Her heart split fold on fold,
Many a hardship looming at her head,
Her black hair that no comb touched,
Fallen weary, weeping, Ayçürök
Spread it strand by strand,
That hair, alas, thick as a mane,
She spread upon her breast.
Your ayaş-elder Kızılsart –
When she beheld Kızılsart,
As though, alas, her sultan had just died,
Folk crying out, people surging,

Hunharını bugün gömmüş gibi,

Çığlık atıp ses saldı,
Çınar misali ak yüzünü,
Ah, kadınlığı kurusun,
Yolup yolup aldı.
Yolunca kara kan gidip,
Ayçürök'ten derman gidip,
Ağarıp benzi solup,
İki yanaktan akan kan
Göğsünden aşağı boşanıp.
Ark gibi akıp kan gidip,
Ayçürök'ten derman gidip,
Hıçkıra hıçkıra ses saldı,
Ağıtına yiğidini kattı:
«Altı ay binilse yorulmaz,
Küheylandı han törem.
Vakitsiz salınsa kurt alan,
Sungurdu han törem.
On bin ırmak birleşse,
Kavuşup çağlayışıydı han törem.
On bin kayalık birleşse,
Çarpışması gibiydi han törem.
Gök ile semanın
Direğiydin han törem.
Aç arslan şirlerin
Ta kendisiydi han törem.
Dik bakanı bunaltıp,
Ezip geçerdin han törem.

Karşı bakana boyun eğdirip,

Güder değil miydin han törem!

Altı geçit, yalçın beldi,
Ala-Too'yu yurt edinen,
Tutuşup insan yenemeyen,
Kırgız'da yetişmiş şirdi.
Erkek bakıp, kadın doğursa,

As though they buried her dread lord this day,
She screamed and sent up her voice,
Her white face like the plane tree,
Ah, may womanhood wither,
She tore at, tore at and clawed.
As she tore, black blood ran out,
Strength ran out of Ayçürök,
Her face went white and pale,
The blood that flowed from both her cheeks
Poured down along her breast.
Blood flowing off like a channeled stream,
Strength flowing out of Ayçürök,
Sobbing and sobbing she raised her voice,
She wove her hero into her lament:
«Ridden six months, never tiring,
A steed was my khan-lord.
Loosed out of season, taking the wolf,
A gyrfalcon was my khan-lord.
If ten thousand rivers joined,
He was their meeting roar, my khan-lord.
If ten thousand crags joined,
He was like their collision, my khan-lord.
Of the sky and the firmament
You were the pillar, my khan-lord.
Of the hungry lion-şirs
He was the very self, my khan-lord.
Wearing down whoever stared him down,
You crushed them as you passed, my khan-lord.
Bending the neck of whoever faced you,

Did you not drive them like herds, my khan-lord!

Six passes, a sheer mountain waist,
He who made Ala-Too his homeland,
Whom no man grappling could defeat,
Was the lion raised among the Kırgız.
Though man tend and woman bear,

Bundan böyle kul oğlundan
Yaratılmaz demişlerdi.
Irmağa kurulan köprüm,
Köprüm kırılıp yıkıldı.
Ben o işe yanarım» –
Deyip, böylece, feryat edip
Vah yengen, o deli cariye,
Hunharı ağıta katıp hıçkırdı,

Ayçürök böyle dururken,
Kayın ağladı, söğüt ağladı,
Bakan canların hepsi ağladı,
Gıcırdayan şir ağladı,
İnleyip kara yer ağladı,
Ağlayanların her biri
Kendi kaygısını yiyip ağladı.
Erden kadın dul kalırsa,
Issız kalan kuru dünya,
Atayı görmeden oğul kalırsa,
Irmak kuruyup dere kalırsa,
İnsanın gözü bağlanırsa,
Müşkül budur deyip ağladı,
Ahali çığrışıp hıçkırdı,
Kara dev ile Kızılsart,
Kaplan bugün ölmüş gibi.
Çapayla yeri oymuş gibi,

Cenaze namazını hoş kılıp,
Cemaat bugün gömmüş gibi.

Tabutuna koymuş gibi,
Yurt inleyip, el çığrışıp,
Mezara götürmüş gibi.
Kara dev ile Kızılsart
Kaygılanıp iki han ağladı,
Han da ahali de hep ağladı,
O Ayçürök kadına

Halk çığrışıp, el ağlayıp,

Henceforth from any slave's son
Such shall not be created, they said.
My bridge set over the river,
My bridge is broken and fallen.
For that ruin do I burn» –
So saying, thus, crying out in wail,
Your poor yenge, that frenzied bondmaid,
Sobbed, weaving her dread lord into the dirge,
While Ayçürök stood so,
The birch tree wept, the willow wept,
All the souls who looked on wept,
The rasping lion wept,
Groaning, the black earth wept,
And every one of those who wept
Wept chewing on their own grief.
If a wife is left widowed of her man —
The dry world left desolate,
If a son is left never seeing his father,
If the river dries and only the gully stays,
If a person's eyes are bound,
This is hardship, they said, and wept,
The people cried out and sobbed,
The Black Giant and Kızılsart,
As though the tiger had died this day.
As though they had dug the earth with the hoe,
Performing fair the funeral prayer,
As though the congregation buried him this day.
As though they laid him in his coffin,
The land groaning, the people crying out,
As though they bore him to the grave.
The Black Giant and Kızılsart,
Grieving, the two khans wept,
Khan and common folk together wept,
For that woman Ayçürök —

Folk crying out, the people weeping,

Ahali böyle dururken –
Yiğidin oğlu er Seytek
Elden fısıltı söz duyup,
Anası geldi diye duyup,
İşte o zaman er Seytek
Külçoro'dan söz duyup,
Öbür dünyaya giden Semetey
Atasıymış diye duyup,
Öfkelenip kararıp,
Heybetlenip morarıp,
Kara gözü kan olup,
Kanlı yüzü benek olup,
İçi tutuşup köz olup,
Bir dönse o azgın,
Alevlenip yanan od olup,
Silah pusatını kuşanıp,
Hızır'ı anıp kıran oğul
Kınsız kılıcı bağlanıp,
Dertli kadın Çürök'ün
Sesini duyup pek yanıp,
Görünmeden gidip yiten
Arslan atam deyip yandı.
Bakınıp durdu o Seytek –
İki yanağı boz olup,
Eşsiz gök yeleli er yaman,
Ezelki derdi depreşip.
Bembeyaz dişleri kenetlenip,
Öfkelense yiğidin hâli
Kıra kurulmuş kale gibi,
Kımıldasa öylece,
Cümle âlemi yutacak gibi.
Keskin çeliğine dayanıp,
Kavruk dizleri bükülüp,
Anasına er Seytek
Koşarak gelmişti:
«Kurbanın olayım anacığım,
Ninniyle sallayan hörmetlim.

Beş-arkar yıldızı batıncaya

While the crowd was standing so –
The hero's son, Er Seytek,
Caught a whispered word from the folk,
Heard that his mother had come,
And then it was that Er Seytek
Heard the word from Külçoro,
That Semetey, gone to the other world,
Was his own father — hearing this,
He raged and darkened,
Grew fearsome and turned livid,
His black eye becoming blood,
His bloodied face becoming mottled,
His inside kindling to embers,
Should that wild one but turn,
Becoming a flaring, burning fire,
Girding on his arms and armor,
The slayer-son, invoking Hızır,
Strapping on the sheathless sword,
Hearing the voice of Çürök,
The grieving woman, burning sore,
For the lion-father lost from sight,
Gone unseen, he burned and mourned.
That Seytek stood gazing round –
His two cheeks gone ash-grey,
Peerless grey-maned, a terror of a man,
His ancient grief stirred up anew.
His white teeth clenched together,
The hero's state, when he is angered,
Is like a fortress set upon the steppe,
Should he but stir, just so,
As if he would swallow the whole world.
Leaning on his keen steel,
His scorched knees bending,
To his mother Er Seytek
Had come running:
«Let me be your offering, dear mother,
My honored one who rocked me with lullabies.
Till the Beş-arkar stars went down,

Beş kez daha emzirip,

Semadan yıldız kımıldarken,
Bir gecede bin kez uyanan,
Apak sütünü emziren,

Ak buğday tanesini yediren.
Boynuma muska taktıran,
Düşmanın kahrı değer – diye,
Nazlandırıp baktıran.
Serpiltip er kılan,
Er oğluyla denk kılan,
Doğduğumda şenlik koparan.
Ak hatun anacığım,
Han soylunun biriciği
Avare gezmesi reva mı,
Kara gün anam, el nerde?
Ele ulaşır gün nerde?
Bey soylunun biriciği
Kaçıp gezmesi reva mı,
Bahtsız anam, el nerde?
Sarı kırların yücesinde
Bele varılır gün nerde,
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas
O yurda varılır gün nerde?
Ne zaman aşarım, ah ana,
Kara-Buura, geniş Çatkal,
Halkın yayladığı belini
Ne zaman görürüm anacığım,
Atadan kalan mirasım,
Argın, Kırgız elimi
Orda kurup, dağ yaylayıp,

Bele ne zaman gideriz?
Aşık tepilen, ordo atılan,

Ata yatağı mirasına,
Ele ne zaman gideriz?
Küyük, Çakmak iki geçit –

Suckling me five times more,

While the stars stirred in the firmament,
Waking a thousand times in one night,
You who nursed me with your milk-white milk,
Who fed me the white wheat grain.
Who hung the amulet at my neck,
Saying — the foe's spite may strike him,
Who had me tended with fond indulgence.
Who raised me tall and made me a man,
Who made me equal to men's sons,
Who raised rejoicing when I was born.
White lady, my dear mother,
Is it fitting that the khan-born's only one
Should roam a homeless wanderer,
Mother of black days, where is the folk?
Where is the day we reach the folk?
Is it fitting that the bey-born's only one
Should wander as a fugitive,
My luckless mother, where is the folk?
On the heights of the yellow steppes,
Where is the day we reach the pass,
Tamarisk-grown Keñ-Kol, broad Talas —
Where is the day we reach that homeland?
When shall I cross, ah mother,
Kara-Buura, broad Çatkal,
The pass where the people summer —
When shall I see it, dear mother,
My heritage left from the fathers,
My Argın and Kırgız people —
Pitching the horde, summering the mountains,
When shall we go to the pass?
Where knucklebones are kicked, where ordo is played,
To the heritage of the fathers' bed-ground,
When shall we go to the folk?
Küyük and Çakmak, the two passes –

Belini ne zaman aşarız?
Güçlü Kırgız, çok Argın
Oba konup, kucaklaşıp,
Gülüşü ne zaman açarız?
Ceti-Özön'ü darmadağın edip,
Mirasa ne zaman ereriz?

Aman, ana, el nerde,
Ele ne zaman ereriz?
Ağaran karlı Ala-Too
Atadan kalan mirasımız,
Eteğinde ne zaman yaylarız?
Nice küheylan, kısır kısrak,
Hangi gün bağlarız?
Çift vaşak kürkü, samur börkü
Ne zaman giyip salınırız?
Tay binip, kuş salıp,
Ne vakit sefa süreriz?
Ahali coşup, ordu kurup,
Beli ne zaman kuşanırız?
Yiğit atam, göçen şirin
Kanını ne zaman güderiz?» –
Deyip, böylece, er Seytek,
Anasına katılıp,
Eli sorup durdu.
Sorup ağzını toplayıncaya,
Söyleyip sözünü bitirinceye,
Görülmedik söze alışıncaya,
Yitip giden hunharın
Yaptığını anlatıncaya,
İşte o zaman Ayçürök
Yurdun ahvalini çok anlatıp:
«Yetkin deden ulu Manas,

Yurt tuttuğu geniş Talas.
Dedenden kalan yeriniz,
Yiten mirastır atandan,
Miras kalan eliniz.
Yavrucuğum, senin yüzünden

When shall we cross their waist?
Mighty Kırgız, numerous Argın,
Settling in camps, embracing,
When shall we open our laughter?
Scattering Ceti-Özön to ruin,
When shall we attain the heritage?

Mercy, mother, where is the folk,
When shall we attain the folk?
Whitening, snow-clad Ala-Too,
Our heritage left from the fathers —
When shall we summer at its skirts?
Many a steed, many a barren mare —
On what day shall we tether them?
Twin lynx furs, the sable börk —
When shall we don them and stride at ease?
Riding colts, loosing hunting birds,
When shall we take our pleasure?
The people exulting, mustering the host,
When shall we gird the waist?
My hero father, the departed lion —
When shall we hunt down his blood?» –
So saying, thus, Er Seytek,
Joining with his mother,
Kept asking after the folk.
Till he had asked and closed his mouth,
Till he had spoken and finished his word,
Till he grew used to words unheard before,
Till she recounted what was done
To the dread lord lost and gone,
Then it was that Ayçürök
Told at length the homeland's state:
«Your masterful grandsire, great Manas
—
Broad Talas where he made his home.
Your ground left from your grandsire,
A lost heritage from your father,
Your people left as legacy.
My little one, for your sake

Tuttuğum köz olup,
Geçtiğim kızıl od olup,
Yediğim çelik ok olup,
Arkama elim bağlanıp,
Çare bitip, horluktan
Ölesiye figan edip.
Tutup binecek küheylan yok,
Sığınılacak akraba yok.
Kaburgamın sırtları

What I grasped became an ember,
What I crossed became red fire,
What I ate became a steel arrow,
My arms bound behind my back,
Remedy spent, from sheer abasement
Wailing myself half to death.
No steed to catch and mount,
No kin with whom to shelter.
The ridges of my ribs

Kamçı değip söküldü,
Kararıp kanım döküldü.
Hesabımı sordurup,
Mememi yara vurdurup.
Varımı yoğumu yitirip,
Kerametli gömlek, geniş şalvar –
Anan kara bahtlı, hasreti çoktur.

Were torn open by the striking whip,
Darkening, my blood was spilled.
They called me to account,
They had my breast struck with wounds.
Losing all I had and had not,
The miracle-shirt, the wide şalvar –
Your mother is black-fated, her longings many.

Nicelerimi yırttırıp,
Ordada ok yiyip kuşatılıp,
Düşünsem, yün gibi dövülüp,
Çok müşkül çekip satılıp,
Azaba bu baş dolanıp,
Gidip gönül bölünüp,
İyice pişip vah bu can,
Gökbörü olup çekiştirilip,

They had many of mine torn apart,
Shot with arrows, besieged in the horde,
When I think — beaten like wool,
Suffering great hardship, sold away,
This head wound round with torment,
The heart going off and breaking,
Alas this soul, well and truly seared,
Made the grey-wolf prize, tugged to and fro,

Yalınayak, yalın baş,
Ölmeden yitmeden kapanıp,
Gökbörü olup yağmalanıp,
Çok ganimet olup dövülüp.
Gündüzde günüm gece olup,
Ay gibi güzel anan
Dövüle dövüle yün olup,
Gördüğüm kara gün olup,
Ölüm müşkülü aklımda,
O yiğitten kalan sen Seytek,
Daha doğmamış zavallı can,
Altı aylıktın karnımda.

Barefoot and bareheaded,
Neither dying nor perishing, penned in,
Made the grey-wolf prize, plundered,
Made much spoil of, beaten.
My day at noon became my night,
Your mother, fair as the moon,
Beaten and beaten into wool,
The days I saw became black days,
Death's hardship on my mind,
You, Seytek, left of that hero,
A poor soul not yet born,
Were six months in my womb.

Ulu atan öldüğünde
Gideyim dedim arımdan.
Gitmedim kaldım kulunum,
Yoldaştan kalan miras – diye,
Karında kalan altı aylık,
Zavallı yavru var diye.
Ceti-Özön'de Cediger
Ensemden çekip yün edip,
Ölçüsüz yağmalayıp cariye edip,

Horluk, figan görülüp,
Kutlu böğrüm de
Kamçı değip söküldü,
Kararıp kanım döküldü.

Gömleğim paramparça dilindi,
Nice horluk başa geldi.
Ganimete başım karıştı,
Yağmaya başım dolandı,
Nice müşkül iş görüp,
Orda yanıp, dul olup,
Er başım cariye olup,
Yanıp tutuşup köz olup.
Öleyim dedim arımdan,
Ölmeden kaldım Seytek'im,
Altı aylık yüküm var diye,
Yavrum, senin yüzünden
Nice malım telef oldu,
Ay gibi olan vah bu ten
Kayış gibi dilindi,
Bozlaşsak da çare yok hâlimize,

İhtiyarımız ganimet gitti.
Görünmez oldu gözümüz,
Çok müşkül gördü elimiz.
Birimiz Kazak'a kaçıp,
Müşkül azaba uğradık.
Sızlanıp durduk kaygıyla,
Oba, bölge, perişan yurt,

When your great father died
I said, for honor's sake, let me go.
I did not go, I stayed, my foal,
Saying — a legacy left of my mate,
Saying — a six-month burden in the womb,
A poor babe is there within.
In Ceti-Özön the Cediger
Dragged me by the nape, made wool of me,
Plundered beyond measure, made me a bondmaid,
Scorn and wailing seen and suffered,
My blessed flank as well
Was torn open by the striking whip,
Darkening, my blood was spilled.

My shift was slashed to tatters,
Many an abasement fell upon my head.
My head was tangled into spoil,
My head was wound into plunder,
Seeing many a hard affliction,
Burning in the horde, widowed,
My proud head made a bondmaid,
Burning, kindling into embers.
I said, for honor's sake, let me die,
I stayed undying, my Seytek,
Saying — I carry a six-month burden,
My babe, for your sake
Much of my wealth was wasted,
Alas this flesh that was like the moon
Was sliced like strips of rawhide,
Though we keen together, no cure for our state,
Our elders went as spoil.
Our eyes became unseeing,
Our people saw great hardship.
One of us fled to the Kazak,
We fell into hard torment.
We kept moaning in our grief,
Camp and country, a ruined homeland,

Atacığından ayrılıp.
Çeliğimi körelttiler,
Kaplan doğmuş hunhar şir
Han atanı yitirdik.
Bakılsa göze ilişmez,
O günden bugüne
Çare yokmuş, can ayrı,
O vardığı yere varamadık.
Öldü mü, sağ mı bilmeyiz,
Nerde olduğunu bulamadık.
Ölü mü, diri mi kim bilir,
Kestirebilen bir can yok.
Kara-Buura'da, Çatkal'da,
Yoğun düşman çığrışıp,
Davulunu güm güm vurup,
Cezayil sallayıp, yay çekip,
Kötü kavga zorlu oldu.

Parted from your dear father.
They blunted my steel,
The tiger-born dread lion —
We lost your khan-father.
Look — he meets no eye,
From that day to this day
No remedy, it seems — the soul apart,
We could not reach the place he reached.
Dead or living, we know not,
We could not find where he is.
Dead or alive, who can tell,
No soul alive can judge it.
At Kara-Buura, at Çatkal,
The massed foe crying out,
Beating their drum boom on boom,
Swinging jezails, drawing bows,
The evil battle turned grievous.

Kötü kavga koptuğunda,
Ceti-Özön'de Cediger,
Başlarında Kıyaz hanı var,
Azıp basıp geçtiğinde,
Töre atana eriştiğinde,
Ay tuğralı tuğlar dolup,
Göğü yaran çığlık koptu,
Kavga sürüp giderken,
Gün kararıp, gece çöküp,
Dertli müşkül gün çöküp,
Bakılsa gözde ilişmez,
Kaplan atan hunhar şir,
Nerde olduğu bilinmez,
Gözlense göze ilişmez,
Ölü mü, sağ mı bahadırın,
Nerde olduğu bilinmez.
Atı yürümez, yaya kalıp,
Üstündeki giysiyi el alıp,
Ahali kuşatıp, kargı vurup,
Yurt çığrışıp geldiğinde,
Bakılsa göze ilişmez,

When the evil battle broke,
In Ceti-Özön the Cediger,
Kıyaz the khan at their head,
When they overran, raging and trampling,
When they reached your lord-father,
The moon-crested banners thronging,
A cry broke out that split the sky,
While the battle dragged on,
The day darkening, night descending,
A woeful, hard day descending,
Look — he meets no eye,
Your tiger-father, the dread lion,
Where he is, none can know,
Watch — he meets no eye,
Whether the bahadır is dead or living,
Where he is, none can know.
His horse not walking, left afoot,
Folk stripping the garments from his back,
The crowd besieging, striking with lances,
When the land came crying out,
Look — he meets no eye,

Nerde olduğu bilinmez,
Kayıp olup gitmişti.
Ölüp yatan bedeni yok,
Hunhar atanın izi yok,
Kayıplara karışmıştı.
Söylentiye söylenti eklesek,
Bilgelere sorsak,
Karman çorman söz söylerler,
El bozgunluğunu çok söylerler,
Gördüm diyen kimse yok,
Çok bozladık, kaygılandık,
Gök yeleliden böyle ayrıldık.

Asilin ölüsünü görüp,
Zerbaftla saramadık,
Zemzemle yuyamadık.
Kızıl kanlı kan yutup,
Kara giyip yüz yırtıp,
Vah atanın, gök yelelinin
Törenine duramadık.

Bir hâline bakarsam,
Kayıp olup göçmüş gibi.
Bir hâli atanın
Yolculuğa çıkmış gibi.
Geniş dünya dar olup,
Kurumlu heybetli atana
Böylece hasret kaldık.
Halkın atası han Bakay,
Kayıranından ayrılıp,
Suçlu gibi kaldı kaygıyla.
Dert çekip büyük anan,
Botasından ayrılıp.
Beli kırılıp kamburlaşıp,
Yiğit anamın, o dolunun
İki gözü belerip.
Göğsü irinleyip,
Bedeni tir tir titreyip,
Görülecekleri görmüştür,

Where he is, none can know,
He had vanished and was gone.
No body of his lying dead,
No trace of the dread father,
He had passed into the lost.
Should we add rumor to rumor,
Should we ask the sages,
They speak a jumble of confused words,
They speak much of the people's rout,
None there is who says — I saw him,
Long we keened, long we sorrowed,
Thus were we parted from the grey-maned one.
Seeing the noble one's dead body,
We could not wrap him in gold brocade,
We could not wash him with Zemzem.
Swallowing red-bloodied blood,
Wearing black, tearing our faces,
Alas, for the father, the grey-maned one,
We could not stand at his last rite.

If I look at it one way,
It is as if he vanished and moved on.
One state of the father
Is as if he set out on a journey.
The wide world grown narrow,
For your proud and fearsome father
Thus we were left in longing.
The people's father, khan Bakay,
Parted from his protector,
Was left in grief as if guilty.
Suffering woe, your grandmother,
Parted from her camel-calf.
Her back broken, bent to a hump,
Of my valiant mother, that steadfast one,
Both eyes staring wide.
Her breast festering,
Her body trembling and trembling,
She has seen what was hers to see,

«Kulunum» deyip çok bozlayıp,
Çilesi bol hatun,
Ölmezin gününü görmüştür.
Sönmezin odunu yakmıştır,
Kançoro'nun buzağısını
Can derdiyle gütmüştür.
Geniş dünya dar olup,
Yanıp bozlayıp hor olup,
Doğrulacak dermanı yok,
Çilede hor olup gitmiştir.
Görülecekleri görmüştür,
Kulağı sağır, gözü kör,
Düşünsen böyle olmuştur.
Yiğit atan yok olup,
Görülecekleri gördük biz,
Üşüşen düşman elinden
Ceza çekip öldük biz.
Ay-âlem halkı toplanıp,
Asillerin hepsi kırıldı,
Sarı han başta, hanlar öldü,
Şanlı yurdun çobanı,
Yiğitlerin hepsi öldü,

Keening long, crying «My foal»,
The lady rich in ordeals
Has seen the day of the undying.
She has kindled the fire of the unquenched,
Kançoro's calf
She has herded in mortal woe.
The wide world grown narrow,
Burning, keening, held in scorn,
No strength left to stand upright,
She has gone in scorn amid her ordeal.
She has seen what was hers to see,
Her ear deaf, her eye blind,
Think on it — so has it become.
Your hero father being gone,
We saw what was ours to see,
At the hands of the swarming foe
We suffered punishment and died.
The moon-world's people gathering,
The nobles were all cut down,
Sarı khan first, the khans died,
The glorious homeland's shepherd —
The heroes, all of them, died,

Kırkıldı güzelim saçımız,
Ganimet oldu başımız.
Kıymetliydik, solup gittik,
Yamanım diyen vah bu baş,
Kahrolası ada konduk.
Dağ gibi atanın gözü göçüp,

Kötü adlı olduk biz.
Feryat edip ağlayıp kaygılanıp,
Gerçek kırandan ayrılıp,
Ordayı bozup darmadağın edip,
Kızıl gömlekli, ince belli,
Salınan kızları
Ganimet etti kurula kurula.

Kalemimin ucunu kan edip,

Shorn was our beautiful hair,
Our heads became the spoil.
We were precious; we faded away,
Alas this head that calls itself wretched,
We were set on an accursed isle.
The mountain-like father's eye having passed,
We came to bear an evil name.
Wailing, weeping, sorrowing,
Parted from the true slayer,
Breaking the horde, scattering it to ruin,
The red-shifted, slender-waisted,
Gracefully swaying maidens
He made his spoil, swaggering and strutting.
He turned the tip of my pen to blood,

İtibarlımı un ufak etti.
İpeğimi yün etti,
Hunharımı kul etti,
Ak yüzlü gelini, ak saçlı hanımı,

Yakalayıp ananı,
Tutsak etti cariye kılıp.

Cariyelik içinde doğrulup,
Sürgünde doğup büyüdün,
Toyunda doksan kesilip,
Adın Seytek konuldu.
Bahadır oldun, şir oldun,
Sığınağımız sen oldun,
Keñ-Kol'dan bozulan göçünün
Kurumlanan Cediger'den
Öcünü alıver.
Talas'tan sürdü obamı,
Çıkarıver, Kıyaz'dan
Nicedir dert olan belamı.
Yiğit ağan Külçoro'yu
Beline destek ediver,
Karşına çıkanı bunaltıp,
Yiğidin öcünü kovala,
Hesabı sağlam soruver.
Şah'ın kolladığı Külçoro'yu
Kendine dayanak ediver.
Külçoro'nun hâlini sorarsan –

Atan gök yeleli bahadırın
Önü sıra ak yol açardı,
Sürerdi sayısız kolunu.
Karaltısı yüce dağ gibiydi,
Kakan'ı bozan doğanıydı.
Öldürdükçe dinmez,
Külçoro ağanın hırsı.
Bel bağladığın beliniz,
Berkitilmiş yeriniz,

He ground my honored ones to powder.
He made my silk into wool,
He made my dread lord a slave,
The white-faced bride, the white-haired lady,
Seizing your mother,
He made her captive, made her a bondmaid.
Raised upright within bondage,
You were born and grew in exile,
At your feast ninety were slaughtered,
Your name was given: Seytek.
You became a bahadır, became a lion,
You became our refuge,
For the migration broken from Keñ-Kol,
From the swaggering Cediger —
Take now your vengeance.
He drove my camp from Talas,
Pluck out, from Kıyaz,
My bane that has long been my woe.
Your hero elder Külçoro —
Make him the prop of your back,
Wearing down whoever stands against you,
Pursue the hero's vengeance,
Demand the reckoning in full.
Külçoro, whom the Shah watches over —
Make him your own support.
If you ask after Külçoro's state –

Before your grey-maned bahadır father
He would open the white road ahead,
He would drive his numberless column.
His silhouette was like a lofty mountain,
He was the falcon who routed the Kakan.
Killing does not still it —
The fury of your elder Külçoro.
The backbone that you bind your hopes to,
Your fortified stronghold,

Çıkmazı bozup yol açan

Damgalı kara çelik budur,
Sığınak edip halkın yattığı
Siperli yalçın bel budur,
Yurt kalesi şir budur.
Atandan kalan mirasçısı –
Yurda sınanmış üstünüdür.
Ay-âlem yurdunun hepsinden
Üstün doğmuş sınanmışı.
Alake'n handan doğmuştu,
Düşmana salmıştı velveleyi.
Talas'a kurulan kale olmuştu,
Çekişen düşman sinmişti.
Kakan yurdunu uzak tutmuştu.
Talas'ı çekip alırım – diye,
Taş kuşanan Hıtay'ın,
Seçkinleri yanıp kül olmuştu.
Önüne düşeni çiğneyen,
Rast geleni kemiren,
Doğrayanı doğratan,
Denk geleni kurutan,
Külçoro'nun hâli böyledir.
Kara karınca gibi kâfire,

Çarpışmayı sert başlatan,
Han ağababası Koñurbay'ı
Kendi eliyle boğazlayıp atmıştı.

Han atan hunhar sağken,

Kıranlığı, şirliği,
Nicelerini aşan erliği,
Meydan okuyan düşmanla yüzleşse
Arslan gibi kabarırdı.

Yiğitliğini duyduğunda,
Beecin'in hanı yerinden oynardı.

He who breaks the impasse and opens the road —
This is the branded black steel,
Where the people lie as in a refuge —
This is the sheltering sheer mountain pass,
This is the lion, fortress of the land.
The inheritor left from your father –
He is the tried and proven best for the land.
Of all the moon-world's homeland
Its tried one, born superior.
Your Alake was born of a khan,
He had cast panic among the foe.
He had become the fortress set at Talas,
The contending foe had cowered.
He had kept the Kakan's land afar.
Saying — I shall wrest away Talas,
Of the stone-girded Hıtay
The chosen ones had burned to ash.
Trampling whatever falls before him,
Gnawing whatever he chances on,
Making the cutter be cut down,
Withering whoever matches him,
Such is the state of Külçoro.
Against the infidel swarming like black ants,
He who opens battle hard,
The khan over-lord Koñurbay —
With his own hand he throttled him and cast him down.
While your khan-father, the dread one, lived,
His slayer's gift, his lion's nature,
His manhood surpassing many —
If he faced a challenging foe
He would swell up like a lion.

When he heard of his valor,
The khan of Beecin would start from his place.

Çarpışınca seyirci kalmayan,
Gerçek bir bela imiş – diye,
Şu Çınmaçın yurdu ağlardı.
Börk al dense, baş kesen,
Kan dök dense, can döken,
Su iç dense, ağı içen.
Gerçek bela Külçoro,
Arslanımın sırdaşı,
Ayköl atanın yoldaşı,
Koyunu bir, ağılı ortak,
Aşı bir, sofrası ortak,
Bulunanı paylaşan, birlikte derleyen.
Yiğit atan şir ile
Ölümü ortak, iman kardeşi.
Dün Kara-Buura'da, Çatkal'da
Kalabalık Kırgız ovaya inip,

Salınıp yatarken,
Ağarıp dağdan tan sökerken,

Tanı ağarıp dururken,
Namlı Talas Kırgız'ının –
Hanı olup dururken,
Sözün boşu söylenmez,
Arslan atanın yaveri,
Demir kapılı kalesi,
Kaplan atanın yârânı,
Şanlı, seçkin akıncı,
Heybetli kıran, namlı yiğit,
Sataşan dümdüz olurdu,
Mızrakladıkları bini bulurdu.
Değerliyi gözeten,
Eğriyi tutup düzelten,
Belli olan odur, bel odur,
Kuldan üstün şir odur,
Devleti bulan bel odur.
Gülüşü tanı attıran,
Devleti bulan şir odur.
Oyuk delen çelik, som balyoz,

No onlooker stands idle when he fights —
Saying — he is a true calamity,
That land of Çınmaçın would weep.
Told — take the börk, he takes the head,
Told — shed blood, he sheds the life,
Told — drink water, he drinks poison.
True calamity Külçoro,
My lion's confidant,
Companion of father Ayköl,
One flock of sheep, one shared fold,
One food, one shared table,
Sharing what is found, gathering together.
With your hero father the lion —
Death held in common, brother in faith.
Yesterday at Kara-Buura, at Çatkal,
When the teeming Kırgız came down to the plain,
While they lay at their ease,
While dawn broke white from the mountain,
While the dawn stood whitening,
Of the famed Talas Kırgız –
While he stood as their khan,
No empty word is spoken:
The lion-father's adjutant,
His fortress of iron gates,
The tiger-father's comrades' chief,
Glorious, chosen raider,
Fearsome slayer, famed brave,
Whoever crossed him was flattened out,
Those he lanced would number a thousand.
Watching over the worthy,
Seizing the crooked and setting it straight,
He is the proven one, he is the backbone,
He is the lion above any slave,
He is the backbone that found fortune.
His laughter brings the dawn,
He is the lion that found fortune.
Steel that bores the hollow, a solid sledge,

İşte şu duran Külçoro,

Herkese dağ gibi büyük arka.
Kök atanız Tügöl han –
Evliya sunmuş duanız,
İşte şu duran Külçoro –
Düşünsen oğlum, atanızdır.
Deniz gibi engin bel odur,
Düşmana girsen – tasana,
Yangına girsen – közüne,
Akla girsen – çarene,
Vuruşmaya girsen – kargına,
Dayanıp veren şir odur.
Bilmeyene bildiren,
Bilgili çokmar, fil odur.
Düşmana girsen siperindir,
Düşmana doğru sallarsan,
Sapı çelik, ucu keskin,
Eğilip düşmana sallarsan,
Emil'den çokmar pusatındır.
Terbiyeleyip salsan bulunmaz,
Kıran tavşancıl kuşun gibidir,
Yanına alsan bel odur,
Yanına al sen onu.
Anası Çürök Seytek'e –
Velveleyi başlatıp durdu,
Onmaz bir fitneyle
Kavgayı başlatıp durdu.
Ayçürök söyleyip dururken,
Söyleyip ağzını toplayıncaya,
Şah'ın kolladığı Külçoro
Atılacakmış gibi davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
Güderi gibi gerilip,
Kürek gibi dişi bembeyaz parlayıp,
Işıl ışıl közü ateşmiş,
Yaratılışta eşi yokmuş,
Kuldan çıkma bir gözü pekmiş,
Yiğitte böylesi yokmuş.

This Külçoro standing here —

To everyone a mountain-great support.
Your root-father Tügöl khan –
Your prayer offered by the saints,
This Külçoro standing here –
Think on it, my son — he is your father.
He is the backbone vast as the sea,
If you go at the foe — for your grief,
If you go into fire — for its embers,
If you go to counsel — for your remedy,
If you go into combat — for your lance,
He is the lion who stands fast and gives.
Making the unknowing know,
He is the knowing cudgel, the elephant.
If you go at the foe, he is your rampart,
If you swing him toward the foe —
Haft of steel, edge keen,
If you bend and swing him at the foe,
He is your cudgel-weapon from Emil.
Train and loose one — his like is not found,
He is like your slayer eagle-hawk,
Take him beside you — he is the backbone,
Take him, you, to your side.
His mother Çürök to Seytek –
Kept kindling the alarum,
With a strife past all mending
Kept setting the battle afoot.
While Ayçürök was speaking,
Till she spoke and closed her mouth,
Külçoro, whom the Shah watches over,
Bearing as if he would spring,
Wit coming to him from the unseen,
Drawn taut like chamois-hide,
His spade-like teeth flashing white,
His glittering eye was fire, they say,
In creation he had no equal,
A slave-born one so bold-eyed —
Among braves there was no such other.

Yüğrük at gibi kıvrılıp,
Gülüşle söze başlayıp,
Zırhını giyip salınıp,

Bambaşka yüzü parlayıp,
Gümüş kemer kuşanıp,
Kükreyen kıranın
Gün gibi yüzüne nur vurup,
Altından kemer kuşanıp,
Adımı geniş kıran yamanın
Ay gibi yüzüne nur vurup.
Görsen çoro kıranın,
İlkbahar gibi dolmuş,
Endamı ve heybeti,
Her hâliyle görkemli boyu posu,
Eskisi gibi olmuş.
Külçoro'nun hâli işte budur –
İnsandan öte değeri var,
Cediger şöyle dursun, cihanı
Yıkacak güçte heybetli.
Yengesini görüp Külçoro,
Medet bilip sevinip,
Ok geçmez kürkü giyinip,
Silah pusatını kuşanıp,
Kınsız kılıcı bağlanıp,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Kahrı yüzüne vurup.
Bileği kalın, taş yürek,
Fil yapılı gözü pek,
Ceti-Özön'de Cediger'e,
Yetişip olgunlaşmış kıranın,
Ağır bela oldu başlarına.
Kara sırttan göçemeden,
Kan döktürüp baş kesip,
Nasıl dursun öç almadan.
İçse kana doymayan,
Pehlivan yapısı görünüp,
Geniş göğüs, yayvan döş,
Heybetli sıfatı görünüp.

Coiling like a swift courser,
Beginning his speech with laughter,
Donning his armor, striding at ease,

His transformed face shining bright,
Girding on a silver belt,
Upon the roaring slayer's
Sun-like face the light struck,
Girding on a belt of gold,
Upon the wide-striding slayer-terror's
Moon-like face the light struck.
Were you to see the choro slayer —
Filled out like the spring itself,
His frame and his majesty,
His splendid stature in every part,
Had become as of old.
Such indeed is Külçoro's state –
His worth is beyond mankind,
Let alone the Cediger — the world itself
He is fearsome enough in strength to raze.
Seeing his yenge, Külçoro,
Knowing her for succor, rejoicing,
Donning the arrow-proof fur,
Girding on his arms and armor,
Strapping on the sheathless sword,
Like a cloud about to rain anew,
His wrath rising into his face.
Thick of wrist, heart of stone,
Elephant-built, bold of eye,
For the Cediger in Ceti-Özön,
This slayer, grown and come to ripeness,
Became a heavy bane upon their heads.
Before they could flee the black ridge,
Making blood pour, cutting heads,
How should he rest without revenge?
Drinking, never sated with blood,
His wrestler's build showing forth,
Broad chest, wide breastbone,
His fearsome aspect showing forth.

Önüne düşeni yaban domuzu gibi,
Deviren yapısı görünüp.
Rast geleni bunaltıp,
Alıveren yapısı görünüp.
Sataşanı karanlığa

Like a wild boar, whatever falls before him,
His toppling build showing forth.
Wearing down whatever he chances on,
His seizing build showing forth.
Whoever crosses him, into darkness —

Salan yapısı görünüp.
Saldırışı kaplan gibi,
Tutuşanı sağ kalmaz gibi.
Kımıldayışı dağ yamacı gibi,
Yüzünün alı ak karlı doruk gibi,

His casting build showing forth.
His onslaught like a tiger's,
Whoever grapples him seems not to live.
His stirring like a mountainside,
The flush of his face like a white snowy peak,

Heybeti derin uçurum gibi,
Cediger şöyle dursun, âlemi,
Coşup giderse yutacak gibi.
Atılışı kaplan gibi,
Vuruşanı sağ kalmaz gibi.
Kocaman ağzını açtığında,
Ağzından çıkan buğusu
Orta belin yeli gibi,
İki yanağının düzlüğü
Yayılan gök çayırlı yamaç gibi.
Bela kesilen Külçoro'n,
Önüne düşeni yiyecek gibi,
Kıvrılıp çıkan bıyığı –
Buhara işi kama gibi.
İki gözünün soğuk ateşi –
Yamaçta yanan alev gibi.
Burnunun dar kanadı –
Pala kını gibi,
Göz çukuruna bakarsan,
Kurumuş ırmak yatağı gibi.
Bela kesilmiş o azgın,
Önüne düşeni somuracak gibi,
Er çoronun endamı
Geniş ırmağı döndürecek gibi.
İnat cini tutarsa,
Acıklı bela edecek gibi,
Fırsat düşse Kıyaz'ı

His majesty like a deep abyss,
Let alone the Cediger — the world itself,
Should he surge forth, he seems to swallow.
His spring is like a tiger's,
Whoever trades blows seems not to live.
When he opens his enormous mouth,
The steam that issues from his mouth
Is like the wind of the middle pass,
The flat of his two cheeks
Like a spreading slope of green meadow.
Your Külçoro, turned calamity,
Seems to devour whatever falls before him,
His mustache curling upward –
Like a dagger of Buhara work.
The cold fire of his two eyes –
Like flame burning on the hillside.
The narrow wing of his nose –
Like the scabbard of a broadsword,
If you look into his eye-sockets —
Like the dried-up bed of a river.
That wild one turned calamity
Seems to suck dry whatever falls before him,
The stature of the man, the choro,
Seems fit to turn the wide river back.
If the demon of obstinacy takes him,
He seems to work a grievous bane,
Should the chance but fall, Kıyaz —

Tutup yere vuracak gibi.

Yalnız Kıyaz er değil,
Cediger on binlerle saldırsa,

Kıl bırakmadan kıracak gibi.
Kımıldasa, kırana
Cihan karşı gelebilir mi,
Kaynaşıp cihan el atsa,

Çoroyu insan yenebilir mi?

İnsandan güzel Külçoro,
Altın direkli çadırdan
Ay gibi kadın yengene
Usulca yürüyüp geldi.
Ayçürök onun yengesi,
Öte yanı anasıdır,
Minicikken geldiğinde,
Ana yerine yoldaş tutup,

Karaca sütünü vermişti.
Ana bildiği yengeye,
Yürüyüp Çoro şunu söyler:
«Yenge, benim kastettiğim Cediger,
Çekiştiğim er Kıyaz,
Su verilmiş kızıl demir gibi,
Külçoro'n gerçek kırgında,
Öldü kaldı dedirtmeden.
Belli kayının ben idim,
Yiğit yengem sen idin.
Benim giyecek kürküm var mı?
Kuşanıp kürkünü giyeyim,
Yüzleşeceğim er Kıyaz'dır,
Bir yüzleşip göreyim,
Kader ererse ölürüm.
Dönüşü olmayan gerçek yurdu,
Yaradan çizdiyse görürüm.
Ecel erip, gün biterse,

He seems to seize and dash him to the ground.
Not only Kıyaz the man —
Should Cediger attack with tens of thousands,
He seems to break them, sparing not a hair.
Should he but stir — against the slayer
Can the whole world stand opposed,
Should the world swarm and lay hands on him,
Can mankind defeat the choro?

Külçoro, fairer than mankind,
From the golden-pillared tent
To your moon-like woman, your yenge,
Came walking softly near.
Ayçürök is his yenge,
Her other side is a mother's,
When he came as a tiny child,
Taking her as companion in a mother's stead,
She had given her dark breast's milk.
To the yenge he knew as mother,
Walking up, the Choro says this:
«Yenge, my intended mark is Cediger,
My quarrel is with Er Kıyaz,
Like red iron tempered in water,
Your Külçoro, in the true slaughter,
Will not let them say — he died and lay.
Your proven kinsman-in-law was I,
My valiant yenge were you.
Is there a fur for me to wear?
Let me gird and don the fur,
He whom I shall face is Er Kıyaz,
Let me face him once and see,
If fate arrives, I die.
The true homeland of no return —
If the Creator has decreed it, I shall see it.
If death arrives and the day is done,

Benim gibi kulun için yanma.
Ölüp kalırsam eğer,
İt derisi oğuldum,
Ölmez kalırsam eğer,
Koyun derisi kuldum.
Beli sıkı kuşanmış,
Kıranla bir doğmuş kardeş,
Ay gibi olan Manas'ın
Ak belinden süzülmüş,
Vah anam Kanıkey'in
Rahmini tepip yarıp çıkmış,
Ne zaman Manas oğluydum?
Takat tükenip derman giderse,
Er Kıyaz elinden ölürüm,

Do not burn for a slave like me.
If I should die and lie,
I was a son of dog's hide,
If I should stay undying,
I was a slave of sheep's hide.
His waist girded tight,
A brother born as one with the slayer,
From moon-like Manas —
Distilled from his white loins,
Alas, my mother Kanıkey —
Kicking, splitting her womb, come forth —
When was I ever Manas's son?
If strength runs out and vigor goes,
I die at Er Kıyaz's hand,

Sinek kadar canı veririm.
Ecel, kader ermezse –
Bagış'ın oğlu Kıyaz'ı,
İbretlik ederim,
Önüme düşeni yakalarım,
Sataşanı yere sererim.
Rast geleni boğazlarım,
Çekişen Kıyaz soyunun,
Kudret denk getirirse,
Kanından yutuveririm.
Saçılmışımı toplarım,
Dilediğim imanımdır.
Tutuşacağım er Kıyaz'dır,
Kin bağlayıp durduğum odur.

Kara beli aşıp gelemeden,

Er kişinin nişanı –
Tutuşup dururken öç almadan,
Baş kesişip, kan döküp,
Kargı vuruşup, hınç döküp,
Karşı karşıya varamadan,
Tüfek atıp, yay çekip,
Göğüs göğüse boğuşmadan.

I give my fly-small soul.
If death and fate arrive not –
Kıyaz, the son of Bagış,
I shall make an object-lesson,
I shall catch whatever falls before me,
I shall lay flat whoever crosses me.
I shall throttle whatever I chance upon,
Of the contending Kıyaz line,
If might weighs out even,
I shall swallow of their blood.
I shall gather what was scattered from me,
What I wish for is my faith.
He with whom I shall grapple is Er Kıyaz,
It is he against whom I have nursed my grudge.
Before he can cross the black pass and come —
The mark of a true man –
While grappling on, without revenge taken,
Without heads cut crosswise, blood shed,
Without lances traded, spite poured out,
Without coming face to face,
Without musket fired and bow drawn,
Without struggling breast to breast.

Azı dişlerini gösterip,
At ölüsü yığılmadan,
Kıl bıyığı burulmadan,
Nice yiğit kırılmadan,
Yaman iş ondan sonra olur mu.
Kırgından korkan er yiğit,
Dünyada hiç iki olur mu!
Karşı karşıya kalışıp,
Keskin, su verilmiş Zülfikar'ı

Tam yüreğe daldırmadan,
Erde erlik olur mu,
Şu iki günlük dünyada
Korkan er iflah olur mu.
Çarpışacağım er Kıyaz'dır –
Ay gibi güzel yengeciğim,
Vuruşta giyilecek kürk var mı?
Yiğit anam Kanıkey –
Armağan diye nice kürk vermişti,

Yiğit törem yitip,
İki dizim büküldü,
Çilekeş cana zor geldi,
Sinek kadar canım feryat etti,
Bedenimin hepsi parçalandı,
Sıçrasa koparıp çıkamayacağı,
Tora düşüp dururken.
İki elim bağdaydı,
İki gözüm belermişti,
Ele düşüp dururken.
Kaynaşan Cediger
Basıp varıp eriştiğinde,
Cediger bin sayı, ben yalnız,
Ele düşüp gittiğimde.
Ganimet diye soyup kürkümü,
On yerinden vurup boynumu.
Kurutup yağmalayıp değerimi,
Ganimet diye çıkarıp kandagay,
Ok geçmez şalvarımı.

Without baring the back teeth,
Without dead horses heaped,
Without the wiry mustache twisted,
Without many a brave cut down —
Can the dire work come after that?
A brave man who fears the slaughter —
Can there ever be two in the world!
Standing face to face,
Without plunging the keen, water-tempered Zülfikar
Full into the heart —
Is there manhood in a man,
In this two-day world
Does a fearful man ever prosper?
He with whom I shall clash is Er Kıyaz –
My dear yenge, fair as the moon,
Is there a fur to wear in combat?
My valiant mother Kanıkey –
Had given many a fur as gift,

My valiant lord being lost,
My two knees were bent,
It came hard on this long-suffering soul,
My fly-small soul cried out,
The whole of my body was torn apart,
What no leap could tear free of —
While I lay fallen in the net.
My two hands were in bonds,
My two eyes were staring wide,
While I lay fallen captive.
When the swarming Cediger
Came trampling and pressing upon me,
Cediger a thousand strong, I alone,
When I went down a captive.
Stripping my fur for spoil,
Striking my neck in ten places.
Wringing dry, plundering my worth,
Pulling off for spoil the kandagay,
My arrow-proof şalvar.

Çok gösterdiler görülmedik şeyi,
Felç ettiler iki kolumu,
Ganimete soydular kürkümü,
Gösterdiler benim gözüme,
Kişinin görmediği ibreti» –
Deyip, böylece, Külçoro
Ağzını toplayıncaya dek,
Ayçürök'ün gök heybesi,
Rengi yeşil, koca heybe.
Varlığı çok heybe,
Alelade değil koca heybe –
O heybenin dengi yok,
Bu heybenin içinde
Neler var da neler yok.
Kalıypa girip mektup alıp,
Kara yüzlü şirret anılıp:
«Deminden dediğim kandagay,
Oğlum, kayınım giysin – diye,
Yılmadan düşmana değsin – diye,
Hücumda düşmana geçsin – diye,

Bilmezlik edersem yazık – diye,

Much they showed of things unseen,
They lamed my two arms,
They stripped my fur for spoil,
They showed before my eyes
The object-lesson no man has seen» –
So saying, thus, Külçoro —
Until he closed his mouth,
Ayçürök's grey saddlebag,
Green of hue, a huge saddlebag.
A saddlebag of much substance,
No common thing, a huge saddlebag –
That saddlebag has no equal,
Within this saddlebag —
What is there not inside it.
Kalıypa going in, taking the letter,
The black-faced shrew being recalled:
«The kandagay I spoke of before —
Saying — let my son, my kinsman wear it,
Saying — let him strike the foe unflinching,
Saying — let him pierce the foe in the charge,
Saying — shame on me if I act unknowing,

Karşı karşıya gelince yavrulara
Ok şaşar mı ola» – diye.

İçini ipekle işlemiş,
Hünerli bahtsız dişlemiş,

Kat kat sağlamca dikmiş,
Karartısına bakanın,
İnsanın gözü kamaşmış.
Harf harf çelikten işlemiş,
Vuruşmaya niyetlenip dururken,
Bol dünyalık harcanmış.
Kusurlu yerini söktürüp,
Çelikten eğeletip döktürmüş,
Altınlı fitil bükdürmüş,

When they come face to face, at my young ones —
Could the arrow then go astray?» – she said.
Its lining she had worked with silk,
The skilled unlucky one had bitten it through,
Had stitched it stoutly fold on fold,
Whoever looked upon its dark sheen —
That person's eye was dazzled.
Letter by letter she had worked it in steel,
While he stood intent upon the combat,
Wealth in plenty had been spent.
Having its flawed place unpicked,
She had it filed and cast from steel,
Had golden cording twisted,

Bütün bir kunduz derisini
Paçasına koydurmuş.
Kıyısı kıvrımlı, kaymalı,
Paçasını sırmayla bağlayıp,
Altın ile nakışlı.
Kısa tüfek kurşunu kesmez,
Yivli tüfek oku işlemez,
Türlü çelikle dikilmiş,
Tutuşulduğunda karartısından
İnsanın eli kaymış.
Yengeliğini belli edip,
Kandagay ile ok geçmezi
Külçoro'ya giydirip.
Külçoro'nun giydiği cenk giysisi,
Görünürde delik yok,
Düğmesi tam dokuz,
Düğmelenip kuşanıp,
Kılıcını kına bağlayıp,
Silah pusatını kuşanıp,
Gerçek ecel ererse ölmeye,
Cediger'in er Kıyaz'ıyla
Kavgaya tutuşup vermeye,
Boğuşup kalışmaya,
Çatır çutur vuruşmaya,
Kader ererse ölmeye,
Bozguncu Kıyaz domuzun
Cezasını eline vermeye,

An entire beaver's pelt
She had set into its cuff.
Its border ruffled, edged and trimmed,
Binding its cuff with gold braid,
Embroidered over with gold.
The short musket's bullet does not cut it,
The rifled musket's ball cannot pierce it,
Stitched through with steel of every kind,
When grappled, from its dark sheen
A man's hand would slip away.
Making plain her yenge's care,
The kandagay and the arrow-proof mail
She dressed upon Külçoro.
The war-dress that Külçoro wore —
No opening shows to the eye,
Its buttons nine in full,
Buttoned up and girded,
Binding his sword to the scabbard,
Girding on his arms and armor,
To die if true death arrives,
With Er Kıyaz of the Cediger
To lock himself in battle,
To grapple and to stand fast,
To clash with crack and crash,
To die if fate arrives,
To deliver into his hand the punishment
Of that wrecker, Kıyaz the swine,

Bahadır çoron dayanamayıp,
Dağ gibi Kıyaz durmayıp,

Ayçürök'e gelir – diye,
«Kulsun» deyip hor görür – diye,

Kula da Hüda yetişir – diye,
Kıyaz'ın geleceği yola,
Bahadırlığı, şirliği,
Öne çıkıp beklediği dem imiş.

Your bahadır choro, unable to hold back,
Saying — mountain-like Kıyaz will not stay,
Saying — he will come for Ayçürök,
Saying — he scorns her, calling her «slave»,
Saying — Hüda reaches even the slave,
On the road where Kıyaz would come,
His bahadır's might, his lion's nature —
It was the moment he went forth and waited.

Bagış'ın oğlu Kıyaz'ı,
Ata kıran, o levent,
Karşılamaya çıktığı dem imiş.
Hız alıp cenge girmeye,
Törenin öcünü almaya,
Silah pusatını kuşanıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Altın yanaklı aybalta
Çıplak bileğe dolanıp,
Öbür dünyaya giden Manas'ın
Ruhuna yalvarıp.
Bagış'ın oğlu Kıyaz'a
Şiddetle kapışmaya vardı.
Takati kaynayıp gücü yeterse,
Kanından yutacaktı.
Kaderi erip günü biterse,
Er Kıyaz elinden ölürsem – diye,
Ansızın boğuşup giderken,
Gücüm yeterse kazara,
İçindeki kara kanı
Kımız gibi yutup emsem – diye,
Baabedin adağını tez deyip,
Atası Manas yoluna
Aytuyak diye at adayıp,
Arslan doğmuş er yaman,
Her dileğini tez söyleyip,
Kıyaz'ın geleceği yola –
Karanlık boğaz ağzına,
Tuğ yiten kaya burnuna,

Tümsekleşen çıkıntıya,
Yıkık Aksay yamacına,
Heybetli sarp dorukta,

Kaşatçı'nın ovasına,
Han Kıyaz'ın yoluna,
Yeni arkın yanına,
Canırık'ın yar yamacına,
Yalnız Atın sıra geçidine,

Kıyaz, the son of Bagış —
That slayer of renown, that stalwart,
It was the moment he went out to meet him.
To gather speed and enter battle,
To take the lord's revenge,
Girding on his arms and armor,
Strapping on the naked sword,
The golden-cheeked moon-axe
Wound about his bare wrist,
To the spirit of Manas,
Gone to the other world, imploring.
Upon Kıyaz, the son of Bagış,
He went to close in furious combat.
If his vigor boiled and strength sufficed,
He would swallow of his blood.
If his fate arrived and his day was done,
Saying — should I die at Er Kıyaz's hand,
While suddenly locked in struggle,
Saying — if my strength avails by chance,
The black blood there within him
Let me gulp and suck like kumis,
Naming quick the vow to Baabedin,
On the path of his father Manas
Vowing a horse called Aytuyak,
The lion-born terror of a man,
Speaking quick his every wish,
On the road where Kıyaz would come –
At the mouth of the dark defile,
At the crag-nose where the standard was lost,

At the mounded jutting spur,
On the slope of ruined Aksay,
On the fearsome precipitous peak,

To the plain of Kaşatçı,
To the road of Khan Kıyaz,
To the side of the new-dug canal,
To the cliff-slope of Canırık,
To the file-pass of Yalnız At,

Dokuz yolun kavşağına,
Kurdun boğduğu koyun leşine,
Dağın tükendiği burun yamaca,

Kıyaz'ın geleceği yere,
Pîrler koruyan Külçoro
Ak eyerini yastık edip,
Kıbleye baş verip yatıp,
Ok geçmezi örtünüp,

Tüm pusatını hazır edip,
Uzattığı ayağı çekilmeden,
Yumduğu gözü açılmadan,
Horultusu kesilmeden,
Hor hor uyur, aldırmaz,
Bahadır Kıyaz'ın geleceğini
Tırnak ucu kadar saymaz.
Yiğitliği, aslanlığı
Pîr koruyan Çoro'ya
Vermiş meğer Yaradan ölçüsüz.

Bahadır doğmuş er Kıyaz'ın
Atını sürüp geleceğini
Tırnak ucu kadar saymaz.
Yiğitliği ve cüreti
Kadir Mevlâ Teâlâ –
Arslan bozkurt Çoro'ya
Esirgemeden vermiş, ölçüsüz.
Cediger'in Kıyaz'ını
Aslandır diye düşünmez,
Ölümü hesaba katmaz,
Gerçek belayı saymaz,
Sinek kadar canını esirgemez:
«Yakıp bitiren acıyı
Er Kıyaz'a salsam – der,
Talan olup ezildiğimde
Yorulmadan altı ay vuruşup,
Bir yolunu bulup öcümü alsam – der,

To the crossing of nine roads,
To the sheep-carcass strangled by the wolf,
To the jutting slope where the mountain ends,
To the place where Kıyaz would come,
Külçoro, guarded by the pîrs,
Making his white saddle a pillow,
Lying with his head toward the qibla,
Covering himself with his arrow-proof mail,
Making ready all his weapons,
His outstretched leg not drawn in,
His closed eyes not opening,
His snoring never ceasing,
He sleeps and snores, and does not care,
That the batyr Kıyaz is coming
He heeds not so much as a nail's tip.
Valor and lion-heartedness
To Çoro, guarded by the pîr,
The Creator, it seems, gave without measure.
That Kıyaz, warrior born a batyr,
Would come here riding on his steed
He heeds not so much as a nail's tip.
Valor and daring both
The Almighty Lord Most High –
To Çoro, lion and grey wolf,
Gave unsparing, without measure.
Kıyaz of the Cediger
He does not deem a lion,
He takes no reckoning of death,
He counts not the true peril,
He spares his life no more than a fly's:
«The pain that burns and consumes
Let me loose upon er Kıyaz – he says,
For when I was plundered and crushed,
Fighting six months unwearied,
Let me find a way and take my vengeance – he says,

Gücüm yetmez, halim kalmazsa,
Çarpışmada kayıp gidersem,
Elde olmadık bela görürsem – der,

Cediger'in Kıyaz'ından
Sağ kalmayıp ölürsem – der.
Dönüşü olmayan gerçek yurdu
Kâfir elinden erken görürsem – der,

Gücüm yeter, halim olursa,
Güçlü Kıyaz bahadırı
Sırtüstü yere sersem – der,

Yol üstünde sürükleyip,
Azgın itlere parçalatsam – der,

Yüreğindeki kara kanı
Avuçlayıp içip doysam – der,

Hor olmuş ağıtlı derdi
Ondan sonra bıraksam – der,
Kapıştığımda Kıyaz'ı
Sırtüstü yere vursam – der.

Çatır çatır yağmalamıştı,
Güçlü kuvvetlimi kırmıştı,
Erlerin hepsini boğazlamıştı,
En körpe fidan gençlerin
Nicesini kırıp geçmişti.
Bozkurtlarımı ezmişti,
Çok insanın kanını saçmıştı,
Doğanlarımı dosdoğru kırmıştı,
Dört yandan gelini, kocayı, genci
Ayırt etmeden tutsak etmişti.
Yağmalayıp aldığı göçümü
Kement atıp bağlayarak,
Nişanlayıp mızrak uzatıp,
Tüfek atıp, yay çekip,

If my strength fails and no force remains,
If I am lost in the clash and gone,
If I meet disaster beyond all remedy – he says,
If at the hands of Cediger's Kıyaz
I do not live but die – he says.
The true homeland without return
If I see too soon by the infidel's hand – he says,
If my strength suffices and force remains,
The mighty batyr Kıyaz
Let me stretch flat upon the ground – he says,
Dragging him along the road,
Let me have raging dogs tear him apart – he says,
The black blood of his heart
Let me scoop in my palms and drink my fill – he says,
The scorned grief of lamentation
Only then let me lay aside – he says,
When I grapple with Kıyaz,
Let me hurl him back-down to the earth – he says.
With crash and crack he had plundered,
He had broken my strong and mighty ones,
He had slaughtered all the men,
Of the tenderest sapling youths
How many he had cut down and passed on.
He had crushed my grey wolves,
He had spilled the blood of many folk,
He had struck down my falcons outright,
From four sides bride, husband, youth
He had taken captive without telling apart.
For my caravan he seized in pillage,
Casting lassos and binding fast,
Taking aim and thrusting lances,
Firing muskets, drawing bows,

Paramparça vuruşup,
Aydınlıktan bozduğu göçümün,

Ejderha gibi Kıyaz'dan
Kadir Ata Tanrı hakkı için –
Alayım diyorum öcünü.
Hey, kudurası Kıyaz,
Soyunu sopunu bir yoklasam,
O kahırlı itin kendisinden

Nasıl alırım öcümü?
Pusu kurup yolunu çelmesem,
Kargaşayı önce ben salmasam,
Altmış gelin, dul kadın,
Sürüp götürdüğü tutsaklar için
Bir kıyamet koparmasam.
Bunca ecel, bunca horluk,
Dönüp de öcümü almasam.
Doğmaz olaydım, yere geçeyim,

Sağ gezmeden öleyim,
Karşı durduğum Kıyaz'ın
Kaburgasını sökeyim.
Horluğu koyun boğazlar gibi yere sereyim,
Göğüs göğüse vuruşup,
Horluk görüp direşip,
Kulağından tutup çekişip,
Hırlaşarak silkişip,
Koyun gibi baş kesişip,
Kavun gibi karın yarışıp,
Vura vura kapışıp,
İnatlaşıp direnişip,
Canı ortaya koyup vuruşup,
Amansız bir kavga salayım.
Bahadır geçinen Kıyaz'dan
Baştaki öcümü alayım.
Bu gürbüz başım var iken,
Elimi tutsak eyleyip,

Fighting all to pieces,
For my caravan wrecked out of the light of day,
From Kıyaz, dragon that he is,
By the right of God the Almighty Father –
I say I will take its vengeance.
Hey, Kıyaz, ripe for madness,
Let me try his stock and lineage,
From that grievous dog himself

How shall I take my vengeance?
If I lay no ambush to bar his road,
If I loose not the tumult first,
For sixty brides and widowed women,
For the captives he drove away,
If I raise no day of doom.
So many deaths, so much scorn,
If I turn not back and take revenge.
Would I were unborn — let me sink into the earth,
Let me die rather than walk alive,
From Kıyaz whom I withstand
Let me rip the ribs away.
Let me lay scorn on the ground as one slaughters a sheep,
Fighting breast to breast,
Suffering scorn yet standing fast,
Seizing him by the ear and wrestling,
Snarling, shaking one another,
Cutting heads like sheep,
Splitting bellies like melons,
Grappling blow on blow,
Stubborn, each defying each,
Staking life itself in the fight,
Let me loose a merciless battle.
From Kıyaz who plays the batyr
Let me take my vengeance of old.
While this sturdy head is mine,
Having made my people captive,

Belimi ortasından kırıp,
Sönen yangın gibi söndürüp,
İçimde taşıdığım soluğumu,
Horluktan ağlatıp kederlendirip,
Ordalı yurdumdan ayırdı diye,

Şu yumru başım var iken
Yurdumu nasıl vereyim.
Kudurmuş Kıyaz er ile
Adamakıllı vuruşup,
Boy ölçüşüp göreyim.
Nişan alıp mızrak saplayayım,
Kahırlı Kıyaz bahadırdan,
Halkı kırıp geçiren kâfirden,

Nicedir beklediğim öcümü alayım.

Er Kıyaz'ın horlaması,
Zulmü aklımdan çıkmaz.
Aslanımı boğazladığı,
Sağ küreğimin etinden kayışı

Oyarak kesip koyduğu...
Bağışlamak yok, dermanım yok,
Kul oldum; şu dünya beş para etmez.

İçim yanar, bağrım köz,
Yetimim geldi, güce erdim.
Dile geldi içimdeki hasret,
Açık kalan ardım örtüldü,
Onurum böylece kurtuldu.
Sökülen dikişim onarıldı,
Yiğidim Seytek büyüdü,
Ağrıyan derdim dindi,
Gözüm umaç gibi açıldı,
Düzlüğe dikilen heybetli
Çadır olacak çağımdır.
Çekişenden öç alıp,

Having broken my back at the middle,
Having quenched me like a dying fire,
The breath I carry within me
Made to weep and grieve with scorn,
Because he parted me from my horde-camped homeland,
While this round head is mine
How shall I give up my homeland?
With the raging warrior Kıyaz
Fighting in good earnest,
Let me measure strength and see.
Let me take aim and drive the lance,
From the grievous batyr Kıyaz,
From the infidel who mowed the people down,

Let me take the vengeance I have long awaited.
Er Kıyaz's scorning of me,
His cruelty never leaves my mind.
How he slaughtered my lion,
How from the flesh of my right shoulder-blade a strap
He carved and cut and laid aside...
No forgiving, and no strength in me,
I became a slave; this world is not worth a penny.
My inside burns, my breast is ember,
My orphan came, I came to strength.
The longing within me found a tongue,
My uncovered rear was covered,
Thus my honor was redeemed.
My torn seam was mended,
My brave Seytek has grown,
My aching sorrow was stilled,
My eyes opened wide with hope,
Majestic, raised upon the plain —
It is my season to be the tent.
Taking vengeance on my foe,

Bahadır olacak çağımdır.
Aydın boğazın dar yerinden
Göçü geri alacak vaktimdir.
Ejderha gibi dar yerden
Öç alacak vaktimdir.
Kaburgam kemiğe durmuştur,
Eskisinden bir kat daha
Etim budum dolmuştur.
Cediger'in Kıyaz'ıyla
Kaburga kemiği söküşüp,
Dolu gibi kan döküşüp,
Bileği güçlü kâfire,
Kan içici Kıyaz bahadıra,
Kapışıp bir görüşüp,
Boğuşarak ölüşüp,
Ölmeye gidiyorum işte.
Varılıp dönülmez dar yolu
Görmeye gidiyorum işte».
Böyle söyledi er Çoro.
On iki âzâsı denk Çoro,

It is my season to be a batyr.
From the narrow place of the bright gorge
It is my time to win the caravan back.
Dragon-like, from the narrow place
It is my time to take my vengeance.
My ribs have set to solid bone,
Twofold more than in former days
My flesh and thighs have filled.
With Kıyaz of the Cediger
Tearing rib-bones each from each,
Spilling blood like hail,
Against the strong-wristed infidel,
Against the blood-drinking batyr Kıyaz,
Grappling, meeting once for all,
Strangling, dying each on each,
See, I go now to my death.
The narrow road gone down without return
See, I go now to behold».
Thus spoke the warrior Çoro.
Çoro, his twelve limbs matched and whole,

Şanı Alay'a yayılan,
Adı nicelere duyulan,
Büyük bilge kartalın,
Kavga koparanı ezip geçenin
Bahadırlığı, aslanlığı
Kul beniâdemden üstün gelmeye,
Yaman Kıyaz'ın yolunu kesmeye,
Yürek koyup denemeye,
Ecel yeterse ölmeye,
Çaresi olursa Kıyaz'ı
Herkese ibret kılmaya,
Kıl kadar canı kül olup,
İçi kabarıp cin kesilip,
Ölürüm diye düşünmeden,
Ölümden canını sakınmadan,
Pîr koruyan aslan Çoro
Çetin bir yiğitliğe girişti.
Kahrolası tatlı canı –

Whose fame is spread across Alay,
Whose name is heard by multitudes,
Of the great wise eagle,
Of him who crushes those who raise the fray,
The batyr-might, the lion-heart —
To rise above the sons of Adam,
To cut the road of dread Kıyaz,
To set his heart and make the trial,
To die if his hour has come,
And if there be a way, to make Kıyaz
A warning unto all mankind,
His hair's-breadth life turned all to ash,
His inside swelling, turned demon-fierce,
Never thinking "I shall die",
Never guarding his life from death,
The lion Çoro, guarded by the pîr,
Set out upon a grim feat of valor.
His sweet accursed life –

Kıl ucuna bağlayıp bıraktı.
Altın yanaklı ay balta,
Ay baltanın hali şöyledir:
Bir karış ağzı ışıldar,
Değdiği yerden kan yayılır,
Tepesi topuz, yumruk gibi,
Pusatın hali böyledir işte.
Ay baltayı sorarsan –
Taştan geri dönmemiş,
Demire çalınsa körelmeden,
Yalpalayıp geri kaçmamış.
Düşmana doğru sallansa,
Ağzı tutuşup kızarır.
Sapından tutup sallansa,
Sapı kırk kulaç uzar.
Otluğa değse yangın yürür,
Savurduğu ânda öldürür,
Taşa çalsa köz çıkar,
Ufalanıp kurşun gibi saçılır,
Ustalıkta hepsinden aşkındır.
Topal usta Bölökbay –
Ulu Döötü usta yapmıştı.

He tied to a hair's tip and let it hang.
The moon-axe with cheeks of gold,
The moon-axe — such is its state:
Its span-wide edge is gleaming,
Blood spreads wherever it touches,
Its crown a mace, like a fist,
Such indeed is the weapon's state.
If you ask of the moon-axe –
It never turned back from stone,
Struck on iron it does not dull,
It never staggered and fled back.
Swung against the enemy,
Its edge catches fire and reddens.
Swung gripped by its haft,
Its haft stretches forty fathoms.
Touching grassland, fire runs,
The instant it is swung it kills,
Struck on stone, embers fly,
Crumbling, scattering like lead-shot,
In craftsmanship it exceeds them all.
The lame master-smith Bölökbay –
Great master Döötü had wrought it.

Dünyayı dolaşıp gelen,
Usta mı usta Bölökbay,
Döötü ile dost olmuş,
Eğe alıp demir eğelemiş.
Akıl ermez o değerliyi,
Döötü'yle baş başa danışmış.
Ay baltayı yapmışlar,
Her endamını artırıp,
Gövdesi çelik, ucu keskin,
Düşmandan geri dönmesin diye
Ağzına çelik çektirip,
Döötü evirip çevirip beğenmiş,
Sahibi Çoro olsun – diye,
Evliya ihtiyara okutup,
Bunu yapıp dururken
Körüğüne dayanamayıp,

He who wandered all the world,
Bölökbay, master of masters,
Became a friend of Döötü,
Took the file and filed the iron.
That precious thing past understanding
He planned with Döötü head to head.
They made the moon-axe together,
Perfecting every line of it,
Its body steel, its point sharp,
That it never turn back from the foe
They drew steel along its edge,
Döötü turned it over and approved,
Saying – let its owner be Çoro,
Had the saintly elder bless it with prayer,
And while they labored making it,
Unable to bear its bellows' hunger,

Kırgız'a salma salınıp,
Nice tosun boğazlanmış.
Körüğüne dayanamayıp,
Yemyeşil koca orman oyulmuş.
Çekiçleyip ağzını çıkarıp,
Değdiği yer sağ kalmasın,
Kıvranıp ölüp gitsin – diye,
Eceli şaşmadan yetişsin – diye,
Derman bulamayıp sararıp,
Dünyadan tez göçsün – diye,
İnsanın gözyaşıyla su vermişler.
Her pusatını hazır edip,
Ay baltasını kuşanıp,
Kader çizgisini çizmeye durdu;
Karşılaşacağı er Kıyaz'dır,
Yolu açık er Çoro,
Sarp dağın çıkıntısında,
Sekiçek'in burnunda,
Pehlivanlığı, yiğitliği
Üstün geldiği çağıymış.
Cediger'in er Kıyaz'ı,
Erin yolu budur – diye,
Yolunu kestiği demmiş.
Vuruşup gücü sınamaya,

A levy was laid on the Kırgız,
And many a bullock slaughtered.
Unable to bear its bellows' hunger,
A great green forest was hollowed out.
Hammering out its edge,
That where it strikes nothing stay whole,
That the stricken writhe and die – they said,
That his hour come unerring – they said,
That, finding no cure, grown pale,
He pass quickly from the world – they said,
They tempered it in human tears.
Making ready all his weapons,
Girding on his moon-axe,
He stood to draw the line of fate;
The one he will meet is er Kıyaz,
Er Çoro, whose road is open,
On the spur of the sheer mountain,
On the headland of Sekiçek,
His wrestler's might, his valor
Were then at their prevailing prime.
Er Kıyaz of the Cediger,
Saying – this is the warrior's road,
It was the hour he barred his way.
To fight and try his strength,

Vuruşa vuruşa ölmeye,
Diş bilediği han Kıyaz,
Çarpışacağı düşman buymuş.
Kapışıp bir denemeye
Yiğidin yattı yol keserek,
Yiğit böyle dururken,
Yana yakıla Ayçürök:
Önden düşüp giden kaynımın,
Ay karanlığa bürünürse,
Gecesi nice olur – diye,
Kahraman bozkurt Çoro'ya
Kahırlı Kıyaz saldırırsa,
Günü nice olur – diye.
Tutsak düşen er kaynımın

To die fighting, blow on blow,
Khan Kıyaz at whom he whets his teeth,
This was the foe he was to meet.
To grapple once and make the trial
The brave one lay there, barring the road,
And while the brave one waited so,
Ayçürök, burning with worry:
My brother-in-law gone on ahead —
If the moon is wrapped in darkness,
How will his night then fare – she says,
If upon the hero grey wolf Çoro
The grievous Kıyaz falls in attack,
How will his day then fare – she says.
My captive brother-in-law the warrior —

Kanı kalmış bir kaşık,
Eti kalmış mosmor pelte.
Dermanı yok, gücü yok,
Hali nice olur – diye,
Tanrı bir uğursuzluk başlatırsa,
Bir kaza olup da Çoro'yu
Han Kıyaz boğazlayıp atarsa,

Kıyaz'a kat kat cin dolar,
Çetin, belalı gün olur.
Cediger'in er Kıyaz'ı
Sığınana can komaz,
Yalvarana bir kaşık kan komaz,

Hepimizin köküne yeter – diye,
Tümünü kırıp geçer – diye,
Diri diri göz oyar – diye,
Bir canı sağ bırakmadan
Bütün canları boğazlar – diye,

Bu canı kıl kadar görmeden,
Kırıma uğratır – diye.
Ayçürök ağlar, çığrışır,
Düşüncesi dilim dilim bölünüp,
Çoro'nun muradını dileyip,
Gözünün yaşı dökülüp.
Gönlü paramparça bölünüp,
Ya kazara Çoro can verir de,
Tanrı yine mi vurur bizi,

Bir can komadan kırar mı?
Yavrumu tutup boğazlar – diye,

Kıl kadar can bırakmadan
Şu kahrolası Kıyaz
Kırıp geçirir – diye.
«Mezar çukurumu kazdırma,
Çilemi kaynatıp taşırma.
Sözümü inleyişe döndürme,

Of blood but a spoonful left him,
His flesh left a livid jelly.
No strength in him, no power,
How will his state then fare – she says,
If God set some ill-fortune loose,
If mischance befall, and Çoro
Be slaughtered and cast down by Khan Kıyaz,
Kıyaz will fill with demons fold on fold,
A hard and baleful day will come.
Er Kıyaz of the Cediger
Leaves no life to those who seek refuge,
Leaves not a spoonful of blood to those who plead,
He will end the root of us all – she says,
He will cut down every one – she says,
He will gouge out eyes alive – she says,
Leaving not one soul alive,
He will slaughter every living soul – she says,
Heeding this life not a hair's worth,
He will give us to the slaughter – she says.
Ayçürök weeps and wails aloud,
Her thought split into slice on slice,
Wishing Çoro his heart's desire,
The tears spilling from her eyes.
Her heart split into shattered shreds,
What if by mischance Çoro gives his life,
Will God then strike us yet again,

Will he cut down all, leaving no soul?
He will seize and slaughter my child – she says,
Leaving not a hair's-breadth of life,
That accursed Kıyaz
Will mow us down entire – she says.
«Let not my grave-pit be dug,
Let not my torment boil and overflow.
Turn not my words into a moan,

Beni boynu bükük koyma,
Belimi kırdırma sakın» –
Deyip böylece Ayçürök,
Durmadan gönlü bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Karadut gibi güzelim göz –
Kamçı boyu yaş akıp,
Dolu dolu kara göz –
Bölük bölük yaş akıp,
Aklına düşüp korkunç iş,
Düşünse belalı kara iş,
Yele gibi gür kara saç
Göğsünden aşağı dökülüp,
On iki dert, bin kaygı
Başına üşüşmüş görünüp.
Aklı şaşkın, hayran kalıp,
Türlü felaket başına toplanıp,

«Evliya, sen yoluna koy» – der,
«Düzelteceksen bu yolda düzelt» – der,

«Öte dünyaya göçen aslan atam,
Ruhunla koru bizi!» – der,
Ak yazmasını örtünüp,
Dayanamayıp o zavallı
Gerçek Tanrı'ya yalvarıp,
Çığlık çığlığa ağlayıp döğünüp.

Yiğitti, aslandı,
Atasını, dedesini
Aşan bir bozkurt idi.
Çocuğu Tanrım koru, gör,
Kendisi kaplan, bozkurt aslandı.
Görklü yiğidim Külçoro,
Var gücünle savaş ver,

Dertli Kırgız'ı, kalabalık yurdu

Zalimin elinden

Leave me not with bowed and broken neck,
Let not my back be broken, I beg» –
So saying, Ayçürök,
Her heart unceasingly divided,
The tears spilling from her eyes,
Lovely eyes like black mulberries –
Tears flowing a whip's length down,
Dark eyes brimming full –
Tears flowing stream on stream,
The dreadful deed come to her mind,
When she thinks on the black baleful deed,
Black hair thick as a mane
Tumbling down across her breast,
Twelve sorrows and a thousand cares
Seemed swarming down upon her head.
Her mind bewildered, lost in daze,
Calamities of every kind gathered on her head,
«O saint, set this upon its path» – she says,
«If you will mend it, mend it on this road» – she says,
«My lion father, gone to the world beyond,
Guard us with your spirit!» – she says,
Drawing her white kerchief over her,
That poor soul, unable to endure,
Imploring the true God above,
Weeping shriek on shriek, beating her breast.
A brave one he was, a lion,
His father and his grandfather
He was a grey wolf who surpassed.
Guard the child, my God, watch over him,
He himself was tiger, grey wolf, lion.
My splendid brave Külçoro,
Fight with all the strength you have,

The sorrowing Kırgız, the teeming homeland,

Out of the oppressor's hand

Kurtarıp almaya bak,
Tanrım, Kıyaz'ı alta getir,
Tanrım, Çoro'yu üstün kıl.
Sefere çıkan seçkin yiğit,
Yola düşüp gitmiş bile.
Yenilirse felakettir,
Kıyaz'a gitti Külçoro,
Yaradan, sana emanettir.
Bahadır Kıyaz'dan öç alırsak,
Talas'ı esen görürüz,
Kıyaz'a kaptırırsak eğer
Ecelden önce ölürüz.
Ağır horluk, belalı kahır
O Kıyaz'dan görürüz.
Parmak ısırıp, baş sallayıp,
Görülmedik horluk görürüz.
Kıyaz domuzunu yere eğerse,
Kadir Mevlâ'nın izniyle
Bir iyilik görürüz.
Ya kazara Kıyaz'a yenik düşerse,
En ağır derdi çekip ölürüz».
Akun'un kızı yengenin
Başına bela çöküp,
Altı bin dert üçer üçer gelip,
Canına iyice ağır gelip.
Sararıp solup Çürök döğünüp,
Çoro'nun bağını berk kıl – diye,
Zavallı Çürök n'eylesin,
Kadir Tanrı'ya yalvarıp.
Sinek kadar canına güç gelip,
Dayanamayıp çığrışıp,
Gerçek Tanrı'ya yalvarıp,
Hüngür hüngür ağlar sahiden.
Çürök'ün çeker durur çok kaygı,
Çoro nice olur – diye,
Yalvardığı bir Tanrı'dır.
Pek güzeldir dileği,

Aklından çıkmaz bin kaygı,

See that you set them free,
My God, bring Kıyaz underneath,
My God, make Çoro come out above.
The chosen brave gone on campaign
Has taken to the road already.
If he is beaten, it is disaster,
Külçoro has gone against Kıyaz,
Creator, he is in your keeping.
If we take vengeance on batyr Kıyaz,
We shall see Talas safe and sound,
But if we lose him to Kıyaz,
We die before our hour is come.
Heavy scorn and baleful grief
We shall suffer from that Kıyaz.
Biting our fingers, shaking heads,
We shall see scorn never seen before.
If he bends the swine Kıyaz to the ground,
By leave of the Almighty Lord
We shall see some good at last.
But if by mischance he falls to Kıyaz,
We die bearing the heaviest grief».
Upon the yenge, Akun's daughter,
Disaster settled on her head,
Six thousand sorrows coming three by three,
Weighing heavy on her soul.
Çürök, pale and fading, beats her breast,
Make firm the bond of Çoro – saying,
What can poor Çürök do,
Imploring God Almighty still.
Her fly-small life weighed down with woe,
Crying out, unable to endure,
Imploring the true God above,
She weeps in sobs — truly she does.
Many the cares Çürök endures,
How will it go with Çoro – saying,
It is God alone she implores.
Most fair indeed is her desire,

A thousand cares that leave not her mind,

Düşündüğü hep azaptır,
Diler şahin yiğidi,
Yiğidin muradını dileyerek.
«Ay yamaçtan aşıp giden
Göçü kurtarır mı ola» – diye,
«Kahrı güçlü zalimden
Öcünü alır mı ola» – diye.

Ceti-Özön'deki Cediger'in
Altını ile gümüşünü
Yükleyip alır mı ola diye,
Apak güzel yengesini
Haramzade Kıyaz'dan
Çekip alır mı ola – diye,
Sırtlar, yamaçlar, çetin yol,
Göçü alır mı ola – diye,

Kırgına uğrayan Kırgız'ın
Öcünü alır mı ola – diye.

Altını ile gümüşünü
Yükleyip alır mı ola – diye.

Şehirli Argın, kalabalık yurt,
Yeniden elini toplayıp,
Geri alır mı ola – diye.
Karman çorman işler görüp,
Değerli başı zora düşüp,
Bahadırlığı, aslanlığı
Öne çıktığı çağıymış.
Bahadır Çoro'nun, Kıyaz'ı
Karşılamaya çıktığı demmiş.
Cefa görürse ölmeye,
Ölmezse eğer Kıyaz'la
Kapışıp bir görmeye,
Pîr koruyan er Çoro,
Her yanı denk, tam Çoro,
Omzu kürek gibi geniş Çoro,
Öncesini sayarsan

Her every thought is torment,
She prays for her falcon-brave,
Wishing the brave his heart's desire.
«The caravan gone over the moonlit slope —
Will he rescue it, I wonder» – she says,
«From the oppressor strong in wrath
Will he take his vengeance, I wonder» – she says.
Of the Cediger at Ceti-Özön
The gold and the silver hoard —
Will he load and carry it off, she wonders,
His fair white lovely yenge —
From the bastard-born Kıyaz
Will he wrest her away, I wonder – she says,
Ridges, slopes, the punishing road —
Will he win back the caravan, I wonder – she says,
For the Kırgız given to slaughter
Will he take their vengeance, I wonder – she says.
The gold and the silver hoard —
Will he load and carry it off, I wonder – she says.
The city Argın, the teeming land,
Gathering its people once again,
Will he win it back, I wonder – she says.
Meeting matters all in tangle,
His precious head brought into strait,
His batyr-might, his lion-heart —
It was the season they came forth.
It was the hour when batyr Çoro
Went out to meet Kıyaz face to face.
To die if torment be his lot,
And if he dies not, then with Kıyaz
To grapple once and see it through,
Er Çoro, guarded by the pîr,
Çoro matched in every limb, complete,
Çoro, shoulders broad as shovel-blades,
If you reckon what came before,

Âlemi sarsan er Çoro,
Yiğitlikte, aslanlıkta üstündü.
Canırık'ın Car-Kıya'sında,

Tek malın geçit yolunda
Er Kıyaz'ın yolunu kesti şimdi,
Issız yerde karşılaşırsa,
Düpedüz yolunu çevirmeye,
Birbirini tüketip bitirmeye.
Erken söylenen sözü geç kalıp,
Genişliği işte böyleydi.
İki gözü dört olup,
Gücünü sınayıp geçmeye,
Boy ölçüşüp bitişmeye,
Bozkurt doğmuş er Çoro,
Çok şey görmüş aslan Çoro,
Yukarı aşağı bakmadan,
Ölürüm diye düşünmeden,
Kahrını çetin şahlandırdı.
Kahraman canını, o zavallı er,
Kıl ucuna bağlayıp bıraktı.
Takdir yeterse ölmeye,
Bagış'ın oğlu Kıyaz'la
Bir kez göğüs göğüse gelmeye.
Külçoro'nun dileği,
Derdi, yurdun kavgasıydı.
Ok geçmez zırh giyip,
Kıyas kabul etmez çelik mızrak alıp,
Yanına pusatını bağlanıp,
Yağmur yükleyen bulut gibi
Kahrı yüzüne vurup,
Tüm pusatını hazır edip,
Cellat suratlı o zavallı er
Yine bir kavga salmaya,
Bileği güçlü kâfirden,
Zavallı Kıyaz bahadırdan,
Gecikmeden öcünü almaya.
Ağır kavga, büyük çatışma
Salmaya hazırlandı Çoro.

Er Çoro who shook the world entire,
In valor and lion-heart supreme.
At Canırık's Car-Kıya,

On the pass-road where one beast goes
He has cut er Kıyaz's road even now,
If they meet in the desolate place,
To turn his road aside outright,
Each to consume the other utterly.
The word said early, though long delayed,
Such indeed was its full breadth.
His two eyes turned to four,
To try his strength and pass the test,
To measure height and close in fight,
Er Çoro, grey wolf from his birth,
Lion Çoro who has seen much,
Looking neither up nor down,
Never thinking "I shall die",
He reared his wrath up grim and high.
His hero's life, that hapless man,
He tied to a hair's tip and let it hang.
To die if fate decree it so,
With Kıyaz, son of Bagış,
To come once breast against breast.
The one desire of Külçoro,
His grief, was the homeland's fight.
Donning mail no arrow pierces,
Taking a steel lance beyond compare,
Binding his weapons at his side,
Like a cloud heavy-laden with rain
His wrath struck up into his face,
Making ready all his weapons,
That hapless man with headsman's face,
To loose a battle yet again,
From the strong-wristed infidel,
From the wretched batyr Kıyaz,
To take his vengeance undelayed.
Heavy battle, mighty clash —
Çoro made ready to let loose.

Yok olan bozkurt bahadırın

Böylece öcünü almaya.
Yol keserek yatakaldı,
Er Çoro'nun konağını
Şimdi anlatıp verelim.
Şimdi başlayıp verelim,
Bahadır Kıyaz'ın destanını;
Kahırlı Kıyaz bahadırın,
Halkı kırıp geçiren kâfirin.
El kurutup yurt bozan,
Belanın kendisiydi,
Kavganın kara gözüydü.
Katmerli bela işte buydu,
Gerçek felaketin kendisiydi,
Kavganın kara gözüydü.
Karşısına geleni kemiren,
Kara deccalin kendisiydi,
İçse kana doymayan,
Ezelden bozgun düşünen,
Parçalayışı kurt gibi,
Karşısına geleni sağ komadan,
Ezip çiğneyip yiyesi.
Yüreği yüksek, zehri güçlü,
Sataşanı yere serer düpedüz.
Katmerli bela Kıyaz'ın
Sinsi yürüyüşü kaplan gibi,
Karşılaşan sağ kalmayasıca,

Saldırışı yaban domuzu gibi,
Heybeti fitil közü gibi,
Saldırışına bakarsan
Çekilmiş yayın oku gibi.
Kaşı sarp yamaç gibi,
Yüreği mavi çelik gibi.
Kahırlı olanın yoluna
Varıp yattı Külçoro,
Belalı dert, büyük kavga
Salıp yattı Külçoro.

For the grey-wolf batyr who is gone

Thus to take his vengeance due.
He lay in wait, barring the road,
Er Çoro's station on the road
Let us now tell and set it forth.
Let us now begin and give
The epic tale of batyr Kıyaz;
Of the grievous batyr Kıyaz,
Of the infidel who mowed the people down.
Withering tribes, wrecking homelands,
He was disaster's very self,
He was the black eye of the fray.
Here was calamity fold on fold,
He was true catastrophe itself,
He was the black eye of the fray.
Gnawing whoever crossed his path,
He was the black Deccal himself,
Drinking blood yet never sated,
Plotting ruin from the first,
His rending like a wolf's own rending,
Leaving none who crossed him living,
Fit to crush and trample and devour.
His heart is high, his venom strong,
He lays flat outright who provokes him.
Kıyaz, calamity fold on fold —
His stalking gait is like a tiger's,
Whoever meets him — may none survive it —
His charge is like a wild boar's charge,
His menace like a fuse's ember,
And if you watch him as he charges —
Like an arrow from a drawn bow.
His brow is like a sheer cliff-slope,
His heart is like blue steel.
On the road of the grievous one
Külçoro went and laid himself,
Baleful sorrow, mighty battle
Külçoro lay loosing in his path.

KIYAZ'IN AYÇÜRÖK'Ü VE TOOTORU'YU ARAYIP YILKIYA GELİŞİ. KÜLÇORO'YA RASTLAYIP KIYAZ'IN ÖLÜŞÜ

Bunu böylece bırakalım,
Bagış'ın oğlu Kıyaz'ın
Hikâyesine başlayalım.
O gün er Kıyaz
Akıl yorup, düşünceye dalıp,
Bir aşağı bir yukarı gezinmiş.
Tan ağarıp söktüğünde,
Gökten yıldızlar silinip,
Yere aydınlık düştüğünde,
Uykudan ürküp uyanıp,
Sağ yanına dönerek,
Kılkürön'ünü eyerleyip,
Kahrolası canından ürkerek.
Suratı bozuldu, bağırdı,
Kalabalık kara Cediger'i
Tek kişi komadan çağırdı.
El toplayıp, yurt derip,
Halkı Kıyaz bir araya devşirdi.
Doğrudan zora başvurdu,
Kalabalık kara Cediger'i
Tek kişi komadan toplayıp aldı.
Kalabalık kara Cediger
Hana ne oldu ki – diye,
Göğe savrulup toz duman,
İnsan kaynayıp gürül gürül,
Ak kırçıl sakallı yaşlıları,
Şaşkın şaşkın telaşlanıp,
Han Kıyaz'a yetişmek için
Gelmişler oğulları da.
Mızrağa usta becerikliler,
O gün divan kurmuş meğer,
Cediger'in seçkin yiğitleri.

HOW KIYAZ, SEEKING AYÇÜRÖK AND TOOTORU, CAME TO THE HORSE HERD. HOW KIYAZ MET KÜLÇORO AND DIED

Let us leave this matter so,
Of Kıyaz, son of Bagış,
Let us begin the story now.
On that day er Kıyaz
Wearying his mind, sunk deep in thought,
Paced up and down, and down and up.
When dawn grew pale and broke apart,
The stars wiped from the sky above,
When light fell down upon the earth,
Starting from his sleep in fright,
Turning over on his right side,
He saddled his Kılkürön,
Shrinking in dread of his accursed life.
His face turned foul, he shouted loud,
The teeming black Cediger host
He summoned, leaving out not one.
Gathering tribe, mustering land,
Kıyaz drew the people all together.
He turned straightway to force,
The teeming black Cediger host
He gathered in, leaving out not one.
The teeming black Cediger folk —
What has befallen the khan – they say,
Dust and smoke flung to the sky,
Folk seething in a roaring flood,
The elders with white grizzled beards,
Bustling about in dazed alarm,
To reach Khan Kıyaz in good time
Their sons came riding too.
The skilled ones, masters of the lance,
Held council on that day, it seems —
The chosen braves of the Cediger.

Yer yarılıp gürültü kopup,
El çığrışıp uğultu olup,

Kalabalık kaynayıp cin dolup,
Halk toplanmış duruyordu.
İşte o zaman er Kıyaz,
Halk toplanıp geldiğinde,
Yavaşça söyleyip, sağlam basıp,
Heybetlenerek er Kıyaz
Cediger'e söz açtı.
Kahra gelen Kıyaz'ın
Kazan gibi kara börkü var,
Bütün kalabalığı
Emip alacak iradesi var,
Halka kahırlı itibarı var,
Doğmuş insan oğullarından
Yaratılışı ayrı bir varlık.
Düzeni bozulmuş Kıyaz'ın
Tükenmeyen öcü var,
Kudurasının haline bakarsan:
Gece yatıp rüya görüp,
Sıkıntılı bir iş görüp,
Tükenen candan güç görüp,
Gece uykusundan yanıp,
Tükenen candan umut kesip,
İnsan işitmez sözü var,
Canından korktuğu ölçü var.
Yüzü soğuk Kıyaz'ın
Tükenmeyen sözü var.
Kahırlanıp han Kıyaz,
Kalın halkını topladı:
«Hey babanın körü, Cediger,
Halkım dürülüp gel, hanın gel,

Kalabalık elim, hepiniz gel.
Dilense verilmeyen tulpara
Soğuk kement atmıştık.
Somurtkan güzel Çürök'ü

The earth split with the bursting din,
The people crying, all one roar,

The crowd aseethe, demon-filled,
The folk stood gathered in their mass.
Just at that moment er Kıyaz,
When the folk had come together,
Speaking slowly, treading firm,
Er Kıyaz, swelling with grandeur,
Opened his speech to the Cediger.
Kıyaz, come now into wrath —
He has a black börk like a cauldron,
He has a will that would suck in
And swallow all the gathered crowd,
He holds grim sway over the folk,
From all the sons of humankind
A being formed apart in making.
Kıyaz, his order broken down,
Has vengeance that is never spent,
Look at the state of the mad one:
Lying at night he dreamed a dream,
He saw a matter full of dread,
Felt the failing life weigh hard,
Burning out of his night's sleep,
Cutting hope from the failing life,
He has words no man has heard,
He has a measure of fear for his life.
Cold-faced Kıyaz —
He has words that are never spent.
Filled with wrath, Khan Kıyaz
Gathered his thick-massed people in:
«Hey, blind spawn of your father, Cediger,
My people, gather and come; to your khan come,
My teeming tribe, come all of you.
On the tulpar never given though begged for
We had cast the cold lasso.
Sullen, beautiful Çürök —

Göz göre göre çekip almıştık.
Akun'un kızıdır Çürök,
Katmerli bela, tam bir dert,
Ay gibi güzel bir kadındır,
Ay ile âlemi bezdiren,
Baştan beri dert olan kâfirin,
At uçarı gibi dolaşan,
Dört bir yanı yuvarlağın,
Ak kuğu olup dönüşerek,
Uçup gezip taradığı.
Belesi yüksek beli görmüş,
Yurt eskitip el görmüş,
Aşmadığı bel yok,
Bir bakıp da görmediği el yok,
Adı belli o kâfirin,
Halkı kırıp geçiren kadının,
Yüreği tam, zehri güçlü,
Kara bela kâfirin.
Er atmaz yerden yoksula ok attım.

El başbuğu er Kıyaz
Bir kadına atımı aldattım,
Gerçekten bozuldu gördüğüm düş,
Bir kadına atını aldatmak,
Boyda görülmez bir iş bu.
Kalın kara, çok yurdum,
Yükselten yüce kişiler,
Göğüs döven bahşılar,
Akılda dirayetli erenler,
Aklı tam olan yiğitler,
Mızrak sözünde çetin dâhiler,
Çare bulucu vezirler,
El eskitip yurt görmüş,
Nicesini görmüş vezirler.
Uzun kulak sarılar,
Çok şey görmüş kocalar,
Birliği yok sayısız tümen,
Yurt bozulup dağıldı,
Kişi elbet sağ kalmaz

We had wrested away in open sight.
Çürök is Akun's daughter,
Calamity fold on fold, pure grief,
A woman beautiful as the moon,
Wearying moon and world alike,
Of the infidel, a grief from the first,
Roaming like a horse in flight,
All four quarters of the round world,
Turning herself to a white swan,
She flew about and combed them through.
She has seen the high-crested passes,
She has worn out homelands, seen the tribes,
No pass she has not crossed,
No tribe she has not glanced upon,
That infidel woman of famous name,
The woman who mowed the people down,
Her heart entire, her venom strong,
The infidel, black calamity.
From where no warrior shoots, I shot my shaft at a wretch.
I, er Kıyaz, chief of the tribe,
Was tricked of my horse by a woman,
Truly the dream I dreamed turned foul,
To be tricked of one's horse by a woman —
A thing unseen in any clan.
My thick black host, my many lands,
You lofty men who raise on high,
You bahşıs beating on your breasts,
You erens shrewd and sound of mind,
You braves whose wits are whole,
You geniuses grim in lance-hard speech,
You viziers, finders of remedies,
Who wore out tribes and saw the lands,
You viziers who have seen so much.
You long-eared listeners, pale ones,
You elders who have seen much,
Countless tümens without union,
The homeland broke and scattered wide,
Surely no man remains alive

Eline kötülük düşünen.
Bozguncuya güvenip,

Esirgemeden bir belayı
Görecek olmuşum meğer.
Ecelden önce şu kahraman baş,
Ölecek olmuşum meğer.
Geçen gün haberiniz var mıydı,

Kıyameti kopardığımızda,
Manas'ın oğlu bozkurdun
Karısını çekip aldığımızda,
Zavallı yurdum, diyeceğim var –
Oğluyla karısı,
Şunlardan kuşkum var.
Tutsak kadın Çürök'ün,
O oynak belanın,
Anlatsam çok sözü var,
Her belayı salacak ölçüsü var.
Her ters yanı var.
Altmış yıl besleseydik de,
Akan altın, ak gümüş,
Başına kakıp örtseydik de,

Gitmeyecek öcü var.
Boğaz gibi buz soğuğu sözü var,
Belanın kendisi var.
Gergedanı var, fili var,
Bolca eline geçse
Doğrayıp atacak hali var,
İyileşmez kavga cini var.
Bu kadının düşman olduğunu
Halkım, iyice bilip al.
Ay gibi apaydın kadının
Ejderha yılan hali var.
İyi bakarsam belanın
İyileşmeyecek cini var.
Ay gibi güzel kadının,
Ardı düşman kâfirin,

Who plots evil against his people.
Trusting in the sower of ruin,

A calamity unsparing
I was fated, it seems, to see.
Before my hour, this hero head —
I was fated, it seems, to die.
The other day — did you have word of it?
—
When we raised the day of doom,
When from the grey wolf, Manas's son,
We wrested away his wife,
My poor homeland, I have a thing to say –
The son of his, and the wife —
Of these two I have my doubt.
The captive woman Çürök,
That skittish calamity —
Should I recount, her words are many,
She has the measure to loose every plague.
She has every contrary side.
Had we fed her sixty years,
Flowing gold and white silver
Had we studded and draped upon her head,
Her vengeance would not go away.
Her words are ice-cold like a gorge,
She is calamity's very self.
She has her rhinoceros, her elephant,
Should plenty fall into her hands,
She has it in her to hack and cast away,
She has an incurable demon of strife.
That this woman is an enemy —
My people, know it well and mark.
The woman bright as the very moon
Has the nature of dragon and serpent.
If I look closely, the calamity
Has a demon that will not be cured.
The woman beautiful as the moon,
Whose back is enemy, the infidel —

Kancası var sözünde,
Kavgası durur özünde,
Çelmesi var gözünde,
Gücü yetse o kudurası
Beni devirmeye durur.
Bozgunu durur sözünde,

There is a hook within her words,
Strife stands waiting in her core,
There is a tripping snare in her eye,
Had she the strength, that mad one
Stands ready to bring me down.
Ruin stands waiting in her words,

Sapması durur gözünde.
Kavgası durur özünde,
Görmedim böyle bir kâfir,
Çok söz söyleyip ne edeyim,
Aldatıp götürdü atımı.
Dileyip giydi zırhımı,
Salıp gitti başıma
Kalabalığın görmediği hâli.
Başköşeme çizgi çizdi,
Tootoru'yu vermezsen
Akun'un halkını toplarım – diye,
Adı bilinen yurdunu kırarım – diye,
O kadın bu işi yaptı.
Kızıl kırmızı ipek gibi,
Kıyısını çeksek yırtılmıyor.
Hem de o kahrolası Seytek'in,
Cediger, eline geçerse
Dönüp bakacak hali görünmüyor.

Swerving guile stands in her eye.
Strife stands waiting in her core,
Never have I seen such an infidel,
What use to speak so many words,
By trickery she took my horse.
She begged and donned my coat of mail,
And loosed upon my head
A state no multitude has seen.
She drew a line across my seat of honor,
Saying: if you give not Tootoru,
I will gather Akun's people – saying,
I will break your famed homeland – saying,
That woman did this deed.
Like silk of crimson red,
Pull at its edge — it will not tear.
And that accursed Seytek too —
Cediger, should he get his chance,
He looks unlikely to turn and spare a glance.

On beşine varsa iyilik etmez,
On altı yaşa ilişirse,
Cediger, seni sağ bırakmaz!
Sabanı sürdürmez,
Ceti-Özön'de durdurmaz.
Malını yağma olarak alır,
Böylece kanını döker.
Canını çığlığa boğar,
Kanını su gibi akıtır.
Kucakta bebek çağında
Öldürelim desem razı olmadınız.
Kalabalık kara Cediger,
Göz göre göre yolumu kesersiniz,

Come his fifteenth year, he will do no good,
And should he touch sixteen,
Cediger, he will not leave you alive!
He will not let the plough be driven,
He will not let you bide in Ceti-Özön.
He will take your herds as plunder,
And so he will spill your blood.
He will drown your life in screaming,
He will pour your blood like water.
When he was a babe in arms
I said, let us kill him — you refused.
You teeming black Cediger,
You bar my road in open sight,

Söyleyip dursam dinlemezsiniz.
Düşürdünüz düşmanın topuna,
Kalabalık kara Cediger,
Böyle sıçtınız kaderime.
Nice boyun değerlisinin
Eteğini çeksem yırtılmıyor.
Şu duran Seytek'in
Elleşecek hali görünmüyor.
Kazılmış çukur mezarım var,

Kaynatılmış çilem var,
Bugün düşmandan görecek hâlim var.
Gece yatıp rüya gördüm,
Sıkıntısı belalı bir iş gördüm:
Gayipten gelen küheylan Tootoru at

Yürüyüşü tam olsun – diye,
Pirinçten karışık yem verdiğim.
Kulanla yarışan,
Benimle kardeş olan,
Kulunluğunda kaynaşan,
Taylığında birleşen.
Küçücükken karşılaşıp,
Parmak kadarken baş koşan,
Bir başka tulpar Tootoru at
Kuyruğu yalı kesilmiş,
Katmerli bir derde uğramış,
Ele düşüp gitmiş meğer.
Yalı kuyruğu takır yok,
Şöyle bir hâle gelmiş.
Tulparlıktan ayrılmış,
Şu güne düşmüş meğer.
Argın, Kırgız karışık
Odun yükleyip almışlar.
Beş kez beli yaralanmış,
Düşününce belalı bir iş çıkmış.
Uyuz sırtını sarmış,
O gözde tulpar Tootoru at,
Vah, kaza çarpmış meğer.

Though I keep telling, you will not hear.
You dropped me to the enemy's horde,
You teeming black Cediger,
Thus you have fouled my fate for me.
Of many a clan's most precious one,
Though I pull at the hem, it will not tear.
As for Seytek standing there,
No one looks fit to lay hands on him.
My grave-pit stands already dug,

My torment stands already boiled,
Today I have my lot to meet from the foe.
Lying at night I dreamed a dream,
I saw a matter fraught with bane:
The steed Tootoru, courser come from the unseen,
That his gait be full and true – saying,
I fed him fodder mixed with rice.
He who raced the wild kulan,
He who was a brother to me,
Bonded with me as a suckling foal,
Joined with me in his colthood days.
We met when he was small,
Finger-high, he pledged his head with mine,
Tootoru, a tulpar like no other —
His tail and mane were shorn away,
He had met grief fold on fold,
He had fallen, it seems, to strangers' hands.
Mane and tail clean stripped to nothing,
To such a state he had come.
Parted from his tulpar nature,
To this day he had fallen, it seems.
Argın and Kırgız mixed together
Had loaded him with firewood.
Five times his back was wounded,
Thinking on it, a baleful thing appeared.
Mange had wrapped his back all round,
Tootoru, that favored tulpar steed —
Alas, mischance had struck him down.

Koyuna yetmez bir topaç
Yük hayvanı olmuş meğer,
Koyuna yetmez bir eşek
Kötürüm olmuş meğer.
Tootoru at azap çekmiş,
Tootoru'ya kervancı
Yükünü tepeleme yüklemiş.
Bu ne olacak?
Kutlu halk idiniz,
Kalabalık kara Cediger,
Bu düşümü yorun bakalım!
Yine diyeyim, iş çetin,

Altın tasmalı ak sungur,
Bağını ipek gibi yırtmış.
«Po» desem konmadı elime,

Ayı gözleyip süzülüp gitmiş.
O ne olacak,
O düşümü yorun bakalım?
Elimdeki çelik kalkanım,
Meşakkat pası sarıp yetişmiş,
Parçalanıp bunca yeri
Baştan aşağı kırılıp gitmiş.
Bu ne olacak?
Bunu bir düşünün Cediger,
Bu düşüm nasıl yorulacak?
Üstümdeki değerli mavi zırh,
Ok geçmez, sapasağlam zırh,
Tavlağı yaksan köz geçmez,
Ağır tüfek atsa ok geçmez,

Tuttuğunda el geçmez,
Kapışmada giyer, el yetmez;
Yakası çürüyüp yanmış.
Şu düşmanlar zırhımı
Yağma edip giymişler.
O yanası soyun tohumu
Er Seytek giyip gezmiş.

A stumpy thing no match for a sheep,
A beast of burden he had become,
A donkey no match for a sheep,
A cripple he had become, it seems.
The steed Tootoru had suffered torment,
Upon Tootoru the caravan-man
Had heaped his load up to the brim.
What is this to mean?
You were a blessed people once,
You teeming black Cediger,
Come, read me this my dream!
Let me say again — the matter is grim,

My white gyrfalcon with collar of gold
Had torn his leash like silk.
I called «Po» — he would not light on my hand,
Eyeing the moon, he glided away.
What is that to mean?
Come, read me that my dream!
The steel shield within my hand —
The rust of hardship had grown all over it,
Shattered in so many places,
Broken through from top to bottom.
What is this to mean?
Think on this, Cediger —
How shall this my dream be read?
The precious blue mail upon my back,
Mail arrow-proof and wholly sound,
Set the dry grass burning — no ember bites,
The heavy musket fires — no ball goes through,
Grasped, no hand can pierce it,
Worn in the grapple, no hand can reach;
Its collar had rotted and burned away.
Those enemies had seized my mail
As plunder, and had put it on.
That seed of a stock fit for burning,
Er Seytek wore it as he went.

Bu ne olacak?
Şu düşüm pek uğursuz,
Bu düşümü yorun bakalım!
Çelikten dövme sırlı mızrağım,
Taşa vursam eğilmeyen,
Düşmana saplansa dönmeyen,
Bir kez vursam şaşmayan,
Somurttuğunda toz kaldıran,
Saplandığı yerden kan çıkaran.
Vurduğunda o karanın
Çelikliği belli olan.
Doğrudan saplayıp vursa,
Dip demiri gibi eğilen,
Elimdeki sırlı mızrak
Seksen parça kırılmış,
Böylece Tanrı vurmuş bizi.

What is this to mean?
This dream of mine bodes very ill,
Come, read me this my dream!
My burnished lance forged out of steel,
That bends not though I strike the stone,
That turns not, driven into the foe,
That errs not when I strike but once,
That raises dust when it sulks with rage,
That draws blood wherever it stabs.
When it strikes home, the black one's
True steel is plainly shown.
Thrust straight home in the striking,
Bending like the ploughshare iron,
The burnished lance within my hand
Was broken into eighty shards —
Thus has God struck us down.

Tuğum parçalanıp köze dönüp,
Bakıp gözetecek kimse kalmayıp,
Bön bön yalnız kalmışım.
Şu çetin, değerli başımı
Böyle bir gürültüye salmışım.
Bu ne olacak?
Kalabalık kara Cediger,
Bu düşüm nasıl yorulacak!» –
Ak sakallı Cediger
Söylediği düşü yoramadı,
Yormaya güçleri yetmedi,
Baş kaldırmadan sallanıp,
Yeri kazıp boyun büküp.
Ak sakallı ihtiyarı
Boz yiğitlerine baktı.
Düş yorar mı boz yiğitler,
Birer birer kaçıp dağıldı.
Cediger'in er Kıyaz'ı,
Yurdu böyle dururken,
Zavallı Kıyaz n'eylesin.
Kazan gibi kara börkü var,
Bütün kalabalığı

My standard shattered, turned to embers,
No one left to watch and ward,
I was left alone and dazed.
This hard and precious head of mine
I had loosed into such a tumult.
What is this to mean?
You teeming black Cediger,
How shall this my dream be read!» –
The white-bearded of the Cediger
Could not read the dream he told,
Their strength fell short of reading it,
Swaying, never lifting their heads,
Digging at the earth, necks bowed.
Past the white-bearded elders
He looked to the grey young braves.
Will grey young braves read dreams?
One by one they fled and scattered.
Er Kıyaz of the Cediger —
His homeland standing so,
What can wretched Kıyaz do?
He has a black börk like a cauldron,
He has a will that would suck in

Emip yutacak iradesi var:
«Eski zamanın Cediger'i –
Bahadıra çalar bir soydunuz.
Şimdiki siz Cediger –
Kadına çalar bir soy olmuşsunuz.

Asker toplayıp kol almadan,

Cediger, seni topluca almadan,
Tek başıma varmasam,
Şu yer yüzünün üstüne
Bir kavga salmasam.
Adı bilinen Kıyaz adım var,
Kıyamet gibi düşman kalksa,
Tek başıma kırar gücüm var.
Hey, yere geçesi Cediger –
Karan yok, belin yok,
Ne zaman olsa Cediger –
Yüreğinin kendisi yok,
Kaçıp durdun Cediger.

Ay gibi kadın Çürök'ü
Kurban olarak boğazlamasam,
Kudurgan çocuk Seytek'i
Kılıçlayıp başını almasam.
Yılkıdaki Külçoro'yu
Gözünü sıyırıp yok edip,
Azgın itlere parçalatmasam.
Yukarıdakilerini kırmasam,
Sönen yangın gibi kılmasam!
Er Kıyaz olmayıp öleyim,
Doğmaz olup yere geçeyim!
Akun'un kızı Çürök'ün,
Ay gibi güzel canı varmış.
Aldatıp götürüp tulparı,
Düşmanlığı da varmış.
Yakalayıp halkını kırmasam,
Bir tek can bırakmadan kırmasam,

And swallow all the gathered crowd:
«The Cediger of olden times –
You were a stock that smacked of batyrs.
You Cediger of the present day –
You have become a stock that smacks of women.
Without mustering troops or taking columns,
Cediger, without taking you in mass,
If I go not all alone,
If upon the face of this earth
I loose not a battle wide.
Mine is the famed name Kıyaz,
Though foes rise up like the day of doom,
I have strength to break them alone.
Hey, Cediger, fit to sink into the earth –
No resolve in you, no backbone,
Whenever it may be, Cediger –
The very heart of you is lacking,
You kept on fleeing, Cediger.

The moon-like woman Çürök —
If I slaughter her not as sacrifice,
The rabid child Seytek —
If I sword him not and take his head.
Külçoro out among the herd —
Gouging out his eyes, destroying him,
If I let not raging dogs tear him apart.
If I cut not down those up above,
If I make them not like a dying fire!
May I die and be no er Kıyaz,
May I be unborn and sink into the earth!
Çürök, the daughter of Akun —
Hers was a life fair as the moon.
She tricked away the tulpar,
And enmity she had as well.
If I seize not her folk and cut them down,
If I mow them not down, leaving not one soul,

Sağ gezmeden öleyim,
Gerçek gücüm var iken,
Tulparımı nasıl vereyim.
Kudurdum sanırım diyorum,
Gideli yedi gün oldu.
Üstündeki ok geçmezi,
Altındaki ok yetmezi –
İkisini de dileyip alıp,
Yanına katıp gitmiş hali var.
Hem de böylece bu Çürök,
Aldatıp gitmiş ölçüsü var.

Yakalayıp cinini kırmasam,
Hesabını bulmasam,
Ezelî cinini kırmasam!» –
Deyip böylece er Kıyaz,
Kahırlandı, hazırlandı,
Kara arslan gibi kabardı.
On iki dürmötü tümden alıp,
Ok yılan gibi güç alıp.
Arslan ağzı gibi ağzı açılıp,
Ateşe karışık salyası
Göğsüne doğru saçılıp,
Kahır dökülüp hazırlanıp.

Gayipten kavga bulunup,
Kararıp gitgide kaşları çatılıp,
Gürledi coşup köpürdü,
Köpürdü durdu er Kıyaz,
Ayçürök'e söylenip:
«Kıyını sınırını kırmasam,
Bir hayli kavga kılmasam,
Bağlarına su çevirip,
Bahçelerini sel edip yıkmasam.
Kocamışlığında Akun'u
Odun taşımaya sürmesem.
Acıbay ile Tümönbay'ı,
İki ağabeyini boğazlamasam.
Kalan yurdunu şaşkın koyup,

May I die rather than walk alive,
While my true strength is mine,
How shall I give up my tulpar?
I say it: I believe I have gone mad,
Seven days now since she went.
The arrow-proof mail upon her back,
The arrow-outrunning steed beneath her –
Both of them she begged and took,
It seems she went with both in tow.
And thus moreover this Çürök
Has the measure of one who tricked and went.
If I seize her not and break her demon,
If I settle not her account,
If I break not her demon of old!» –
So saying, er Kıyaz
Filled with wrath and made him ready,
He swelled up like a black lion.
Taking his twelve dürmöt charges whole,
Gathering force like the arrow-snake.
His mouth gaping like a lion's maw,
His slaver mingled with fire
Spattering down across his chest,
Wrath pouring forth, he made him ready.

A quarrel found out of the unseen,
Darkening, his brows knitting ever tighter,
He thundered, surged and foamed,
Er Kıyaz stood there foaming on,
Muttering against Ayçürök:
«If I break not her borders and her bounds,
If I make not battle in plenty,
Turning water on her vineyards,
If I flood her gardens to ruin.
If Akun in his old age
I drive not out to carry wood.
Acıbay and Tümönbay,
Her two elder brothers, if I slaughter not.
Leaving her remaining folk bewildered,

Oduncu edip komasam!
Kalanını yakalayıp kırıp,
Bir can komadan susturup,
Ay tuğunu yün gibi ufalayıp,
Adı geçen Akun atasını
Gördüğü günü belaya çevirip,
Kat kat kavga salmasam,
Öç güden o kadına,
İçi bozuk kâfire,
Kendim tek başıma varmasam,
Yakıp bitiren derdi
O kadına salmasam!
Geçmiş işin yüzünden,
Tootoru'nun hâli yüzünden,
Dayanamayıp Kıyaz'ın
Katmerli içi ateş olup,
Sinek kadar canı çığrışıp,
Kadına atını aldatan,
Kara günlü ben gibisi olur mu?
Yiğitliğim kalmış, aklım yok,
Hiçbir şeyle işim yok,
Bana er demek doğru mudur?
Kadın yüzünden, cariye yüzünden şu kahraman baş,
Görecek olmuşum meğer.
Kadın deyip gezerken şu kahraman baş,
Ölecek olmuşum meğer» –

If I make them not wood-carriers all!
Seizing the rest and cutting them down,
Silencing all, leaving no soul,
Crumbling her moon-standard like wool,
Her father Akun of famous name —
Turning his every day to calamity,
If I loose not battle fold on fold,
On that woman who nurses vengeance,
On the infidel rotten within,
If I go not against her all alone,
The grief that burns and consumes —
If I loose it not upon that woman!
Because of the deed that is past,
Because of Tootoru's sorry state,
Unable to endure it, Kıyaz —
His manifold inside turned to fire,
His fly-small life crying aloud,
Tricked of his horse by a woman —
Is there any so black-dayed as I?
My valor has left me, my wits are gone,
I have no business with anything,
Is it right to call me a man?
For a woman, for a slave-girl, this hero head —
Was fated, it seems, to suffer.
Chasing after a woman, this hero head —
Was fated, it seems, to die» –

Deyip böylece er Kıyaz
Ağır tüfeğine kurşun sürdü,
Kalabalık kara Cediger'i –
Bir kişi komadan yerin dibine soktu.

So saying, er Kıyaz
Drove the ball into his heavy musket,
The teeming black Cediger host –
He drove them all to the pit of the earth, sparing none.

Er Kıyaz'ın kahrından,
Halka saçtığı zehrinden,
Titreyip duran kara yer
Kalınlığından dolayı durdu.
Homurdanıp coşarak,
Gürleyip Kıyaz söylenerek,

From er Kıyaz's wrath,
From the venom he spewed upon the folk,
The black earth trembling on and on
Held firm only by its thickness.
Growling, surging in his rage,
Kıyaz thundering, muttering on,

Yamaca kurulmuş kale gibi,
Kahırlansa o kudurası
Kalabalığı emip yutacak gibi.
Er değil mi koca Kıyaz,
Cediger'i ürkütüp,
Yel yetmeyen yorgasını
Usta Kıyaz eyerletip.
Zırh giyip parıldayıp,
Tuğ gibi dalgalanıp.
Yine Kıyaz hazırlanıp,
Tüm pusatını kuşanıp,
Ağzından solukları açılıp.
Gözünün zehri saçılıp,
Yer kaplayan Cediger
Söz söylemeden, dil çıkarmadan,
Cediger topluca sinip,
Görünce gönül bölünüp,
Görsen bahadır Kıyaz'ı
Gök yalçın dağ gibi görünüp.
Tüm pusatını kuşanıp,
Cellat suratlı er bahadır,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Görüldüğünde gönül bölünüp,
Görsen o heybetli er Kıyaz'ı
Bozkurtluğu belli olup.
Kurşun sürdüğünde er Kıyaz
Ok yılan denen hayvan gibi,
Sataşanı bezdirip
Alıp götürenlerin biri gibi.
Gücü tam, zehri güçlü,

Like a fortress built upon the slope,
When wrath takes that mad one,
As if he would suck and swallow the crowd.
Is he not a man, great Kıyaz —
Striking fear into the Cediger,
His ambler that the wind cannot catch
Master Kıyaz had it saddled.
Donning mail, agleam and shining,
Waving like a standard's plume.
Again Kıyaz made him ready,
Girding on his every weapon,
The breaths gaping from his mouth.
The venom scattering from his eye,
The Cediger who cover the land,
Speaking no word, showing no tongue,
The Cediger cowered in a mass,
Hearts breaking at the sight of him,
If you saw the batyr Kıyaz —
He seemed a sheer blue mountain crag.
Girding on his every weapon,
The batyr with a headsman's face,
Girding on a sheathless sword,
Hearts breaking when he came in sight,
If you saw that awesome er Kıyaz —
His grey-wolf nature plain to see.
When er Kıyaz drives home the ball,
Like the beast they call the arrow-snake,
Wearying all who dare provoke,
Like one of those who seize and carry off.
His strength entire, his venom strong,

Boy ölçüşür Kıyaz işte böyle,
Öldüm de canından umut kes.
Ak maral gibi heybetlenip,
Ala-Too gibi kabarıp,
Görsen Kıyaz bahadırı
Gücü bol, dermanı güçlü,
Karşı gelenlerini yere serer.
Ölçüsü böyledir Kıyaz'ın,

Thus does Kıyaz measure strength —
Say "I am dead", give up hope of your life.
Grand as a white maral deer,
Swelling like the Ala-Too,
If you saw the batyr Kıyaz —
His strength abounding, his force mighty,
He lays flat all who come against him.
Such is the measure of Kıyaz —

Öldüm de canından umut kes.
Yiğit de imiş, er de imiş,
Adı bilinen Kıyaz aslan da imiş,
Kapışıp adam varmamış,
Sataşan sağ kalmamış,
Çaresi geniş, aklı çok,
Mızrağa becerikli, usta imiş.
Düşmanın çaresini bilen seçkin er,
Esirgemeden sağlam bir yiğit imiş.
Kıyaz'ın hâli işte böyle,
Atlanıp çıktı ardından,
Ayçürök'ün derdinden,
Şehrinden ayrılıp çıkıp,
Kır yorgasını yürütüp,
Ayrılıp çıktı köyünden,
Kavga çıkıp ardından,
Gücünü tamamlamış Kıyaz kul
Tootoru atın derdinden.
Karşılaşacağı Ayçürök,
Perişan edeceği Külçoro,
Hazırlandığı Ayçürök,
Çiğneyip ezeceği er Seytek.
Ceti-Özön'deki Cediger,
Coşup Kıyaz atlanıp,
Arslan gibi kızışıp,
Dayanamayıp er Kıyaz
Katmerli içini ateş sarıp,
Vuracak dağ bulamadan,
Vuruşacak düşman bulamadan,
Çekişecek dava bulamadan,
Katmerli bela er Kıyaz
Hiç esirgemeden coşup,

Say "I am dead", give up hope of your life.
A brave he was, a man he was,
Kıyaz of famous name — a lion too,
No man had gone to grapple him,
None who provoked him stayed alive,
Wide in resource, rich in wit,
Deft with the lance, a master he was.
A chosen man who knew the foe's undoing,
An unsparing, sturdy brave he was.
Such indeed is Kıyaz's state,
He mounted and rode out after them,
For the grief of Ayçürök,
Departing, leaving his city,
Setting his grey ambler pacing,
He parted and went out from his village,
Battle rising in his wake,
The slave Kıyaz, his strength made full,
For the grief of the steed Tootoru.
Ayçürök whom he will confront,
Külçoro whom he will lay waste,
Ayçürök for whom he made ready,
Er Seytek whom he will trample and crush.
The Cediger at Ceti-Özön —
Kıyaz mounted, surging high,
Heated like a lion,
Er Kıyaz, unable to endure,
Fire wrapping his manifold inside,
Finding no mountain he might strike,
Finding no foe he might fight,
Finding no quarrel he might wage,
Er Kıyaz, calamity fold on fold,
Surging on without all sparing,

Hırlaşsa hiç değilse,
Kudurmuş gibi kabarıp.
Rakı içip kızışıp.
Uğultuya girmiş meğer,
Esirgemeden bir kocaman,
Gürültüye girmiş meğer.

If only he might snarl and brawl,
Swelling as if gone mad.
Drinking rakı, heating up.
He had fallen, it seems, into a droning roar,
Unsparing, into one enormous
Tumult he had entered, it seems.

Bahadır geçinip, er geçinip,
Göğsünde güç olan Kıyaz,
Kara kulak aslan geçinip,
Eti kızgın er Kıyaz,
Hangi adamı denk sayar ki.
Bel bağlayıp güvenip,
Yiğit Kıyaz bozkurt er,
Beri vuracak gibi yalpalayıp.
Ödürgeyip böbürlenip,
Yumru başların hepsini,
Yutacakmış gibi kabarıp.
Yola gelmez er Kıyaz,
Oynaşanı yerinden koparacak gibi,

Çarpışanı hiç değilse
Yakalayıp boğazlayacak gibi.
Üstünlüğü arslan gibi,
Dövüşene bu Kıyaz
Albastı gibi basacak gibi,
Gözü göl yatağı gibi,
Görsen Kıyaz bozkurdun
Kapıştığının canını alacak gibi.
Altın kayışta ay balta
O bilekte asılı durur.
Tüm pusatının hepsi,
Yerli yerinde kuşanılı durur.
Doğrulup kurşun sürdüğünde,
Andığında böyle er Kıyaz
İki gözü köz olup,
Dikkatle görsen kavgası
Ay ile âlemde eşi olmayıp.
Alevli gözü parıldayıp,
Tuğunun püskülü dalgalanıp.
Kana doymaz mavi kılıç,
Sağ yanında parıldayıp.

Görünce gönül bölünüp,
Görkemli, heybetli,
Ata binmiş duruşu

Passing for batyr, passing for man,
Kıyaz with power in his breast,
Passing for a black-eared lion,
Er Kıyaz, his flesh at fever heat,
What man would he count his equal?
Binding his hopes, trusting in himself,
Brave Kıyaz, grey-wolf man,
Lurching as if to strike this way.
Puffing up, boasting loud,
As if all of the round heads
He would swallow — so he swelled.
Er Kıyaz, never brought to heel,
As if to tear from his place who sports with him,
As if who clashes with him, at the least,
He would seize and slaughter outright.
His mastery is like a lion's,
On him who fights, this Kıyaz
Would press down like the Albastı,
His eye is like a lake's own bed,
If you saw the grey wolf Kıyaz —
As if to take the life of him he grapples.
On the golden strap the moon-axe
Hangs waiting at that wrist.
His weapons, each and every one,
Stand girded each in its own place.
When he straightens and drives the ball,
When er Kıyaz swears his oath,
His two eyes turn to embers,
Watch him closely — his battle
Has no equal under moon or world.
His flaming eye agleam,
The tassel of his standard waving.
The blue sword never sated with blood
Gleams bright upon his right side.

Hearts breaking at the sight of him,
Splendid, full of awe,
His seat astride the horse

Gök yalçın dağ gibi görünüp.
Görkünü, duruşunu görse
İnsanın gönlü bölünüp,
Görünüşü bambaşka, zehri güçlü,
Karşısına geleni yere serer,
Karşılaşsan canından umut kes!
Gören can arslan diyesi,
Karşısına geleni o Kıyaz
Kamış gibi çiğneyip yiyesi,
Korkusundan bir hayli can
Yok olduğu Kıyaz'ı
Âlemin aslanı diyesi.
İki dizgin, bir yular,
Çaresini bulamayıp gören can,
Eline al deyip veresi.
Her sözüne hiç değilse
İnsanoğlu boyun eğesi,
Yurdun korunağı canlar gibi,
El yöneten hükümdarlar gibi,
Âlemi bozacak pehlivan gibi.
Okluk torbasının içine
Zavallılar kurşun doldurmuş.
Heybetine dayanamayıp,
Nice can hayran kalası,
Karşılaşanı bu Kıyaz
Perişan edip ezip emesi,
Duruşunu görsen işte böyle,
Gök ala meydanda taşlı yamaç,
Göz göre göre çıkagelmiş gibi.
Her meydanı tek başına –
Bir devirip atacak gibi.
Bahadırlığı başka türlü,
Pehlivanlığı bir hayli,
Kahırlansa o Kıyaz
Deryayı yolundan çevirecek gibi,
Karşılaştığı düşmanın nicesini,
Bakar bakmaz ölüme yollayacak gibi.

Kirpiği ayrı, gözü köz,

Seems a sheer blue mountain crag.
Whoever sees his pomp, his bearing —
A man's heart breaks within him,
His look is like no other, his venom strong,
He lays flat all who come against him,
Meet him — give up hope of your life!
Who sees him would call him lion,
Whoever comes against that Kıyaz —
Fit to chew and eat him like a reed,
Many a soul, from terror of him,
Has perished — such a Kıyaz
One would call the lion of the world.
Two reins and a single halter —
The soul who sees and finds no help
Would hand them over, saying: take them.
To his every word, at the very least,
The sons of men would bow the neck,
Like souls that are the homeland's shield,
Like sovereigns who steer the tribes,
Like a pehlivan to wreck the world.
Into the bag of his quiver
The poor wretches had packed the lead.
Unable to bear his awful presence,
Many a soul must stand amazed,
Whoever meets him, this Kıyaz
Would waste and crush and drain him dry,
Behold his bearing — even so,
A stony slope on the blue-pied field,
As if risen up in open sight.
Every field of battle, all alone –
As if he would topple it at a blow.
His batyr-might is of another kind,
His wrestler's strength a plenty,
When wrath takes that Kıyaz,
As if he would turn the sea from its course,
And many a foe who meets him,
As if at one glance he would send to death.

His lashes apart, his eyes embers,

Sırtına yüklediği batman kurşun,

İnsandan böyle uğursuzu yok.
Ceti-Özön'den atlanıp,
Tek başına yola koyulduğunda
Homurdanıp coşarak,
Nice türlü söylenerek,
Şahin yiğidin tüm hâli,
Can alıcı gibi görünüp.
İnsan aşıp geçemez,
Yüksek, sarp bir bel gibi,
Kıyaz'ın her endamı
Âleme bozgun salacak
Ak boran, sağanak yel gibi.
Kahrı gelip somurtup,
Âlemi alıp götürecek gibi,
But kalınlığında demir kuşanıp,
Görkemli bozkurt Kıyaz'ın
Yürüyüşünden can çıkıp,
Gürleyip duran şahinin
Nal dübüründen can çıkıp,
Ağzından bozkurdun soluğu,
Kurşun gibi savrulup şırıldayıp,
Kanat gibi apak dişi
Çiğnedikçe kıvılcım saçıp.
Güzel kadın Çürök'e
Biri varıp aldatıp,
Soğuk elini atmış gibi,
Görkemli kadını Çürök'ü,
Göz göre göre çekip almış gibi.
Cediger'in elinden
Tek başına atlandı ayrılıp.
Tek başlı dev gibi görünüp,
Ağzından kahrı dökülüp.
Altındaki Kılkürööñ
Hem küheylan, hem sakin,
Hırıldayıp duran o karaltı,
Kanadı varmış gibi görünüp,
Görenlerin gönlü bölünüp.

A batman-weight of lead loaded on his back,
No man alive so ill-omened as he.
Mounting, riding from Ceti-Özön,
When he set out upon the road alone,
Growling, surging in his rage,
Muttering in a hundred ways,
The whole bearing of the falcon-brave
Seemed like the taker of souls.
No man may cross over it —
Like a high and precipitous pass,
Every limb and line of Kıyaz
Set to loose rout upon the world,
Like white blizzard, like squalling gale.
His wrath upon him, glowering dark,
As if he would carry off the world,
Girt with iron thick as a thigh,
From the stately grey wolf Kıyaz's
Very stride the life is driven,
From the thundering falcon's
Hoofbeat-drum the life is driven,
The grey wolf's breath out of his mouth
Whirls hissing like a leaden ball,
His teeth white as a wing
Scatter sparks each time he grinds them.
As if to the fair woman Çürök
Someone had gone and played her false,
And laid on her a cold hand,
As if the stately woman Çürök
Had been wrested away in open sight.
From the land of the Cediger
He rode out parting, all alone.
Seeming a one-headed giant,
Wrath pouring from his mouth.
Kılkürööñ beneath him —
A courser, and yet calm withal,
That dark shape growling on and on,
Seeming as if it had wings,
The hearts of all who saw it breaking.

Ağzını açsa Kılküröñ

Bastığı yerler toz duman,
Çadır büyüklüğünde kesekler
Öfkelenen Kıyaz'ın
Tepesinde vızıldar.
Sürçüp tırnağın değdiği yer
Kol arkı gibi yarılıp,
Tuyağın tam bastığı yer
Ocak çukuru gibi oyulup,
İşte böyle küheylan Kılkürön,
Alıp kaçar dörtnala,
Kazma misali tuyağa
Rast gelen kara taş
Un ufak olup dağılır.
Aslında küheylandı, kahrolası,
Ölçüsüz bir küheylan hayvanmış,
Argın, Kırgız elinden,
Ünlü Talas yerinden
Tayken, kurnaz uğurlu,
Ganimet olarak gelen malmış.
Onmaz zavallının elinde
Küheylanlığı varmış.
Karabayır, kazanat soylu,
Kazma tuyaklı, geniş sağrılı,
Cenkte binilecek yılkıymış.
Kılkürön'ü koşturarak,
Yola girdi er Kıyaz.
Yola düşüp toz koparıp,
Tootoru ile ok geçmezini,
Ayçürök'e kaptırıp,
Dayanamayıp Kıyaz'ın
İçi baştan başa yangın olup,
Ayçürök'e ulaşıp görmeye
İki gözü dört olup.
Kükreyen o kaba yiğidin,
Hiçbir şeyle işi yok,
Baksan hâli işte böyle,
Kendinden başka kimse yok.

When Kılküröñ opens wide his mouth

Where he treads, all is dust and haze,
Clods of earth as big as tents
Above the head of raging Kıyaz
Go whirring through the air.
Where his hoof strikes as he stumbles,
The ground splits like an irrigation ditch,
Where his hoof lands full and square,
It hollows out like a hearth-pit —
Such is the steed Kılkürön,
Bearing him off at full gallop;
Beneath his hooves like mattocks,
Whatever black stone lies in the way
Is ground to flour and scattered.
In truth he was a racer, curse him,
A steed beyond all measure,
From Argın, from the Kırgız land,
From famed Talas's country,
A colt then, sly and lucky,
A beast that came as battle-spoil.
In the hands of that hopeless wretch
He kept his racer's mettle still.
Of Karabayır stock, kazanat-bred,
Mattock-hoofed and broad of croup,
A war-horse to be mounted in the fray.
Spurring Kılkürön to a run,
The warrior Kıyaz took the road.
Setting forth, raising the dust,
Tootoru and his arrow-proof mail
Having lost to Ayçürök,
Kıyaz, unable to endure it,
His insides one blazing fire,
To reach Ayçürök and see her
Both his eyes grown wide with longing.
That roaring, brutish champion
Cares for nothing in the world;
Behold him — such is his state,
There is no one but himself.

Bahadırlanır, aslanlanır,
Pehlivanlanır kudurası,
Yoktan yere erlenir.

Beylenir de hanlanır,
Beylenen o kudurası,
Çağı bozan hanlanır.
Hayalinde er Kıyaz –
Kalabalık halkın beyi,
Halk yöneten han sanır kendini.
Düşünsen, yaman aslanlanıp,
Yiğitlik davasıyla er Kıyaz
Çağın yurdunu talan edecek gibi,
Ay-âlemi darmadağın edip,
Şimdi yenip alacak gibi.
Karşılık vereni
Tümden kırıp parçalayıp,
Torbasına koyacak gibi.
Baksan hâli işte böyle,
Bahadır Kıyaz, koca sersem,
Homurdanıp coşarak,
Kendince bambaşka hâle bürünüp,
Kendi gelir söylenip:
«Kükreyip saldırırsa,
Karşıma çıkan düşman gelse,
Kesin ecelini yetiririm.
Gerilip bir saldırsam,
Hak dünyaya geçiririm!
Ay tuğralı tuğ dikerim,

Öfkelenip haykırsam,
Gökyüzünü velveleye veririm!
Durmaksızın saldırsam,
Dağ rast gelse parçalayıp,

Kargaşasını toz ederim!
Ormanı yarıp yol açıp,
Yaklaşana el atıp,
Yamaç yarıp güç alırım,

He plays the batyr, plays the lion,
Plays the wrestler, that mad wretch,
Plays the hero out of nothing.

He plays the bey and plays the khan,
That raging wretch who plays the bey
Plays the khan who wrecks the age.
In his fancy warrior Kıyaz —
Bey of the teeming people,
Thinks himself a khan who rules the folk.
Consider: fiercely playing the lion,
With his claims of valor, warrior Kıyaz
Seems set to plunder the land of the age,
To smash moon and world to pieces,
Seems now about to conquer all.
Whoever offers resistance
He will break and shatter utterly
And stuff into his sack, it seems.
Behold him — such is his state,
Batyr Kıyaz, that great fool,
Growling and surging with fury,
Transformed into something else entirely,
Comes along muttering to himself:
«If any foe should roar and charge,
If an enemy rise against me,
I will surely bring his death upon him.
If I brace myself and strike but once,
I will send him to the world of truth!
I will plant a banner crowned with the moon;
If I bellow in my fury,
I will set the very sky in tumult!
If I charge without ceasing,
Should a mountain block me, I will shatter it
And grind its rubble into dust!
Splitting the forest, opening a road,
Laying hands on all who near me,
Splitting the hillside I take my strength,

Sataşandan öç alırım!
Dövüşe çıkıp düşman gelse,
Aziz başa dava gelse,
Dediğine boyun eğmem.
Başım sağken ben Kıyaz,
Hiçbir zorbalığa boyun eğmem!
Öfkem gelip dikilsem,

On all who provoke me I take revenge!
Should a foe come out to fight,
Should trouble come upon my precious head,
I bow to no one's bidding.
While my head is whole, I, Kıyaz,
Bow to no tyranny at all!
If my wrath rises and I stand tall,

Saldıranı hallederim.
Rast geleni ezerim,
Geleni serseme çeviririm.
Kılıç alıp bağırsam,
Çağın yurdunu savurup,
Yamanlarının hakkından gelirim,
Bana ilişeni
Kıyamete dek sürerim!
Bahadır dersen, bahadırım,
Bahadır aslanın ta kendisiyim,
Bütün dünya bahadırlarının
Bakan kara gözüyüm.
Rast geleni çiğneyen,
Tam yiğidin ta kendisiyim.
Berenim ben, hanım ben,
Kuşanıp çıksam dövüşe,
Bir bahadır kadar varım.
Öfkelenip haykırsam,
Ak maralı çevirip inek ederim.
Asil Kıyaz'dır bu başım,
Ay-âlemi darmadağın ederim.
Gök maralı çevirip inek ederim,
Görünen yeri darmadağın ederim!
Bahadır Kıyaz benim ben,
Karşı durana aman vermez,
Basıp yutan aslanım.
Ay-âlemi dize getiren,
Üstün bozkurt aslanım» –
Deyip, böylece, er Kıyaz
Yola düşüp kükreyip.
Görüp duran adamın,

I will deal with all attackers.
Whatever crosses me I crush,
Whoever comes I leave senseless.
If I take up the sword and roar,
I will scatter the land of the age,
I will settle with its worst,
And whoever meddles with me
I will drive on till Judgment Day!
Call me batyr — a batyr I am,
The very lion of batyrs am I,
Of all the batyrs of the world
I am the watching black eye.
Trampling whatever crosses me,
I am the perfect champion himself.
A beren am I, a khan am I;
If I gird myself and go to battle,
I am worth a batyr entire.
If I bellow in my fury,
I turn the white maral into a cow.
This head is noble Kıyaz's own,
I smash moon and world to pieces.
I turn the grey maral into a cow,
I lay waste to all the land in sight!
I am batyr Kıyaz, I myself,
Who gives no quarter to those who resist,
A lion who tramples and swallows whole.
Who brings moon and world to their knees,
The supreme grey-wolf lion am I» –
So saying, thus, the warrior Kıyaz
Set out upon the road, roaring.
Any man who saw and watched him

Bütün bedeni ürperip.
Kıyaz'ın hâlini hiç sorma,
Açılmaz gün gibi bulutlanıp,
Her silahını kuşanıp,
Atı yüğrük yaman er
Gök akbaba gibi dönenip,
Kaşları yamaç çalılığı gibi,
Saldıranı yutacak gibi,
Heybetli bozkurt Kıyaz'ın

Shuddered through his whole body.
Ask not of Kıyaz's state —
Clouded like a day that will not clear,
Girded with his every weapon,
That fierce warrior on his swift horse
Wheeling like a grey vulture,
His brows like hillside brushwood,
As if to swallow all attackers —
Of the dread grey-wolf Kıyaz

Öfkesini görsen işte böyle.
Sıkı davranıp yerine yerleşip,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Çadır büyüklüğünde demir topuz,
Yolu kurusası Kıyaz'ın
Gidişini görsen, uzağa kaç!
Huyu sarp geçit beli gibi,
Kuvveti boğaz yeli gibi,
Burnu kılıç kabzası gibi,
Kıvrılıp çıkan bıyığı –
Gübrelikte biten ısırgan gibi.
Alt dudağı sarkarak,
Yoksulun dağarcığı gibi,
Yüzünün sıcaklığı –
Körükten çıkan alev gibi.
Görüp duran kul bende,
Çokça canından umut kesip,
Aklını şaşırmış gibi,
Kükrese o kudurası
Ay-âlemi basacak gibi.
Altındaki Kılkürön,
Semizliği sümbe gibi,
Sıçrayışı pire gibi.
Kudurasının bindiği,
Bulut gibi uçup toz koparıp,
Başındaki toprak kesekleri,
Çakmak taşı gibi vızıldayıp,
Yüğrükmüş kurnaz hayvan.
Boğa gibi boynu oynayıp,

Behold the fury: such it is.
Settling firmly into his seat,
Girded with an unsheathed sword,
An iron mace as big as a tent —
Of Kıyaz, may his road run dry,
If you saw his coming — flee afar!
His temper like a steep pass ridge,
His strength like the wind of a gorge,
His nose like a sword's hilt,
His mustache curling upward —
Like nettles sprung from a dungheap.
His lower lip hanging slack
Like a pauper's provision-bag,
The heat of his face —
Like flame that leaps from the bellows.
Any slave or servant watching
Mostly gave up hope of life,
As if driven out of his wits;
Should that mad wretch roar,
He seems to crush moon and world.
Beneath him Kılkürön,
His fatness like a ramrod,
His spring like a flea's.
Ridden by that mad wretch,
Flying like a cloud, raising dust,
The clods of earth about his head
Whirring past like flintstones —
A swift one he was, the cunning beast.
His neck rolling like a bull's,

Yay gibi uçup ışıldayıp,
Varacağı yere yaklaşıp,
Erenin girip geldiğinde.
Altındaki Kılkürön
Kulan gibi kulak yatırıp,
Kasırga gibi yeri savurup.
Tuyak yere çakılıp,
Tavus gibi kuyruk taranıp.
Perde gibi sırtı görünüp,
Kazan gibi sağrısı bölünüp,
Perçemini göğe savurup,

Flying, flashing like a bow,
Drawing near his destination
As the warrior came riding in.
Beneath him Kılkürön,
Laying back his ears like a kulan,
Whirling the earth up like a storm.
Hooves striking hard into the ground,
Tail combed out like a peacock's.
His back showing like a curtain,
His croup cleft like a cauldron,
Tossing his forelock to the sky,

Görklü yüğrük, kahrolası,
Tuyağını yere değdirir gibi yapıp.
Engebeli sarp kayalıkta
Bele binilecek hayvanmış.
Kırk günlük pusarık
Çöle binilecek hayvanmış.
Çevirip mızrak uzattıran

The splendid racer, curse him,
Barely seeming to touch hoof to earth.
On rugged, steep and rocky crags
A beast to ride across the ridge he was.
Through forty days of murky haze
A beast to ride across the desert he was.
Against hosts that wheel and thrust the lance,

Kalabalığa binilecek hayvanmış.
Bozulmayan pusarıkta,
Kora binilecek hayvanmış.
Karşı karşıya mızrak alıp,
Vuruşmaya binilecek hayvanmış.
Ciğer deşip, baş kesip,
Yarışa binilecek hayvanmış.
Kılkürön ile çaprazlayıp,
Huyu kızıp er Kıyaz,
Çağın yurduna kavga başlatıp.
Ciğeri kabarıp azgınlaşıp,
Ölmeyecekmiş gibi coşup.
Tuğu görünüp,
Halkından yalnız ayrılıp,
Görsen Kıyaz bozkurdunu,
Rakı içip taşkınlaşıp,
Ölüm yönüne atılıp.

A beast to ride into the throng he was.
In haze that never lifts,
A beast to ride into the embers he was.
Lance against lance, face to face,
A beast to ride into combat he was.
Gouging livers, cutting heads,
A beast to ride into the contest he was.
Crossing paths astride Kılkürön,
His temper flaring, warrior Kıyaz
Set strife upon the land of the age.
His liver swelling, growing savage,
Raging as though he would never die.
His banner coming into view,
Parted alone from his own people —
Behold Kıyaz the grey wolf:
Drunk on rakı, overflowing,
Hurling himself toward death's own quarter.

Ölçülü Moynok kara kırdan,

From measured Moynok's black steppe,

Belden gelir er Kıyaz,
Karganın kanat çırpıp uçmadığı

Yerden gelir er Kıyaz.
Homurdanır, coşar,
Küp küp edip söylenir.
Altı kere yüz bin düşman gelse,

Mızrakla yalnız sürerim – der,

Heybetlenip haykırsam,
Ay-âleme girerim – der,
Görsen Kıyaz bozkurt aslan,
Çokça erlenip aziz er,
Yankılı yamaca,
Yarlı uçurumlu vadiye,
Kaynaşıp yılkı yatan yere,
Gözcü tepe Taş-Moynok

Bakınca Kıyaz bunu düşünüp,
Baktığı Tootoru,
İstediği Ayçürök.
Nişanladığı Tootoru at,
Büyük kederi Ayçürök.
Kara yamaç dağına,
Gözcü taşın yanına,
Çıkıp Kıyaz istese,
Halkın esenliğine baksa,
Sırttan duman yükselir.
Kızıl yorgan, kuçmaç eyer,
Çürök'ün eyeri görünür,
Ayçürök'ün velvelesi,
Göğe direnip yükselir.
Katar bağlanmış kızıl ner,
Yük vurulmuş seksen devesi var.
Ne de olsa Çürök kadındır,
Halk perişan eden kâfirdir,
Kendini almış güvey var,
Pusuda gezen biri var» –

Over the ridge comes warrior Kıyaz,
From where the crow never beat its wings in flight,
From that land comes warrior Kıyaz.
He growls, he surges,
Muttering, seething over and over.
Should six times a hundred thousand foes come,
With my lance alone I'll drive them — he says,
If I bellow in my grandeur,
I will enter moon and world — he says.
Behold Kıyaz, grey-wolf lion,
Playing the hero greatly, precious warrior,
Toward the echoing hillside,
Toward the cliff-walled valley,
Where the horse-herds teem and lie,
The watch-hill Taş-Moynok —

Gazing, Kıyaz pondered this:
What he watched for was Tootoru,
What he wanted was Ayçürök.
His marked prize, the horse Tootoru,
His great grief, Ayçürök.
To the black hillside mountain,
To the side of the watching stone,
Should Kıyaz climb as he wished,
Should he look upon the people's peace —
From the ridge the smoke rises up.
Red quilt and kuçmaç saddle,
Çürök's saddle comes in sight;
The clamor of Ayçürök
Rises, pressing against the sky.
A red nar camel roped in file,
Eighty camels laden with packs she has.
After all, Çürök is a woman,
An infidel who ruins the people;
There is a groom who has taken her,
There is one who prowls in ambush» –

Deyip, böylece düşünüp,
Başını sallayıp dertlenip.
Belalı zorlu sözü düşünüp:
«Bana kaldığında Çürök'ün
İnişli çıkışlı boran gibi
Yüzü soğuk sözü var.
Gönlü isterse, kadının
Her zamandan bir zaman,
Alırım diye gezdiği eri var.
Gayret edip at isteyip,
Hazırlayıp koyduğu eri var.
Katı gayretli, büyük fesat,
Kara uğursuz cadının
Türlü oyun edecek hâli var,
Kükreyip onmaz olan.
Her zamandan bir zaman,
Kabalık huyunu bırakmayan,
Böyledir Çürök, onmayası.
Bel bağladığı beli var,
Gizlenip yattığı yeri var.

So saying, thus he pondered,
Shaking his head, sick with grief.
Pondering the baleful, bitter word:
«When Çürök was left to me,
Like a blizzard rising and falling,
Cold-faced words she had for me.
When her heart desires, that woman —
Some day out of all her days —
Has a man she roams to take for herself.
Striving hard, demanding a horse,
Has a man she keeps prepared.
Hard-striving, a great mischief-maker,
That black ill-omened witch
Is fit to play all manner of tricks,
Roaring, past all remedy.
Some day out of all her days,
Never leaving her insolent ways —
Such is Çürök, the hopeless one.
She has a ridge on which she stakes her hope,
She has a place where she lies hidden.

Gönlü isterse hazırlanıp,
Erini sakladığı hâli var.
Eski deli Çürök'ün
İyileşmez cini var.
Öfkesi tez kâfirin,
Dilbaz taşkın kadının
Altı yüğrük at ile,
Avuç kadar mektup ile
Erini aldığı hâli var.
Ezelden beri Çürök'ün
Eski böyle kini var.
At aldatan kâfirin,
Aşırı ikiyüzlü kadının
Bel bağladığı beli var,
Gizlenip yattığı yeri var.
Kazılmış kuyu yolu var,
Hazırladığı yaman ulusu var.

When her heart desires, making ready,
She has her way of hiding her man.
That old mad Çürök
Has a demon that will not heal.
Quick-tempered infidel,
That glib and raging woman,
With six swift horses
And a letter small as a palm,
Has her way of taking her man.
From of old, Çürök
Has borne this ancient grudge.
Horse-cheating infidel,
That woman two-faced beyond measure,
She has a ridge on which she stakes her hope,
She has a place where she lies hidden.
She has a dug pit-road prepared,
She has a wicked people made ready.

Rast gelen erin çilesi var» –
Whatever man she meets has torment waiting» –

Deyip, böylece, er Kıyaz
So saying, thus, the warrior Kıyaz
Haram düşünüp durmuştu.
Kept brooding on forbidden things.
Her bir zorluğu, büyük fesadı,
Every hardship, every great mischief,
Kötü düşünüp durmuştu.
He kept turning over in dark thought.
Göğe duman yükselir,
Smoke rises up to the sky,
O dumanın önünden
Before that smoke, in front of it,
Ağarıp çadır görünür.
A tent shows white and comes in sight.
15770 Ayı postlu, ak nişanlı,
Bear-pelted, white-blazed,
Erenin atı görünür.
A warrior's horse comes into view.
Mızrak sıyıran süslü koşumlu,
With harness trimmed to turn the lance,
Yiğidin atı görünür.
A champion's horse comes into view.
Kıyaz'ın gönlü bölünür.
Kıyaz's heart is torn in two.
Gökten duman ayrılıp,
The smoke parting from the sky,
Gövermiş çadır görünüp,
A blue-grey tent coming in sight,
Otağlı şeyhli, gök maiyetli
With pavilion, with sheikh, with grey retinue,

Sart'ın yurdu görünür.
The Sart's encampment comes in view.
Gök selinde, sırtta pusarık yok,
In the grey flood, no haze upon the ridge;
15780 Atlarının hepsi aygır,
Their horses, every one a stallion,
Kuskunları hiç yok,
No cruppers on them anywhere,
Yoldakisi görünür.
Those on the road come into view.
Nicesinde eyer yok,
Many of them have no saddle,
Çul vurulmuşu görünür.
Some draped only in cloth come into view.

Gök pabucunu dikleştirip,
Setting his grey boots upright,
Küheylanının başını kaldırtıp,
Making his steed lift up its head,
Ağıl kurup at bağlatıp,
Building a pen, having horses tied,
Kızıl bakır can kazanda
In a red copper soul-cauldron
Pirincini hep kaynatıp,
Boiling all his rice,
15790 Arkası kucak dolusu koca kopuz,
A great kopuz an armful wide at the back,
Dutar kopuz çaldırıp,
Having dutar and kopuz played,
Altmış kadar yiğide
Making some sixty champions
Hep bir ağızdan nağme söyletip,
Sing their melodies with one voice,
Tam oyununu düzenletip,
Having the whole game set in order,
Altı yaman pehlivana
Making six fearsome wrestlers
Dağıra çaldırıp oynatıp,
Strike the dağıra and dance,
Gümbürtüyle kulak sağır edip,
Deafening ears with the thunder of it,

Yedi yaman pehlivana
Davulunu vurdurup.
Davul sesi gümbürdeyip,
Ceznay sesi takırdayıp,
Borular, zurnalar çaldırıp,
Gelip oyun kurmuş meğer.
Ay yüzlü kadın Çürök'e
Nikâh kıyıp almış meğer.

Engebeli pusarıklı kırın
Oyunu olup gitmede meğer,
Ay yüzlü kadın bahtsızın
Düğünü olup yatmakta meğer!
Bunu düşünüp er Kıyaz
Dayanamayıp ok gibi gerildi,

Kaynayıp içi kor oldu,
Aziz nerede durabildi ki.
Tutam kadar oldu aziz can,
Gördükçe kaynadı hanın kanı,

Şiddetle canı tutuşup,
Katı yandı Kıyaz han
İçi baştan başa yangın olup,
Gerçek gayretine başladı,
Sinek kadar saymadan tatlı canını,
Kıla bağlayıp bıraktı.
Çarpışmadan geri dönmem – der,
Ay yüzlü kadın Ayçürök
Ecele de salsa dönmem – der,

Ceti-Özön'de Cediger,
Cediger hanı er Kıyaz,
Zorbalığı dağ dengi,
Çarpışmaya gücü yetmeden,
Yağmalayıp aldığı karısını

Uzaktan gelen düşmana

Making seven fearsome wrestlers
Beat upon the drum.
The drum's voice booming,
The ceznay's voice clattering,
Having horns and zurnas played,
He has come and set up games, it seems.
The moon-faced woman Çürök
He has wed and taken in marriage, it seems.
On the rugged, hazy steppe
The games go on and on, it seems;
Of that moon-faced, luckless woman
The wedding-feast lies spread, it seems!
Pondering this, warrior Kıyaz
Could not endure it — drawn taut as an arrow,
His insides boiled to glowing coals;
How could the dear man stand in place?
His precious soul shrank to a handspan,
The khan's blood boiled the more he watched,
His spirit fiercely catching fire,
Bitterly burned Kıyaz khan,
His insides one blazing fire;
He set to his true striving,
Counting his sweet life less than a fly,
He hung it by a single hair.
I'll not turn back without a fight — he says,
The moon-faced woman Ayçürök,
Though she send me to my death, I'll not turn — he says.

In Ceti-Özön the Cediger,
Khan of the Cediger, warrior Kıyaz,
His tyranny the match of mountains —
Rather than let them say his strength
Failed in battle, and the wife he seized in plunder
Was snatched away before his eyes

Kaptırıverdi dedirtmeden,
Bu yürek yangısını duymaktansa,
Diri gezmeden öleyim,
Doğmadan batıp gideyim!
Beklediği erine,
Hazırlanıp geldiği yerine,
Güreşi sağlamca edeyim.
Boynunu büküp kul edip,
Güreşip un ufak edeyim!
Namusum için bu canı
Nihayet bugün kıyayım,
Kadın alan zorbanın
Tepesinden basayım.
Verdiği toyu yas aşı edip,

Ayçürök'ü baş ödül edip,
Dört bir yanını kırayım,
Görülmedik kavgayı edeyim.
Şanıma sürülen bu lekeyle,
Ölmeden nasıl durayım.
Cediger hanı – han Kıyaz
Zorbalığı dağ dengi,
Üstün karısı Çürök'ü,

Pusuda duran düşmana
Kaptırıverdi dedirtmeden
Kader yeterse öleyim,
Koskoca başım dururken
Karımı nasıl vereyim!
Kudurmuş besbelli, kim ise,

Karşılıklı mızrak uzatıp,
Gün kararlaştırmadan vuruşup,
Boy ölçüşüp göreyim!

Kara cinini silkeyim,
Süslü başını öldürüp,
Akun'un kızı Çürök'ün,

By a foe come from afar —
Rather than feel this burning of the heart,
Let me die before I walk alive,
Let me sink and vanish yet unborn!
Against the man she waited for,
At the place she made ready and came to,
Let me wage the wrestling soundly.
Bending his neck, making him a slave,
Let me grapple and grind him into flour!
For my honor, this life of mine
Let me spend at last today;
Upon the tyrant who takes wives
Let me trample from above.
Turning the feast he gave into a funeral meal,
Making Ayçürök the chief prize,
Let me smash all four quarters round him,
Let me wage a fight yet unseen.
With this stain smeared upon my glory,
How can I stand and not die first?
Khan of the Cediger — khan Kıyaz,
His tyranny the match of mountains —
Rather than let them say his peerless wife Çürök
Was snatched away before his eyes
By a foe who lay in ambush,
Let me die if fate suffices;
While this great head of mine still stands,
How could I give up my wife!
He's run mad, that much is plain — whoever he is,
Thrusting lance against lance,
Fighting with no day appointed,
Let me measure myself against him and see!
Let me shake out her black demon,
Let me kill that adorned head,
Of Akun's daughter Çürök,

Yurt perişan eden fitnenin,
Kerametli kadının,
İnadı aşkın kâfirin
Oğlak gibi başını keseyim,
Böylece cinini silkeyim!
Kararan gözünü oyayım,
Dövüşe çıkan düşmanı
Bırakmadan hepsini boğazlayayım,
Kıl kadar komadan tekini,
Kılıçla başını uçurayım!
Yaman ikiyüzlü Çürök'ün
Nice cinini silkeyim.
Çadırını çiğneyip yıkayım,
Düşmanını nişanlayıp varayım» –
Deyip, böylece, er Kıyaz'ın
Kaşlarına kar yağdı.
Dönmeden Kıyaz'ın,
Bıyığına buz dondu.
Sinek kadar cana güç geldi,
Altmış bela, bin zorluk,
Er Kıyaz'a hep birden geldi.
Azgın öfkeden başladı,
Âlemden kıymetli aziz canı
Kıla bağlayıp bıraktı.
Çığlığın kaçmadığı geniş meydandan,
Serçe uçmaz geniş vadiden,
Akından geri kalmaz erenden,
Düşman kurtulmaz berenden,
Kuş usanmaz gökyüzünden,
Yürüdükçe yol bitmez yerden,

Yere göğe bir değip,
Coştu Kıyaz varacakmış gibi.
Yeri kaplayan çok orduyu,
Tek başına bağlayacak gibi.
Yeryüzünü darmadağın edip,
Torbaya katlayıp koyacak gibi.
Katı gayreti yumruk gibi,
Bahadır Kıyaz bozkurdun

Of that sedition who ruins the land,
Of that woman of wonders,
Of that infidel stubborn past all bounds —
Let me cut off her head like a young goat's,
And so shake out her demon!
Let me gouge out her darkening eyes;
The foe who comes out to fight —
Let me slaughter every one, sparing none,
Leaving not a single one, not a hair,
Let me strike off his head with the sword!
Of that wicked two-faced Çürök
Let me shake out many a demon.
Let me trample and wreck her tent,
Let me mark her foe and go for him» –
So saying, thus, upon warrior Kıyaz's
Brows the snow came falling.
Before Kıyaz had turned,
Ice froze fast upon his mustache.
Hardship pressed his fly-small soul;
Sixty woes, a thousand hardships,
Fell on warrior Kıyaz all at once.
From savage fury he began:
His precious soul, dearer than the world,
He hung upon a single hair.
From the broad plain no scream escapes,
From the wide valley no sparrow flies,
From a warrior never last in the raid,
From a beren no foe escapes,
From the sky no bird grows weary,
From land where roads never end though you walk —
Striking earth and sky at once,
Kıyaz surged as if he would arrive.
The vast host covering the earth
He seemed about to bind single-handed.
Smashing the face of the earth to ruin,
He seemed about to fold it into a sack.
His hard striving like a fist,
Of batyr Kıyaz the grey wolf

Er gayreti işte böyle.
Dudakları kapı eşiği gibi,

Güreşse can yiyecek gibi.
Gayreti çelik keskini gibi,
Baksan Kıyaz işte böyle.
Buğra deve gibi kükreyip,
Bunu gören kulun
Bütün bedeni ürperip.
Karaltısını görüp Kıyaz'ın
Kaygılandı Çürök yanarak,
Aziz candan umut kesip.
Çığlık atıp ağlayıp sızlayıp,
Gerçek Hüda'ya yakarıp:
«Urgan gibi kara saçımı,
Ganimet ettin Kıyaz'a.
Âlemden altın başımı,
Gayreti katı, zehri güçlü,
Han Kıyaz halkı çiğnerse,
Aziz candan umudu kes!
Kazgaldak denen aziz kuş,
Dönmeden uçtu ovadan.
Ayrılır mıyım acaba,
Karnımdan çıkan yavrumdan.
Ninniler söylediğim Seytek'im,
On ikiyi geçmemiş,
Kara bahtlı anasının sütü,
Damağından gitmemiş,
Başına baht konmamış.
Pehlivanlık çağı dolmamış,
Yavrum nasıl olur – diye,
Zavallı Çürök onu düşünüp,
Bozlar durur ağıt yakıp.
Düşüncesi bin bir bölünüp,
Sarı dert olup kadının
Gözünden yaşı dökülüp.
Kazgaldak denen aziz kuşu,
Atmaca kuşuna yedirme.
Azgınlıktan Ayçürök,

Such is the warrior's striving.
His lips like a door-sill,

If he wrestles, he seems to devour souls.
His striving like the edge of steel —
Behold Kıyaz: such is he.
Roaring like a bull camel,
Any servant who saw this
Shuddered through his whole body.
Seeing Kıyaz's dark shape,
Çürök grew anxious, burning,
Giving up hope of her precious life.
Screaming, weeping, wailing,
She implored the true God:
«My black hair like a rope
You gave as spoil to Kıyaz.
My golden head, dearer than the world —
His striving hard, his venom strong,
If khan Kıyaz tramples the people,
Give up all hope of precious life!
The dear bird called kazgaldak
Flew from the plain and did not turn.
Shall I then be parted, I wonder,
From the child sprung from my womb?
My Seytek, to whom I sang lullabies,
Not yet past his twelfth year,
His black-fated mother's milk
Not yet gone from his palate,
No fortune yet settled on his head,
His wrestler's season not yet come —
What will become of my child? — so
Poor Çürök, thinking of him,
Keens on and on, raising the lament.
Her thoughts split a thousand ways,
Turned to yellow grief, the woman's
Tears came pouring from her eyes.
The dear bird called kazgaldak —
Do not feed it to the hawk.
Let them not say that Ayçürök

Kıyaz'dan öldü dedirtme!
Haydi, can diye yarattınsa,
Hoş tutarsan sözümü,
Eline horlanıp düşürüp,

Perişan etmesen özümü!
Tutam etme dilimi,
Düğümleme Tanrım günümü!
Atını donunu birlikte aldatıp,
Çevirip geldim yüzümü.
Allah Taalâm hoş görse,
Gösterir Kırgız elinin ucunu.
Güçlü ise o kudurası,
Kara çıkarma yüzünü.
Kâdir Hüda, sen kendin,
Hüda, can diye yarattınsa,
Ağlatma sakın gözümü.
Güvendiğim kaynım Külçoro –
Her yanı tamamdı,
Erenlerin koruduğu aslandı,
On iki uzvu sakattı,
On iki yıl inletip,
Karagul çomağı vermişlerdi.
Katı zorluk, büyük horluk
Cediger'den görmüştü.
Gücü gidip, eklemi çözülüp,
Arık olup kalmıştı.
On iki yıldır o kaynım,
Garip olup kalmıştı.
Öfkeli Kıyaz kâfirini,
Halk perişan eden bahadırı,
Kaynıma Hüda verir mi,
Öfkeli Kıyaz ölür mü!
Garibe Hüda verir mi,
Yeniden eli ayağı çözülüp,
Yine Hüda verir mi,
Ağarıp gerçek tan atıp,
Bunalan başa gün değip,
Köstek ayaktan çözülüp,

Died of Kıyaz's savagery!
Come, if You created me a soul,
If You receive my words with favor,
Do not cast me scorned into his hand,

Do not leave my self in ruin!
Do not shrink my tongue to a handspan,
Do not knot my days, my God!
Cheating him of horse and armor together,
I turned my face and came away.
If Allah the Most High looks kindly,
He will show the edge of the Kırgız land.
If that mad wretch proves the stronger,
Do not blacken my face with shame.
Almighty God, You Yourself —
God, if You created me a soul,
Do not ever make my eyes weep.
Külçoro, the brother-in-law I trusted —
Once he was whole in every part,
A lion guarded by the saints;
His twelve limbs were maimed,
Twelve years they made him groan,
They gave him Karagul's cudgel.
Hard cruelty, great scorn
He suffered from the Cediger.
His strength gone, his joints undone,
He was left wasted thin.
Twelve years now, that kinsman of mine
Has been left a friendless wretch.
That furious infidel Kıyaz,
That batyr who ruins the people —
Will God grant him to my kinsman?
Will furious Kıyaz be slain?
Will God grant it to the wretched one —
His hands and feet unbound anew,
Will God grant it once again:
The true dawn breaking white,
The sun touching his careworn head,
The hobble loosened from his feet,

Saran kaza kesilip,
Er Kıyaz o oğuldan ölür mü?
Egem Taalå kudretli,
Sersemi Hüda verir mi» –
Deyip, böylece, Ayçürök,
İnişli çıkışlı düşünceye dalıp,

Bozlar durur ağıt yakıp,
Burnunun suyunu çekemeyip,
Gözünün yaşını dindiremeyip,
Kıyaz'ı görüp yanarak,
Kahrolası candan umut kesip.
Kaburga kemiği görünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Yine Kıyaz berenin
Hortlak gibi görünüp.
Ayçürök zavallı hıçkırıp,
Ağlar durur çığlık atıp,
Öfkeli Kıyaz katı aslan
Gayrete geldiği yer burası!
Yatan köpek gibi hırlayıp,
Tüy döken akbaba gibi kabarıp,
Düzeltip tutup mızrak alıp,
Kafa derisinde saçı diken diken,
Avcı kara kartal gibi,
Aziz Kıyaz kabararak,
Kıyıdan mızrağı ele alıp,
Kılkürön'e bir vurup,
Tozunu dağ gibi savurup,
Kılkürön ile koşturup.
Eğri yamaçlı taş meydana,
Er Kıyaz çıkageldi,
Dar yolun çıkıntısında,
Yularından tutulacak burunda,

Baksam, gönül bölünür,
Külçoro kul görünür.
Böğür kemiği dolgunlaşıp,
Güçlenmiş olduğu görünür.

Cut free like the barred goose —
Will warrior Kıyaz die by that son?
My Lord Most High is mighty —
Will God deliver up the fool?» –
So saying, thus, Ayçürök,
Sinking into thoughts that rose and fell,

Keens on and on, raising the lament,
Unable to sniff back her running nose,
Unable to stem the tears of her eyes,
Seeing Kıyaz, burning,
Giving up hope of her accursed life.
His rib-bones showing stark,
The tears pouring from her eyes,
Again Kıyaz the beren
Loomed before her like a ghoul.
Poor Ayçürök sobbing,
Weeps on and on, screaming;
Furious Kıyaz, that hard lion —
Here is the place his striving rose!
Snarling like a couching dog,
Puffed up like a moulting vulture,
Setting his lance straight, taking it up,
The hair bristling on his scalp,
Like a black hunting eagle,
Precious Kıyaz swelling up,
Taking the lance in hand from the edge,
Struck Kılkürön a single blow,
Whirling the dust up like a mountain,
And galloped off on Kılkürön.
To the stone field with its crooked slopes
The warrior Kıyaz came riding out;
At the jut of the narrow road,
At the point where a halter might be seized
—
I look, and the heart is torn:
Külçoro the slave comes into view.
His flank-bones filled out full,
He appears to have grown strong.

Baldırları kalınlaşıp,
Dolmuş olduğu görünür,
Erlik bahtı başına
Konmuş olduğu görünür.
Külçoro'yu gördüğünde,
Hemen çiğneyip ezecek
Hâli geldi Kıyaz'ın.
Hemen boğazlayıp gidecek
Öfkesi geldi Kıyaz'ın.

His calves grown thick again,
He appears to have filled out;
Manhood's fortune on his head
Appears to have come to rest.
When he saw Külçoro,
To trample and crush him on the spot —
Such a mood came over Kıyaz.
To slaughter him at once and go —
Such fury came over Kıyaz.

Kuduran kul, seni – der,
Diri durmadan öldün – der,
Geri dönülmez gerçek yurdu
Kudurasım, gördün – der.
Sağ küreğini on kez oymazsam,

Kıñırak verip eline
Kocakarıya kıydırmazsam.
Kırk bir gün doğrayıp,
Kudurası, seni boğazlamazsam!
Gözünü oyup almazsam,
Çok gayretli kolunu
Pazından kesip atmazsam!

Yol üstünde sürükleyip,
Sinek kadar canını kıymazsam!
Kurumuş kul, hele seni,
Kuzgun toyu etmezsem.
Bıçakla öldürmeden,
Horlukla öldürüp,
Öldürmezsem seni,
Yok etmezsem gözünü!
Aziz başını uçurmazsam,
Hesabını bulmazsam.
Kul, huzurumda kudurup,
Kurnaz kurt gibi yutkunup,
Kükreyip böbürlenip,
Semirip dinçleşip kabarıp,
Kuduran kula bir baksan,

You raging slave — you there! — he says,
You died before you stood alive — he says,
The true land of no returning,
My mad wretch, you have seen — he says.
If I do not gouge your right shoulder-blade ten times,
If I do not put a kıñırak in the hand
Of an old crone to butcher you,
Carving you for forty-one days —
If I do not slit your throat, mad wretch!
If I do not gouge out and take your eyes,
If your arm of so much striving
I do not cut off at the shoulder and cast away!
If I do not drag you along the road
And spend your fly-small life!
Withered slave, if I do not make of you
A raven's feast, above all else —
Not killing you with the knife,
But killing you with scorn —
If I do not kill you so,
If I do not blot out your eyes!
If I do not strike off your precious head,
If I do not settle your account!
Slave, raging before my face,
Gulping like a cunning wolf,
Roaring and boasting loud,
Grown fat and hale and swollen —
Look but once at the raging slave:

Bahadırlanıp, aslanlanıp
Belalı kahrolası,
Yolda yatar erlenip.
Apaçık çıkıp gözüme,
Yolu açığın biri gibi,
Rast gelir benim özüme.
Kahrolası Kançoro –
Kuduran dostum onmadı.
Halledeyim desem ben bunu,
Canına kıymadan bıraktı.
Ansızın sözüne ben uyup,
Kazmışım kendi çukurumu.
Düşmana ilişmeden bırakıp,

Playing the batyr, playing the lion,
That baleful, cursed creature
Lies on the road playing the hero.
Coming plain before my eyes,
Like one whose road lies open,
He crosses my very self.
That accursed Kançoro —
My raging friend came to no good.
When I would have dealt with this one,
He left him with his life unspent.
Heedless, I followed his word
And dug my own pit for myself.
Leaving the foe untouched,

Gördüm böyle görülmedik şeyi,
Yağmalatıp donumu.
Bilmemişim bu ettiğimi,
Ukuruk verip düşmana,
Kim öder benim kanımı.
Önümden çıkan Külçoro –
At başı gibi iri, heybetlenip,

Bahadırlanıp kalmıştır.
Kul da olsa, bu kula
Bir şey dokunmuş, konmuştur.

Ok geçmezini bürünüp,
Düşmanlığa hazırlanıp,
Yok yerden kavga bulunup,
Semirip dinçleşmiş meğer.
Karşıma dikilenin
Kör edip gözünü oyayım.
Ne olursa olsun bu kulu
Saldırıp girip boğazlayayım!
Kanlı kılıcı uzatayım,
Bahadırlanan bu kulun
Böylece canını kıyayım!
Püsküllü mızrak, sırlı ok,
Doğrultup uzattı er Kıyaz.

I have seen this thing unseen before:
My armor taken as plunder.
I did not know what I had done —
Handing the lasso-pole to the foe,
Who now will pay for my blood?
Külçoro, risen before me —
Grown huge as a horse's head, grand in his bearing,
He has stayed on, playing the batyr.
Slave though he be, upon this slave
Something has touched, something has settled.
Wrapped in his arrow-proof mail,
Made ready for enmity,
Finding quarrel out of nothing,
He has grown fat and hale, it seems.
Whoever rises up against me —
Let me blind him, gouge out his eyes.
Come what may, this slave —
Let me charge in and slit his throat!
Let me thrust out the bloody sword;
Of this slave who plays the batyr
Let me thus spend the very life!
Tasseled lance and lacquered arrow
Warrior Kıyaz leveled and thrust out.

Ağam, babam birden ölüp,
Tay kalan Tootoru,
Uğraşıp didinip er olduk,
Er oğluyla denk olduk.
Kan içerek katılaşıp,
Aziz Kıyaz diye ün alıp.
Belli olup bel olup,

İnsandan çıkma aslan olup,
Dünyayı sarsan,
Bahadır Kıyaz ben olup.
Kaygıyla başımı yandırıp,
Kadına at ile don kaptırıp,
Öfkem gelip dururken
Çarpışacak düşman bulamayıp,
Zehrim gelip dururken.
Bugün kızıl çelik sır mızrağı,
Ucunu yere dayamam.

My elder and my father dying at once,
Tootoru left a colt,
We toiled and strove and became a man,
We stood equal with the warrior's son.
Hardened by the drinking of blood,
Winning fame as precious Kıyaz,
Becoming known, becoming a ridge of strength,
Becoming a lion sprung from man,
Shaking the whole world,
Batyr Kıyaz — that I became.
My head scorched with care,
Horse and armor lost to a woman,
While my wrath stands at the full,
Finding no foe to fight,
While my venom stands at the full —
Today my red steel lacquered lance
Shall not rest its point upon the ground.

Öz babam Bagış düşman olsa,
Işıldayan canını esirgemem.
Vadili pınar kovalayan yaylada,
Yukarı sürülecek mal da yok.
Öz kardeşim düşman olsa,
Ölümden esirgenecek can da yok» –
Deyip, böylece, er Kıyaz,
Kara yanaklı örme kamçıyı
Kavrayıp havada çevirdi.
Kayıp misali Kılkürön'e,
Sağrısına vurup gönderiverip.

Haykırıp mızrak uzattı,
Mızrak ile vuracakken,
Usta olmuş Külçoro –
Nice düşmanla çarpışıp,
Düşman yordamını iyi bilen,
Bilge olmuş Külçoro.
Gözü görür uzaktan,
Çok düşmana el atsa,

Were my own father Bagış my foe,
I would not spare his gleaming soul.
On the pasture chasing valley springs,
There are no herds to drive uphill.
Were my own brother my foe,
There is no life to be spared from death» –
So saying, thus, the warrior Kıyaz
Seized the black-cheeked braided whip
And whirled it in the air.
Like a phantom, on Kılkürön —
He struck him on the croup and sent him flying.
Bellowing, he thrust out the lance;
Just as he would strike with the lance,
Külçoro, grown a master —
Having battled many a foe,
Knowing well the enemy's ways,
Külçoro, grown wise.
His eye sees from afar;
Though he grapple with many foes,

Teke tek çıktığı yarıştan
Erişkinliği ölçüsüz.
Bahadır da o, aslan da o,
Ay-âlemi dize getiren,
Ünlü bozkurt er de o,
Nice görmüş güreşten,
Âlem yurdunu dize getirip,
Teke tek çıktığı zaferden.
Ar için doğmuş aslan çoro,
Ay-âlemi dize getiren,
Apaçık bozkurt er Çoro,
Cenk kılıcını bele kuşanan,
Yetişene el atan.
Boğaz yarıp yol açan,
Ay-âleme el atan.
Şaşılasıydı, aslandı da,
Kıyaz şöyle dursun, çağı
Yerinden oynatan erdi.
Kaynaşan kızıl kordu,
Dövülmüş çelik oktu,
Cehennemi gezecek yamandı.

From contests fought in single combat
His prowess is beyond all measure.
Batyr is he, and lion is he,
Who brings moon and world to their knees,
The famed grey-wolf warrior is he,
Seasoned in many a wrestling,
Bringing the world's whole land to its knees,
From victories won in single combat.
A lion çoro born for honor's sake,
Who brings moon and world to their knees,
The manifest grey-wolf warrior Çoro,
Who girds the war-sword at his waist,
Who lays hands on all who reach him.
Who splits the gorge and opens the road,
Who lays hands on moon and world.
A wonder he was, and a lion too —
Kıyaz aside, he was a warrior
Who moved the very age from its place.
He was seething red-hot coals,
He was a forged arrow of steel,
He was a terror fit to walk through hell.

Yuvarlak başlı kuldan,
Böyle yaratılmışı yoktu.
Bahadırlığı, aslanlığı, –
Bir baksan böyledir erliği.
Kıyaz mızrak vuracakken,
Çaresini Çoro buldu.
Altın gerdanlı ay baltayla,
Apaçık uzanan mızrağın
Ortasını böle vurdu.
Ok geçmeyen ak bula –
Çevik davranan Külçoro –
Çevikliği ölçüsüz,
Ak bula donunu silkti.
Ganimette gezen Kılkürön,
Külçoro'nun kokusunu aldığında
Söyleyeyim dese dili yok.
Hayvandan akıllı yaratık

Among round-headed slaves
None was ever so created.
His batyr-hood, his lion-hood —
Look once: such is his manhood.
Just as Kıyaz would strike with the lance,
Çoro found the remedy.
With the gold-throated moon-axe,
The lance thrust plainly out —
He struck and split it through the middle.
His white bula that no arrow pierces —
Külçoro, quick in action,
His quickness beyond all measure —
Shook out his white bula armor.
Kılkürön, who had walked in plunder,
When he caught Külçoro's scent —
He would speak, but has no tongue.
That creature wiser than a beast,

Dizgin kırıp, kaçamak yapıp,
Bulut gibi uçtu hayvancık,
Dönüp geri kıvrılıverdi.
Döndüğünde çaresizin,
Bulut gibi uçup fırladı.
Fırladığında Kılkürön,
Üstündeki er Kıyaz
Üzengiden ayağı kayıp,
Eyerden arkası kaykılıp
Kutlu yeleden tutamayıp,
Aziz ayağı basamayıp,
Akbaba gibi uçup yayılıp,
Attan düşüp serilip,
Kanadından kırıldı.
Cenge binilen Kılkürön,
Kürön'den Kıyaz ayrıldı.
Dizgin kırıp bu Kürön,
Geyik gibi boynunu burdu.
Ulu dağ gibi er Kıyaz,
Kılkürön'den yuvarlandı.
Düştüğüyle kalkamadı,
Kollarını açıp attan yıkılıp,
Çukura başı saplanıp,

Snapping the rein, breaking aside,
Flew like a cloud, the poor animal,
And wheeled and doubled back again.
When the helpless beast turned round,
He flew and darted like a cloud.
And when Kılkürön sprang forth,
The warrior Kıyaz on his back —
His foot slipped from the stirrup,
His back tilted from the saddle,
He could not grasp the blessed mane,
His precious foot could find no hold;
Spreading like a vulture in flight,
He fell from the horse, sprawled flat,
Broken from his very wing.
Kılkürön, ridden into war —
From Kürön Kıyaz was parted.
Snapping the rein, this Kürön
Twisted his neck like a deer.
Like a mighty mountain, warrior Kıyaz
Came tumbling down from Kılkürön.
As he fell, he could not rise;
Arms flung wide, toppling from the horse,
His head rammed into a hollow,

Karman çorman toz olup,
Başı gözü kan olup,
Emektar Cediger yurdu –
Bir görmeye hasret olup.
Attan düşüp yayılıp,
Orolmo Dağı gibi serilip,
Oturdu Kıyaz büzülüp,
Aç kurt gibi süzülüp.
Gördüğü kara gün olup,
İçi tutuşup gece olup.
Yıkıldığı yer çukur olup,
Er Kıyaz'ın başı sersem olup.
Öfkeyle dikilip,
Yaman azgın er Kıyaz
Kılkürön ile dalaşıp:

All jumbled up in dust,
His head and eyes all blood,
The long-serving Cediger land —
He was left longing for one sight of it.
Fallen from the horse, spread wide,
Sprawled out like Orolmo Mountain,
Kıyaz sat hunched and shrunken,
Glaring like a hungry wolf.
What he saw became a black day,
His insides burning, it became night.
Where he fell became a hollow;
Warrior Kıyaz's head was left stunned.
Rearing up in fury,
The fierce and savage warrior Kıyaz
Fell to quarreling with Kılkürön:

«Haram ölesi Kılkürön –
Aslında düşman malıydı,
Kan içici düşmanın hayvanı da düşman,
Nerde eldaşlığı vardı ki.
Haram ölesi Kılkürön –
Kılkürön değil, fesat kürön.
Bir gösterdi gözüme,
Adam etmez sır kürön.
Hayvan da olsa domuzun
Gidişini sezip bilmiştim.
Yolu katı Ayçürök
Düşman kesilir mi ola – diye,
Ondan ürküp gezmiştim.
Beşli çağında Kılkürön'ü
Az tutup, yakalatmayıp,
Ağam Toltoy'un aşında
Yorup koşturtmayıp.
Ata ruhlarından esirgediğim kurnaz domuz,
Serilmiş Kıyaz bahadırı
Hasrette kodu bu domuz.
Hüda vardır, Kılkürön,
Kuzgun sana Kur'an okusun,
Akbaba gözünü gagalasın.
Kurt yesin karnını,
Gök akbaba çeksin leşini!

«Kılkürön, may you die accursed —
You were enemy stock from the first;
The blood-drinker's beast is enemy too —
What fellowship was ever in him?
Kılkürön, may you die accursed —
Not Kılkürön: a kürön of mischief.
He showed my eyes but once —
A secret kürön no man can tame.
Beast though he was, that swine —
I had sensed and known his ways.
Ayçürök of the hard road —
Might she turn enemy? — so thinking,
I went about in dread of her.
Kılkürön in his fifth year
I kept apart, let no one catch him;
At my elder Toltoy's funeral feast
I did not tire him in the races.
The cunning swine I spared from the ancestor spirits —
The sprawled batyr Kıyaz
This swine has left in longing.
There is a God, Kılkürön:
May the raven read the Kuran over you,
May the vulture peck out your eyes.
May the wolf devour your belly,
May the grey vulture drag your carcass!

Bir belaya bu kudurası,
Beni almaya gelmiş meğer.
Bir şumluğa bu başı,
Salmaya gelmiş meğer.
Kul görmedik şum horluğu,
Görmeye gelmişim meğer.
Kılkürön binip yola çıkıp,
Ölmeye gelmişim meğer.
Yaman zorluğu, büyük kavgayı,
Görmeye gelmişim meğer.
Yüğrüğümden dizginimi,
Devşirmeye gelmişim meğer.

To some calamity this mad wretch
Has come to carry me, it seems.
To some evil omen this head of mine
He has come to deliver, it seems.
Scorn and ill no slave has seen
I have come to see, it seems.
Riding out on Kılkürön,
I have come to die, it seems.
Grim hardship and great strife
I have come to see, it seems.
From my swift one, my own rein
I have come to gather up, it seems.

Dertli canı ölüme
Kıymaya gelmişim meğer.
İçi baştan başa yangın olup,
Dayanamayıp bağırıp,
Düşman işte diye kudurası,

Cediger yurdunu çağırıp.
Çaresi tükenip er Kıyaz,
Düzeni gidip yerinip,
Horluk geldi başına.
Böbürlenen Kıyaz kul
Ay baltasına dayanıp,
Çaresi gidip bağırıp,
Babası Bagış, er Toltoy
İkisini birden çağırıp,
Mızrakların hepsi ufalanıp,
Çarelerin hepsi tükenip.
Olmayanı çağırıp,
Er Kıyaz'a cin gelip,
Kılkürön'den ayrılıp,
Er Kıyaz'ın başına,
Ahir zaman günü gelip.
Ay eksilip, gün geçip,
Çaresini bulamayıp o Kıyaz,
Duruyormuş böylece.
Kıyaz'ın Kıyaz olalı,
Kıyaz adını alalı,
Nicesine ulu han olup,
Bahadırın Kıyaz olalı,

Ona kılıç uzatan çıkmamıştı,
Sersemletip Hüda vurmamıştı.
Böyle belaya düşmemişti,
Serilip yaya kalmamıştı.
Beren Kıyaz olalı,
Kul görmez bu işi,
Başına Hüda salmamıştı.
Attan düşüp serilip,
Uyuz deve gibi kabarıp,

This grieving soul unto death
I have come to spend, it seems.
His insides one blazing fire,
Unable to bear it, shouting,
There stands the foe! — the mad wretch cried,
Calling on the Cediger land.
His remedies spent, warrior Kıyaz,
His order gone, lamenting,
Scorn came down upon his head.
The boastful slave Kıyaz,
Leaning on his moon-axe,
His remedy gone, shouting,
His father Bagış, warrior Toltoy —
Calling upon both at once,
His lances all crumbled to bits,
His remedies all run dry.
Calling on what was not there,
A frenzy came on warrior Kıyaz;
Parted from Kılkürön,
Upon warrior Kıyaz's head
The day of the last times came.
The moon waning, the sun passing,
Finding no remedy, that Kıyaz
Stood there even so.
Since Kıyaz became Kıyaz,
Since he took the name Kıyaz,
Becoming great khan over many,
Since the batyr became Kıyaz,

None had thrust a sword at him,
God had not struck him senseless.
He had not fallen into such calamity,
He had not sprawled and been left afoot.
Since the beren became Kıyaz,
This thing no slave has seen
God had not laid upon his head.
Fallen from the horse, sprawled wide,
Swollen like a mangy camel,

Külçoro'nun yanında
Durdu Kıyaz apışıp.
Kederlenip, kaygılanıp,
Küheylanından ayrılıp,
Kalkmadan Kıyaz dururken,
İşte o zaman Külçoro
Atmaca gibi davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
Ateş gibi gözü parlayıp,
Kan içiciliği pek tutup.
Çevresine bakınmadan,
Deniz gibi doğmuş, kahrolası,
Hiç canını esirgemeden.
Kurt misali kaplan
Fidanlığı çiğneyip yol açıp,

Haykırışı taş yarıp,
Er Kıyaz'a el atıp,
«Bre, sağ küreğimi oyup kul eden,

Otağlımı pula satan.
Aslanım Kıyaz sen misin?
Ağamı kovup yok eden,

Erim Kıyaz sen misin?
Nicesine kırgın başlatan,
Talas'ı elsiz bırakan,
Heybetle tutup sürgün eden,
İhtiyarımı ateşe veren.
Kerege ile uğumu kırıp döken,

Yaşlıyı, dul kadını

Bırakmadan hep ağlatan,
İnsanlığı sönmüş,
Âleme ateşi saçılmış,

Hayvan Kıyaz sen misin?
Ay-âlemi un ufak edip,

At Külçoro's very side
Kıyaz stood dumbfounded.
Grieving and full of care,
Parted from his steed,
While Kıyaz stood there, not yet risen,
At that very moment Külçoro,
Moving like a hawk,
Wisdom coming from the unseen,
His eye flashing like fire,
His blood-thirst gripping hard.
Without a glance around him,
Born like the sea, the dread one,
Sparing his life not at all.
A tiger like unto a wolf,
Trampling the sapling-grove, opening a road,
His war-cry splitting stone,
He laid hands on warrior Kıyaz:
«You there — who gouged my right shoulder-blade and made me slave,
Who sold my tented lady for a coin.
Are you my lion Kıyaz — is it you?
Who drove out my elder and destroyed him —
Are you my warrior Kıyaz — is it you?
Who loosed slaughter upon many,
Who left Talas without a people,
Who seized with dread and drove to exile,
Who put my old one to the fire.
Who smashed my lattice and my roof-struts,
Who made the aged and the widowed woman
Weep, every one, sparing none,
Whose humanity is extinguished,
Whose fire is scattered over the world —

Are you that beast Kıyaz — is it you?
Who ground moon and world to flour —

Vuran Kıyaz sen misin?
Aşırı kavgayı, büyük zorluğu,

Salan Kıyaz sen misin?
İpeğimi denk edip,
Yiğidimi kırıp dul edip,

Kadınımı alıp halayık edip,
Otağımı yakıp kül edip,
Günümü kara gece edip,
Koyan Kıyaz sen misin?
Hesapsız düzenimi bozup,

Bulan Kıyaz sen misin?

El perişan edip kırgınlayıp,
Vuran Kıyaz sen misin?
Eski cini bırakmadan,
Döven Kıyaz sen misin?
Cılgındı'nın ovasından,
Geniş Talas boyundan
Kaplayan ordu toplayıp,
Mızrak saplayıp çevirdin,
Obamı ateşe verdin.
Boğazımı çiğneyip yol ettin,
Hanımı boğazlayıp hor ettin,
Yaman Talas yerime,
Hızırlı Kırgız elime,
Kırk bin askeri kaynattın.
Dört yanımı boğazlayıp yok edip,

Nice çilemi kaynattın.
Çeliğimi körelttin,
İşe yararımı yok ettin.
Kara yamaç yaylağa,
Has yüğrüğünü eyerledin.
Kaleli obamı kana bulayıp,
Kara gözümü oydun.
İstense verilmez Kılkürön'e,

Are you that striking Kıyaz — is it you?
Who loosed excessive strife and great hardship —
Are you that Kıyaz — is it you?
Who baled my silk in bundles,
Who cut down my champions, made widows,
Who took my women off as slave-girls,
Who burned my pavilion into ash,
Who turned my day to black night —
Are you that Kıyaz who did it — is it you?
Who wrecked my order beyond all counting —
Are you that Kıyaz who fouled it — is it you?
Who ruined the people with slaughter —
Are you that striking Kıyaz — is it you?
Who, never leaving your old demon,
Beat us — are you that Kıyaz — is it you?
From the plain of Cılgındı,
From the broad banks of Talas,
Gathering a host that covered the land,
You wheeled about with lances plunged,
You put my camp to the fire.
You trampled my gorge into a road,
You slaughtered my khan and scorned him;
Upon my grim Talas country,
Upon my Kırgız land blessed by Hızır,
You set forty thousand soldiers boiling.
Slaughtering and wasting my four quarters,
You set many a torment of mine to the boil.
You blunted my steel,
You destroyed all that served me.
On the black hillside summer pasture
You saddled your choicest courser.
You drenched my walled camp in blood,
You gouged out my black eyes.
Kılkürön, not given though begged for —

Soğuk ukuruğu salmazsam,
Kudurup ölen Kıyaz kul,
Vuruşup öcümü almazsam!
Kader yeterse ölmezsem,

Cezanı apaçık vermezsem,
Boğuşup kana batmazsam,
Gücün çapın yetmezse,
Alakel Albam aslan ile,
Âlemi bozan er ile
Bir kâseden içip yatmazsam,

Diri durmadan öleyim,
Doğmadan batıp gideyim.
Çalım satan kudurası,
Seninle bir güzel boğuşup göreyim.
Ervahlı Manas atam aslan,

Ruhu mu yere çaldı seni?
Çareni Hüda mı buldu?
Göç sırası geldi mi?
Dileği Hüda verdi mi?»
Böylece çoro bağırıp,
Manas diye uran çağırıp,
Arslan gibi atılıp,
Dileği bulunup.
Yaban domuzu gibi diş bileyip,
Kara arslan gibi gözü parlayıp,
Uzun boylu, geniş omuzlu
Üstün pehlivan, hem aslan,
Alıcı doğan, aşırı er,
Külçoro bakıp durur mu?
Bakıp dururken çoroyu
Böyle mi çarpar Hüda?
Er Kıyaz ile Külçoro
Berenler yaya durdular,
Yüz yüze gelip vuruştular,
Kim görmüş böyle işi?
Karşı karşıya durup,

If I do not cast the cold lasso-pole on him,
Kıyaz, slave who dies raging,
If I do not fight and take my vengeance!
If I do not die when fate suffices,

If I do not deal your sentence plainly,
If I do not grapple and sink in blood —
And if your strength and might fall short,
With the lion Alakel Albam,
With the warrior who wrecks the world,
If I do not drink from one bowl and lie at peace —
Let me die before I stand alive,
Let me sink and vanish yet unborn.
You swaggering mad wretch,
Let me grapple with you well and see.
My ancestor lion Manas of the guardian spirits —
Was it his spirit dashed you to the earth?
Was it God who found your remedy?
Has the hour of your passing come?
Has God granted the wish?»
So the çoro shouted,
Crying «Manas!» as his war-cry,
Springing like a lion,
His wish found at last.
Whetting his teeth like a wild boar,
His eye flashing like a black lion,
Tall of stature, broad of shoulder,
Supreme wrestler and lion both,
A striking falcon, warrior surpassing —
Would Külçoro stand and stare?
While the çoro stood watching,
Would God strike him down like this?
Warrior Kıyaz and Külçoro,
The berens stood there on foot,
They came face to face and fought —
Who has seen such a thing?
Standing man against man,

Kılıç sallayıp, balta çalıp,
Şakırdayarak vuruştular.
Kılıç ile vuruşup,
Kılıç kırılıp parça olup,
Kabzası ellerinde kaldı,
Aybalta ile vuruşup,
Sapı ellerinde kaldı.
Yakaların hepsi söküldü,

Swinging swords, striking with axes,
They fought with ringing clash on clash.
Striking sword against sword,
The swords broke into pieces,
The hilts were left in their hands;
Striking with the moon-axe,
The hafts were left in their hands.
Their collars all were torn away,

Donlar eskiyip yırtılıp,
Atanın körü, iki arslan
Aslan oldukları bilinip.
Pahası ağır kırmızı,
Ok geçmeyen kaftanlar
Kül olup büsbütün yırtılıp,
Gören eren kaygılanıp,
Cenge giyilen ok geçmezler
Terki bağından ayrılıp,
Donlar dağılıp bölünüp.
El koruyan iki dev
Er oldukları bilinip.
Tabılgı yakılsa koru geçmez,

Oçogor atılsa ok geçmez,

Sağlam yapılmış pahalı don
Terki bağı gibi dilinip,
Katı kavgaya girişip,
Karşı karşıya durup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Şakırdayarak vuruşup,
Bundan çare olmayınca
Yüz yüze varıştılar,
Paçalarından tutuştular,
Pehlivanlar gibi çelme takıştılar,
Yaya boğuşmaya tutuştular.
Aziz canı kavurdular,
Kaburgaları yoluşup,
Denk gelen yeri koparıp,

Their garments frayed and rent apart;
Blind fate's own pair, the two lions —
It was known then that they were lions.
Costly crimson, heavy-priced,
The arrow-proof kaftans
Were shredded utterly to cinders;
Any warrior watching grieved:
The arrow-proof mail worn to war
Was parted from its saddle-thongs,
The garments scattered and split.
The two giants, shields of the people —
It was known then that they were men.
Though tabılgı burn, its embers do not pierce;
Though the oçogor be fired, no bullet passes —
The costly armor soundly made
Was sliced like saddle-thongs.
Joining in hard battle,
Standing man against man,
Firing muskets, drawing bows,
Fighting with ringing clash on clash,
And when no remedy came of it,
They closed with one another face to face,
They seized each other by the trouser-legs,
They hooked legs like wrestlers,
They set to grappling on foot.
They scorched the precious soul,
Tearing at each other's ribs,
Ripping off whatever place they met,

Görsen ilginç temaşa –
Gök boğa gibi süsüşüp,
Tuttukları yeri çekiştirip,
Tuttukları yeri oyuşup,
Altı gün durmadan boğuşup,
Aç buğra gibi dişleşip,
Üstün bir güreş ettiler.
Kaslarını koparışıp,
Silkişip dövüşe girişip,
Çalım satıp çelme takışıp,
Kulaklardan tutuşup,
Kükreyerek boğuşup,

A strange spectacle to behold —
Butting like grey bulls,
Wrenching whatever place they gripped,
Gouging whatever place they gripped,
Grappling six days without a pause,
Snapping teeth like starving bull camels,
They wrestled a supreme wrestling.
Tearing each other's muscles loose,
Shaking off, plunging into the fight,
Feinting proud and hooking legs,
Seizing each other by the ears,
Roaring as they grappled,

Tuttukları yeri dişleyip,
Şiddetli bir boğuşma oldu.
Diz değince kara yer
Dimdik olup oyulup,
İki ayağın bastığı yer
Ocak çukuru gibi yarılıp.
Karşılaşıp iki arslan,
Birbirine sövmüştür,
Bozulup gitmeden kara yer
Kalınlığından dayanmıştır.
Tepe yıkılıp düz olup,
Yar yıkılıp dere dolup,
Koyu kavga güç olup,
Katı bir güreş etmişler,
Biten çınarı, körpe söğüdü,
Çiğneyip tümden kırmışlar.
Semetey oğlu er Seytek
Erlerin boğuşmasını gördüğünde.
Sinek kadar canı çırpınıp,
Dayanamayıp, yetim kul
Dişlerini sıktığında aziz dişler
Darı gibi ufalanıp.
Sabrı taşıp, an gecikip,

Kıyaz'a kavga salmaya,
Kılıçla başını almaya

Biting whatever place they gripped —
It was a violent grappling indeed.
Where a knee touched, the black earth
Was gouged out sheer and steep;
Where the two feet trod,
It split like a hearth-pit.
Meeting so, the two lions
Cursed at one another;
The black earth, not breaking apart,
Held firm by its own thickness.
Hills collapsed and were made plain,
Cliffs collapsed and choked the streambeds,
The thick fight grew hard —
A hard wrestling they wrestled;
The grown plane tree, the tender willow,
They trampled and broke down utterly.
Semetey's son, warrior Seytek,
When he saw the warriors' grappling —
His fly-small soul fluttering,
Unable to bear it, the orphan slave
Clenched his teeth, and his precious teeth
Crumbled like grains of millet.
His patience spilling over, the moment dragging,
To loose battle upon Kıyaz,
To take his head with the sword,

İki gözü dört olup,
Atmaca gibi davranıp,
Kara, acımasız büyük niyet
Kaplanda bulunup,
Atasından dedesine dek –
Arslanlığına bir bak sen!
Kara suya kan döken,
Aziz erin soyudur,
Vadiliyi ateşe veren,
Aşkın aslanın oğludur.
Ak çeliğini yağlayan,
Öfkesine dokunulduğunda
Altı ağasını tepeleyen.
Gök çeliğini yağlayan,
Çok cinine dokunulduğunda,

Both his eyes grown wide with longing,
Moving like a hawk,
A black and pitiless great intent
Was found within the tiger —
From his father back to his grandsire —
Look you upon his lion-hood!
Who poured blood into the black water,
He is the stock of the precious warrior;
Who put the valley-folk to the fire,
He is the son of the surpassing lion.
Who oils his white steel,
Who, when his wrath is touched,
Tramples down his six elders.
Who oils his grey steel,
Who, when his many demons are touched,

Nice ağasını tepeleyen.
Bozkurt aslanın öz oğlu,
Görsen yiğit er Seytek,
Arslan gibi gözü parlamıştır,
Büyük kabzayı kavramıştır.
Aldırmadan kavgayı bir sayıp,
Keskin ağzından kavramıştır,
Kükrese kan içecek
Öfkesi tutup kalmıştır.
Kabzayı tutup gözü parlayıp,
Zülfikar kılıcı kuşanıp,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Öfkesi yüzüne vurup,
Aceleyle koşup soluyarak,
Bahadır Seytek geldi.
Kükrese kan içecek
Ansızın Seytek geldi.
Kıyaz durdu bitkin düşüp,
Çalım satan kudurası
O Seytek'e yalvarıp.
O zaman Kıyaz şunu söyler,
Söyledikçe şum kavga sözü söyler:
«Ey, döneyim başına er Seytek,

Tramples down many an elder.
The grey-wolf lion's own true son —
Behold the champion, warrior Seytek:
His eye has flashed like a lion's,
He has gripped the great hilt fast.
Counting the fight as nothing,
He has gripped it by its keen edge;
Should he roar, he will drink blood —
Such fury has seized and held him.
Gripping the hilt, his eye flashing,
Girding on the sword Zülfikar,
Like a cloud about to pour anew,
His fury rising to his face,
Running in haste, panting hard,
Batyr Seytek came.
Should he roar, he will drink blood —
Suddenly Seytek came.
Kıyaz stood spent and broken;
That swaggering mad wretch
Began to plead with that Seytek.
Then Kıyaz speaks thus —
And speaking, speaks the ill words of strife:
«O, let me circle your head, warrior Seytek,

Kul kudurdu, güç gitti,
Atandan kuvvet büsbütün gitti.
Çaba yoruldu, derman gitti,
Yardım etmezsen kulunum,
Er atandan derman gitti!
Kul kudurup zorbalık etti,
Dönülmez zorlu iş etti.
Ağzımı kaplayıp toz yetti,
Bedenimi kaplayıp kan gitti,
Sinek kadar canım çırpınıp,
Derman ile kuvvetin hepsi,
Atanın gitti pazısı,
Döneyim başına Seytek'im,
Gözümü açıp gördüğüm,
Ağzımı açıp öptüğüm.
Beşik toyunu kutlattım,
Altı yüğrük at verip,

The slave has run mad, my strength is gone,
Your father's power is wholly gone.
Effort is weary, vigor gone;
If you do not help, I am your servant —
From your warrior father the vigor is gone!
The slave ran mad and wrought tyranny,
He wrought a hard deed past undoing.
Dust has filled and covered my mouth,
Blood has drained and covered my body,
My fly-small soul is fluttering,
All my vigor and my power,
Your father's arm-strength — gone.
Let me circle your head, my Seytek,
Whom I beheld when I opened my eyes,
Whom I kissed when I opened my mouth.
I held your cradle-feast in celebration,
Giving six swift horses,

Avuç kadar mektup verip,
Cekeyboz kaftan giydirip,
Celmayan'a bindirip,
Hocaya, işana haber salıp,
Uzak hanın şehrinden
Ak işanı getirttim.
Toyunda doksan davar kestim,
Adını Seytek koydum.
Kışın tam zemheride,
Kat kat örtüp üstüne,
Günün soğuğu değer – diye,
Dokuzar kat ipek örttürdüm.
Yazın sıcak temmuzunda,
Gün sıcağı değmesin diye,
Gölge yerde baktırdım.
Dinle söylediğim sözümü,
Öfkeli düşman elinden
Kurban olayım Seytek'im,
Kurtarıver beni sen.
Gümbürdeyen kurnaz kulun
Hesabını bir yolla buluver,

Giving a letter small as a palm,
Clothing him in the Cekeyboz kaftan,
Mounting him on Celmayan,
Sending word to hoca and işan,
From the city of the distant khan
I had the white işan brought.
At your feast I slaughtered ninety head,
I gave you the name Seytek.
In winter, in the depth of the cold,
Covering you over, layer on layer —
Lest the cold of the day should touch you —
I had you wrapped in nine layers of silk.
In summer, in hot July,
Lest the sun's heat should touch you,
I had you tended in the shade.
Listen to the word I speak:
From the furious enemy's hand —
Let me be your sacrifice, my Seytek —
Deliver me, you, I beg.
That thundering, cunning slave —
Find some way to settle his account,

Eski cinini silkiver.
Fesatçıya önce sen davran,
Çevirip başını alıver.
Kul kudurunca böyle işte
Malımı kırıp yol açıp,
Yağa doyup kudurası,
Baş atana el atıp,
Bir kavgaya girmezsen,
Ayırıp beni almazsan.
Kaygı çekip dünyadan,
Ölecek oldum Seytek'im,
Geri gelinmez gerçek yurdu
Görecek oldum Seytek'im.
Kendin çare bulmazsan,
Atacığından derman gider,
Göğüsten sinek can gider.
Döneyim başına Seytek'im,
Atalık yerine sayarsan,
Yavrum diye sana bakarsam,

Shake out his old demon.
Move first against the mischief-maker,
Turn about and take his head.
When a slave runs mad, it is thus:
Breaking my herds, opening a road,
Glutted with fat, the mad wretch
Lays hands on your chief father;
If you do not enter the fight,
If you do not part us and take me out —
Grieving, from this world
I am about to die, my Seytek;
The true land of no returning
I am about to see, my Seytek.
If you yourself find no remedy,
From your dear father the vigor goes,
From the breast the fly-small soul goes.
Let me circle your head, my Seytek,
If you count me in a father's place,
If I look on you, saying: my child —

Tootoru ata sen var da,
Er olduğunu bildir sen,
Emek çekmiş atana
Yularını eline ulaştır.
At yularını alayım,
Kasılıp duran kul ile

Sonra bir kapışayım,
Hesabını bir yolunu bulup göreyim.
Oğulluğunu bildirsen,
Tootoru'yu eriştirsen» –
Deyip, öylece dururken,
Atlı Kıyaz ahmağın,
O hilesini bilmişti.
Görünce kadın Ayçürök,
Perçemiyle kulağını
Birlikte kavrayıvermişti.
Han Kıyaz'ın Toru atını

Father Tootoru, while you still stand,
Make known that you are a man,
To your father who toiled so long
Deliver the halter into his hand.
Let me take the horse's halter,
With that slave who stands there swaggering

Let me then grapple once,
Let me find a way to settle his account.
If you would show yourself a son,
If you would bring Tootoru near» –
Saying so, as he stood there,
The mounted fool Kıyaz –
She had seen through that trick of his.
When the woman Ayçürök beheld it,
By his forelock and his ear
She seized him both at once.
Khan Kıyaz's steed Toru –

Kayınbabam Manas yolu – deyip,

Coşup durup boğazlamıştı.
Yıkılmadan o alçağın
Başını kesip almıştı.
İşte o zaman er Seytek:
Toru atın gözü yok oldu,
Ağamın işi yoluna girdi.
İşte o zaman er Seytek,
Söz söylemez, dil dökmez,
Sağır-dilsiz biri gibi,
Hışımla gelip yetişti,
«Şimdiye dek yerle bir etmemiş» – deyip,
Külçoro'ya söylenip.
Atasından, dedesinden
Miras kalan altı keskin çelik,
Ne keskindir bir bak sen.
Otluğa koysan alev alan,
Savurduğu anda can alan,
Çekilince ağzı kızaran,
Kızgın düşmana savrulsa
Kırk kulaç boyu uzayan.
Nara atıp kından çekilse,
Kan içmeden boş dolaşmayan,

The road of my father-in-law Manas – saying,
Surging with fury she slaughtered it.
Before the wretch could fall
She struck off his head and took it.
Then it was that the man Seytek:
The Toru steed's eye is gone,
My elder brother's work has come out right.
Then it was that the man Seytek,
Speaking no word, pouring out no speech,
Like one deaf and mute,
Came rushing up in wrath,
«Till now he has not razed him to the ground» – saying,
Muttering against Külçoro.
From his father, from his grandsire
The six-edged keen steel left as heirloom –
See for yourself how keen it is.
Laid on tinder, it bursts into flame,
The instant it is swung, it takes a life,
When drawn, its edge glows red,
Swung at a raging foe
It stretches forty fathoms long.
If drawn from its sheath with a battle-cry,
It never roams back empty without drinking blood,

Kana bulanıp doymadıkça,
Kınına geri girmeyen.
Taşa vursan kaymayan,
İnsandan geri dönmeyen,
Görülmedik keskin çelik.
Sapından kavrayıverip,
Kabından sıyırıp alıp,
Sıkıca tutup çevirip,
Yandan çalıp Kıyaz'ın
Boynuna çekip savurup,
Kızgın kılıç değince,
Arslan Kıyaz bahadırın,

Until it is bathed in blood and sated,
It will not go back into its sheath.
Struck on stone, it does not glance aside,
From a man it does not turn away,
A keen steel never seen before.
Gripping it fast by the hilt,
Stripping it clean from its case,
Holding it tight and turning it,
Striking from the flank, at Kıyaz's
Neck he drew and swung it,
When the raging blade struck home,
The lion Kıyaz the batyr's –

Yurt yıkan o kâfirin
Başı gitti parçalanıp,
Canı gitti çırpınıp,
Can çıkınca kan akıp,
Yıkıldı Kıyaz yayılıp,
Serilmişti boylu boyunca,
İşte o zaman Külçoro:
«Vah, kardeşim er Seytek,
Mahşerin koptuğu o günde,
Kara yürekli Kıyaz kâfir
Göz göre Tanrı çarpmasın,
Kanını dava edip durmasın.
Ağasıyla kardeşi

İkisi birden vurdu demesin,
Acımadan canını ezip,
Tek tek kıydı demesin.
Garezle konuşan kâfiri,
Halkı yıkan zorbayı,
Vuranı Tanrı çarpmasın.
Üstelik ikisi birleşip,
Tek tek kanını döktü – deyip,
Baş kakınç edip durmasın.
Bırak beni tek başıma,
Kudurmuşu boğazlayayım,
Karnındaki kara kanı
Kımız gibi içip doyayım,
Ters çevirip yere basayım,

Heybetini yere çalayım.

Belalı zulmü salayım,
Evi yanası domuza
Diriyken cefa çektireyim.
Geçmiş öcün hepsini,
Bu domuzdan alayım» –
Deyip, öylece, Külçoro
Çaresini iyi bulmuştu,
Kıyaz'ı yere çalmıştı.

That infidel who wrecked the homeland's –
Head went flying, hewn apart,
His life went out in writhing,
As the life went out, the blood poured forth,
Kıyaz toppled, sprawling wide,
He lay stretched out at full length,
Then it was that Külçoro:
«Alas, my brother, man Seytek,
On that day when doomsday breaks,
Let not the black-hearted infidel Kıyaz –
Let not God strike us before all eyes,
Let him not press a claim over his blood.
Let it not be said the elder brother and the younger,
The two of them struck him together,
Crushing his life without pity,
Let it not be said they slew him one by one.
The infidel who spoke with spite,
The tyrant who wrecked the people –
Let God not strike the one who struck him.
And let it not be said the two joined forces,
Spilled his blood one by one – saying,
Let it not be cast up as reproach.
Leave me to myself alone,
Let me butcher the rabid one,
The black blood within his belly
Let me drink my fill like kumis,
Let me flip him over and tread him to the ground,
Let me dash his grandeur to the earth.

Let me loose calamity's torment upon him,
To that swine whose house shall burn
Let me deal out anguish while he lives.
All of the vengeance of the past,
Let me take from this swine» –
Saying so, just so, Külçoro
Had found the remedy well,
Had dashed Kıyaz to the ground.

Altı bin deve, bin taya
Vowed with six thousand camels, a thousand colts,

Adanıp yapılmış ak hançer,
Börütil deyip biçim verilen,
Düşmanını iyice yarsın – diye,
The white dagger wrought and consecrated,
Shaped and named Börütil,
That it might cleave his foe right through – saying,

Ne zamanki öcünü alsın – diye,
That whenever he might take his vengeance – saying,

Zavallı Bölökbay onarmıştı.
Cenge yaraşır ak hançeri,
Kınından sıyırıp aldı şimdi,
Çetin bahadır Külçoro
Eğe kemiğine saplamıştı,
Kırım yeri işte böyledir,
Yarıp deşivermişti.
İçten çıkan kara kanı,
Kan içici hunhar Külçoro
Susamışça yutuvermişti.
Kıyaz'ın kanını içince
Sızlayan derdi yatışıp,
Gözü ışıl ışıl açılıp,
İçindeki dert dağılıp,
Sızlayan yürek durulup,
Yutup yutup otururken,
Gözünden alev fışkırıp,
Ağzından duman savrulup.
Gönlüm doyup, içim tok,
Şimdi ölsem tasam yok,
Zerre kadar hasret kalmadı.
Taşı kırdım, göçü aldım,
Has düşmandan öç aldım,
Gerilen kirişim gevşedi,
Gözüm ışıl ışıl açıldı.
Kabaran göğsüm duruldu,
Kahrı müşkül gizli derdim,
Poor Bölökbay had made it whole.
That white dagger fit for war
He stripped now from its sheath,
The stern batyr Külçoro
Drove it into the rib-bone,
Such is the place of slaughter,
He split and tore it open.
The black blood welling from within –
The blood-drinking, bloodthirsty Külçoro
Gulped it down as if parched.
When he drank the blood of Kıyaz
His aching torment was stilled,
His eyes opened bright and gleaming,
The grief within him scattered,
The aching heart grew calm,
As he sat there gulping, gulping,
Flame came spurting from his eyes,
Smoke came swirling from his mouth.
My heart is sated, my inward parts are full,
If I died now I would have no sorrow,
Not a grain of longing remains.
I broke the stone, I took the caravan,
From the true foe I took revenge,
My tautened bowstring has gone slack,
My eyes have opened bright and gleaming.
My swollen breast has grown calm,
My hidden grief, hard with torment,

Kahrın hepsi dağıldı,
Çırpınan yürek yatıştı.
İşimi Tanrı düzeltti,
All of that torment has scattered,
The struggling heart is stilled.
God has set my affairs aright,

Arslan Manas, aköl şir –
Ruhuyla arka çıktı.
Yiğidi Tanrı verdi – diye,
Yüz tutan düşman öldü – diye,
Geri dönülmez hak yerini

Kahırlı domuz gördü – diye,
Gündelik kahrım yatıştı,
Ayna gibi yüzüm açıldı.
Şimdi ölsem tasam yok,
Kahırlı derdim yatıştı» –
Deyip, öylece, Külçoro
Er Kıyaz'ı boğazlayınca,
Kanına iyice doyunca,
Hançerle karnını yarmıştı,
Yasını tuttuğu öcü almıştı.

Göz diktiği düşman ölünce,
Dileğini Tanrı verince,
Er Kıyaz'ın sürü sürü malı,
Kırlarda alaca başlı yılkı,
Argımak, küheylan karışık.
Er Kıyaz'ın boz yılkısı,
Baştan başa semiz, kısır yılkı,
Aygırı yeleli, kısrağı gebe,
O yılkıya değer biçip bak.
Ganimet olarak alınıp gelmişti,
Ayaş baba Kızılsart –
Kızılsart'a yılkıyı
Sürüsünü bölmeden vermişti,
Sayısız duran tümen malı
Kırk kervanın başı Kızılsart
Kamçıyla ölçüp bölmüştü.
Kıyaz'ın kimi yılkısı
Birbirine eş, kula donlu,
Alnı akıtmalı, muska gibi,
Hepsi küheylan, gök sakarlı,
Beslenen maldan bir başka.
Bunca çok mal verdi,

The lion Manas, the pure-souled lion –
With his spirit he stood behind me.
God gave the brave one – saying,
The foe who faced us has died – saying,
The place of truth from which none return –
The tormented swine has seen it – saying,
My daily torment is stilled,
My face has opened like a mirror.
If I died now I would have no sorrow,
My tormented grief is stilled» –
Saying so, just so, Külçoro,
When he had butchered the man Kıyaz,
When he had drunk his fill of his blood,
Had split his belly with the dagger,
Had taken the vengeance he had mourned for.
When the foe he had marked died,
When God granted his desire,
The man Kıyaz's herds upon herds of stock,
On the steppes the pied-headed horse-herds,
Argymaks and chargers mingled.
The man Kıyaz's grey horse-herd,
From end to end fat, barren mares,
Stallions maned, mares in foal,
Set a price on that herd and see.
It had been driven in as booty,
Father Ayaş, Kızılsart –
To Kızılsart the horse-herd
He gave without dividing the drove,
The countless standing myriad stock
Kızılsart, head of forty caravans,
Had measured out and shared by the whip.
Some of Kıyaz's horse-herd,
Each the match of the other, dun-coated,
Blazes on their brows, like amulets,
All chargers, grey with white-marked faces,
A breed apart from fattened stock.
So much wealth did he give,

Kırk kervanın başı Kızılsart,
Gönlü iyice rahatlayıp,
Kervana başbuğ, han olup,
Ganimetle kervanı zengin olup,
Nice küheylan yürük atı
Bağlayamadan yola koyuldu.
Ganimet düşen sayısız yılkıyı
Süremeden yola koyuldu.
En yaman kervancısı,
Altı binden at alıp,
En düşkün olanı bile,
Altı yüzden yılkı alıp,
Altın, gümüş, cevher alıp,
Bohça devirip kumaş alıp,
Er Kıyaz'dan kan bedeli alıp.
Gönüller büsbütün rahatlayıp,
Nice kervancı zengin olup,
Nice sevince kavuşmuştu.
Kıyaz'ı boğazlayıp yok edip,

Yiğitler böyle durmuştu.
O sırada çok geçmedi,
Bahadır Seytek coşuverdi,
Yedi-Özön'deki cediger
Coşup halkını vurmaya,
Nerdeyse hıncını çıkarmaya,
Kinini kuşanıp kaşları çatık,
Sertleşip Seytek durmuştu.
Kara dev ile Külçoro,
İki ağasını çağırıp:
Kara dev ile Külçoro'm,
İkiniz de benim ağamsınız,
Ağam değil, atamsınız.
Kaynar pınarın kara gözüsünüz,
Göz bebeğimin ta kendisisiniz.
Bel bağladığım belimsiniz,
Saklı yatan şirimsiniz.
Öne salsam uğurlu yol açan,

Kızılsart, head of forty caravans,
His heart set fully at ease,
Becoming chieftain, khan of the caravan,
The caravan grown rich with booty,
Many a charger, many a swift horse
He set out unable even to tether them.
The countless horse-herds fallen as booty
He set out unable even to drive them.
His fiercest caravan-man
Took horses from the six thousands,
Even the most wretched of them
Took horse-stock from the six hundreds,
Taking gold, silver, jewels,
Tipping over bundles, taking cloth,
Taking blood-price from the man Kıyaz.
Hearts wholly set at ease,
Many a caravan-man grown rich,
Many had come into joy.
Having butchered Kıyaz and destroyed him,
So the brave men stood.
Then, not much time had passed,
The batyr Seytek surged up,
The cediger of Yedi-Özön –
Surging, to strike their people,
All but to vent his fury,
Girded with hatred, brows knitted,
Seytek stood there hardened.
Kara the giant and Külçoro,
Calling his two elder brothers:
Kara the giant and my Külçoro,
You two are both my elder brothers,
Not brothers – you are my fathers.
You are the dark eye of the boiling spring,
You are the very apple of my eye.
You are the loins on which I lean,
You are my lion lying hidden.
Sent ahead, you open a fortunate road,

Ardımda yürüse sayısız asker gibi.
Sığınılacak şirin ta kendisisiniz,
Kapıştığınız Kakançın,

Sur şehir Dıñşa'da
Yiğidinden ayrılıp,
Bunca mihnet, çile çektin.
Ağalar, yolumu kesmeyin,
Elimi tutup durmayın,
Yedi-Özön'ü dolduran cediger,
Yeri kaynatan tümen halkı,

Varıp derleyip toplayayım.
Bir tekini sağ bırakmadan,
Kılıç çekip kırgın salayım,

Kırıp geçirip hepsini alayım,
Mızrakta ustasını.
Tepeye nişan diye dikeyim,
Kılıçta yaman ustasını.
Kıl kadar bırakmadan kırıp,
Kızışıp geçitte boğazlayayım.
Yüreklisini kırıp geçirip,
Kadınını kızını inletip,
Yiğitlerini biçip koyayım.
Ak sarıklı mollasını,
Bilgin, arif mollasını,
Ak-kır sakallı ihtiyarını
Önüme katıp kırayım,
Cedigerlerin hepsini.
Hana el kaldırdı – diye,

Dört bir yanını yağmalayayım.
Kırgın ne hoş, işte – diye,
Kızlarını yağma edelim,
Kırgını seyrine sürelim.
Kızıl doru kızlar alıp,
Zevkine hep birlikte kanalım.
Kızını, karısını ganimet edip,

Walking behind me, like countless troops.
You are the very lion in whom I shelter,
The Kakançın with whom you grappled,

In the walled city of Dıñşa,
Parted from your brave one,
You bore such toil, such tribulation.
Brothers, do not bar my road,
Do not hold back my hand,
The cediger who fill Yedi-Özön,
The myriad people who set the earth seething –
Let me go and gather them in.
Leaving not a single one alive,
Let me draw the sword and loose a slaughter,
Let me cut them all down and take them,
The master of the lance –
Let me plant him on the hilltop for a target,
The dread master of the sword.
Cutting them down, sparing not a hair,
Let me butcher them, blazing, in the pass.
Cutting down their stout-hearted,
Making their women and girls groan,
Let me mow down their brave men.
Their white-turbaned mullah,
Their learned, sage mullah,
Their white-and-grizzle-bearded elder
Let me drive before me and cut down –
All of the cedigers.
He raised his hand against the khan – saying,
Let me plunder his four quarters.
How sweet is slaughter, see – saying,
Let us plunder their girls,
Let us drive the slaughter on for sport.
Taking the red-bay girls,
Let us all drink our fill of pleasure together.
Making booty of daughter and wife,

Argın ile Kırgız'a,
Ganimet olarak verelim.
Değerlilerini kuşatalım,
Yedi-Özön'ü dolduran cediger,
Cedigeri yağmalayalım!
Tulumlusunu dul koyup,
Doğrudan öfkeli yiğidini
Tutsak edip kul kılıp,

Nice yağma salalım,
Gök sakarlısını kırıp geçirip,

Tabana serip yün edip,
Tependen çöken bu halkın,

Bu cediger düzenbaz halkın
Tepesinden basalım,
Dört tülüğünü saçalım.
Kavgaya tutuşup böyle edelim,
Kaynaşan kurnaz yurdun,
Bir bohçasını yoklayalım!
«Cake, kulunuz!.. – dedirtip,
Dört bir yana sürüp kovalayalım,

Denk gelirse kısrağını alalım.
Obasından kısrağını alıp,
Devini karışık bağlayıp,
Yayasını iyice kıvrandırıp,
Sahiden yakalayıp tuttu,
Beynini fırlatırcasına yumruklayıp.
Çıkaralım bu yurdun,
Nerdeyse tüm hıncını,
Baş köşesine kuyu kazalım,
Dört tülüğünü saçalım,
Töreyi boğazlayan bu yurdun

Ezip gözünü açalım.
Yedi-Özön'deki cediger
Coşarsa kırmamın sebebini,

To the Argın and the Kırgız
Let us give them as booty.
Let us hem in their precious ones,
The cediger who fill Yedi-Özön –
Let us plunder the cediger!
Leaving the skin-bag holder a widow,
Their brave man of open wrath –
Making him captive, making him a slave,

Let us loose plunder upon plunder,
Cutting down their grey white-blazed steeds,
Spreading them underfoot like wool,
This people that presses down from the hilltop,
This cediger, this trickster people –
Let us tread upon their crown,
Let us scatter their four kinds of stock.
Let us join battle and do just so,
Of the seething, cunning homeland
Let us rummage through one bundle!
«Cake, your slave!.. – making them say it,
Let us drive and chase them to the four quarters,
If chance allows, let us take their mares.
Taking the mare from its encampment,
Binding their camels pell-mell,
Making their footmen writhe indeed,
He truly caught and seized him,
Pummeling as if to send his brains flying.
Let us wring out of this homeland
Very nearly all its spite,
Let us dig a pit at its seat of honor,
Let us scatter its four kinds of stock,
This homeland that butchers custom and law –
Let us crush it and open its eyes.
The cediger of Yedi-Özön –
If they surge up, the reason I cut them down

Ulemadan aldım,
Bilenlerden sordum.
Hanları Kıyaz er olup,
Yalnız Kıyaz er değil,
Yeri kaynatan halk olup.

Bütün il yerinden oynayıp,
Kırk iki bin asker olup,
Az değil, pek bol olup,
Türlü türlü asker olup.
Pehlivandan tümen bin alıp.

Yedi-Özön'deki cediger
Coşarak sefere varmış.
Yeri ezen tümen asker,
Babam bozkurt hunhara

Üstün orduyla saldırmış.
Kaynaşan Hıtay gelmişçesine,
Çetin düşman görmüşçesine,
Kaynaşıp Kırgız'a cediger –
Yağmur gibi ok yağdırıp, yay çekip,
Bölük bölük dolu misali ok atıp,
Kırlardan dizilip yol açıp,
Hızır'ın dokunduğu babama

Hıtay'dan beter el kaldırıp,
Kırgını seyirlik diye başlatmış.
Salınan gelini, dul kadını,
Nicesini yaslı dul bırakmış.
Bahadırlarını kırmış,
Çocukları öksüz koymuş.
Öksüze, dula, çocuklara
Bin türlü müşkül güç edip,
Bağını kesip, dul edip,
Nicesinin ensesini kırkıp,
Yedi kez satılan kul edip.
Ordayı yağmalayıp hanlığı alıp,

I took from the ulema,
I asked it of those who know.
Their khan was Kıyaz, a man indeed,
Yet not Kıyaz alone was the man,
They were a people who set the earth seething.
The whole land rose from its place,
Becoming forty-two thousand troops,
Not few, but in great abundance,
Becoming troops of every kind.
Taking a myriad thousand from the strongmen.
The cediger of Yedi-Özön
Surged up and went on campaign.
The myriad troops that crush the earth
Against my father, the grey wolf, the bloodthirsty one,

Attacked with an overwhelming host.
As though the seething Hıtay had come,
As though they had seen a grievous foe,
Seething, the cediger upon the Kırgız –
Raining arrows like rain, drawing bows,
Loosing arrows troop by troop like hail,
Filing from the steppes and opening a road,
Against my father, whom Hızır had touched,
Raising their hands worse than the Hıtay,
They began the slaughter as a spectacle.
The stately bride, the widowed woman –
Many they left as mourning widows.
They cut down their batyrs,
They left the children orphans.
Upon orphan, widow, and children
Working a thousand kinds of hardship,
Cutting their bonds, making widows,
Shearing the napes of many,
Making slaves sold seven times over.
Plundering the horde, taking the khanate,

Ganimet edip malı alıp,
Vuruşmayı çetin kılmış,
Halkı bırakmadan kırmış.
Hıtay'dan beter düşmanlığı,
Bu cediger etmiştir.
Dinleyin, ağalar, sözümü,
Alırım şimdi öcümü.
Zulmeden cedigeri
Bırakıp gidip nedeyim,
Kavga cinim tuttu benim,
Zulmeden bu yurdu
Katıp gidip nedeyim,
Kahrım geldi, dikildim,
Kökünün topluca dibine ereyim.
Kök korganını tüketip,
Toptan kırıp gideyim.
Kabarmış meğer cediger,
Kumaşını yağma edeyim,
Kargaşayı topluca salayım.
Öteden beri hasret, kalan kin,

Making booty, taking the stock,
They made the fighting grievous,
They cut down the people without ceasing.
Enmity worse than the Hıtay's –
It is this cediger that wrought it.
Hear, my brothers, my word:
Now I shall take my revenge.
The oppressing cediger –
What good to leave them and go?
The demon of battle has seized me,
This oppressing homeland –
What good to pass it by and go?
My wrath has come, I have risen,
Let me reach the very base of their root.
Wearing out their root-stronghold,
Let me cut them down wholesale and go.
The cediger, it seems, have swollen proud –
Let me plunder their cloth,
Let me loose havoc wholesale.
The longing of old, the hatred that remains,

Cediger yurdundan alayım!
Ejderha misali öç almadan,
Doğmadan dibe çökeyim.
Semetey oğlu dedirtmeden,
Diri gezmeden öleyim!
Babasını boğazladı cediger,
Yaban domuzu oldu demez mi.
Babasının öcünü alamadan,
Bahadırın oğlu er Seytek
Yaman çıktı demez mi!
Yerine doğup bir soy,
Diri gezdi demez mi,
Bozkurt idi Semetey,
Taşa işedi demez mi!
Öz sözü duymadan öleyim,
Özeni dolduran cedigeri
Argın ile Kırgız'a

Let me take it from the cediger homeland!
Without taking vengeance like a dragon,
Let me sink to the depths unborn.
Without being called Semetey's son,
Let me die before I walk alive!
The cediger butchered his father –
Will they not say he became a wild boar?
Unable to avenge his father,
The batyr's son, the man Seytek,
Will they not say he turned out ill!
A scion born in his place –
Will they not say he walked alive,
Semetey was a grey wolf –
Will they not say he pissed on stone!
Let me die before I hear such words of me,
The cediger who fill the Özön –
To the Argın and the Kırgız

Kamçıyla ölçüp böleyim!

Sürülecek malı sürüp,
Ak kayın gibi giyinen gelinin,
Hepsini dul, yaslı sürüp,
Yakılan ateşini söndürüp,
Topyekûn kara cedigeri
Ganimet edip sürüp göçürüp,

Beylerini kırayım.
Öz yaptığım budur – diye,
Cediger yurdunu kırayım» –
Deyip, öylece, coşarak,
Kükreyip Seytek şahlanıp,
Kabza gibi gayrete sarıldı,
Taşı kesercesine çiğnedi.
Kahrı şiddetle başlattı,
Cediger şöyle dursun, âlemi
Sömürüp yutuverecekti.

Kanlı yüzünü hışım kaplayıp,
Kara gözünü kan bürüyüp,
Şiddetli gayret kılmaya,
Bırakmadan halkını kırmaya,
Arslan gibi davranıp,
Arslan şirin soyu,

Ak çeliğin dölü,
Hunharlığına bir bak,
Kahraman şirin oğlu,
Bin bir türlü bozulup,
Kahraman erin düşüncesi.
Baksa gözünden kan çıkıp,
Gayretinden can çıkıp,
Kahırlanıp kabarıp,
Bakana büyük müşkül,
Tepe saçı dikleşip.
Arslan gibi gözü parlamış,
Kan içiciliği tutmuş,

Let me measure and share them out by the whip!
Driving off the stock to be driven,
The brides dressed like white birches –
Driving them all off widowed, mourning,
Quenching the fire they kindled,
The black cediger one and all
Making booty, driving them off, uprooting them,
Let me cut down their beys.
This is my own deed – saying,
Let me cut down the cediger homeland» –
Saying so, just so, surging,
Roaring, Seytek reared up,
He seized on zeal like a sword-hilt,
He ground his teeth as if to cut stone.
He began his wrath with violence –
Let alone the cediger, the whole world
He would have devoured and swallowed down.
Fury covering his bloodied face,
Blood veiling his dark eye,
To strive with violence,
To cut down the people without ceasing,
Bearing himself like a lion,
The seed of the lion-hearted lion,

The offspring of white steel –
Behold his bloodthirstiness,
The son of the hero lion,
Warping a thousand and one ways,
The hero man's thought.
When he looked, blood came from his eyes,
Life itself came out of his zeal,
Tormented, swelling up,
A great terror to the beholder,
The hair of his crown bristling.
His eye flashed like a lion's,
His blood-drinking mood had seized him,

Zırhının görkü dikilip,
Açılmaz gün gibi kararıp,
Silah pusatını kuşanıp,
Yanına yarak bağlanıp.
Yeniden yağacak bulut gibi,
Kahır yüzüne dönüşüp,
Bileği kalın, taş yürek,
Atasından, dedesinden
Fil gövdeli koca yiğit.
Giydiği sade kara börk,
Erliği eşsiz, kara azgın.
Kök atası han olmuş,
Tükenip düşman yatışmış,
Baş atası han olmuş,
Baş kaldıran düşman yatışmış.
Arslan şirin soyu,
Heybeti sert, zehri güçlü,
Kapıştığını düz eder.
Kapışıp düşman yenmemiş,
Sırasını düşmana vermemiş.
Çevikliği ölçüsüz,
Şakırdayan er Seytek
Kılıcını yan kuşanıp.
Sapı çelik, ucu keskin,
Ucuna kara çelik konmuş,
Sır mızrağını kuşanıp.
Yüzünü asıp kararıp,
Sırt dönüp bozkurt durmuştu.

The splendor of his armor rose erect,
Darkening like a day that will not dawn,
Girding on his arms and gear,
His weapons bound at his side.
Like a cloud about to rain again,
His face turning to a face of wrath,
Thick of wrist, heart of stone,
From his father, from his grandsire –
A mighty warrior, elephant-bodied.
On his head a plain black cap,
His manhood peerless, black and fierce.
His root-forefather was khan –
Worn out, the foe fell quiet;
His first forefather was khan –
The rebel foe fell quiet.
The seed of the lion-hearted lion,
His grandeur stern, his venom strong,
He levels whomever he grapples.
Grappling, no foe has beaten him,
He has never yielded his turn to the foe.
His swiftness beyond measure,
The clattering man Seytek
Girded his sword at his side.
Its haft of steel, its point keen,
Black steel set upon its tip –
He girded on his lacquered lance.
His face hanging dark and glowering,
The grey wolf stood with his back turned.

Külçoro ile Kara dev,
İki ağası söze başlayıp,
Usulca söyleyip pekçe koyup:
«Heybeye koyup kum yüklense,
Yorulmaz da yağır olmaz,
Kara lök devenin tanası,
Yukarı aşağı söz edilse,
Yerine gelir sonunda,
Arslan şirin oğlu.
Altı aylık kalıp karında,

Külçoro and Kara the giant,
His two elder brothers began to speak,
Speaking gently, setting it down firmly:
«Were sand loaded in saddlebags upon it,
It tires not, nor is it saddle-galled –
The yearling of the black bull-camel;
Though words be tossed up and down,
It comes right in the end –
The son of the lion-hearted lion.
Left six months in the womb,

Hasretli öksüz sendin,
Şimdi sürgün kullukta,
Hasretli garip bendim.
Söylenen söz budur, bil,
Boz kula küheylan toramım,
Yaraşıklı doğan çobanyıldızım.
Yoldaş edip diktiğim bayrağım,
Kahramandan kalan armağanım,
Öksüz büyüyen doğanım,
Yetkinden kalan mirasım.
Akıl sözü söylerim, bil,
Asilim oğlum, sözümü tut.
Geçip gitmiş zamanda,
Bozkurt ağam sağken,
Savaşa sayısız asker giderdi,
Sıra sıra büyümüş yoldaşlar,
Sen değil, oğlum er Seytek,
Han baban sözümü tutardı.
Tufan suyu ulaşmaz Beecin'e

Dopdolu gaza kıldığımızda,
Bileğe kılıç asardık.
O dünyaya göçen babanı
Katarımızla bilirdik.
Bir danıştığımız ağız budur,
Bir görüştüğümüz göz budur,
Birlikte söylenen söz budur.
Keşfe birlikte çıkışıp,
Akından ganimet alışıp,
Bizim vurup değmediğimiz,
Dağ da bütün var mıdır?

Nara atıp mızrak değmedik,
Düşman da bütün var mıdır?

Ay-âlemi darmadağın edip,
Zapt ettiğimizde ölmedim.
Aç albarsı kavrayıp düşmanı,
Kovaladığımda ölmedim.

You were the yearning orphan,
Now in exile's servitude,
I was the yearning stranger.
This is the word that is spoken, know it,
My grey-dun charger colt,
My comely falcon, my morning star.
My banner I planted for a companion,
My gift left me by the hero,
My falcon grown up an orphan,
My heirloom left by the perfect one.
I speak a word of counsel, know it,
My noble son, keep my word.
In time now passed and gone,
While my grey-wolf brother lived,
Countless troops would go to war,
Companions grown up rank on rank –
Not you, my son, man Seytek –
Your khan father kept my word.
To Beecin, which the flood-waters cannot reach,
When we waged holy war in full flood,
We would hang the sword upon the wrist.
Your father, gone to the other world –
We knew him in our caravan-line.
This is the mouth we took counsel with,
This is the eye we met with,
This is the word spoken together.
Riding out on scouting together,
Taking booty from the raid together –
Is there any mountain left whole
That we have not struck and hit?

Is there any foe left whole
At whom we have not roared and thrust the lance?
Throwing moon and world into disarray,
When we seized them, I did not die.
Gripping the hungry leopard, the foe –
When I gave chase, I did not die.

Baban rahmetli Semetey,
Sözümü tutardı ağam – diye,
Ağam değil, düpedüz,
Arka bildiğim babam – diye.
Akıl verip Külçoro,
Ağamdan kalan oğlum – diye.
Söylenen aklı bil,
Kulunum, Seytek, sözümü tut.
Hoşça konup halk göçünce
Yamaçta kalır kuru kazık,
Başları ahmak değil mi,
Bitkin yurdun ne suçu var.
Yedi-Özön'deki cedigeri
Coşmuş hâlde kırarsan,
Köksüz bu halk vurulur,
Öksüz kaldın babadan,
Bize bu yerde yurt nerden bulunur.

Kahırlanıp dikilirsen,
Bütün ilin yurdu vurulur,
Bize kalabalık halk nerden bulunur.
Halkı kırıp hor kılarsak,

Azığın yokuş aşağı gider,
Oğlum, anma yurdun suçunu.
Kötü yurda diş bileyip,

Ahaliyi kırıp atarsan,
Yıkılır dayak kazığın,
Sırttan Hıtay saldırırsa,
Oğlum Seytek, sözümü tut,
Bahadırının sözünü bil,
Kim olur senin azığın?
Kanı bozuk değil mi,
Kalabalık halkta ne suç var,
Sağ olursa kalabalık halk,
Kaynayan çölde bir gün gerek,

Direk olur işte o yurt.

Your late father Semetey
Kept my word, my elder brother – saying,
Not my brother – plainly
The father I knew as my support – saying.
Giving counsel, Külçoro:
My son left me by my brother – saying.
Know the counsel that is spoken,
My colt, Seytek, keep my word.
When folk camp sweetly and then move on,
The dry tent-stake is left on the slope;
Is it not their chiefs who are the fools –
What fault has the worn-out homeland?
The cediger of Yedi-Özön –
If in your surging you cut them down,
This rootless people will be stricken,
You were left orphaned of your father –
Where shall we find a homeland in this place?
If you rise up in your wrath,
The whole land's homeland is stricken –
Where shall we find a teeming people?
If we cut down the people and make them base,
Your provision goes rolling downhill;
My son, recall not the homeland's fault.
If, grinding your teeth at a wicked homeland,
You cut down and cast away its folk,
Your prop-stake topples;
If the Hıtay attacks from the rear,
My son Seytek, keep my word,
Know your batyr's word –
Who then will be your provision?
Is it not their blood that is tainted –
What fault is in the teeming people?
If the teeming people stay alive,
One day it is needed in the seething waste,

That homeland becomes a pillar indeed.

Kastedip müşkül düşman gelirse,
Gerek olur işte bu yurt.
Dinlersen güzel sözüm var,
Söylediğimi bil,
Hadi, oğlum, sözümü tut.
Sırt yanında Hıtay var.
Alın dolusu tüfek var,
Baş kaldıran düşman nice var.
Çıkmazı bozup yol açarsa,
Durmadan düşman saldırırsa,
Bahadırı gerek sırtının,
Umudu olur yurdunun,
Gayreti olur sırtının,
Görünüşü olur yurdunun.
Öne çıkıp mızrak uzatsak,
Karşı karşıya dursak,
Tüfek atıp, yay çekip,
Göğüs göğüse vuruşsak,
Göğe uçarsa toprak,
Asker kaynaşıp toz duman.
Asker kaynaşıp ordu dolup,
Görülmedik çile olup,
Eski dertler depreşip,
Soy sop kovup baş kaldırıp,
Ufalanmış çilekeş can,
Kıla bağlayıp bırakışıp,
Çetin kavga iş olursa.
Kahrolası yaman güç olursa,
Görünüş olur, bel olur,
Görünüşü olan cediger,
Birlikte, sonunda ordu olur.
Faydası başkaca bol olur,
Oğlum Seytek, sözümü tut,
Söylediğim değerlidir, bil.
Yedi-Özön'deki cedigeri –
Yurt tutmuş halkımı kırarım – deyip,
Bu sözünü kim duysun,
Göz görmedik gece duysun,
Tepesi kapalı gök duysun,

If a grievous foe comes with intent,
This homeland is needed indeed.
If you listen, I have a fine word,
Know what I say,
Come, my son, keep my word.
At your back there is the Hıtay.
There are muskets by the brow-full,
There is many a rebel foe.
If they break the impasse and open a road,
If the foe attacks without ceasing,
Your back has need of its batyr –
He becomes the hope of your homeland,
He becomes the zeal of your back,
He becomes the visage of your homeland.
Should we step forth and level lances,
Should we stand face to face,
Firing muskets, drawing bows,
Should we clash breast against breast,
Should the earth fly up to the sky,
Troops seething, dust and smoke.
Troops seething, the host brimming full,
Becoming an ordeal never seen,
Old griefs stirring up again,
Kith and kin driven out, rising up,
The crumbled, long-suffering soul
Bound to a hair and left to hang –
Should grievous battle come to pass,
Should cursed, dire force arise,
It becomes a visage, becomes a support –
The cediger who have a visage
Together, in the end, become a host.
Its profit besides is abundant –
My son Seytek, keep my word,
What I say is precious, know it.
The cediger of Yedi-Özön –
I shall cut down my settled people – saying,
Who should hear this word of yours?
Let the night no eye has seen hear it,
Let the sky with its covered crown hear it,

Bağrı tüylü yer duysun.
Hanı domuz değil mi,
Kalabalık halkta ne suç var.
Başları ahmak değil mi,
Bütün yurtta ne suç var.
Kavga çıkarsa kazara,
Dalaşırsak kazara,
Ak alemli tuğ olsa,

Göğü yaran çığlık kopsa,
Fesada önce biz varırsak,
Azrail gibi düşman çıkıp,
Yaman müşkül dava çıkıp,
Sırtı düzleyip yol açma,
Sırt yandan Hıtay saldırırsa,
Görünüş budur, bel budur,
Gölgesi değecek halk budur,

Yok kavgaya bulaşma,
Cediger yurduna sataşma,
Yedi-Özön'deki cediger –
Görünüş de odur, bel de odur,
Görünüş olacak halk odur.
Gölgeli yurda sataşıp,
Kederli kılma sen onu.
Yurt dalgalanan göl olur,
Dalgalanan yurttan ayrılıp,
Yiğide nasıl gün doğar.
Yiğidim Seytek, sözümü tut» –
Deyip, öylece, Külçoro,
Kara arslan gibi davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
Seğirten hatip, dile usta,
Bilgeliği dahi var.
Mızrakçıdan en yaman,
Beceriklilik dahi var.
İşte o zaman er Seytek,
Söylenen sözü tutmuştu,

Let the earth with its furred bosom hear it.
Is it not their khan who is the swine –
What fault is in the teeming people?
Is it not their chiefs who are the fools –
What fault is in the whole homeland?
If battle breaks out by mischance,
If we fall to brawling by mischance,
Should there be a white-emblemed standard,
Should a cry that splits the sky break out,
If we are first to go to mischief,
A foe like Azrail appearing,
A dire, grievous quarrel arising,
Do not smooth the ridge and open a road –
If the Hıtay attacks from the rear,
This is the visage, this is the support,
This is the people whose shadow will reach us,
No – do not meddle in battle,
Do not provoke the cediger homeland,
The cediger of Yedi-Özön –
They are the visage, they are the support,
They are the people who will be the visage.
Provoking the shaded homeland,
Do not you make it sorrowful.
The homeland becomes a rippling lake –
Parted from the rippling homeland,
How shall day dawn for the brave?
My brave Seytek, keep my word» –
Saying so, just so, Külçoro,
Bearing himself like a black lion,
Counsel found as from the unseen,
A darting orator, master of the tongue,
He has wisdom besides.
Fiercest of all the lancers,
He has deftness besides.
Then it was that the man Seytek
Kept the word that was spoken,

Gösterilen yola basmıştı:	*Stepped onto the road shown him:*
Yiğit doğan kudretlim,	*My mighty one, born brave,*
Belli ağam, korunağım,	*My proven elder brother, my refuge,*
Öne salsa uğurlu yol açan,	*Sent ahead, he opens a fortunate road,*
Heybeti bir alay sayısız asker gibi.	*His grandeur like a regiment of countless troops.*
Sığınıp çıkacağım belimsin,	*You are the support in whom I shelter and go forth,*
Önceden göçen babamdan	*From my father who passed on before*
Miras kalan şirimsin,	*You are the lion left me as heirloom,*
Babamı Allah'ım aldığında,	*When my God took my father,*
17110 Çilekeş anamın karnında	*In my long-suffering mother's womb*
Altı aylık öksüz kaldığımda,	*When I was left an orphan of six months –*
Serpilip nice can yurt tutmaz,	*Many a soul, scattered, finds no homeland;*
Halkından kalıp zorla,	*Left behind from his people by force,*
Bencileyin çilekeş var mıdır?	*Is there a sufferer like me?*
Babadan yüz görmemiş,	*Never having seen a father's face,*
Bencileyin çilekeş var mıdır?	*Is there a sufferer like me?*
Densiz kaldım duadan,	*I was left graceless, without blessing,*
Yerimi görmeden, halkı görmeden,	*Never seeing my place, never seeing the people,*
Öksüz kaldım babadan.	*I was left orphaned of my father.*
17120 Yiğit babam var iken,	*While my brave father lived,*
Yol öğrenip, halk görmeden,	*Never learning the road, never seeing the people,*
Bildik Talas yerini görmeden,	*Never seeing the familiar land of Talas,*
Kudretli babam var iken,	*While my mighty father lived,*
Zırhlı tulga giymedim,	*I never donned the armored helm,*
Şaha kalkıp düşmana çatmadım.	*I never reared up and clashed with the foe.*
Sapı çelik, ucu keskin,	*Its haft of steel, its point keen,*
Uçkun püsküllü mızrak alıp,	*Taking the lance with streaming tassel,*
Alem kaynayıp, tuğ dolup,	*The world seething, standards brimming,*
Koyu hengâme çığlık olup,	*Thick tumult becoming a cry,*
17130 Mızrak tutup bölüşüp,	*Gripping lances, dealing them out,*
Has ecel yetince ölüşüp,	*Dying together when true fate arrives,*
Vuruşulan kanı döküşüp,	*Spilling together the blood of combat,*
Ok geçmez kaftan giyip,	*Wearing the kaftan no arrow pierces,*
Ok yetişmez ata binip.	*Mounting the horse no arrow overtakes.*

Dolambaç dağı dolanıp,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Bileğe balta asmadık,
Bel bağlayıp düşmana girmedik.

Yol öğrenip, halk görüp,
Savaşa giden halkı görüp,
Ere haykırıp düşman bölüp,
Ah hasret, böyle geçemedik,
Aköl babam var iken,
Bu dileğe eremedik» –

Deyip, öylece, er Seytek,
Altın yanaklı aybaltayı,
Önünden kavrayıp çevirip,
Böğrüne dayayıverip,
Kahırlanıp inleyip,
Kahraman er ağlayıp inleyip,
Vah tasam, dert yiyip ağlayıp,
Bunca yurdun yuları,
Bozkurdum babam deyip ağlayıp.
Balan ağlayıp dururken,
Kayın ağlayıp, söğüt ağlayıp,
Bakan canların hepsi ağlayıp,
Apak sakallı yaşlı ağlayıp,
Gören halkın hepsi ağlayıp.
Ağlayanların hepsi,
Öz kaygısını yiyip ağlayıp.
Baba görmeden oğul kalırsa,
Böyle olur deyip ağlayıp.
Alemli bayrak tuğ olup,

Göğü yaran çığlık kopup,
Âlemin hepsi yerinden oynayıp,
Az değil, pek bol olup,
Halk toplanıp yurt telaşlanıp,
Şimdi nasıl olur – diye,
Yurt çığrışıp dururken,
Böylesi ilginç iş olduğunda.

Rounding the winding mountain,
Girding on the sheathless sword,
We never hung the axe on the wrist,
We never braced our loins and charged the foe.
Learning the road, seeing the people,
Seeing the people go to war,
Crying out to men and splitting the foe –
Ah, longing – so we never passed our days,
While my pure-souled father lived,
We never attained this desire» –

Saying so, just so, the man Seytek,
The gold-cheeked moon-axe
Gripping before him and turning it,
Bracing it against his flank,
Groaning in his torment,
The hero man weeping and groaning,
Alas my sorrow – eating grief and weeping,
The halter of so great a homeland,
My grey wolf, my father – saying, weeping.
While the guelder-rose stood weeping,
The birch weeping, the willow weeping,
All the souls who watched were weeping,
The white-bearded elder weeping,
All the people who saw were weeping.
All of those who wept
Wept eating their own sorrow.
If a son is left never seeing his father,
So it comes to pass – saying, weeping.
The emblemed banner becoming a standard,
A cry that splits the sky breaking out,
The whole world rising from its place,
Not few, but in great abundance,
The people gathering, the homeland astir,
How shall it be now – saying,
While the homeland clamored on,
When so strange a thing had come to pass.

Cedigerlerin hepsini,
Genciyle yaşlısını,
Öksüzünü, dulunu, açını,
Topalıyla çolağını,
Fakiriyle miskinini,
Baştan başa toplamıştı.
Koş-Döbö'de pusarık,
Pusarığın çukurunda,
Çevresi sıkı bağ bahçe,
Er Kıyaz'ın altın tahtı,
Altın tahtta hazine –
Hazinenin ağzını açmıştı.
Kalabalık kara nice yurda

Harcayıp saçmıştı,

All of the cedigers,
Their young and their old,
Their orphan, their widow, their hungry,
Their lame and their maimed,
Their poor and their destitute,
He had gathered from end to end.
At Koş-Döbö is a haze,
In the hollow of the haze,
Girdled tight with garden and orchard,
The man Kıyaz's golden throne,
On the golden throne a treasure –
He had opened the treasure's mouth.
Upon the teeming black multitude of the homeland
He had spent and scattered it,

Batmanla altın, kızıl cevher,
Dolup taşan sayısız dünyalık,
Alan adam ganimete boğulup,
Argacı değerli sarı alaca kumaş,
Kalabalık yurda, Mısır malı, çok pula,

Yumruk kadar altın denk geldi,
Ermemiş düşkün cariyeye, kula.

Kamburu çıkmış ihtiyar da alıp,
Oynayan çocuk, o da alıp.
Oyuna dalıp yatışıp,
Ganimet aldıkları altını,
Çocukluk hayali, taze ömür,
Ceviz görünce satışıp,
Onar beşer öbekleşip,
Şakalaşıp duruşup.
Bozkurt doğan Seytek'in
Er olduğu anlaşılıp,
Köklü hanın oğlu – diye,
İhtiyar övüp sevinip:
«Ak çeliğin dölü,
Arslan erin soyu,

Gold by the batman, red jewels,
Countless worldly goods brimming over,
The man who took was drowned in booty,
Yellow motley cloth with precious weft,
To the teeming homeland, wares of Egypt, for much coin,
Gold the size of a fist fell to the share
Of the wretched slave-girl and slave who had never attained it.
The hunch-backed elder took his share,
The playing child, he too took his.
Sinking into play and growing calm,
The gold they took as booty –
Childhood's fancy, life still fresh –
They bartered away at the sight of walnuts,
Clustering by tens and fives,
Standing about in jest.
That Seytek, born a grey wolf,
Was a man indeed became plain,
Son of the deep-rooted khan – saying,
The elder praised and rejoiced:
«Offspring of white steel,
Seed of the lion man,

Yurda direktir düşüncesi.
Uzun ömürlü olsun ilahi,
Aköl şirin oğlu.
Öte atası üstün han,
Ak gönüllüymüş düşüncesi,
Kaplan şirin oğlu.
Varı yoğu denk olur,
Bu bozkurdun kulunu,
Ölmeden yitmeden büyürse,

Babasına çeken er olur.
Baş kaldıran düşman eksilir,
Sağ gezip ulu olursa,
Yaptığı işi rast gider,
Sataşan düşman hor olur» –
Deyip, öylece, yurt çığrışıp,
Er olduğunu görmüştü.
Er Kıyaz'a bağlı,
Kırlarda yılkı altı sürü,
Altı sürü yılkı alaca başlı,

Argımak, küheylan karışık,
Ganimet diye kovup gelmişti.
Öksüze, dula, garibe,
Üleştirip vermişti.
Gönülleri rahatlayıp,
Yedi-Özön'de cediger,
Kahırlı Kıyaz gidip huzur bulup,
Kara ayaktakım kalabalık yurt,
Eskisi gibi zengin olup.
İnsanın akıl ermez düşüncesiyle,
Yedi-Özön'de cediger –
Yetkin bir toplantı, toy edip.
Ahalinin gönlü rahatlayıp,
Altını yağmalayıp, mal alıp,
Cediger yurdu zengin olup,
Ahali böyle dururken,
Halk çığrışıp coşarken,
Altın alıp, cevher alıp,

His thought is a pillar to the homeland.
May God grant him long life,
Son of the pure-souled lion.
His far forefather a peerless khan,
His thought, it seems, was white-hearted,
Son of the tiger lion.
All he has and has not evens out,
This grey wolf's foal –
If he grows without dying, without being lost,
He will be a man who takes after his father.
The rebel foe grows fewer;
If he walks alive and becomes great,
The work he does goes prosperously,
The meddling foe is put to scorn» –
Saying so, just so, the homeland clamored,
It had seen that he was a man.
Belonging to the man Kıyaz,
On the steppes six droves of horse-herd,
Six droves of horse-herd, pied-headed,

Argymaks and chargers mingled,
He had driven them in as booty.
To orphan, to widow, to the destitute
He had shared them out and given them.
Their hearts set at ease,
In Yedi-Özön the cediger –
The tormenting Kıyaz gone, finding peace,
The black commons, the teeming homeland,
Grew rich as in former days.
With thought past man's understanding,
In Yedi-Özön the cediger
Held a consummate assembly, a feast.
The people's hearts set at ease,
Plundering the gold, taking stock,
The cediger homeland growing rich,
While the people stood thus,
While the folk clamored and surged,
Taking gold, taking jewels,

Halk böyle dururken.
Keçe örtüsü yağ olup,
Denk gelip yurdun zengin olup,

Yedi-Özön'de cediger,
Çadır kanadı yağ olup,
Hunharın oğlu er Seytek,
Vakti gelince zengin olup,
İnsanın bulamaz düşüncesi olup,

Er Kıyaz ölüp toy olup,
Salt kaynayıp yurt dolup,
Yedeği sürüyle katar olup,
Minarenin üstünden,
Yiğit doğan Külçoro –
Halka çağrı salan o olup,
Taht dibinde minare,
Minarenin hâlini sorma.
Minarede Külçoro –
Yurdu inleten davulbaz,

Sesini duyarsan yavaş bas,
Küçük yürekli korkak can,
Hiç durmadan uzağa kaç.
Kalınlığı üç kulaç,

Kendisi fil derisinden,
Davulbaza bir vursa,
Bütün sokak gümbürdeyip,
Yedi-Özön suyunun yamacı.
Vurucu vurur pehlivanı,
Kulak sağırlaşıp, can bile duymaz,

Duyanın ödü kopar.
Davulbaza vurmuştu,
Yedi-Özön'deki cediger,
Yeri ezen nice halkı,
Yetişip Çoro toplamıştı.
Usulca söyleyip, pekçe koyup,

While the people stood thus.
The felt covering becoming fat,
Fortune falling right, the homeland growing rich,
In Yedi-Özön the cediger,
The tent-flap becoming fat,
The bloodthirsty one's son, the man Seytek,
His hour come, growing rich,
Becoming what man's thought cannot conceive,
The man Kıyaz dead, a feast held,
The homeland brimming, simply seething,
His led horses in droves, in strings,
From the top of the minaret,
Külçoro, born brave –
It was he who sent the call to the people,
At the foot of the throne a minaret –
Ask not the state of that minaret.
On the minaret Külçoro –
The great drum that makes the homeland groan:
If you hear its voice, tread softly,
Small-hearted, cowardly soul,
Flee far away without a pause.
Its thickness three fathoms,

Its body of elephant hide,
Should one strike the great drum,
The whole street rumbling,
The slope of the Yedi-Özön river.
The striker who strikes it is a strongman,
The ear goes deaf, the very soul hears nothing,
The gall of the hearer bursts.
He had struck the great drum,
The cediger of Yedi-Özön,
The many people who crush the earth –
The Çoro, arriving, had gathered them.
Speaking gently, setting it down firmly,

Şah'ın koruduğu Külçoro –
Cedigere söze başlayıp,
Halka çağrı salıp durmuştu.
Kök atası Çılaba –
Tükenmişin hâlini sorma,
Sarı altın vergiyi toplayan,
Babası bozkurt Almambet,
Dalgalanıp yatan hakanı,

Dolu dolu yıl yönetmişti.
İl yöneten, yurt gözeten,
Bozkurdunun soyu,
Davula vurmuştu.
Kökünden kaldırıp o yurdu,
Gümbürdeterek toplamıştı.
İşte o zaman Külçoro –
Usulca söyleyip, pekçe koyup,
Bozkurt çoro söze başlayıp:
«Kalabalık kara cediger,
Halk olup toplanıp gelin!
Söylediğimi bil,
Ey cediger, sözümü tut,
Kara bozkurt şirin gel,
Kalmadan yurdum gelin,
Aksakallı ihtiyarın gel,
Şimdi çığrışıp hepiniz gelin,
Kara sakal, kır sakal,
İlginç söz söylerim, görün.
Mızrağa becerikli ustan gel,
Isılı eve iyi yamanın gel.

Konuştuğunda sözü açık,
Fazlasını gören gözü açık,
Çareye ermiş bilgin gel,

Kalabalık kara cediger –
Kalmadan yurdum hepiniz gelin,

Külçoro, whom the Shah protected,
Began his speech to the cediger,
Stood sending the call to the people.
His root-forefather Çılaba –
Ask not the state of the worn-out one,
Gatherer of the yellow-gold tribute,
His father the grey wolf Almambet
Had ruled the khagan lying in his rippling throngs
Year upon brimming year.
Ruler of the land, warden of the homeland,
The seed of his grey wolf
Had struck the drum.
Raising that homeland from its root,
He had gathered it with the rumbling.
Then it was that Külçoro –
Speaking gently, setting it down firmly,
The grey-wolf çoro began to speak:
«Teeming black cediger,
Come gathered as one people!
Know what I say,
O cediger, keep my word,
Come, black grey-wolf lion,
Come, my homeland, leaving none behind,
Come, your white-bearded elder,
Now come clamoring, all of you,
Black beard and grizzled beard,
I speak a strange word – behold.
Come, your master deft with the lance,
Come, your good and fierce of the warm house.
Open of speech when he talks,
Open of eye, seeing beyond,
Come, your sage who has attained the remedy,
Teeming black cediger –
Come, my homeland, all, leaving none,

	Yurda kale iyi adamın gel,	*Come, your good man, fortress to the homeland,*
	Gürleyen baksın gel,	*Come, your thundering baksı,*
	Ala göğüslü erin gel,	*Come, your man of the dappled breast,*
	Birinizi bırakıp, çoğunuz gelin.	*Leave one of you behind – come, the many.*
	Halkım, haber salıyorum!	*My people, I send out word!*
	Kara dev gibi bozkurdu	*The grey wolf like Kara the giant*
	Han kaldırıp koyacağım.	*I shall raise up and set as khan.*
	İşte duran Kara dev,	*Kara the giant standing here –*
	Cediger, senin hanın – deyip,	*Cediger, he is your khan – saying,*
17320	Her söylediği sözü tutun,	*Keep every word he speaks,*
	Geri durmadan bu eri	*Without holding back, this man*
	Han kaldırıp koyun.	*Raise up and set as khan.*
	Cedigeri düşman basıp gelirse,	*If the foe comes pressing on the cediger,*
	Yeri ezen dev gelirse,	*If the earth-crushing giant comes,*
	Düşmana yüz tutup vuran,	*He who faces the foe and strikes,*
	Halkı koruyup duran,	*He who stands guarding the people –*
	Topuz olur Kara dev.	*Kara the giant becomes the mace.*
	Karşı koyup düşman çıkarsa,	*If a foe rises up in defiance,*
	Kanatlıya çarptırmayan,	*He who lets no winged thing strike them,*
17330	Kamçılıya vurdurmayan,	*Who lets no whip-bearer beat them,*
	Gagalıya gagalatmayan,	*Who lets no beaked thing peck them,*
	Koca ayaklıya teptirmeyen,	*Who lets no great-footed thing trample them,*
	Koca pençeye kaptırmayan,	*Who lets no great talon snatch them,*
	Koca laf edene yendirmeyen,	*Who lets no great boaster best them –*
	Gözetip alacak er budur,	*This is the man to watch over and take,*
	Gücünü bulacak şir budur.	*This is the lion who will find his strength.*
	Yel işlemez ağıl dam olur,	*He becomes a fold-roof no wind can pierce,*
	Sağ olursa Kara dev,	*If Kara the giant stays alive,*
	Cediger, sana han olur,	*Cediger, he becomes your khan,*
17340	Irmaklı derya göl olur,	*He becomes a lake, a river-fed sea,*
	Cediger, sana bel olur,	*Cediger, he becomes your support,*
	Yedi-Özön'deki cediger,	*Cediger of Yedi-Özön,*
	Kara dev sana han olur,	*Kara the giant becomes your khan,*
	Dönüp dinlersen sözümü,	*If you turn and listen to my word,*
	Sağ olursa Kara dev,	*If Kara the giant stays alive,*
	Baştan dinlersen sözünü,	*If you heed his word from the start,*

Miras olur kendine,
Kara dev değil, mülktür bu,
Yurdun çehresini açan,
Tükenmez şen kahkaha budur,
Gücünü bulursan Kara dev,
Bulunmaz bir mülktür bu,
Kara dev'in hâlini sorma,
Öne salsa uğurlu yol açan,
Arkada yürüse sayısız asker gibi,
Atışıp düşman çıkarsa,
Rast geleni çiğneyip yutan.

Kara tınar çeliği budur,
Ustalara nasip olmaz,
Kara argesken çeliği budur,
Bozkırdan toy kuşunu kaçırmayan,
Boz kula sungur kuş budur.
Boran boran gün yağarsa,
Boz çekişmeye Kara dev,
Ölçüye sığmaz şir budur,
Küheylanını yağır etmez,
Hiç gönlünü incitmez,
Gücünü bulacak er budur.
Gözetip alırsan Kara dev,
Güçlü kudretli arslan bel budur,
Han kaldırdın Kara dev'i,
Bu Kara dev ulu handır,
Bora gelse yel değmez,
Azarsa düşman can vermez.
Alıcılığı bir başka,
Öfkesine dokunulunca,
Ay-âlemi darmadağın eden,

Kara dev böyle gök sakarlı.

Kara dev'in hâlini sorarsan,
Halifeden icazet almış,
Han oğlundan dua alıp,
On iki mürşide el verip,

He becomes an heirloom for yourselves,
Not Kara the giant – a domain is this,
Opener of the homeland's countenance,
Unfailing, joyous laughter is this,
If you find your strength, Kara the giant –
A domain past finding is this.
Ask not the state of Kara the giant:
Sent ahead, he opens a fortunate road,
Walking behind, like countless troops,
If a foe comes out to exchange blows,
He tramples and swallows whomever he meets.
The black tınar steel is this,
Not granted even to the masters,
The black argesken steel is this,
Letting no bustard escape from the steppe,
The grey-dun gyrfalcon is this.
If the day rains storm upon storm,
For the grey contest, Kara the giant –
A lion beyond all measure is this,
He never galls his charger's back,
He never wounds its heart at all,
This is the man who will find his strength.
If you watch over and take Kara the giant,
The strong, the mighty lion support is this,
You have raised Kara the giant as khan –
This Kara the giant is a great khan,
If the tempest comes, no wind touches him,
If the foe runs wild, he yields no life.
His seizing power is a thing apart,
When his wrath is touched,
He who throws moon and world into disarray –
Such is Kara the giant, grey with a blazed face.
If you ask the state of Kara the giant:
He has taken license from the caliph,
Taking blessing from the khan's son,
Giving his hand to twelve murshids,

Bu da halkça pehlivan sayılmış,
Uzattığından geri dönmeyen,

He too was counted strongman by the people,
Never turning back from what he reaches for,

Somurttuğunu bozmayan.
Teke tek dövüşe isteyerek varmaktan,
Yerin yarıldığı kavgadan,
Tek başına çıktığı yarıştan,
Her şeyi sezip gözleyen,
Yağ ile ağzını çalkalayan.
Gök demirden kaftan giymiş,
Gök ala kalkan oynatmış,
Fazlasıyla çıkmış yarıştan,

Never unbending from his glower.
From gladly going to single combat,
From battle where the earth is split,
From the contest he entered all alone,
Sensing and watching over all things,
Rinsing his mouth with fat.
He has worn a kaftan of grey iron,
He has wielded the grey-dappled shield,
He has come forth from the contest with more than enough,

Kıl kadar canını esirgemez,
Yurt uğruna ölüp gitmekten.

He grudges not a hair's-breadth of his life,
From dying outright for the homeland's sake.

Bu da boz doğanın kırındandır,
Manas Han'ın Kutubiy'i –
Kutubiy'in oğludur.
Bunun anası becerikli, toy toylamış,

He too is of the stock of the grey falcon,
Manas Khan's Kutubiy –
He is Kutubiy's son.
His mother was deft, she gave feast upon feast,

Bunun öte atası derin düşünmüş,
Gözü uzaktan görmüş,
Bu bozkurdun oğlu Kara dev,
Çok görmüş geçirmiş bilgedir.
Babası Manas'ın yoldaşı,
Kendisi arslan şirin Çorosu,
Yük kaldırır becerikli eri,
Ay-haylayıp Hıtay geldiğinde,
Mızrak vuran ustasıdır.
Pehlivan da budur, şir de budur,
Gözetip alırsan Kara dev'i –
Yedi-Özön'ü dolduran cediger,
Baba olacak şir de budur!
Atıştırıp davaya sal,
Tökezlerse dilini kes,
Mızrak verip düşmana sal,
Yılıp kaçarsa gözünü deş.

His far forefather thought deep thoughts,
His eye saw from afar,
This grey wolf's son, Kara the giant,
Is a sage who has seen and endured much.
His father was the companion of Manas,
He himself the Çoro of the lion-hearted lion,
His deft man who lifts the burden,
When the Hıtay came whooping ay-hay,
He is the master who strikes with the lance.
The strongman is this, the lion too is this,
If you watch over and take Kara the giant –
Cediger who fill Yedi-Özön,
The lion who will be your father is this too!
Set him sparring, send him to the quarrel,
If he stumbles, cut out his tongue,
Give him a lance and send him at the foe,
If he flinches and flees, gouge out his eye.

Baştan söylediği sözüne,
Sağ olursa Kara dev,
Miras olur kendine.
Tartıştığın yerde,
Sarı engebeli bel budur,
Kapışılan düşmana sayısız asker gibi,

Emil topuzlu er budur.
Ağırlıklı geçit şiri budur,

Kahırlanıp saldırırsa,
Kahrı değerli er budur» –
Deyip, öylece, Külçoro,
Cedigere bunu söyleyince,
Kalabalık kara cediger,
Uygun görüp çoroyu,
Hilali altın tuğ olup,
Asker kaynaşıp uğultu kopup,
Yedi-Özön'de cediger –
Cediger yurdunun hepsi,
Yurt çığrışıp velvele olup,

Yer yarılan gümbürtü olup,
Baabedin'e adak adayıp,
Koroşon'a koç deyip,
O Kara dev bahadıra,
Kalabalık yurt çığrışıp bunu söyleyip:

«Bu Kara dev bahadırı,
Halkın başında yürüdüğünde,
Koç başı edinelim.
Saldırıp düşmana çalmaya,
Topuz edinelim.
Atlanıp düşmana el salarsa,
Hilali altın sancağı,
Bayrak edinelim.
Dediğine uyalım,
İki dizgin, bir yular,
Kara dev hana verelim.

By the word he speaks from the start,
If Kara the giant stays alive,
He becomes an heirloom for yourselves.
In the place where you contend,
The yellow rugged pass-ridge is this,
Like countless troops against the grappled foe,
The man with the Emil mace is this.
The lion of the weighty pass is this,

If he attacks in his torment,
The man whose wrath is precious is this» –
Saying so, just so, Külçoro,
When he had said this to the cediger,
The teeming black cediger,
Approving the çoro,
The crescent golden standard raised,
Troops seething, a droning breaking out,
In Yedi-Özön the cediger –
All of the cediger homeland,
The homeland clamoring, becoming uproar,
Becoming a rumble that splits the earth,
Vowing offerings to Baabedin,
Naming a ram for Koroşon,
To that Kara the giant, the batyr,
The teeming homeland clamored and said this:
«This Kara the giant, the batyr,
When he walks at the people's head,
Let us make him our ram-leader.
For attacking and striking at the foe,
Let us make him our mace.
If he mounts and lays hands upon the foe,
The crescent golden banner –
Let us make it our flag.
Let us follow what he says,
Two reins and one halter
Let us give to Kara the giant, the khan.

Taş atılan kuyu – diye,
Talih bahşeden ulu – diye,
Kul geçecek köprümüz – diye,

Yurdun dayandığı dağımız – diye,

Görünüş kıldığım belim – diye,

Yurdun çobanı şirim – diye.

Cediger yurdu çığrışıp,
Davulbaza güm güm vurup,
İnsanın bilmez düşüncesiyle,
Kalabalık kara cediger –
Hanımız yeni oldu – diye,
Kaygının hepsi yok olup,
Karnımız şimdi doydu – diye,

Kısrak başta beş dokuz,
Kurbanına boğazlaşıp,
Malı şöyle dursun, canından,
Öylece vazgeçip koyuşup.
Sırıkları bükülüp,
Pehlivanı atlı mızraklaşıp,

Yedi-Özön suyunun koyağı – diye,
Kara dev tahta binerken,
Cedigerin toyu – diye,
Coşup kabaran kahraman er,
Ciğer kapmaca kellerle oynaşıp,
Oynaşan kelin başına,
Tümsekçe ciğer yapışıp,
Yurt çığrışıp, velvele olup,

Kahkahayla gülüşüp.
O Kara dev bahadırı,
Altın işlemeli halıya
Oturttu işte şimdi,
Her köşesinden pehlivanlar

The well where stones are cast – saying,
The great one who bestows fortune – saying,
Our bridge where the slave shall cross – saying,
Our mountain the homeland leans upon – saying,
My pass-ridge I have made my visage – saying,
My lion, shepherd of the homeland – saying.
The cediger homeland clamoring,
Beating boom-boom on the great drum,
With thought unknown to man,
The teeming black cediger –
Our khan is newly made – saying,
All of our sorrow has vanished,
Our bellies now are filled – saying,

Five nines of stock, mares at their head,
Slaughtering for his sacrifice,
Let alone their stock – of their very lives
They freely let go and gave over.
Their poles were bent,
Their strongmen jousting with lances on horseback,
The gorge of the Yedi-Özön river – saying,
While Kara the giant mounted the throne,
The feast of the cediger – saying,
The hero men surging and swelling,
Sporting at liver-snatch with the bald ones,
On the sporting bald one's head
Liver sticking in little mounds,
The homeland clamoring, becoming uproar,
Roaring with laughter together.
That Kara the giant, the batyr,
Upon a gold-embroidered carpet
They seated now indeed,
From its every corner strongmen

Kaldırışıp tutuşup,
Altın tacı giydirip,
Altın tahta bindirip,
Halka haber salmıştı.
Halk atası budur – diye,
O Kara dev bozkurdu,
Han kaldırıp koymuştu.
Kederli göğüs rahatlayıp,
Kara dev kaldı han olup,
Onu böylece bırakalım,
Bu yandan habere başlayalım.
Hani Semetey oğlu er Seytek,
Ergenliğe erip, er olup,
Er oğluyla denk olup,
Karındayken kovulup,
Cedigere varıp doğup,
Karında sürgün, avare,
Karındayken kuğu talihli,
Babasından ayrılıp,
Doğmadan vurulup,
Karında yanıp kederlenip,

Lifting him up together, holding fast,
Setting the golden crown upon him,
Mounting him on the golden throne,
They had sent word to the people.
This is the people's father – saying,
That Kara the giant, the grey wolf,
They had raised up and set as khan.
The sorrowing breast set at ease,
Kara the giant remained as khan –
Let us leave him thus,
Let us begin the tale on this side.
Now Semetey's son, the man Seytek,
Reaching manhood, becoming a man,
Becoming the equal of a man's son,
Driven out while in the womb,
Coming to the cediger and being born,
In the womb an exile, a wanderer,
In the womb with a swan's fortune,
Parted from his father,
Stricken before his birth,
Burning and grieving in the womb,

Huyu huzursuz boğulup,
Kovgunlu kavgada doğup,
Çarkı dönmüş Kıyaz'a,
Zırh içinde kovalanıp.
Anası bakıp yorulup.
Kaygı, müşkül yayılıp,
Kaygıyla yürüyüp büyüyüp,
Kaçıp gezerek ulu olmuş.
Yiğidin oğlu er Seytek,
Kahırlanıp yaslanıp,
Ayçürök ile Külçoro'ya,
İkisine fena gücenip:
Buğulu Talas, geniş Keñ-Kol,
Dönüp aşılacak bel nerede?
Gündüzü gülüş, gecesi oyun,
Sefalı Kırgız halkı nerede?
Anacığımla ağacığım,

His nature choked with unrest,
Born amid the hounded strife,
To Kıyaz whose wheel had turned,
Hunted while wrapped in armor.
His mother grew weary with tending.
Sorrow and hardship spreading,
Walking and growing up with sorrow,
He became great wandering in flight.
The brave one's son, the man Seytek,
Tormented and mourning,
At Ayçürök and Külçoro,
Sorely aggrieved at the two of them:
Misted Talas, broad Keñ-Kol –
Where is the pass to turn and cross?
Its day laughter, its night play –
Where is the blissful Kırgız people?
My dear mother and my dear brother –

Halka kavuşacak gün nerede?
Kıvrılıp aşıp yola koyulsak,

Sıra sıra engebeli bel nerede?
Doğanım ağam, halkım nerede?

Gölgeli şirin oğlu,
Alnından basıp geçemeden,
Öz yurduna eremeden,
Dönüp halkına yetemeden,
Avare gezmek yol mudur?
Kara gün ağam, halkım nerede?
Deniz misali şirin oğlu,
Sürgün geçmek yol mudur?
Gündüzü kımız, gecesi kız,
Gürül gürül gülüşlü halk nerede?
Güneyinde gümüş var,
Kırlarında altın var,
Dağında karı var,
Ormanında yaban malı var,
Can taşıyanın hepsi var.
Gugukçusu dağda öten,
Al yeşili bülbül şakıyan,
Babamdan kalan yer nerede?
Üstün hanın oğlu,

Where is the day we rejoin the people?
Should we set out, winding and crossing over,
Where are the rugged ridges, rank on rank?
Where is my falcon brother, where my people?
Son of the shaded lion,
Never passing over its brow,
Never reaching his own homeland,
Never turning back to reach his people –
Is wandering astray any road?
My dark-day brother, where is my people?
Son of the sea-like lion –
Is passing life in exile any road?
Its day kumis, its night maidens –
Where is the people of rippling laughter?
In its south there is silver,
On its steppes there is gold,
On its mountain there is snow,
In its forest there is wild game,
All that bears life is there.
Its cuckoo calling on the mountain,
Its scarlet-green nightingale trilling –
Where is the land left me by my father?
Son of the peerless khan –

Azıp gezmek yol mudur,
Alacakaranlık gün, anam, halkım nerede,
Halka kavuşacak gün nerede?
Yurdunuzdan ayrılıp,
Yedi-Özön'e komşu konmuşsunuz,

Herkese öksüz dedirtip,
Kötü adlı olmuşuz.
Dilediğinde bu başa,
Kadir gecesi, aydın gün var mı?
Sarp geçit nerede, bel nerede?
Benim anacığım nerede, halkım nerede?

Is wandering astray any road?
Twilight-dim day – where is my mother, my people,
Where is the day we rejoin the people?
Parted from your homeland,
You have camped as neighbors to Yedi-Özön,
Letting everyone call us orphan,
We have gained an ill name.
When this head desires it,
Is there a Night of Power, a shining day?
Where is the steep defile, where the pass?
Where is my dear mother, where my people?

Ayçürök'sün, anamsın,
Karşımda mekânımsın.
Fazla kavga, büyük müşkül,
Başlatıp gelmişsin sen.
Benim kocamış ninem Kanıkey'i –
Kahırlı düşmanın eline,
Bırakıp gelmişsin sen.
Beş argalı yıldızı batıncaya dek,
Beş kez dönüp yol emziren,
Dar karnını genişletip,
Taş memesini boşaltan.
Kopanı ulayan,
Saçılanı toplayan,
Sönen ateşi tutuşturan,
Ölen canı diriltip,
Gedik işi tamamlayan,
Eksileni yeniden dolduran.
Yiğit anam delişmeni,
Perişan edip anamı,
Zülüf saçı ağarmışken,
Seferi yakına gelmişken,
Hayra çekilen hak yerini

Göreceği çağında,
Ecele erip dünyadan,
Öleceği çağında.
Fazla kavga, büyük hengâme,
Başlatıp gelmişsin sen,
Yiğit anam cenneti

You are Ayçürök, you are my mother,
You are my dwelling-place before me.
Surpassing strife, great hardship –
It is you who set it going and came.
My aged grandmother Kanıkey –
Into the hand of the tormenting foe
It is you who left her and came.
Till the five-argali stars had set,
Suckling the road, turning five times over,
Widening her narrow womb,
Emptying her stone breast.
Joining what was severed,
Gathering what was scattered,
Kindling the fire gone out,
Reviving the dying soul,
Completing the breached work,
Filling anew what had grown less.
My brave mother, the spirited one –
Leaving my mother in misery,
When her locks had turned white,
When her final journey had drawn near,
When the place of truth drawn toward blessing
Was hers in season to behold,
When, her fate fulfilled, from this world
She was in season to die.
Surpassing strife, great tumult –
It is you who set it going and came,
My brave mother – paradise

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Buurul'un Gözyaşı, Talas'ın Çağrısı

Külçoro'nun "birlikte gidelim" ısrarını on üç yaşındaki Seytek gururla geri çevirir: Talas'a tek başına gidecektir. Ayçürök oğluna baba yadigârı emanetlerin — ok geçmez Akolpok kaftanın, kendiliğinden ateşlenen Akkelte tüfeğin ve gökten inen Zülfikar kılıcın — Kançoro'nun elinde olduğunu anlatır; kavga çıkarmadan istemesini, Bakay'ı sağsa kurtarmasını, ölmüşse kendi eliyle gömmesini tembihler ve altı gün içinde dönmezse ecelinden önce öleceğini söyler. Çatkal'ı aşıp cennet misali Talas'a inen Seytek, atalar yurdunun güzelliği karşısında ağlar; ama onu bekleyen manzara yürek dağlar: Kançoro, ninesi Kanıkey'i iki buzağının arasına bağlamıştır. Buzağıların başını kesen torununu tanımayan Kanıkey ona saldırır; az ötede, on altı yıldır kıbleye dönüp sahibini bekleyen boz maya, Seytek'i görünce gözyaşlarını boşandırır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Seytek, Kançoro'nun kölesi yapılan Kanıkey ile Karınbay'ın işkencesinde beli kırılan Bakay'ı kurtarmak için Talas'a gitmeye ant içer.
- Külçoro yedi yüz kızıl deveye altın ve hazine yükletir; kurtulan halk şölenlerle Talas'a doğru göç eder.
- Semetey'in küheylanı Buurul, Ümötöy'ün kan bedeli olarak verilip yıllarca horlandıktan sonra kervancıların elinden kaçıp Seytek'e kavuşur; kavuşma ardından dağları aşıp gözden kaybolur.
- Buurul'u geri almak isteyen kervanbaşı Karasart ile altmış pehlivan kervancının tümünü Seytek ay baltası ve Coybolot'la kırar.
- Ayçürök, Kançoro'nun elindeki üç ata yadigârını sayar — Akolpok kaftan, Akkelte tüfek ve Zülfikar kılıç — ve oğluna kavgasız isteyip altı günde dönmesini tembihler.
- Çatkal'ı aşıp Talas'a ulaşan Seytek, iki buzağı arasına bağlanmış Kanıkey'i bulur; kendisini tanımayan ninesi ona saldırır, on altı yıldır bekleyen boz maya ise onu gözyaşlarıyla karşılar.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Bırakıp gelmişsin öylece.	*You left her behind and came away just so.*
Beceriklikle canını	*By cleverness your own life*
Kurtarıp gelmişsin.	*You saved and came away.*
Anamı ağır horluğa	*My mother into grievous scorn*
Salıp gelmişsin.	*You cast and came away.*
Dalanın çıkamayacağı	*Into a pit the striver cannot climb from*
17590 Çukura atmışsın.	*You have thrown her.*
Geçenin çıkamayacağı	*Into a woe the passer cannot cross*
Belaya salmışsın.	*You have cast her.*
Çırpınsan da kurtulunmaz	*Though she struggle, there is no escape –*
Tuzağa düşürmüşsün	*Into such a snare you dropped*
Kocamış zavallı anamı.	*My aged, wretched mother.*
Ölmeden yitmeden horluğu	*Neither dead nor lost, her degradation*
Göre göre gelmişsin.	*You watched and watched, and came away.*
Yiğit anamı, o yavuzu,	*My valiant mother, that fierce one,*
Pek azaplı horluğa	*Into most tormenting scorn*
17600 Verip gelmişsin.	*You gave her up and came away.*
Asil anam, o yavuz,	*My noble mother, that fierce one,*
Azap ile gün görüp	*Living her days in torment,*
Tutuşup yanıp kavrulmuştur,	*Has caught fire, burned and scorched away,*
Cariyelikle gün görüp	*Living her days in bondage,*
Dert çekip durmuştur,	*Has borne her grief without an end,*
Kerametli anam Kanıkey –	*My wonder-working mother Kanıkey –*
Kerameti gidip kaymıştır,	*Her wonder-power has slipped away,*
Dermanı tükenip bahtsız anam	*Her strength run out, my luckless mother*
Ölüm yanına varmıştır.	*Has drawn near to death itself.*
17610 Kaygıyı saya saya oturmuştur,	*She has sat there counting sorrows,*
Canından büsbütün geçip,	*Giving up her life entirely,*
Sinek kadar candan bahtsız anam	*Her life no more than a fly's, my luckless mother*
İyice umudunu kesmiştir.	*Has cut off all her hope.*
Kederlenip, kaygılanıp,	*Grieving and consumed with care,*
Yazık, akıldan, çok düşünceden	*Alas, from reason, from too much brooding*
Anam ayrı düşüp kalmıştır,	*My mother has fallen far apart,*
Hıçkırıp inleyip ölemeden,	*Sobbing, moaning, yet unable to die,*
Çığlık atan bahtsızınız	*Your wailing luckless one*

Sinek kadar cana kıyamadan.
Yanıp pişip yok olup,
İnleyip bahtsız kor olup,
Gözbebeği kıldığı Külçoro,

Biricik oğlu yok olup,

Eklemleri gevşeyip titreyerek,
Göğsü hırıldayarak,
Gönlü sızlayıp bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Ay-âlemi tutan kara yer
Ona bir çanak kadar görünüp.
Yiğit anamın, o yavuzun,
İki kolundan güç gidip.
Işıl ışıl gözü gidip,
Bal-şeker gibi sözü gidip,
Coşup taşan gücü gidip,
Ağzından otuz dişi gidip,
Kaygılanıp inlemiştir.
«Ah yavrum!» diye çığlık atıp,
Kuvveti gidip perişan olup,
Dönüşü olmayan gerçek yurdu
Görecek hale gelmiştir.
Bu yıl gitmezsek eğer,
Yazık anamı, o yavuzu,
Kahırlı beladan, mihnetten
Kurtarıp almazsak.
Kuşanmış düşman zulmüne
Yüz yüze gelip durmazsak,
Kader erişip gün biterse,
Boğuşa boğuşa ölmezsek,
Kaburgasını sökmezsek,
Kanını su gibi dökmezsek,
Başına sıkı bela salmazsak,
Pek hor olan anamı
Kurtarıp almazsak,
Doğmadan yiter gibi çökelim,
Soy olup da nideriz,

Unable to end a life small as a fly's.
Burning, seething, wasting away,
Moaning, a luckless ember glowing,
Külçoro, whom she made the apple of her eye,
Her only son now gone,

Her joints gone slack and trembling,
Her chest rasping with each breath,
Her heart aching, split in two,
The tears spilling from her eyes,
The black earth that holds moon and cosmos
Seeming to her no more than a bowl.
From my valiant mother, that fierce one,
The strength has left both arms.
Her bright and shining eyes are gone,
Her words sweet as honey-sugar gone,
Her surging, overflowing power gone,
Thirty teeth gone from her mouth,
She has moaned, consumed with care.
Crying out «Ah, my child!»,
Her strength departed, left in ruin,
The true homeland of no return
She has come to the verge of seeing.
If we do not go this year,
If my poor mother, that fierce one,
From grievous woe and torment
We do not rescue and reclaim.
If the girded foe's oppression
We do not stand and face head-on,
If fate arrives and days run out,
If we do not die grappling breast to breast,
If we do not tear out his ribs,
If we do not pour his blood like water,
If we do not bring hard ruin on his head,
If my mother, scorned so bitterly,
We do not rescue and reclaim,
Then let us sink as if lost before birth,
What use is it to be a lineage,

Şimdi ölüp gidelim.
Kapışacağım Kançoro –
Kan dökeceğim işte ona,
Atışmayı bolca salalım,
Hasretli horlukların hepsinden
Kurtarıp alalım.
Dilediğim Kançoro'yu,
Yazık anam Kanıkey

Let us die here and now.
Kançoro is the one I shall grapple –
His is the blood that I shall spill,
Let us loose the exchange of fire in plenty,
From all her yearning degradations
Let us rescue and reclaim her.
Kançoro, the one I crave –
My poor mother Kanıkey

Sol memesini emzirip,
Kazı-karta yedirip.
Cız edip çubuk değdirmeden,

Oturtup yere işetmeden,

El üstünde nazlı gezdirip,
Beslemiş o soysuzu,
Boynuna bindirerek.
Sonunda o Kançoro,
Dumansız ateşte yakıp kavurup,
Döverek, horlayıp yün gibi ezip,

Meme veren anasını
Yalınayak sürüp cariye kılıp,
Böğrünün etini yara edip,
Topuklarını sızlatıp,
İt yerine koyup horlayıp,
Mal yerine koyup zorlayıp,
Çiğneyip ezip yün gibi kılıp,
Tanrılık taslayan o domuz,
Bahtsız anamı cariye kılıp,
Kudurmuş domuz, onmamıştır.
Atam Manas'ın sırdaşını,
Öbür dünyalık yoldaşını,
Arslan Bakay ereni
Kımıltısız, soluğunu kesip,
Bükerek belini kırıp,
Kahrı katı Karınbay –
Karınbay'a dövdürüp,

Suckled him at her left breast,
Fed him kazı and karta.
Never letting a switch touch him with a sting,
Never setting him on the ground to relieve himself,
Carrying him pampered on her hands,
She nursed that base-born wretch,
Letting him ride upon her neck.
And in the end that Kançoro,
Roasting her over a smokeless fire,
Beating her, scorning her, crushing her like wool,
The mother who gave him her breast
He drove barefoot and made a slave,
Made wounds of the flesh of her flanks,
Set her very heels to aching,
Scorned her, treating her as a dog,
Forced her, treating her as chattel,
Trampled and crushed her soft as wool,
That swine who plays at godhood,
Making my luckless mother a slave,
The rabid swine — he has not prospered.
My forefather Manas's confidant,
His companion for the world beyond,
The lion Bakay, that holy man,
He choked his breath to stillness,
Bending him, breaking his back,
Karınbay of the bitter cruelty –
He had Karınbay beat him,

Kocamışlara sopalatıp,
Şımarık oğlana, toy delikanlıya
Günde üç kez yağmalatıp,
Azabımı dağ gibi artırıp,
Pehlivanlara o domuz
Gökbörü diye çektirip.
Sıkıştırıp belini kırıp,
Derdi katmerli Bakay'ın
Kımıltısız soluğunu kesip.
Eski kepenek giydirip,
Çelimsiz kısrağa bindirip,
Odun alıp ateş yakmadan,
Evliya Bakay ağamı

Had the aged cudgel him,
Let spoiled boys and raw young men
Plunder him three times a day,
Piling my torment mountain-high,
That swine had wrestlers drag him
Like the goat in gökbörü.
Squeezing him, breaking his back,
Bakay of the manifold sorrows –
His breath they choked to stillness.
They dressed him in an old felt cloak,
Mounted him on a puny mare,
With no wood gathered, no fire lit,
My saintly elder Bakay

Dumansız ateşte yakıp kavurup.
Bayılıp kendinden geçti ulu Bakay,
Nicesini görmüş evliya, ah,
Toplanmış halkın atası,
Devletli Bakay ihtiyar, ah,
Geniş dünya dar olup,
Ordaya girmez evliyam
Alacığa muhtaç olup.
Kederlenip kaygılanıp,
Gözbebeği edip bağrında tuttuğu,

Hunhar atamın Külçoro'su –
İkisinden birden ayrılıp.
Düzeni bozulup kimsesiz kalıp,
Kendinden geçip kul olup,
Saf altını, çok malı mülkü

Harama ganimet ettirip.
Patiska gibi apak sakalını
Kançoro'ya yoldurup.
Atkısı pahalı sarı-ala kumaşı,

Her pahalı, değerli varını
Akılsıza yağmalatıp,
Solgun benizli han Bakay'ı

They roasted over a smokeless fire.
Great Bakay swooned and lost his senses,
The holy man who has seen so much, ah,
Father of the gathered people,
The blessed old man Bakay, ah,
The wide world grown narrow for him,
My saint who may not enter the orda,
Left wanting even a hovel.
Grieving and consumed with care,
The one he held to his breast as the apple of his eye,
My ferocious father's Külçoro –
Parted from both of them at once.
His order broken, left forlorn,
Beside himself, made a slave,
His pure gold, his abundant wealth and holdings
Given up as plunder to the profane.
His beard white as calico
They had Kançoro pluck.
His yellow-flecked cloth with the costly fringe,
Every costly, precious thing he owned
They let the witless plunder,
Pale-faced khan Bakay –

Zavallı ihtiyarı boğazlar gibi,
Bakay han'ın soyunu sopunu
Tümünü kırıp geçirmiş gibi,
Yurdundan göçü yok,
Yetkin Bakay ihtiyarda,
Kara gönüllü Kançoro'nun –
O zırvalayan itin,
Yedi atadan kalma öcü yok,
Ak saçlının ödenmiş kanı yok.

Tanrı vardır ya, Kançoro
Bakay'ı bağlayıp almıştır,
«Dedemdir» demeden Bakay'ı
Derin belaya salmıştır.
Peygamber gibi Bakay'ı
Zorbalıkla kul kılıp,
Kahrını döküp horlayıp,
Kahredip, döverek, zorlayıp,
Kötülük etti diye duydum.

«Ayda bir döv onu» diye,
«Haftada bir yağmala» diye,
Buyruk verdi diye duydum.
Gökbörü edilse de Bakay han,

Bozkurt dedem evliyadır,
Çok görmüş ihtiyardır,
Dövmek şöyle dursun, alınlara
Muska olmuş evliyadır.
Çare gidip, gün geçip,
Dedem Bakay bu hale gelip,
Gidip gelenden söz duyup:
Diriliği gitmiş, sayıda yok,

Ölüp bitmemiş, mezarda yok.
Devri gidip kavrulup,
Haftasında Bakay'ın
Kaburga kemiği sıyrılıp,
Sinek kadar canı kavrulup,

As if to slit the poor old man's throat,
As if the whole of Bakay khan's kin and line
Had been cut down to the last,
He has no caravan to leave his homeland,
For the accomplished old man Bakay,
Against black-hearted Kançoro –
That raving dog –
No feud remains from seven forefathers,
No blood-price paid for the white-haired one.
Yet God exists — and Kançoro
Has bound Bakay and taken him,
Never saying «He is my grandsire», Bakay
He has cast into deep affliction.
Bakay, who is like a prophet,
He enslaved by naked force,
Pouring out his cruelty, scorning him,
Tormenting, beating, forcing him –
So he did evil, I have heard.

«Beat him once a month», he said,
«Plunder him once a week», he said –
Such were the orders he gave, I have heard.
Though Bakay khan be made the gökbörü goat,
My grey-wolf grandsire is a holy man,
An elder who has seen so much,
Far from beating — to men's foreheads
He is a holy man worn as an amulet.
Remedy gone, the days passing by,
My grandsire Bakay come to such a state,
Hearing word from those who come and go:
His vigor gone, not counted among the living,
Not dead and done, not in the grave.
His era gone, scorched away,
Within the week Bakay's
Rib-bones were stripped bare,
His life small as a fly's was scorched,

Çocuk gövdesi kadar çakmak eti,
Pehlivanlar gökbörü diye çekince,

Ellerinde kalıp bölünüp.
Garip Bakay zavallının
Gözünün yaşı dökülüp.
Ölmeden yitmeden Bakay er
Tutsak elde yaşıyor diye duyarım,
Kımıldasa gökbörü olup
Zorda yaşıyor diye duyarım,
Gelenlerden söz duydum,
İhtiyar Bakay ile Kanıkey'in
Hali böyleymiş diye duydum.
Atadan kalan mirastır diye,
O Talas'a varmazsak,
Azaplı cariyelikten, kulluktan
Kanıkey'i, Bakay dedeni
Kurtarıp almazsak.
«Yavrum!» diye inleyip ölürlerse,
Dönüşü olmayan yeraltını
O yazık canlar görürlerse,
Ateş olup yanar geçer ya,
«Soysuzlar!» diye söverek,
Evlatlıktan geçer ya.

Sararıp gözleri yumulup,
Kullukta yaşayan bu ikisi
Dünyadan gider ya.
Bugün gördüğün yarın yok,
Vefası yok, aldatıcı.
Böyledir işte, dünya boktur.
Yüz yaşına varan âlemde yok,
Ecel arayıp bulmuş gibi,
Her övünen kulu
Kovalayıp yetince tez ölüm,
Ayıplı gider imiş ya,
Kapanla vurulmuş gibi.
Vefası dar, kurnaz dünya –
Ölçüsü boş bu dünya,

His flint-flesh the size of a child's body,
When the wrestlers dragged him as the gökbörü goat,
Came apart and stayed in their hands.
From forlorn, wretched Bakay
The tears spilled down.
Neither dead nor lost, the man Bakay
Lives on in captive hands, I hear,
If he stirs, made the gökbörü goat,
He lives in hardship, so I hear,
From those who came I heard the word,
Of old Bakay and Kanıkey –
Such is their state, so I have heard.
Saying it is the heritage left by the fathers,
If we do not go to that Talas,
From tormented bondage, from slavery
If Kanıkey and your grandsire Bakay
We do not rescue and reclaim.
If they die moaning «My child!»,
If the underworld of no return
Those poor souls come to see,
It will turn to fire and burn away,
Cursing us as «Base-born wretches!»,
They will disown us as their children.

Their eyes yellowing and falling shut,
These two who live in slavery
Will pass from the world.
What you see today is gone tomorrow,
Faithless it is, deceiving.
So it is — the world is dung.
None in the cosmos reaches a hundred,
As if death had sought and found him,
Every boastful slave,
When swift death chases him down,
Departs in disgrace, it seems,
As if struck down in a trap.
Narrow in faith, this cunning world –
Empty of measure, this world,

Arslan Bakay, Kanıkey,
Yaratılmış kul huzur bulunca da,
Ölünceye dek dağılmaz
Bu dünyanın tutkusu.
Gelenlerden söz duyarım,
Kanıkey ile ihtiyar Bakay'ın
Hali böyleymiş diye duyarım.
Uzağı gören gerçek bilgeymiş
Gerçekten hor olan o bilge kişi.
Sağlıklarında varmazsak,
Kahrı çetin Kançoro'yla
Çarpışmayı sıkıca vermezsek.
Karaltısı dağ gibi anamı

Kahırlı düşman elinden
Kurtarıp almazsak,
«Çocuklarım güçsüzmüş» diye,
Kötülüğü anlar ya,
«Bir faydası dokunmadan,
İz bırakmadan kaçıp gitti» diye,
Çocuklara lanet eder ya.
Onlardan böyle söz çıkarsa,
Hepimizi birden Tanrı çarpar ya.
Atanın soyunu çekip de,
Yolunu izleyip varamadan,
Kabadayılanan düşmanla
Karşılaşıp öcünü alamadan,

«Oğulları ahmak oldu» diye,

Gören halk dedikodu eder ya,
Apaçık Tanrı çarpar ya,
Doğmadan yiter gibi çöker ya,
Dedikodudan herkes ölür ya.
İster iyi ol, ister arslan,
İster kötü ol, ister toprak,
Yaratılmış insanoğlu,
Sonunda bozkurt olsan da,
Gök kene gibi dolsan da,

Lion Bakay, Kanıkey –
Even when the created slave finds peace,
Until death it never scatters,
This world's consuming passion.
From those who come I hear the word,
Of Kanıkey and old Bakay –
Such is their state, so I hear.
A true sage who saw far ahead, they say,
That sage now scorned in very truth.
If we do not go while they yet live,
If to Kançoro of the harsh cruelty
We do not deal battle firm and full.
If my mother, her silhouette like a mountain,
From the grievous enemy's hand
We do not rescue and reclaim,
Saying «My children proved too weak»,
She will understand the evil,
Saying «Without giving any help,
They fled without a trace»,
She will lay a curse upon the children.
If such words should come from them,
God will strike us all at once.
Drawing on the father's lineage,
If we cannot go and follow his path,
If with the swaggering enemy
We cannot meet and take revenge,

«The sons have turned out fools», they'll say,
The watching people will spread the gossip,
Plainly God will strike us down,
We shall sink as if lost before birth,
From the gossip everyone will die.
Be you good, or be you a lion,
Be you wicked, or be you dust,
Created son of humankind,
Though in the end you be a grey wolf,
Though you swell like a grey tick,

Kader erişip gün bitince,
Yeri kucaklayıp yatarız.
Bağrı soğuk kara yer,
Kara yere gireriz.
Halkını düşman kırdığında,
Katı zehrini saçtığında,
Dün Talas'a yağma saldığında,
Nicenizi boğazladığında,
Bel bağlanan bel gidip,
Belli dayanak arslan gidip,
Niceniz darmadağın yağmalanıp,
Gayretiniz ölüp, dövülüp,
Halk çığrışıp perişan olup,
Erlerin kanı dökülüp,
Yamanların hepsi bağlanıp,
Kızlar ganimete sürülüp,
Talihli pehlivan erin
Kulluğa eli bağlanıp.
Kırılıp mahvolduğu demde,
Cana kıyıp ölüme
Varmadan gelmişsin.
Kanıkey anamı, Bakay'ı
Düşmana diri bırakıp,
Almadan gelmişsin.
Yazılmış buyruğu, kaderi,
Görmeden gelmişsin.
Kendi elinle o ikisini
Gömmeden gelmişsin.
Bahadırlığı, arslanlığı,
Göstermeden gelmişsin.

Bakay han'ı, koca anamı
Kendi elinle bir yere
Gömmeden gelmişsin.
Onmaz anam Ayçürök,
Onmazım benim, onmayasın,
Halk över, el çığrışır:
«Kadınların en hünerlisi» diye,
«Belli peri kızı» diye,

When fate arrives and days run out,
We lie down embracing the earth.
The black earth cold of bosom –
Into the black earth we go.
When the foe cut down your people,
When he scattered his bitter poison,
When yesterday he loosed plunder on Talas,
When he slaughtered so many of you,
The support you leaned on gone,
The trusted pillar, the lion, gone,
So many of you plundered and scattered,
Your zeal dying, beaten down,
The people shrieking, left in ruin,
The blood of the men poured out,
All of the bold ones bound,
The girls driven off as spoils,
The fortunate wrestler-hero's
Hands bound over into slavery.
In the hour they were broken and destroyed,
To give your life unto death
You never went — you came away.
My mother Kanıkey, and Bakay,
Leaving them alive with the foe,
You came away without reclaiming them.
The written decree, the fate ordained,
You came away without seeing it.
With your own hands those two
You came away without burying.
The hero's part, the lion's part,
You came away without showing.

Bakay khan and my aged mother
With your own hands in some one place
You came away without burying.
My hapless mother Ayçürök,
My hapless one — may you never prosper,
The people praise, the land cries out:
«Most gifted of all women», they say,
«A manifest peri maiden», they say,

«Ak kuğu donunu giyer» diye,
«She dons the white swan's plumage», they say,

«Yaratılmış yerlerin hepsini
Dolaşıp uçup gezer» diye,
Uçsan da anam, onmayasın,
«Over all created places
She wanders, soaring in flight», they say,
Though you fly, my mother, may you not prosper,

Padişah anam Kanıkey'in
Topuğunca olamamışsın,
Gerçek soylu tuğ olup,
Tuğ dibinde durmamışsın,
Yiğit anam Kanıkey'in
Bin yaptığının birini sen,
Bir kez olsun yapmamışsın.
Arslan atam öldüğünde,
Halk toplanıp gömdüğünde,
Yaslı kalıp bahtsız anam,
Of my sovereign mother Kanıkey
You have not proved worth her very heel,
Becoming a banner of true noble stock,
You have not stood at the banner's foot,
Of my valiant mother Kanıkey's
Thousand deeds, not one have you
Done even a single time.
When my lion father died,
When the gathered people buried him,
When my luckless mother, left in mourning,

Kökünden yıkılıp giderken,
Asil atam Semetey'i
Öldürüp de gidecekler derken,
Ölçsen, ölüm başındayken,
Was toppled from her very roots,
When they said of my noble father Semetey
«They will kill him too before they go»,
When, if you measured it, death stood at her head,

Kundakta bebek çağında,
Atamdan kalan sayısız altını
Kül yerine bile saymadan,
Dertli anam saçmıştır.
Kundaktaki bebeği
Bağrına basmıştır.
Yiğitliğini emsalsiz gösterip,
Doksan beşinde Çıyırdı'yı,
O evliya soylu kocakarıyı,
Sırtına bindirip,
Talas'ı terk edip,
Varını yoğunu saçmıştır.
Kaynanasını bırakmadan,
Cefakâr anam kaçmıştır.
When he was a babe in swaddling,
The countless gold left by my father,
Not counting it even as ashes,
My grieving mother scattered it.
The babe in his swaddling clothes
She clasped to her breast.
Showing valor beyond compare,
Çıyırdı, ninety-five years old,
That crone of saintly stock,
She lifted onto her back,
Abandoned Talas behind her,
And scattered all she had.
Never leaving her mother-in-law,
My long-suffering mother fled.

Onmaz anam, onmamışsın,
Kanat takıp uçsan da,
Hapless mother, you have not prospered,
Though you strapped on wings and flew,

Büyük anam Kanıkey'ce olamamışsın.

Dolanıp düşün soyumu,
Anacığımın sağ esen koruyup
Kurtardığı o soyu düşün.
Buhara şehrini dolaşıp,
Sağ esen koruyup büyüttü,
Ayköl'den kalan çocuğu.
Bu dediğim de gerçek:
Ayköl atam öldüğünde,
Malını mülkünü saçmamışsın.

Ak kuğu donunu giymemişsin,
Kerametini gösterip,
Bakay han ile Kanıkey'i
Sırtına bindirip,
Engebeli kırları, düzü,
Kırı düzü aşıp seğirtmemişsin.
Baban Akun'un şehrine
Arslanı kaçırıp götürmemişsin.
Erlik işini yapmamışsın,
Dedem Akun'un şehrinde
«Dul Çürök» dedirtip,
Canını besleyip durmamışsın.

Emsalsiz erliği hakkıyla edip,

Böylesi bir işi yapmamışsın.
Kahırlanan düşmanın
Tuzağına düşüp gelmişsin.
Kahırlı Kıyaz kâfirin
Eline düşüvermişsin.
Ettiğini düşünüp baksan,
Halkın esenliğini dilerim ya,
Tutsaklığa başın dolanıp,
Kâfirlik etmişsin.
Doğru erliği yapamadan,
Karılık etmişsin.
Evliyazade isen sen,

You could not equal my great mother Kanıkey.
Turn it over — think of my lineage,
Think of that line my dear mother
Guarded safe and sound and saved.
Roaming the city of Buhara,
She guarded him safe and raised him,
The child left behind by Ayköl.
And this I say is also true:
When my father Ayköl died,
You did not scatter your wealth and holdings.
You did not don the white swan's plumage,
Displaying your wonder-power,
Bakay khan and Kanıkey
You did not lift onto your back,
The rugged steppes, the flatland,
You did not dash over hill and plain.
To your father Akun's city
You did not spirit the lion away.
You did not do the hero's deed,
In my grandsire Akun's city
Having them call you «Widow Çürök»,
You did not keep body and soul together there.
Performing matchless valor as it should be done,
No such deed have you performed.
Into the grief-stricken enemy's
Snare you fell, and so you came.
Into the grievous infidel Kıyaz's
Hand you simply fell.
If you look back and weigh your deeds –
I wish the people well, and yet,
Your head entangled in captivity,
You have done an infidel's part.
Unable to do the true hero's part,
You have done a mere wife's part.
If you are the child of saints,

Ganimete düşen onar mı,
Zalim düşman eline
Hor olan adam olur mu?

Ey, kara gün! Anam, onmaz kal,
Denizim anam, sözümü dinle,
Giderim Talas yerime,
Varasım gelir, be soysuz,
Kalabalık Kırgız elime» –
Deyip, böylece, er Seytek
Öfkelendi onların ardından,
Arslan Bakay ile Kanıkey,
Bu ikisinin derdinden.
Ermek ihtiyardan söz duyup,
Er Bakay ile Kanıkey
Ganimet kaldı diye duyup,
Kan içesi tuttu hiddetten,
Kapı kanadı gibi ak dişini
Parça parça gıcırdattı.
Çocuk böyle dururken,
Erenlerin koruduğu Kül ağan,
Yedi yüz kızıl deve sürüp,
Her havutuna katlayıp koydu.
Saf altını, çok malı,
Yedi yüz deveye yükledi,
Kızıl kıymetli kumaş katlayıp,
Kızıl altın, ziynet yükleyip,
Yanan ateşini söndürüp,
Ganimet edilen kalabalık halkı
Talas'a doğru göçürüp.
Talas'a doğru göçünce,
Ganimete gitmiş yazık halkın
Dileği doğruca yerine gelip,
Gerçek kazası kesilip,
Çatık kaşlar hep açılıp,
Kaygıların hepsi dağılıp,
Düpedüz kaza kesilip,
Kösteklerin hepsi çözülüp.
Bindiği küheylan at olup,

Does one who falls as plunder prosper,
In the cruel enemy's hand
Can one who is scorned be anyone at all?

Ah, black day! Mother, stay hapless,
My ocean mother, hear my word,
I go to my own place, Talas,
I long to go, you base-born one,
To my teeming Kırgız land» –
So saying, thus, the man Seytek
Raged on account of those two,
The lion Bakay and Kanıkey,
For the grief of these two.
Hearing word from the old man Ermek,
That the man Bakay and Kanıkey
Were left as spoils — hearing this,
A thirst for blood seized him in his fury,
His white teeth like door-leaves
He gnashed and ground to pieces.
While the boy stood so,
Elder Kül, whom the saints protect,
Drove up seven hundred red camels,
Folded goods into every pack-saddle.
Pure gold and wealth in plenty
He loaded on seven hundred camels,
Folding red precious cloth,
Loading red gold and jewels,
Quenching the fire that burned,
The teeming folk taken as spoils
He set migrating toward Talas.
When they migrated toward Talas,
The poor folk carried off as plunder
Saw their wish come truly to pass,
Their true calamity cut short,
The knitted brows all smoothing out,
The sorrows all dispersing,
Calamity cut clean away,
The hobbles all unloosed.
The mount he rode a splendid steed,

Yiğidin gönlü şen olup,
Sayısı belirsiz yiğitler
Hazine bölüşüp alıp,
Bütün kunduz derisini
«İsraf olur» demeden,

Yarıp dilip atıp,
Paça bağına koyuşup,
Bahadırlanıp kabararak,
«Bahadırımız Seytek» diye,
Beyi ölmüş kul gibi hoplayıp.
Boz ipek giyip süslenip,
Boz yorgasını süzdürüp,
Boz doğan kuşunu salıp.
Tay binip, kuş oynatıp,
Kaygıların hepsi dağılıp,
Dinç yiğit, yüğrük at,
Çehresi aydın açılıp,
Yeniden göçtü Talas'a.
Göbeğinin kesildiği yerine,
Genişçe çizme, geniş şalvar,
Samur süslü giyim, sahtiyan don,
Dalgalanan Kırgız eline.
Sevincini coşturup,
Kovalamaca oynaşıp,
Sıkılınca karaca avlaşıp,
Sıkılmayınca bir yerde
Başıboş oynayıp yatışıp.
Yiğitler birbirini yere atışıp,

Ata yadigârı oyunlara
Asil halkın başlayıp.
Kırk taban genişlikte ordoyu
Uygun yere kuruşup,
Kırkar kısır kısrak koyuşup.
Ne hoştur bu yazık canlar,
Yenen kazandığını kesip alıp,
Çetin eğlence, ulu şamata,
Coşup oyun kuruşup.

The warrior's heart made glad,
Warriors beyond all counting
Shared out the treasure among themselves,
All of the beaver pelts,
Never saying «It is waste»,

They slit and split and tossed,
Tucking them into trouser-cords,
Swaggering, puffing up like heroes,
Crying «Seytek is our batyr»,
Capering like slaves whose bey has died.
Dressing fine in grey silk,
Setting their grey amblers gliding,
Loosing their grey falcon birds.
Riding colts, flying hunting birds,
The sorrows all dispersing,
Hale young men, swift horses,
Their faces brightening and clearing,
They migrated once more to Talas.
To the place where his navel-cord was cut,
Roomy boots and roomy trousers,
Sable-trimmed dress, saffian breeches,
To the surging Kırgız land.
Letting their joy run over,
Playing games of chase,
Hunting roe deer when restless,
And when not restless, in one place
Sprawling in idle play.
Warriors throwing one another to the ground,
The games bequeathed by the fathers
The noble people took up.
The ordo forty spans in width
They raised on fitting ground,
Staking forty barren mares apiece.
How fine they are, these poor dear souls –
The winner cutting off and taking his prize,
Hard revelry, a great uproar,
Overflowing, they set up their games.

Halk çığrışıp, el gülüp,
Gürleyip oyun kuruşup.
Dörder samur börk katışıp,
Türkü söyleyip oyun kuruşup.
Dörder dörder koşuklaşıp,
Türkü söyleyip oyun kuruşup.
Ardı sıra kıraan yiğitler,
Sefa sürüp oyun kuruşup,

The people cheering, the land laughing,
Thundering, they set up their games.
Wagering four sable caps a side,
Singing songs, they set up their games.
Four by four, trading verses,
Singing songs, they set up their games.
One after another the falcon-warriors,
Taking their pleasure, set up their games,

Göç yürüdü Talas'a.
İnce kumaştan kürk giydirip,
Boz kıra, yorgaya bindirip,
İpek kürkün eteğini
Uzatıp yere değdirip,
Kıpkızıl körpe gençlere
Dar belli kürk giydirip,
Dar kürkün eteğini
Çaprazlayıp yere değdirip,
Hızır dokunmuş bozkurdun
Oğlu olduğunu bildirip,
Görkemle göçtü Talas'a.
Yük yüklenen develere,
Süsleyerek hayvanlara,
Çıngıraklar taktırıp,
Pahalı kıymetli halıdan
Çaprazlama örttürüp.
Şıngırdayan çıngırağı
Her birinin başına taktırıp.
Süsleyerek halıyı,
Değerlilere örttürüp.
Saf altını, ak sikkeyi
Her birine yükletip,
Hilali altın kızıl tuğu
Yiğitler kaldırıp,
Atanın konduğu Talas'a,
Arslan Seytek yönelip,
Destan söyleyip göçtü Talas'a.
Dün karında doğup yetişip,
İşte kovalayan düşman kırılıp,

The migration marched to Talas.
Dressing them in furs of fine cloth,
Mounting them on grey ambling steeds,
The hem of the silken fur-robe
Stretched down to touch the ground,
On the crimson tender youths
They put close-waisted furs,
The hem of the close-cut fur
Crossed over, touching the ground,
That he was son of the grey wolf
Touched by Hızır, they made known,
In splendor he migrated to Talas.
On the camels bearing loads,
Adorning the animals,
They hung tinkling bells,
With costly precious carpet
They draped them crosswise over.
The jingling bell
They fastened on the head of every one.
Adorning the carpet,
They draped it on the precious ones.
Pure gold and white coin
They loaded onto every one,
The crescent-mooned gold-red banner
The warriors lifted high,
To Talas where the father had encamped,
The lion Seytek turned his way,
Singing the epic, he migrated to Talas.
Born and bred yesterday in the womb,
Behold, the pursuing foe cut down,

Serpilip büyüyüp er olup,
Oğlun er oğullarla denk olup.
Ak çelikti, körelmişti,
Sürgün gezip yetişip,
Ceti-Özön'ün tam özünde
Kara Döö'yü han kılıp,
Hızırlı arslanın soyu,
Gördün mü, düşmanlık edeni yere serip.

Coşup Bakay beyi arayıp,
Beyiniz Talas yurdunu arayıp,

Evliya soylu Kanıkey'i –
Kocamış anayı arayıp,
Semetey oğlu er Seytek
Göç edip çıktı Talas'a.
Bunun kök atası tümen han,
Kökünden Hızır dokunmuş.
Bunun atalarının hepsi han,
Buna baştan Hızır dokunmuş.
Kahırlanıp geldiğinde,
Otlu yere ateş koymuş,
Kara suya kan katmış.
Vadiyi yakıp yağlamış,
Hükmü keskin arslanın soyudur.

Öfkesine dokunulduğunda,
Öz atasını yere sermiş.
Kana doyup katılaşmış,
Atası Böyön arslan çıkıp,
«Kan içer» diye ad almış.
Ataları hanları yolda korumuş,

Aç arslandan üstün arslan,
Soyundan gelen dölünü
Yola çıkıp kollamış.
Karşısına çıkan iki olmamış,
Kirpiği alev, toz saçan,
Yiğit hanın soyudur,

Grown tall and become a man,
Your son the equal of men's sons.
He was white steel, and he was blunted,
Raised wandering in exile,
In the very heart of Ceti-Özön
He made Kara Döö a khan,
The seed of the lion touched by Hızır –
Have you seen? — laying low whoever wrought enmity.
Surging forth to seek bey Bakay,
Your bey seeking the homeland of Talas,

Seeking Kanıkey of saintly stock –
Seeking the aged mother,
Semetey's son, the man Seytek,
Set out in migration for Talas.
His root-forefather a khan of ten thousand,
Touched from the root by Hızır.
His forefathers khans every one,
Touched by Hızır from the first.
When he came in wrath,
He set fire to the grassy ground,
He mixed blood into the black water.
He burned and seared the valley –
He is the seed of the lion whose word cuts keen.
When his anger was provoked,
He laid his own father low.
Glutted on blood and hardened,
His forefather Böyön came forth a lion,
And won the name «Drinker of Blood».
His forefathers guarded khans upon the road,
A lion above the hungry lion,
The offspring sprung from his line
He went out on the road to shield.
None who faced him made a second,
Lashes aflame, scattering dust,
He is the seed of the valiant khan –

Yüzleşince can çıkmış.
Yiğitlik hali böyledir:
Yolunu Baabedin gözetmiş,
Akınını Hızır rast getirmiş,
Karşısına çıkan iki olmamış.
Talas'a doğru göçünce,
Göğe uçup toprak,
Asker yürüdü kaynaşıp,
Gök-ala meydanda kızıl tuğ,
Göklere doğru yükseltip,
Elin kırıldığı cehennemi
Anmaz olup geride bırakıp,
Eğlencenin hali böyledir,
Pek hoş bir sefaya başlaşıp.
Koşuk düzüp, türkü söyleyip,

Meet him face to face, and life went out.
Such is the way of valor:
Baabedin watched over his road,
Hızır sped his raid aright,
None who faced him made a second.
When they migrated toward Talas,
The dust went flying to the sky,
The host marched on, aswarm,
On the grey-dappled field the red banner
They raised up toward the heavens,
The hell where the land was broken
They left behind, unremembered,
Such is the way of revelry –
They began a most sweet delight.
Composing verses, singing songs,

Usanmadan göçüp sırt sırt aşıp,

Eğlenceyi tana dek sürüp,
Geyiğin maralın yavrusunu
Delikanlılar kovalayıp tutup,
Her yiğit mızrak alıp,
Altışar altışar yan yana,
Eşsiz görkem, büyük curcuna,

Bu göçe bir bakan görürdü.
El dalgalanıp, halk kaynaşıp,
Değerli yüğrük küheylan at,
Ağız ağıza dalaşıp,
Sımsıkı düğümlü ak dizgin,
Küheylanlara denk dizgin,
Çift elle avuçta kenetlenip.
Toy delikanlı, yiğit karışık,
Kızlarla gelinlerle yarışıp.
Hoş vadi boyunca gidip,
Tazı salıp, kuş uçurup,
Coşup kıraan yiğitler,
Çarpacak dağ bulamayıp,
Kız kovalamaca oynaşıp.

Untiring they migrated, crossing ridge on ridge,
Keeping revelry till the dawn,
The young of deer and maral
The young men chased and caught,
Every warrior taking up a lance,
Six by six abreast,
Splendor beyond compare, a great commotion –
Whoever glimpsed this migration saw it.
The land surging, the people swarming,
Precious swift and splendid steeds
Snapping mouth to mouth,
The white rein tightly knotted,
Reins to match the splendid steeds,
Clenched two-handed in the palm.
Raw young men and warriors mingled,
Racing with the girls and brides.
Riding along the pleasant vale,
Loosing hounds, flying hunting birds,
Overflowing, the falcon-warriors,
Finding no mountain to collide with,
Played at chasing girls.

Vuruşacak düşman bulamayıp,
Yorulmadan geçip kısrak bağlayıp,
Çiğneyecek taş bulamayıp,
Dümdüz sıralanıp konup,
Gündüzü kımız, gecesi kız,
Eğlence bundan ibaret olup.
Ceti-Özön'den göçünce,
Talas'a doğru yönelip,
El çığrışıp, şamata olup,
Er sevinip gümbür gümbür olup,
Göbeğinin kesilip kirinin yıkandığı

Yerine göçüp gelmekte.
Parmak kadarken baş koşulan

Eline göçüp gelmekte.
Yedi atasının göz yumup
Geçtiği yere gelmekte.
Halk atası Manas han,
Hunharın gözü yumulup,
Gittiği yere gelmekte.
Ahali yas tutup çığrışıp
Göçtüğü yere gelmekte.

Bunu böylece bırakalım,
Şu yanından başlayalım.
Çoğu yalan, çoğu gerçek,

Görüp gelmiş bir can yok,
Yarısı uydurma, yarısı gerçek,
Yanından gelmiş adam yok.
Yitip gitmiş erleri
Masal ettim eğlenceye,
Yaptıklarını anlatıvermeye,
Eskiden göçüp gitmiş erleri
Coşa coşa sırra döktüm,
«Duyan can miras kılsın» diye,

Bunları türkü kıldık.

Finding no foe to fight,
Tireless they went, staking mares,
Finding no stone to trample,
They camped drawn up in a straight line,
Kumis by day, girls by night,
Such was the whole of their revelry.
When they migrated from Ceti-Özön,
Turning their way toward Talas,
The land cheering, all commotion,
Men rejoicing, thunder upon thunder,
Where his navel-cord was cut and his birth-blood washed,
To that place he comes migrating.
Where, finger-small, he was pledged head to head,
To that land he comes migrating.
Where his seven forefathers closed their eyes
And passed — to that place he comes.
Father of the people, Manas khan,
The ferocious one's eyes closing,
To the place where he departed, he comes.
Where the people mourned and cried aloud
And migrated thence — to that place he comes.
Let us leave this as it stands,
Let us begin from this other side.
Much of it lies, much of it truth,

No soul alive has seen and returned,
Half of it invention, half of it truth,
No man has come back from its side.
The men who are lost and gone
I have made into a tale for revelry,
To recount the deeds they did,
The men long since migrated away
I have poured, overflowing, into mystery,
«Let the hearing soul make it heritage», I said –
Of these things we made a song.

Ceti-Özön'den göçüp yola koyulup,
Celdüü'yü geçmişti,
Moynokço'yu aşmıştı.
Oradan çıkarsan iş çetin,
Elin önünde er Seytek,
At yorup, yer kolaçan edip,
Vuracağına baş bulamayıp,
Girecek yer bulamayıp,
Sataşacak düşman can bulamayıp,
Belendi'yi geçmişti.
Beş dolambaç su, dört geçit,
Dört geçidi geçmişti.
Her türlü zorlu iş çetindir,
Ata oğlu kıraana,
Bir şeye rastlamak vardı kaderde.

O şey karşısına gelirse,
Dağ gibi miras koşup gelir,

Atası ayköl Semetey,
Önünde bugün dirilir.
Gönül kat kat bölünür,
Büyük şaşılası şey göze görünür.
Kopan ulanıp bağlanır,
Çabalayan canlar sevinir,
Düşünceler erir, dağ devrilir,

Öylesi bir iş görünür.
O işi gördüğünde,

Gönül kat kat bölünür.
Gelip çatarsa o şey,
Atası bozkurt, ayköl arslan
Semetey sanki görünür.
Yüğrüğü canla sınanmış,
Yüğrükten binersen, at odur –
Bozkurt atadan kalan miras mı?
Yürek çarpıp, iç kaynayıp,
Beden ürperip, diş kamaşıp,

Migrating from Ceti-Özön, setting out,
He had passed Celdüü,
He had crossed Moynokço.
Go out from there and the work is hard,
At the head of the land, the man Seytek,
Wearying his horse, scouring the ground,
Finding no head to strike,
Finding no place to enter,
Finding no enemy soul to provoke,
He had passed Belendi.
Five winding waters, four fords –
The four fords he had crossed.
Every arduous work is hard,
For the falcon son of the father
It was written in fate to meet with something.
If that thing comes before him,
A heritage huge as a mountain comes running,
His father, ayköl Semetey,
Rises today alive before him.
The heart is split fold upon fold,
A great marvel appears before the eyes.
What was severed is joined and bound,
The struggling souls rejoice,
Thoughts melt away, the mountain topples –
Such a thing comes into view.
When he beholds that thing,

The heart is split fold upon fold.
If that thing should come to pass,
His father the grey wolf, the ayköl lion –
It is as if Semetey appears.
Its swiftness proven at the cost of life,
If you ride a swift one, that is the horse –
Is it the heritage left by the grey-wolf father?
The heart pounding, the innards seething,
The body shivering, the teeth on edge,

Ten gevşeyip, göz parlayıp,
Deliliğe tutulmuş gibi,
Özlemle Seytek yola koyulup,
Engebeli belleri aşıp.
Pus çöküp köşelenmiş,
Pus içinde uçlanmış,
Bulutu dumanı gitmeyen
Puslu yerlerden geçip.
Dizgin çevirmeden şahlandırıp,
Altındaki Kılkürön,
Tetikte duran karaltıyı,

The flesh slackening, the eyes ablaze,
As if seized by madness,
With longing Seytek set out on the road,
Crossing the rugged passes.
Mist had settled, cornering there,
Tapering up within the mist,
Where cloud and haze never lift –
Through those misty places he passed.
Rearing without a turn of the rein,
Kılkürön beneath him,
The silhouette standing on alert,

Seytek'in buurul ata rastladığı, buurul atı görünce Semetey dirilip

Where Seytek met the buurul horse, and where, at the sight of the buurul horse, as if Semetey

gelmiş gibi Külçoro ile Ayçürök'ün feryat koparıp ağlaştıkları yer:

had risen and returned, Külçoro and Ayçürök burst into cries and wept together:

Eyer beli gibi yamaçtan,
Eğilip aşıp geldiğinde,
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem arslan,
Atası arslan olan yaman er,
İki yanına bakınıp,
Dudağını burnunu yalanıp,
Uzaktaki yeri gözleyip,
Dedesi bahadır, garip er,
Aç kurt gibi yalanıp.
Yamaç boylayıp, beli aşıp,
Daha ıssız yerlere basıp,
Issız bozkır, boş çöl –
Ansan tüyler ürpertir o yer.
Gaklayıp uçan karga yok,
Guklayıp uçan kuzgun yok,

From the hillside like a saddle-bow,
When he came bending over the crest,
Tall of stature, broad of shoulder,
Both wrestler and lion,
The fierce man whose father was a lion,
Glancing to either side,
Licking his lips and his nose,
Scanning the distant ground,
His grandsire a batyr, the forlorn man,
Licking his chops like a hungry wolf.
Skirting the slope, crossing the pass,
Treading still more desolate places,
Desolate steppe, empty desert –
Recall that place, and the flesh crawls.
No crow flies there cawing,
No raven flies there croaking,

Er ölmüş gibi silkinip,
Altında küheylan Kılkürön,
Perçemi göğe savurup,
Toynağını yere gömüp.
Yorgalayıp yürüyüp salınıp,
Altın nal, gümüş çivi,
Dört ayakta parıldayıp.
Baldırı çocuk beli gibi,
Hayvandan üstün karaltının,
Yürüyüşü yayla yeli gibi.
Koşması kulan gibi,
Süzülmesi yılan gibi,
Gidişi yayla yeli gibi,
Semizliği sümbe gibi düzgün,
Sıçraması pire gibi.
Nara atılsa şaşmayan,
Çukura yanlış basmayan,
Kısa perçemli, kulan yeleli,
Çekinmez küheylan ata binip,
Talas'a Seytek varmıştı.
Issız bozkır, çölmüş,
Haydutların, hırsız musibetlerin
Mekân tuttuğu yermiş,
Nicesi bozulup yağmalanıp,

«Mihnet çölü» denirmiş.
Hırsız, belalı can kıyıcıların
Mekân tuttuğu yermiş.
Issız çölü geçerken,
Belalı başa iş çetindir.
Kara saatli kör talih,
Bir şeye rastlamak vardı,
Dağ gibi yüksek çıkıntıdan,
Tümsekleşen kayalık burundan.
Düşünsen, bela, kavga çıkmıştı,

Kavga çıkışının sebebi –
Çarpışıp kaygı çekmişlerdi.

Shaking itself as when a man has died,
Beneath him the splendid steed Kılkürön,
Tossing its forelock to the sky,
Burying its hooves in the earth.
Ambling, walking, swaying along,
Golden shoe and silver nail
Glittering on all four feet.
Its shank like a child's waist,
That silhouette surpassing all beasts,
Its walk like the highland breeze.
Its gallop like a kulan's,
Its glide like a serpent's,
Its going like the highland breeze,
Its fatness smooth as a ramrod,
Its spring like a flea's.
Unstartled at the battle-cry,
Never missing its step at a pit,
Short-forelocked, kulan-maned,
Mounted on the fearless splendid steed,
Seytek had come to Talas.
It was desolate steppe, a desert,
Where bandits and thieving scourges
Had made their lair, they say,
Where many were despoiled and plundered,
«Desert of Torment» it was called.
Where thieves and baneful slayers of souls
Had made their lair, they say.
Crossing the desolate desert,
For a woe-marked head the work is hard.
Black-houred blind fortune –
It was written that he meet with something,
From a jutting height like a mountain,
From the mounded rocky headland.
Think of it — trouble, a brawl had broken out,
The reason the brawl broke out –
They had clashed and drunk of sorrow.

Kökçö'nün oğlu Ümötöy,
Ana yandan bölesiymiş, kul,
Ak mızrağın bağını pekiştirmiş,

Beecin'de Hıtay öldürmüşken,
«Atamın kan bedelini ver!» diye,
Vadiden tozu tütüp,
Kendin gördüğün çok Kazak,
Koşuğunu söyleyip çığrışıp.
«Denen söze boyun eğ» diye,
«Atamız Kökçö'nün büyük kununu,
Kıpırdamadan ver» diye,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi başka ok atıp,
Sancak, flama, tuğ dolup,
Aç nara, kuru gulgule,
Kulak sağır eden şamata olup.
Katı kavga koptuğunda,
«Ümötöy benim bölemdir,
Bölemle vuruş oldu» diye,

Yiğit çıkıp varmıştır,
Yönelip mızrak salmıştır,
Ümötöy yiğit ölmüştür,
Dönüşü olmayan gerçek yurdu
Yazık kişi görmüştür.
«Öz yakınını öldüren
Zorbadan senin gibisi var mı?» diye,
Kanıkey ağlayıp çığlık atıp,
Durmadan ağlayıvermiştir.
Öz bölesini öldürüp,
Büyük utançla gelmiştir.
Kanıkey'in gönlünü kıramadan,
Dev gibi olan buurulu,
Ümötöy adlı bölenin
Cenazesini yükleyip vermiştir.
Darısını taş gibi ağartan,
Karısını kız gibi öven,
Sarı-Arka'yı yurt edinen,

Kökçö's son Ümötöy,
His cousin on the mother's side, the slave,
Had made fast the lashing of his white lance,
Though the Hıtay had killed at Beecin,
Crying «Pay my father's blood-price!»,
Dust boiling up from the valley,
The many Kazak you yourself have seen,
Shouting out their war-verse in a clamor.
«Bow your neck to the word once spoken»,
«Our father Kökçö's great blood-price –
Pay it and do not stir», they cried,
Drawing bows like rain,
Loosing other arrows like hail,
Standards, pennants, banners filling,
Hungry war-cries, empty tumult,
An ear-deafening uproar rose.
When the hard brawl broke out,
«Ümötöy is my own cousin,
With my cousin there has been a fight», he said –
The warrior went out to meet him,
Turned and drove his lance home,
The warrior Ümötöy died,
The true homeland of no return
The poor man came to see.
«One who kills his own kin –
What tyrant is there like you?», she cried,
Kanıkey weeping, shrieking,
Wept on without ceasing.
Having killed his own cousin,
He came home in great disgrace.
Unable to break Kanıkey's heart,
The buurul huge as a giant
He loaded with the corpse of the cousin
Named Ümötöy, and gave it over.
They who bleach their millet white as stone,
Who praise their wives as maidens,
Who made Sarı-Arka their homeland,

Güreşte kimsenin yenemediği,
Heybetli gürültücü Kazak halkı,

Whom none could ever throw in wrestling,
The imposing, clamorous Kazak people,

Dev gibi olan buurula,
Hayvana zulüm etmiştir.
Kulağına kurşunu,
Kudurmuş Kazak dökmüştür.
Gemine demir çubuk katmıştır,
Tüccar kervan yükçüsüne,
Kervancıya satmıştır.
Sırtlarını yara edip,
Yük yükleyip gönlünü incitip,
Horluktan Buurul kaygılanıp,
Yazı kışı yükü eksilmeden,

Upon the buurul huge as a giant –
Upon the beast they wrought their cruelty.
Into its ear the molten lead
The rabid Kazak poured.
They set an iron bar into its bit,
To a merchant caravan's load-master,
To a caravaneer they sold it.
Making wounds of its back,
Loading it, wounding its spirit,
Buurul grieving at the scorn,
Summer and winter its load never lightened,

Yeleden kuyruktan ayrılıp,
Kucak dolan butları yok,
Yele kuyruğun hepsi yok,
Yağır, sölpük olmuştur,
Yeleden kuyruktan ayrılıp,
Kötü ad sahibi olmuştur,
Dev gibi olan o Buurul,
«Güdük at» adını almıştır.
Yar gibi heybetli mübarek,
Kötü ad sahibi olmuştur.
Yük yüklenip rahat yüzü görmeden,
Sırt eti eriyip küheylanın,
Sırtının hepsi yara olmuştur,
Altmış kaza, bin bela,
Zavallıyı pusuda beklemiştir.
Kırk kervancı yükçünün içinden,
Yiğidin oğlu Seytek'in
Kokusunu koklayıp almıştır.
Bağlayıp koysalar durmadan,
Salıverseler otlamadan,
Yas tutup kalmıştır.
Yük yüklenip perişan olup,
Semetey oğlu Seytek'i
Bir görmeye hasret olup,

Parted from mane and tail,
Its haunches, once an armful, gone,
Its mane and tail all gone,
Galled and sagging it became,
Parted from mane and tail,
It bore an evil name,
That Buurul huge as a giant –
It got the name «the stumpy horse».
The blessed one imposing as a cliff
Came to bear an evil name.
Loaded, never knowing ease,
The splendid steed's back-flesh melting,
Its whole back turned to wounds,
Sixty mishaps, a thousand woes
Lay in ambush for the wretch.
From among the forty caravan load-men,
The scent of Seytek, son of the warrior,
It caught upon the air and knew.
Tied up, it would not stand still,
Turned loose, it would not graze –
It stayed in mourning.
Laden and left in ruin,
For Semetey's son Seytek
It ached with longing for one look,

Güçbela yürüyen o küheylan,

Yazığının soyunu, dölünü,
Seytek'i görüvermiştir.
Kırk kervana hoş bir kavga,

Dev gibi olan o küheylan
Amansız kavga salmıştır,
Kervancılar tutmaya kalksa,
Kimini o soylu küheylan
Isırıp kemirip fırlatıp,
«Tak tak!» deyip tam tutsalar,

Tekmeyle devirip savurup.
Kervancıların hepsi koşuşup,
«Hayvan delirdi» diye,
Soylu küheylanla boğuşup,
Kervancıyı sersemletip,
Yuvarlayıp sürükleyip,
Kimi usta kervancı,
Gelir onu terbiye etmeye.
Elli, kırkı bir olup,
Bir yulara asılıp sürüklenip.
Sürüklenip kervancılar direnip,
Ne zamandır her seferinde,
«Azgınlığını bırakmıyor» diye,
Buurul atla dövüşüp.
Geniş Sarı-Arka vadisinden,
Namlı Kazak çok halkından,
Kazakların hanından,
Batmanla altın, ziynet verip,
Satın alınmış maldı,
En ağır yükü kaldıran,
Son derece güçlü maldı,
«Tak tak, domuz, tak tak!» deyip,
Kervancı sövüp söylenip,
Altmış kervan tüccarı
Gelmekteydi hep birlikte,
Bir yulara dizilip sürüklenip.

That splendid steed, walking with great pain,
The line, the offspring of its poor dear one,
Seytek — it suddenly beheld.
For the forty caravans, a fine brawl –

That splendid steed huge as a giant
Loosed a merciless brawl,
When the caravaneers moved to seize it,
Some of them that noble steed
Bit and gnawed and hurled away,
When they grabbed it fast, crying «Tak, tak!»,
It felled and flung them with a kick.
The caravaneers all came running,
Crying «The beast has gone mad»,
Grappling with the noble steed,
It stunned the caravaneers,
Rolling them, dragging them,
Many a master caravaneer
Comes to break it to obedience.
Fifty and forty joined as one,
Hauled on a single halter, dragged along.
Dragged, the caravaneers dug in,
For so long, at every turn,
Saying «It will not leave its wildness»,
They battled with the Buurul horse.
From the wide valley of Sarı-Arka,
From the famed and many Kazak folk,
From the khan of the Kazaks,
Paying gold and jewels by the batman,
It was livestock bought with coin,
Lifting the heaviest of loads,
It was livestock strong beyond all measure,
Crying «Tak, tak, you swine, tak tak!»,
The caravaneer cursing and grumbling,
Sixty caravan merchants
Were coming all together,
Strung on one halter, dragged along.

Kervancılar dertlenip gerilip,
Buurul atla dövüşüp,
Kervanbaşı Karasart
Gelmekte köpürerek.
Buurul ata söylenip,
Söylensen at durur mu,

İnsandan beter, hayvanın
Anasına atasına sövülür mü?

The caravaneers, aggrieved, strained taut,
Battling with the Buurul horse,
The caravan-master Karasart
Comes on, foaming at the mouth.
Grumbling at the Buurul horse –
Grumble as you will, does a horse stand still?
Worse than at a man — at a beast,
Are its mother and father to be cursed?

«Yer gürleyip kabardığında,
Yaylalar coşup kanlandığında,
Otlar boy verip renk dolduğunda,

Vadiden bol bol su akıp,

Yaz mevsimi olduğunda,
Yaylaya salıvermezsem seni,
Güz vakti boz kırağıda,
Haram, seni boğazlamazsam!
Etine doyasıya doymazsam,
İki gözünü oymazsam!»
Karasart gelir köpürerek.
Dev gibi olan Buurul'a,
İnsandan beter gürleyip,
Başlamış söylenmeye,
Bağırışı böyleydi,
«Alçak!» diye köpürüp,
Altı yedi kervancı
Bozkırda kaldı söylenip,
Kimini hendeğe
Vurup gitti soylu küheylan,
Kervancının elini ayağını
Koparıp gitti soylu küheylan,
Baş yarılıp, kol kırılıp,
İnleyeni bundan çoktu.
Yuları elden kaçırıp,
Kaygılananı bundan çoktu,
Elinden ayağından büsbütün

«When the earth rumbles and swells,
When the pastures surge full-blooded,
When the grasses shoot up and fill with color,
When water streams abundant from the valley,
When the summer season comes,
If I do not turn you loose upon the pasture –
Then in autumn, in the grey hoarfrost,
Haram, may I slaughter you if I do not!
If I do not eat my fill of your flesh,
If I do not gouge out both your eyes!»
Karasart comes on, foaming.
At the Buurul huge as a giant,
Thundering worse than at a man,
He had begun his ranting,
Such was his bellowing,
Foaming, crying «Wretch!»,
Six or seven caravaneers
Were left grumbling on the steppe,
Some of them into the ditch
The noble steed struck as it went,
The caravaneers' hands and feet
The noble steed tore off as it went,
Heads split open, arms were broken,
Those who moaned were more than this.
Letting the halter slip their hands,
Those who grieved were more than this,
Those bereft of hand and foot

Olanı bundan çoktu.
Atı durduramadan, sille yiyip,
Kervancının gözü yuvasından fırlayıp,

Dev gibi olan soylu küheylan
Kurtulup çıkmış aralarından.
Azaba kervan tutulup,
Söyleyeyim dese dili yok,
Dev gibi olan soylu küheylan,
Kervancının elinden,
Zorla koparıp Buurul kurtulup,
Burunduruğu, yuları, havudu var,

Sırtının omurgası üstünde
On iki yerde yağırı var.

Hayvandan üstün değeri var,
Garip düşüp soylu küheylan,
Kalakalmış o devletli.
Kaburgaları çıkık sırıtmış,
Kürek gibi butları kurumuş,
Omurga kemiği fırlamış,
Omuz başı eti ayrılmış.
Her kaburganın üstünden
Sarkıp irin dökülmüş.
Toynağı güdük, kıvrılmış,
Yar gibi heybetli mübarek,
Yeleden kuyruktan olmuş.
Kervancı horlayıp yük vurup,
Garip düşüp gitmiştir.
Eskisi gibi endamı yok,
Arıklayıp gitmiştir,
Bakıp durur soylu küheylan.
Kum gibi sirke basmıştır,
Kişneyip tıknefes soluyup,
Kazanın kırkı birden çarpmıştır.
İçini toplayıp zavallı hayvan,
Öleceği demde,
Kara yeri döverek,

Entirely were more than this.
Unable to halt the horse, taking its blows,
The caravaneers' eyes starting from their sockets,
The noble steed huge as a giant
Broke free and burst from their midst.
The caravan was gripped by torment,
It would speak, but has no tongue,
The noble steed huge as a giant,
Out of the caravaneers' hands,
Tearing loose by force, Buurul broke free,
Its nose-bar, its halter, its pack-saddle still on,
Upon the spine of its back
Galls in twelve places.

Its worth surpasses any beast,
Fallen forlorn, the noble steed,
That blessed one was left bereft.
Its ribs stood out and grinned,
Its shovel-broad haunches withered,
Its backbone jutting forth,
The flesh of its shoulder-points parted.
From over every rib
Pus hung down and dripped.
Its hoof stumped short and curling,
The blessed one imposing as a cliff
Was left without mane or tail.
The caravaneer scorned it, heaping loads,
It went its way, fallen forlorn.
Its old bearing gone,
It wasted thin and went its way,
The noble steed stands gazing.
Nits swarmed on it thick as sand,
Whinnying, wheezing short of breath,
All forty calamities struck it at once.
Gathering its innards, the wretched beast,
In the hour it was to die,
Pounding the black earth,

Mübarek küheylan varmıştır.
Bıldırcın gibi büzülüp,
Yük taşıyıp sendeleyip,
Sahibinden sopa yiyip,
Yük vurulsa tıknefes kalıp,
Kervancı dövüp sopalayıp,
Arıklaşan soylu küheylan,
Anılan namından ayrılıp,
Aykölünden koparılıp,
Garip düşen soylu küheylan,
Kezen dağının çıkıntısından,
Gelip yetişti Seytek'e,
Yalçın kayalık burundan,
Doğruca yoluna çıkıp,
Küheylan durdu karşısında,
Toynağıyla kara yeri
Göçerte basıp vurmuştu.
Bastığı yer un ufak olup,
Çadır kadar büyük toz bulutu,
Karşısında duran küheylanın
Tepesinde burgaçlanıp,

The blessed splendid steed came on.
Hunched up like a quail,
Staggering under loads,
Beaten with staves by its master,
Wheezing breathless when loaded,
The caravaneer beating, cudgeling it,
The noble steed grown gaunt,
Parted from its storied name,
Torn away from its ayköl,
The noble steed fallen forlorn,
From the spur of Kezen mountain
It came and reached Seytek,
From the sheer rocky headland,
Coming straight out on his road,
The splendid steed stood before him,
With its hoof the black earth
It struck and stamped to caving.
The ground it trod crumbled to powder,
A dust-cloud big as a tent
Over the head of the splendid steed
Standing before him went whirling,

İçini çekip ah ederek,
Şaha kalkıp durdu Buurul at.
Söyleyecek dili yok,
Ağlayıp durur Buurul at.
Hayvan da olsa Seytek'in
Yüreğini dağlar Buurul at,
Omzuna çenesini dayayıp,
Uyuklayıp durur Buurul at.
Dönenip sıçrayıp,
Koklayıp durur Buurul at.
Söyleyeyim dese dili yok,
Rastladığı yerden derin derin koklayıp,
Bakıp durur soylu küheylan,
Dolu tanesi gibi iri gözyaşını
Döküp durur soylu küheylan,
Oğlu Seytek olduğunu
Sezip içine gömer soylu küheylan,

Sighing, drawing deep its breath,
The Buurul horse reared and stood.
It has no tongue to speak,
The Buurul horse stands weeping.
Beast though it be, Seytek's
Heart the Buurul horse sears,
Resting its chin upon his shoulder,
The Buurul horse stands drowsing.
Circling round and springing,
The Buurul horse stands snuffling him.
It would speak, but has no tongue,
Snuffling deep where it found him,
The noble steed stands gazing,
Tears large as hailstones
The noble steed stands shedding,
That this is the son, Seytek,
The noble steed senses and buries within,

Bölük bölük gözyaşını
Döküp durur soylu küheylan.
Homurdanıp kişneyip,
Şaha kalkıp durur soylu küheylan.
Sinek kadar canını Seytek'in
Dağlayıp durur soylu küheylan.
Kuyruğu yelesi seyrelip,
Önüne çıkan soylu küheylan.
Atası bozkurt, ayköl arslan,
Tıpkı kendisi gibi görünüp,
Burunduruğunu koparıp fırlatıp,
Toynağını yere gömüp,
Kuyruğu yelesi seyrekleşip,
Gözünün yaşı boşanıp,
Omurgası ile kaburgası
Ayrık ayrık oynayıp,
Dev gibi olan soylu küheylan,
Çocuğu koklayıp hıçkıra sarsılıp,

Tears in stream on stream
The noble steed stands shedding.
Rumbling low and whinnying,
The noble steed stands rearing.
Seytek's life, small as a fly's,
The noble steed stands searing.
Its tail and mane grown sparse,
The noble steed come out before him.
His father the grey wolf, the ayköl lion –
Seeming the very image of him,
Snapping its nose-bar, flinging it away,
Burying its hooves in the earth,
Its tail and mane grown thin,
The tears bursting from its eyes,
Its backbone and its ribs
Working loose, each from each,
The noble steed huge as a giant,
Snuffling the child, shaken with sobs,

Dönenip feryat edip,
Bakıp durur buurul at,
Bölük bölük gözyaşını
Döküp durur soylu küheylan.
Buurul böyle dururken,
Bahadırın oğlu Seytek'in
Gönlü gitti bölünüp,
Gözünün yaşı döküldü,
Kavisli kaburgaları
Kat katından ayrılıp,
Hayvandan üstün küheylan Buurul at,
Atası Semetey nasıl da görünüp,
Sinek kadar canı çığlık atıp,
İliği kemiği sızlayıp,
Kemikleri sayılan Buurul at,
Atası gibi görünüp,
Koynuna yaşı dökülüp,
Dev gibi olan Buurul'u,
«Atadan kalan malım» diye,
«Malım değil bu buurul,

Circling round, crying out its grief,
The buurul horse stands gazing,
Tears in stream on stream
The noble steed stands shedding.
While Buurul stood so,
The batyr's son Seytek's
Heart went splitting in two,
The tears spilled from his eyes,
His curving ribs
Parted fold from fold,
Buurul, splendid steed above all beasts,
How like his father Semetey it seemed,
His life, small as a fly's, cried out,
His marrow and his bones ached,
The Buurul horse, its bones to be counted,
Seeming the image of his father,
Tears spilling into his bosom,
The Buurul huge as a giant –
«My property left by my father», he said,
«Not property is this buurul,

Göğsümdeki sıcak canım» diye.
But the warm life within my breast», he said.

«Buurul gelip kavuştu,
Bozuldu bugün kanım» diye,
«Tutuşup yandı canım» diye,
«Buurul has come and we are joined,
Today my blood is stirred», he said,
«My soul has caught fire and burned», he said,

«Kendim yetim, mal başıboş sürünüp,
Olmuşum adı kötü rezil.
On iki pîre el vermiş,
«I an orphan, the beast straying masterless,
I have become a byword of disgrace.
The one to whom twelve pirs gave their hand,

Yaman atam, al beni de yat,
Yurt tuttuğu geniş Talas,
Altından direkle payandalı,
Atı böyle dururken,
Atacığımdan ayrılıp,
Bu canım nasıl esirgensin,
Aykölünden koparılmış.
Kervancıya satılmış,
Derde birlikte düşülmüş.
Hayvanların bahtı kara çıkanı,
Senin gibi bahtsız nerede var,
Ata kokusunu tatmamış,
Ardındaki biricik karaltısını
My fierce father, take me too, and rest,
Broad Talas where he made his home,
Propped on pillars of gold,
While his horse stands here so,
Parted from my dear father,
How should this life of mine be spared,
Torn away from its ayköl.
Sold off to the caravaneer,
Fallen with him into grief together.
Of beasts whose fortune turned out black,
Where is another luckless as you,
Never having tasted the father's scent,
The one and only silhouette left behind him

Yiğit olmuş görememiş,
«Atacığım» deyip nazlanıp,

Doyasıya oynayıp gezmemiş.

Atası bozkurt yiğidin

Nasıl bir yüzü olduğunu bilmeyen,
Anam sürgün olup kovulup,
Karnında kalıp doğmuşum.
Karası altın dere bulunur,
Benim gibi bahtsız nerede var,
Yiğit atam, ölmez olaydın,
He never saw grown into manhood,
Never fawned and played, crying «Father dear»,
Never sported with him to his heart's content.
The warrior whose father was the grey wolf –
Not knowing what manner of face he had,
My mother driven out an exile,
I stayed in the womb and so was born.
A stream whose sands are gold is found,
But where is one so luckless as I,
My valiant father, would you had never died,

Cefayı kadın görmez olaydı.

Buurul da yetim, ben yetim,
Buna benzer azabı
Kuluna vermez olaydın,
Ahali elin direği,
Kaplan atam, ölmez olaydın!
Kanadın Buurul perişan olup,
Hunhar atam bozkurdu,
Oğlun Seytek perişan olup,
Ulu kadın, bozkurdu
Bir görmeye hasret olup,
Benim gibi bahtsız nerede var?
Yas tutup hayvanı
Ardında böyle kalakalmış.
Vefası dar bu dünya –
Kahrolası bok yalanı,
Deniz atam, gök perçemlim,
Başıboş kaldık, adımız kötü,
On iki pîre el vermiş,

Yaman atam, ölmez olaydın.
Buurul'u görüp er Seytek,
Atasını anıp feryat edip,

Ağlayıp durdu çığlık çığlığa,
Gönlü gitti bölünüp,
Gözünün yaşı döküldü.
Atamdan kalan soylu Buurul,
Hayvan böyle dururken,
Oğlunun dölüydüm ben,
Dönülmez gerçek yurdu
Gözümle görseymişim keşke,

Arslan atamın önünde
Kurban olup ölseymişim keşke.
Hayvan böyle dururken,
İnsandım, oğuldum,
Nasıl dayanıp durayım,

Would the wife had never seen such suffering.
Buurul an orphan, I an orphan,
Torment such as this
Would you had never given to your slave,
Pillar of the people and the land,
My tiger father, would you had never died!
Your wing, Buurul, left in ruin,
My ferocious father's grey wolf,
Your son Seytek left in ruin,
The great lady, for the grey wolf
Aching with longing for one look,
Where is another luckless as I?
The beast keeping mourning for him,
Left behind him, stranded so.
Narrow in faith, this world –
Damnable dung-heap of lies,
My ocean father, my grey-forelocked one,
We are left masterless, our name is ill,
The one to whom twelve pirs gave their hand,
My fierce father, would you had never died.
Seeing Buurul, the man Seytek,
Remembering his father, crying out his grief,
Wept on, shriek upon shriek,
His heart went splitting in two,
The tears spilled from his eyes.
The noble Buurul left by my father –
While the beast stands here so,
I who was the offspring of his son,
The true homeland of no return –
Would I had seen it with my own eyes,

Before my lion father
Would I had died a sacrifice.
While the beast stands here so,
I who was human, was his son,
How shall I endure and stand,

Hayvan gelmişken böğürerek,
Önümde yas tutup gümbürdeyerek,
Hayvan bir söz söyledi:
Ayköl atam, ölmez olaydın.
Göğsüme bir söz saldı:
Sağ olup arslan atam,
Yol gösterip düşman kırıp,
Hunhar atam var olup,
Zırh göğüslük, tolga giymedim,
Kurulup düşmana dalmadım.
Ayköl atam arslan ile
Yoldaş olup ölmedim,
Yaklaşan düşmanı perişan edip,
Paramparça edip bölmedim.
Asil atam bahadırın
«Armağanda giydiği kürküdür» diye,
Ok geçmez kürkü giymedim.
Atacığım sağ olup da,
Ok yetişmez Buurul'umun
Atını isteyip binmedim,
Nara atıp düşmana dalmadım.

Arslan atam, o arslan ile
Yoldaşlık edip gezmedim.
Kaldım yetim, adım kötü,
Kaplan atam, al beni de yat.
Hayvanın durur inleyerek.
Yetimin durur haykırarak.
Yitti atam, adım kötü kaldı,
On iki pîre el vermiş,

Benim yamanım atam, al beni de yat!

«Başıboş kalan malım» diye,
«Hayvan da olsa canım» diye,
Göğsünü doya doya koklayıp,
Perçemini tutup derin derin koklayıp,

When the beast has come bellowing,
Mourning and thundering before me,
The beast has spoken a word:
My ayköl father, would you had never died.
It cast a word into my breast:
My lion father being alive,
Showing the way, cutting down the foe,
My ferocious father being alive,
I never wore breast-mail and helm,
Never braced and plunged upon the foe.
With my ayköl father, the lion,
I never died his comrade at his side,
Never shattered the advancing foe,
Never broke him all to pieces.
My noble father the batyr's
«Fur-robe worn as a gift of honor» –
That arrow-proof fur I never wore.
My father dear being alive,
My Buurul's foal no arrow overtakes –
I never asked to mount and ride it,
Never roared the war-cry and plunged upon the foe.
With my lion father, that lion,
I never rode in comradeship.
I am left an orphan, my name is ill,
My tiger father, take me too, and rest.
Your beast stands moaning here.
Your orphan stands here crying out.
My father is lost, my name left ill,
The one to whom twelve pirs gave their hand,
My fierce one, my father, take me too, and rest!»
Saying «My property left masterless»,
Saying «Beast though it be, my very life»,
Snuffling its breast to his heart's content,
Grasping its forelock, snuffling deep and long,

Gürül gürül derin derin koklayıp,

Önceden geçip giden atamdan,
Miras kaldın bana diye koklayıp,

Seytek ağlayıp dururken
Ayçürök geldi feryat ederek.
Küheylan Buurul'u görünce
Yiğit yengen, o bahtsız,
Yüzünü yırttı çığlık atarak:
«Atı kalmış, kendisi yok,
Ayköl'ümün gözü yok,
Böyle miymişsin, kahpe dünya!» –
Diye, böyle deyip, Ayçürök,
«Asilimin küheylanı,
Keşfe binilse yorulmaz,
Altı ay binilse zayıflamaz,
Altmış yaşını buluncaya dek
Azı dişi çıksa da kocamaz,
Kavgaya binilse kaygılanmaz.
Ağır yüke koşulsa incinmez,
Kendin burada yoksun, yiğidim yok,
Düşününce müşkül, uğursuz at,
Yiğit beyim, al yanına yat!» –
Diye, böyle deyip, Ayçürök
Çığlık koparıp ses saldı,
Çınar gibi olan ak yüzünü
Yolup yolup parçaladı,
Yolunca kara kan akıp,
Yengeciğin dermanı kesilip,
Boz yorgası rahvan gidip,
İki yanaktan akan kan

Boz yorganın yelesinden,
Kamçı boyu şarıl şarıl aktı.

Cezayir tüfekli müşkülü,
Görüp yığılıp kaldı.

Sniffing deep and deep with rumbling breath,
From my father who passed before me,
You came down to me as heirloom – so he sniffed,
And while Seytek stood there weeping
Ayçürök came crying out in grief.
When she saw the courser Buurul,
Your valiant aunt, that luckless one,
Tore at her face and shrieked aloud:
«The horse remains, the man is gone,
My Ayköl's eyes are here no more,
Is this what you are, treacherous world!» –
Saying so, thus speaking, Ayçürök,
«Courser of my noble lord,
Ridden on scouting, he never tires,
Ridden six months, he never wastes,
Until he reaches sixty years,
Though molars grow, he never ages,
Ridden to battle, he never worries.
Hitched to heavy loads, unharmed,
You yourself are gone, my hero is gone,
Grievous to ponder, ill-omened horse,
My hero lord, lie down beside him!» –
Saying so, thus speaking, Ayçürök
Let loose a scream and raised her voice,
Her white face like a plane tree fair
She tore and tore and rent apart,
As she tore, black blood came flowing,
The dear aunt's strength was failing her,
Her grey ambler pacing onward,
The blood that streamed from both her cheeks
Down the grey ambler's flowing mane
Ran gushing a whip's length, splashing loud.
The grieved one with the Algerian musket,
Seeing it, collapsed and lay.

Buurul'u görüp feryat edip,
Zavallı kadın Ayçürök
Ölür gibi yığılıp kaldı.
Yar başına konmuştu,
Ayköl'ünden ayrılıp,
Kötü ün ile kalmıştı.

Seeing Buurul, wailing loud,
The poor woman Ayçürök
Collapsed and lay as if to die.
She had alighted on the cliff's edge,
Parted from her Ayköl now,
Left behind with evil fame.

Gök ala göl gibi gömleğimi,
Bölüp paramparça etmişti,
Küheylan Buurul'u görünce
Asil anan Ayçürök –
Ölür gibi yığılıp kalmıştı.
Ayçürök durdu çığlık atıp,
Seytek ağladı hıçkıra hıçkıra,
Dili yok Buurul at ağladı,
Bakan canların hepsi ağladı,
Görüp duran halk ağladı,
Bağrı tüylü yer ağladı,
Benzi ağarıp soluklaşıp,
İki gözden akan yaş
Göğsünden aşağı döküldü,
Yar boyunca konup yerleşip,
Ulu dağ gibi yiğit aslan
Yeni ölmüş gibi oldular,
İçleri kaynayıp, canları yanıp,
Beden gevşeyip, kan tutuşup,
Zaman daralıp tükenip,
Genizleri tütüp sızlayıp,
Hunhar boz yeleli ölmüş gibi,
Kara günü bugün görmüş gibi,
Hıçkırıp ağlayıp ölemeyip,
Öz canına kıyamayıp,
Burnundan pınar gibi su akıp,
İçin için ağlayıp böylece,
Dermanı kesilmiş duruyordu,
Gönlünün çoğu bölünüp,
Bozkurt aslanın Buurul'u
Babası arslan Semetey'in
Öz gözü gibi görünüp.

My shirt like a blue-dappled lake,
He had ripped it all to shreds,
When she saw the courser Buurul
Your noble mother Ayçürök –
Collapsed and lay as if to die.
Ayçürök stood shrieking loud,
Seytek wept with sob on sob,
The tongueless horse Buurul wept,
All the souls who watched them wept,
The people looking on all wept,
The shaggy-breasted earth itself wept,
Their faces paling, going white,
The tears that flowed from both their eyes
Poured down over breast and chest,
Settled all along the cliffside,
The hero lion like a mighty mountain
Seemed as though but newly dead,
Insides seething, souls aflame,
Bodies slack and blood ablaze,
Time grown narrow, running out,
Their nostrils smoking, aching sore,
As if the fierce grey-maned had died,
As if this day they saw the black day,
Sobbing, weeping, unable to die,
Unable to take their own dear lives,
Water flowing spring-like from the nose,
Weeping inwardly this way,
He stood there with his strength cut off,
The greater part of his heart was torn,
The grey-wolf lion's own Buurul
Seeming like the very eye
Of his father, the lion Semetey.

Eklemleri hep çözülüp,
Yetim inleyip feryat edip,
Atanın oğlu arslan er
Babasının Burak'ı,
Küheylan Buurul görününce,
Onu görüp yetimin
Gözünün yaşı döküldü.
Öleyim dese ölemeyip,

All his joints came loose, undone,
The orphan moaning, crying out,
The lion hero, son of his father,
When his father's own Burak,
The courser Buurul, came in sight,
Seeing him, the orphan's
Tears came pouring from his eyes.
He would die, yet could not die,

Sinek kadar cana kıyamayıp,
Kederi ve horluğu
Hunharın oğlu er Seytek,
Gayret edip dindiremedi,
«Bu kederi dindirin hele!»
Söylenen sözü toplayana dek,
Şöyle böyle diyene dek,
Göz açıp kapayana dek,
Altmış pehlivan kervancı,
At ürküten cehennemlikler,
Haykırışı taş yarıp,
Bağırışı baş yarıp,
«Düşman nerde!» diye bağırıp,
«Teke tek çık!» diye çağırıp,
Ay balta tutup kuşanıp,
Hangisine baksan –
Güreşecekmiş gibi sallanıp.
Kınsız kılıç tutuşup,
Kürek gibi dişlerini boş yere
Gıcırdata gıcırdata çiğneyip,
Saldırışları kaplan gibi,
Çarpışan sağ kalmazmış gibi,
Altmış pehlivan kervancı
Mızraklarını doğrultup,
Ay baltasını savurup.
Demir topuzu havaya dikip,
Hoplaya zıplaya hızlanıp.
Kaygı içindeki Seytek'e,
Haydut diye söylenip,
Geliyordu pehlivanlar,

Could not take a life worth but a fly,
The sorrow and humiliation
The fierce one's son, the man Seytek,
Strove but could not still,
«Come now, still this grief of his!»
Before the spoken word was gathered,
Before this or that was said,
In the blinking of an eye,
Sixty strongman caravaneers,
Hell-bound wretches spooking horses,
Their yells that split the stones,
Their shouts that split the skull,
«Where is the foe!» they roared,
«Come out one to one!» they called,
Gripping crescent axes, girding on,
Whichever one you looked at –
Swaying as if set to wrestle.
Clutching sheathless swords,
Grinding, gnashing all in vain
Their teeth as broad as shovels,
Their onslaughts like a tiger's,
As if none who clashed would live,
Sixty strongman caravaneers
Leveled their lances straight,
Swinging the crescent axe.
Raising iron maces to the sky,
Bounding, leaping, gathering speed.
At Seytek sunk in sorrow,
Calling him a bandit,
On came the strongmen then,

Gerip döver gibi,
Sözü bozuk, yüzü soğuk,
Hiç bırakmadan kökünü kurutacakmış gibi,
Homurdanan kaba adamlar,
Ölçüsüz azgın kabadayılar,
Kendi hâline bırakan hemen
Biçip devşirecekmiş gibi,
Paldır küldür kervancılar,
Yüzlerinden cehennem fışkırdı,
Her türlü kavga çıkarmak istediler,

As if to stretch and beat him,
Foul of speech and cold of face,
As if to root him out without a trace,

Growling, coarse and brutish men,
Ruffians wild beyond all measure,
Left to themselves they looked as if
They'd mow him down and gather him in,
Helter-skelter caravaneers,
Hell came spewing from their faces,
They sought to raise all manner of strife,

Gayretleri sarp bel gibi katı.

Haykırışına kulak versen –
Soğuk boğaz yeli gibi.
Bıraksan kökünü kurutacak gibi,
Garip kalan Buurul'u
Yeniden çekip götürecek gibi,
Yolunmuş sakallı Karasart
Tam önünde kuşanıp,
Akbaba kuyruklu iri kervancı,
Uğursuz, katı yürekli alçak,
Bel bağlayıp girişmişti.
Altmış pehlivan kervancı
Soğuk yüzle ayrılıp,
Düşmanlık yüzü görünüp,
Tepeleyip koşturup hızlanıp,
En kötü sözler söylenip,
Küçük çadır kadar topuzu
Çevirip kavrayıp geçti,
Er Seytek'e ulaştı.
Saplı çomağı, ay baltayı
Çift elle kavrayıp çevirip,
Evliyazade Seytek'i
Yetişince vurup indirdi,
Bir vuruşta ölmedi,
Babası bozkurt, üstün er
Sinek kadar bile saymadı,

Their zeal was hard as a steep mountain pass.
Lend an ear to their yelling –
Like the cold wind of the gorge.
As if, left alone, they'd root him out,
As if they'd drag away once more
Buurul who was left forlorn,
Karasart of the plucked beard
Girded himself right at the front,
A hulking caravaneer with a vulture's tail,
Ill-omened, hard-hearted villain,
Had bound his loins and set to work.
Sixty strongman caravaneers
Parted with faces cold,
The face of enmity appearing,
Trampling, galloping, gathering speed,
Speaking the vilest words of all,
His mace as big as a little tent
He whirled and gripped and passed,
He reached the man Seytek.
The hafted club, the crescent axe
He gripped two-handed, whirling round,
Seytek of the saintly line
He reached and struck him down,
With one blow he did not die,
His father a grey wolf, a peerless man,
He counted it not worth a fly,

Öfkesi kabarıp coştu.
Babasını anıp, pek yanıp,
Yıkacak toz bulamayıp,
Yutacak kan bulamayıp,
Düzleyecek dağ bulamayıp,
Tüketecek düşman bulamayıp,
Çehresi soğuk er Seytek,
Kılkürön'ün sağrısına bir vurup,
Kıl kesen çeliği ele alıp,
Çıkmazı bozup yol açtı.
Durmadan şahbaz gürleyip,
Kervancılara el saldı.
«Kahrolası kervancı,
Ekinini ham mı biçtim,

His fury swelled and boiled over.
Recalling his father, burning sore,
Finding no dust to overthrow,
Finding no blood to swallow down,
Finding no mountain to level flat,
Finding no foe to wipe away,
Cold-visaged, the man Seytek,
Struck Kılkürön once on the croup,
Took up the steel that splits a hair,
Broke the impasse, opened the way.
Ceaselessly the falcon thundered,
Laid his hand upon the caravaneers.
«Accursed caravaneer,
Did I reap your crop while green,

Tarlanı mı aldım elinden?
Kulanını kovup mu kaçtım,
Kasılıp duran kervancı,
Heybedeki paranı mı saçtım?
Fesadı kendin çıkardın,
Kabarıp coşan kervancılar,
Asıl seyri benden görün!
Denkteki paranı ver – diye,
Dediğime hemen boyun eğ – diye,
Hanginize zorbalık ettim,
Şu an işlediğim suçum yok,
Altmış pehlivan kervancı,
Neden dokundunuz cinime?
Paranın yarısını ver – diye,
Ne zaman dokundum cinine?
Kahrım geldi, dikildim,
Sataşmadan durmam birinize.
Hıncıma neden dokundun,
Huyuma pek dokundun,
Gafil davrandım, kervancılar.
Kavgayı fena azdırırsın,
Hâline bıraksam hemen
Demir topuzla vurursun.
Altmışınız birleşip,

Did I take your field from you?
Did I drive off your kulan and flee,
You strutting caravaneer,
Did I scatter the coin in your saddlebag?
You yourself began the mischief,
You swelling, seething caravaneers,
See the true spectacle from me!
Give up the coin in your bales – saying,
Bow at once to what I say – saying,
Which of you have I oppressed,
I bear no guilt committed now,
Sixty strongman caravaneers,
Why did you touch my demon then?
Give up half your money – saying,
When did I ever touch your demon?
My wrath has come, I have risen up,
I will not rest from falling on one of you.
Why did you touch my fury so,
You have sorely touched my temper,
I was caught unwary, caravaneers.
You inflame the quarrel to its worst,
Were I to leave you to yourselves
You'd strike me with the iron mace.
The sixty of you joined as one,

Her yerde konak tutarsınız,
Anaya kıza söversiniz.
Kudurdun kervancı, azıp,
Kasılırsın taşkınlıkla.
Sessiz yürüyen canı rahat bırakmayıp,

Neden dokundun cinime?
Kahrım geldi, dikildim,
İşte şimdi, sataşmadan durmam birinize!
Yağmalatayım malını,
Tümden kıyayım canına,
Çetin kırgın değmiş gibi
Kırıp geçireyim hepinizi!
Kabarıp coşan kervancılar,
Vebaliniz kendi boynunuza,
Emeğiniz kara tepenize!» –

You take up lodging everywhere,
You curse at mother and at daughter.
You've gone rabid, caravaneer, run wild,
You strut about in your excess.
Giving no peace to the soul that walks in silence,
Why did you touch my demon then?
My wrath has come, I have risen up,
Now, I will not rest from falling on one of you!
Let me have your goods for plunder,
Let me slay your souls outright,
As if a grim pestilence had struck
Let me cut down every one of you!
You swelling, seething caravaneers,
Your sin is on your own necks,
Your toil upon your own black crowns!» –

Bunu dedikten sonra er Seytek'in,
Arslan gibi gözü parladı.
Kan içiciliği tuttu,
Bedeninden kuvvet, güç fışkırdı,
İki yanağın ateşinden
Bir çorap dolusu tüy bitti.
Rast geleni bırakır mı,
Kaplan aslanın soyu,
Rastlarsa kana doyar mı,
Tutuşanı bırakır mı,
Kaplanın soyu,
Sataşırsa kana doyar mı.
Altın yanaklı ay baltayı
Kaptığı gibi çevirip,
Kervanbaşı Karasart'ın,
Tepesine indiriverdi.
Kervanbaşı Karasart'a
Çocuktan balta ulaştı.
Başı gitti paramparça,
Canı gitti feryat ile,
Altmış pehlivan kervancı

When he had said this, the man Seytek's
Eye flashed like a lion's.
His blood-drinking seized him,
Strength and power burst from his body,
From the fire of his two cheeks
A stocking's worth of down sprang forth.
Does he spare whatever he meets,
The seed of tiger and of lion,
If he meets, is he sated with blood,
Does he spare whoever grapples him,
The seed of the tiger,
If provoked, is he sated with blood.
The crescent axe with golden cheeks
He snatched and whirled it round,
On caravan-chief Karasart's
Crown he brought it down.
To caravan-chief Karasart
From the child the axe arrived.
His head flew off in shattered shards,
His soul departed with a wail,
Sixty strongman caravaneers,

O kavgayı görünce,
Yürekleri hoplayıp yerinden,
Bileklerinden derman gidip,
Gözler fal taşı gibi açılıp,
Altmış pehlivan kervancı,
Sinek kadar canları feryat edip,
Dört bir yana kaçıştı hızla.
Kaçan düşmanı bırakır mı,
Sataşan düşmana el salmadan,

When they beheld that fight,
Their hearts leapt up from their place,
The strength went out of their wrists,
Their eyes went wide as divining stones,
Sixty strongman caravaneers,
Their fly-small souls crying out,
Scattered swift to the four winds.
Does he spare the fleeing foe,
Without laying hands on the foe who grappled,

Kaplan Seytek rahat eder mi,
Coybolot'u eline alıp,
Kılkürön'ün sağrısına bir vurup,
«Er Manas!» diye nara atıp,
Kervancılara saldırıp,
Oynaya oynaya daldı.
Oynadığı yerde onu öldü,
Yüz yüze gelen belde öldü,
Beş altısına baksan –
Demin sert dövüşülen yerde öldü.

Can the tiger Seytek rest,
Taking Coybolot in hand,
Striking Kılkürön once on the croup,
Roaring the war-cry «Er Manas!»,
Falling on the caravaneers,
He plunged in, sporting as he went.
Where he sported, ten of them died,
Face to face on the pass they died,
Look at five or six of them –
They died where the hard fight raged just now.

Seytek saldırıya geçince,
Pehlivanlar kaskatı kaldı,
Kabarıp gelen pehlivanlar
Öldü yattı boylu boyunca.
Pehlivan kaçmayıp durunca,
Altmış kervan pehlivanı
Böylece yok olup gitti.
Arslan yiğide sataşıp,
Karşı duran pehlivanlar
Ecele kendileri dolandı.
Namlı aslana sataşıp,
Belaya kendileri bulaştı.
Denk denk paraları yığılıp,
Böylece, ah zavallılar,
Altmış pehlivan yok olup,
Çetin bir kırgın salmıştı.
Kıl kadar bırakmadan tekini,

When Seytek launched his onslaught,
The strongmen froze stock-still,
The strongmen swelling as they came
Lay dead, stretched at full length.
When the strongmen stood and did not flee,
The sixty caravan strongmen
Thus perished and were gone.
Grappling with the lion hero,
The strongmen who stood against him
Wound themselves into their doom.
Grappling with the famed lion,
They tangled themselves in calamity.
Bale on bale their money piled,
And thus, ah the poor wretches,
Sixty strongmen perished there,
He had loosed a grim slaughter.
Not sparing a single one by a hair,

Kılıçla başlarını almıştı,
Hızır'ın dokunduğu şahbazın,
Kıl kadar tüyünü koymadan,
Kırgın edip savurmuştu.
Kaftanı, parası toplanıp,
Pehlivanların hepsi kırılıp.
Her yanı denk, kusursuz çıkıp,
Pirlerin kolladığı er çıkıp,
Kirpiği yalın kor oldu,
Kaplan aslanın oğluna
Karşı söz eden kalmadı.
Babasının mirası
Küheylan Buurul bulunup,
Ata oğlu yiğidin, ah,
Şanı böylece perçinlendi.
Ant içmiş pehlivanı
Hepsinden güçlü iş olup,
Bahadırının kavgası,
Hepsinden çetin olup,
Gaipten karşısına çıkıp,
Babası hanın küheylanı,
Yol alırken yolda bulunup.
Küheylan ağzını çevirene dek,

He had taken their heads with the sword,
The falcon touched by Kıdır's hand,
Not leaving a hair's breadth of down,
Had made a slaughter, swept them off.
Their kaftans and their coin were gathered,
The strongmen all cut down.
Flawless on every side he proved,
A man the pirs watch over he proved,
His lashes became bare embers,
Against the son of tiger and lion
None remained to speak a word.
His father's own inheritance,
The courser Buurul, being found,
The hero son of his father, ah,
His glory thus was riveted fast.
Over the sworn strongmen
His deed proved strongest of them all,
The batyr's battle
Proved hardest of them all,
Come before him from the unseen,
His father the khan's own courser,
Found upon the road as he rode on.
Before the courser turned his mouth,

Ağası yiğit Külçoro
Müjde verip durana dek,
Pirlerin kolladığı Külçoro'nun
Gözüne Buurul görünüp,
Gözünün yaşı döküldü,
Küheylan olan Buurul'un
Perçeminden doya doya koklayıp,
Kucaklayıp sıkıca koklayıp,
Atadan kaldın diye koklayıp,
Hayvan da olsa, ah yaratık,
Yürüğün cana yoldaş, denenmiş,
Bozkurt atam Han Manas'ın,
Bırakıp gittiği mirası.
Minicikken bir araya gelip,
Parmak kadarken baş koşan,

Before his elder, brave Külçoro,
Could finish bringing the glad news,
Külçoro, whom the pirs watch over,
When Buurul appeared before his eyes,
The tears came pouring from his eyes,
Buurul, that courser of coursers,
He sniffed his forelock deep his fill,
Embraced him, sniffed him hard and close,
You came down from the father, he sniffed,
A beast though you may be, ah creature,
Your gallop a soul's true tested friend,
Of my grey-wolf father Khan Manas,
The legacy he left behind.
Brought together when but tiny,
Yoked to me when finger-small,

Çukur görünce atlayan,
Ata olup koruyan,
Üstünlüğü halkça bilinen,
Atamdan kalan üstün mirasım.
Geniş göğüslü, kısa yeleli,
Cenge binilse sarsılmaz,
Keşfe gitse yorulmaz,
Tavus gibi kuyruk süzen,
Doksan günlük çöl gelse,
İnsana müşkül yer gelse,
Her zahmete dayanan.
Kurban olayım Buurul'um,
Karanlık damda beslenen,
Boynuna muska taktıran,
Umulmadığı görüverince
Tunç gagalı sınayıp beğenmiş.

Leaping when he saw a pit,
Guarding me like a father,
His excellence known to all the people,
My peerless heirloom from my father.
Broad of chest and short of mane,
Ridden to war he is not shaken,
Gone on scouting he does not tire,
Trailing his tail like a peacock's train,
Should a ninety days' desert come,
Should ground come hard for any man,
Enduring every hardship still.
Let me be your offering, my Buurul,
Fed and raised in the darkened stall,
Amulets hung about your neck,
When the unhoped-for came to pass
The bronze-beaked one tried and approved you.

Nar deve gibi Taybuurul –
Geçidi yüksek kayalıkta,
Belde binilen Buurul at,
Çetin müşkül, büyük kavgada,
Yerde binilen Buurul at,
Kızıl kırgın, toz duman,
Uçta binilen Buurul at.
Ciğer yarıp, baş kesilen
Yerde binilen Buurul at.

Like a fine she-camel, Taybuurul –
On the high crags of the pass,
Buurul, the horse ridden on the ridge,
In hard straits, in the great battle,
Buurul, the horse ridden on the ground,
Crimson slaughter, dust and haze,
Buurul, the horse ridden at the fore.
Where livers split and heads are severed,
Buurul, the horse ridden on that ground.

Kıpkızıl kırgın kavgaya
Kılı kılına uyan küheylan.
Çetin müşkül kavgaya
Dayanıp duran küheylan.
Arpa verilse çiğneyen,
Dağ koyunu gibi gözü parlayan,
Buğdayı yara yara çiğneyen,
Geyik gibi gözü parlayan.
Cenge binilse sarsılmaz,
Geniş gövdeli soylu mübarek,
Beyin kavuran sıcağa,
Pislik kokan çirkefe,

For the blood-red slaughter of battle
The courser fitted to a hair.
For the hard, grievous battle
The courser who endures and stands.
Given barley, he chews it through,
His eye agleam like a mountain sheep's,
Splitting the wheat he chews it through,
His eye agleam like a deer's.
Ridden to war he is not shaken,
Broad-bodied, noble, blessed one,
The heat that scorches the brain,
The filth that reeks of the mire,

Kırk bir aşımlı bellere,
Kırk günlük çöllere,
Dayanan bir hayvandın sen,
Tulparlığın vardı senin.
Atadan üstün candın sen» –
Diye, böyle deyip, Külçoro
Perçeminden tutup sıkıca koklayıp,
Mirasım Buurul diye koklayıp,
Aklı kaçıp içi yanıp,
Yüreği yanıp kederlendi,
Nar deve gibi Buurul bulununca

Daha beter hıçkıra hıçkıra ağladı,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Külçoro'yu görünce
Nar deve gibi küheylan,
Kişneyip hıçkırır gibi,
Kara yeri eşip tepindi,
Perçemi göğe savurup,
Tırnağını yere gömüp,
Gemini şakırdatıp,
Toprağı çekiştirip durup,
Sokulup durdu küheylan Buurul,
Külçoro'nun boynundan
Koklayıp durdu Taybuurul,
Yele kuyruğu darmadağın,
İç çekip zavallı hayvan,
Gözünün yaşı döküldü,
Buurul ağlayıp dururken,

Söyleyeyim dese dili yok,
Hayvan böyle dururken:
Kayın ağladı, söğüt ağladı,
Bakan canların hepsi ağladı,
Pirlerin kolladığı aslan ağladı,
Kara gönüllü er ağladı,
Ağlayanların hepsi
Kendi derdini yiyip ağladı.
Sahipsiz kalan mal görse,

The passes of forty-one stages,
The deserts of forty days,
You were a beast enduring all,
The tulpar's gift was yours indeed.
You were a soul above the father» –
Saying so, thus speaking, Külçoro
Gripped his forelock, sniffed him hard,
My heirloom Buurul, he sniffed and said,
His mind astray, his insides burning,
His heart burned and he sorrowed sore,
When Buurul like a fine she-camel was found
He wept the harder, sob on sob,
May God not show such a sight,
When he beheld Külçoro,
The courser like a fine she-camel,
Neighing as if to sob aloud,
Pawed and stamped the black earth up,
Tossing his forelock to the sky,
Burying his hoof into the ground,
Rattling and clattering his bit,
Tugging, worrying at the soil,
The courser Buurul pressed in close,
At Külçoro's neck
Taybuurul stood sniffing him,
Mane and tail all in disarray,
Sighing, the poor dumb beast,
The tears came pouring from his eyes,
While Buurul stood there weeping,

He would speak, but has no tongue,
While the beast stood even so:
The birch tree wept, the willow wept,
All the souls who watched them wept,
The lion the pirs watch over wept,
The black-hearted man wept too,
And all of those who wept
Wept each devouring his own grief.
Seeing goods left masterless,

Böyle olur diye ağladı,
O zavallı Külçoro'nun
Taybuurul'u gördüğünde –
Ağası bozkurt dirilip,
Atına kavuşup gelmiş gibi.
Ölen bozkurt dirilip,
Bugün gözü görmüş gibi.
Benzi ağarıp soluklaştı,
İki yanaktan akan yaş
Göğsünden aşağı döküldü,
Gözünün yaşını dindiremedi,
Sinek kadar cana kıyamadı,
Tutuşup, pişip kül oldu,
Korundan sönüp yok oldu,
Taybuurul'u görünce
Pirlerin kolladığı Külçoro
Nasıl dursun kendini tutup.
Kendini tutamayışının sebebi:
Ağası Ayköl sağken
Engebeli sarp kayalıklarda,
Kırlarda binilen attı bu.
Kıtay ile Kırgız kavgasında,
Cenkte binilen attı bu.
Âleme yayılıp şöhreti,
Çoğalan nice kavgasında,
Çatışmada binilen attı bu.
Sönen ateşi tutuşturup,
Ölecek canı diriltip,
Kopanı nice kez ulayıp,
Saçılanı nice kez derleyip,
Çukurdan uzağa atlayan,

Ana baba olup koruyan,
Babası gibi bir attı bu.
Akına binilse yara olmaz,
Yoldaşlığı vardı onun.
Yayılan düşmanı gemi gibi,
Semetey'i görmüş gibi,
Benzi bozarıp soluklaşıp,

So it comes to pass, they wept,
When that poor Külçoro
Beheld Taybuurul there –
As if his grey-wolf elder had revived,
Come back united with his horse.
As if the dead grey wolf had risen,
And this day seen it with his eyes.
His face went pale and drained of blood,
The tears that flowed from both his cheeks
Poured down over breast and chest,
He could not stem the flowing tears,
Could not take a life worth but a fly,
He caught fire, seared, and turned to ash,
From his embers he went dark and out,
When he beheld Taybuurul
Külçoro, whom the pirs watch over,
How could he stand and hold himself.
The reason he could not hold himself:
While his elder Ayköl lived
On the rugged, sheer-cliffed crags,
This was the horse ridden on the steppes.
In the war of Kıtay and Kırgız,
This was the horse ridden in battle.
His fame spread out across the world,
In his many multiplying battles,
This was the horse ridden in the fray.
Kindling the fire that had gone out,
Reviving the soul about to die,
Splicing the broken many a time,
Gathering the scattered many a time,
Leaping far across the pit,

Guarding like mother and like father,
This was a horse like his own sire.
Ridden on raids, he takes no wound,
Such was the comradeship he had.
Bridling the spreading foe like a bit,
As if he had seen Semetey,
His face turned ashen, drained of blood,

İki gözden akan kan,
Göğsünden aşağı döküldü.
Eklemleri gevşeyip çözüldü,
Gayreti kaçıp sızladı,
On iki uzuv, kırk kemik
Paramparça oldu, dağıldı.
«Atı kalmış, sahibi yok,
Dönek felek, onmayasın,
Böyle miydin, kahpe dünya,
Canım kavruldu, içim kor.
Buurul'a binip şahlandıran,
Küheylanlı ağam burada yok.
Atı kalmış, kendisi yok,
İçime düştü yalın kor.
Güler yüzlü ağam, aslanım yok,
Böyle miymiş, kahpe dünya.
Yanıp yakılıp perişan,
Öleyim dese ölemedi,
Öz canına kıyamadı,
Tasa çekip içi yandı,
Sarı derde düştü, çözüldü.
Ağası bugün gelmiş gibi,
Dileğini Tanrı vermiş gibi,
Ağlayıp durdu çoro.
Külçoro ağlayıp dururken,
Eriyip kara taş ağladı,
Bağrı tüylü yer ağladı,
Kubbesi kapalı gök ağladı.
Bakan kalabalık halk ağladı,
Kara gönüllü aslan ağladı,
Ağlayanların hepsi
Kendi derdini yiyip ağladı.
Ölenden geriye hıçkıran can kalırsa,

Hükmü gidip elinden,
Hayvan da insan da sürünürse.
İnsanı kahırlı müşküle,
Her bir can yakalanırsa –
Gün böyle olur – diye,

The blood that flowed from both his eyes
Poured down over breast and chest.
His joints went slack and came undone,
His vigor fled, and he ached sore,
Twelve limbs and forty bones
Were shattered all and fell apart.
«The horse remains, the master gone,
Fickle fortune, may you never prosper,
Is this what you were, treacherous world,
My soul is scorched, my insides embers.
He who reared Buurul up in glory,
My courser-mounted elder is not here.
The horse remains, the man is gone,
A naked ember dropped within me.
My bright-faced elder, my lion, is gone,
Is this what it was, treacherous world.
Burning, mourning, all undone,
He would die, yet could not die,
Could not take his own dear life,
He grieved and his insides burned,
He fell into the yellow sickness, undone.
As if his elder had come this day,
As if God had granted his desire,
The choro stood there weeping on.
While Külçoro wept and wept,
The black stone melted and it wept,
The shaggy-breasted earth it wept,
The dome-closed heaven wept as well.
The watching crowds of people wept,
The black-hearted lion wept,
And all of those who wept
Wept each devouring his own grief.
If a sobbing soul is left behind the dead,

Its rule gone from its hand,
If beast and man alike must crawl.
Into grievous straits for man,
If every soul is caught –
The day becomes like this – they said,

Sarı engebeler, çukur taşlar,
Bel böyle olur – diye.
Sararan kara gün başa düşerse –

El böyle olur – diye,
Yularından tutup feryat edip,
Sahiden hıçkıra hıçkıra ağladı.
«Cenk pusatını bele kuşanan,
Yetmiş lek düşman gelse,
Tek başına dalıp saldıran
Ben böyle mi oldum şimdi?
Sırtının etini ağrıtıp,
Böğrünü yara edip,
Çarpışmaya binilse kaygılanmaz,
Sen böyle mi oldun şimdi?» –
Diye, böyle deyip, Külçoro
Hıçkırıp ağlayıp durana dek,
Söyleyip ağzını toplayana dek,
Gönlü dilim dilim bölünüp,
İşte o anda Taybuurul,
İçini çekip hıçkırır gibi,
Kara yeri döverek,
Gökte yıldız tutuldu,
Görsen, şaşılası müşkül iş,
Göz göre göre kaçıp kurtuldu.
Dağ koyunu gibi adımı gerip,
Kayıplara karıştı küheylan,
Baksan göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez,
Gaip oldu küheylan.
Dağ koyunu gibi adımı uzayınca,

Varmış gitmiş zavallı hayvan,
Gaip olup ayrılıp,
Çekip gitmiş zavallı hayvan.
Baksan göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez.

Külçoro durur bağırıp,

Yellow ridges, hollowed stones,
The pass becomes like this – they said.
If the yellowing black day falls upon the head –
The people become like this – they said,
Gripping the halter, crying out,
Truly he wept with sob on sob.
«He who girded war-gear at the waist,
Though seventy lek of foes should come,
Who plunged and struck them all alone,
Is this what I have now become?
Making the flesh of your back ache,
Turning your flank into a wound,
Ridden to combat, he never worries,
Is this what you have now become?» –
Saying so, thus speaking, Külçoro
Until he ceased his sobbing and weeping,
Until he spoke and gathered his mouth,
His heart was torn to slice on slice,
At that very moment Taybuurul,
Sighing as if to sob aloud,
Beating at the black earth,
A star was darkened in the sky,
Behold, a wondrous grievous thing,
Before their very eyes he fled and got away.
Stretching his stride like a mountain sheep,
The courser vanished from all sight,
Look, and he strikes no eye,
Where he may be, no one knows,
The courser was lost and gone.
When his stride stretched out like a mountain sheep's,
The poor beast had upped and gone,
Vanishing away, departing,
The poor beast had drawn away.
Look, and he strikes no eye,
Where he may be, no one knows.

Külçoro stands there shouting,

«Taybuurul!» diye çağırıp.
Aklı boşalıp, içi yanıp,
Tutuşup yüreği büsbütün yanıp,
Kederlenip kaygılandı.
Göz bebeği edip baktığı
Buurul attan ayrıldı.
Engebeli sarp tepeleri
Aşıp gitti küheylan.
Gaip olup kurtulup,
Kaçıp gitti küheylan.
Baksa göze ilişmez,
O uğursuz, o kahrolası,
Nerede olduğu bilinmez.
Müşkül çekip kaygılanıp,
Taybuurul'dan ayrılıp,
Azap çeken Külçoro
Sarp kayada durakladı,
Eski derdini yâd etti.
Ağzı açık uçurumlu boğazda,
Hasretini söyledi bir hayli:
«Buurul'a binip şahlandırıp,
Yiğidi ölmüşçesine debelenip,
Zırh aynasını giydiğinde,
Göğüs gerip düşmana daldığında,

O anda ölmeyip ne oldum ben?

Bunca dünya esenken,
Bozkurt ağam sağken,
Sataşanı perişan edip,
Kıyıda beklediğim çağımda.
Kakançın'ı perişan edip,
Yakıp durduğum çağımda.
Dönüşü olmayan gerçek yurdumu
Görmeyip de ne oldum.
Kederlenip kaygılandım,
Göz bebeğimden ayrıldım.
Arslan ağamın kendisi yok,
Külçoro'nun bahtı yok,

Calling out «Taybuurul!».
His mind emptied, his insides burning,
His whole heart catching fire and burning,
He grieved and fell to sorrowing.
The one he cherished as his eye's own pupil,
From the horse Buurul he was parted.
The rugged, sheer-pitched ridges
The courser crossed and went his way.
Vanishing, getting free,
The courser fled and went his way.
Look, and he strikes no eye,
That ill-omened, that accursed one,
Where he may be, no one knows.
Suffering hardship, sorrowing,
Parted from Taybuurul now,
The anguished Külçoro
Halted on the sheer crag,
Called his old grief to mind.
In the gorge of gaping chasms,
He spoke his longing at great length:
«Mounting Buurul, rearing him in glory,
Writhing as though his hero died,
When he donned his mirror-mail,
When he braved the foe breast-first and plunged,
Why did I not die then – what have I become?
While all this world was whole,
While my grey-wolf elder lived,
Routing whoever grappled him,
In my days of waiting on the shore.
Laying Kakançın to ruin,
In my days of burning it.
My true homeland of no return
Why did I not see it – what have I become.
I grieved and fell to sorrowing,
I was parted from my eye's own pupil.
My lion elder himself is gone,
Külçoro has no fortune left,

Kendi gibi görüp baktığı
Küheylan Buurul'u da yok,

Her eşyası dahi yok.
Ağam yerine tuttuğum
Buurul atı dahi yok.
Buurul attan ayrılıp,
Külçoro'nun bahtı yok.
Ey yiğidim, ağam, ölmez olaydın,

Bu belayı Çoro görmez olaydı.
Bu türlü müşkülü
Tanrı can diye yaratmışsa,
Kuluna vermez olaydı,

Başındaki samur börkü
Kimler sallanıp giymesin.
Devleti başındayken
Kim gürleyip yürümemiş.
Yiğidi yakından görünce,
Yüz tutan düşman dağılırdı.
Tutsak düştüm kaygıyla,
Göz bebeğim bilip durduğum
Han ağamdan ayrıldım.
Yiğit ağam sağken
Tepelerden yüksek, ulu idim,
Yiğidimden ayrılınca,
Kullardan ayrı hor oldum,
Dönüp dolaşıp zavallı başım
Sendeleyip kaygılandım.
Ağam hanın vasiyeti,
Küheylandan ayrıldım.
Devletim esen dururken,
Ah Burak'ım, dertli can oldum.
Ağacığımdan ayrılıp,
Küheylan Buurul'u yitirip,
Vadi boyunca konmuşum.
Hıçkırmaktan kor olup,
Sönmüş yangına dönmüşüm.

The one he looked on as himself,
The courser Buurul, gone as well,

Even his every chattel gone.
The one I held in my elder's stead,
Even the horse Buurul gone.
Parted from the horse Buurul,
Külçoro has no fortune left.
O my hero, my elder, would you had not died,
Would that Çoro had not seen this woe.
Hardship of such a kind,
If God created it as a soul,
Would He had never given it to His servant,
The sable cap upon his head
Let none swagger as they wear it.
While his fortune crowned his head
Who has not thundered on his way.
Seeing the hero from close by,
The foe that faced him scattered wide.
I fell captive to my sorrow,
The one I knew as my eye's own pupil,
From my khan elder I was parted.
While my hero elder lived
I was higher than the hills, exalted,
Since parting from my hero,
I am scorned, set apart from serfs,
Wandering round, my poor wretched head,
I staggered and I sorrowed.
My elder khan's bequest,
From the courser I was parted.
While my fortune stood unharmed,
Ah my Burak, I became a soul of grief.
Parted from my dear elder,
Losing the courser Buurul,
I have camped along the valley.
Turned to embers from my sobbing,
I have become a burnt-out fire.

Bozkurt beyim ölmesin.
Bu yası Çoro görmesin,
Hıçkırdık, kaygılandık,
Buurul'dan bugün ayrıldık.
Kederlenip kaygılanıp,
Küheylan Buurul'dan ayrılıp,

Kırk geçidi aşırtıp,
Çetin müşkül, büyük kavga
Buurul atı kaçırttı» –
Diye, böyle deyip, Çoro'nun
Gönlü çöküp bölündü,
Gönlü dilim dilim bölündü,
Dilediği umut darmadağın,
Ayçürök ile Külçoro
Birlikte ağladı feryat ile.
Gökçe bulut tutulup,
Görsen, şaşılası şu iş,
Hunhar erin küheylanı Buurul,
Göz göre göre kaçıp kurtuldu.
Buurul bir gaile başlattı,
Görünüp görünüp kayboldu,
Bozkurt soylu Külçoro'n,
Bunca kedere dayanamayıp
Ölür gibi yığılıp kaldı.
Bahadır Seytek coşup,
Kılkürön ile yola koyulup,
Hanzadenin küçük aslanı,
Erlerden biri bu dahi.
İşte o anda er Seytek:
«Anacığım ile ağacığım,
Kader yeterse öleyim,
Yiğit anam Kanıkey
Nerededir göreyim.
Anacığıma sataşırsa,
Kahırlı düşman Kançoro,
Tutuşup kanını dökeyim.
Ne mene şeymiş göreyim.
Ilgınlı Ken-Kol yurduma,

May my grey-wolf lord not die.
May Çoro never see this mourning,
We sobbed and we sorrowed,
From Buurul this day we parted.
Grieving and sorrowing,
Parted from the courser Buurul,

Driving him over forty passes,
The hard straits, the great battle
Made the horse Buurul run off» –
Saying so, thus speaking, Çoro's
Heart sank down and split,
His heart was torn to slice on slice,
The hope he wished for scattered wide,
Ayçürök and Külçoro
Wept together with loud lament.
The blue-grey cloud was veiled,
Behold, this wondrous thing,
Buurul, courser of the fierce-blooded man,
Before their very eyes fled and got away.
Buurul set a torment brewing,
Showing himself, then vanishing,
Your Külçoro of grey-wolf stock,
Unable to bear such heavy grief
Collapsed and lay as if to die.
The batyr Seytek surged up,
Setting out upon Kılkürön,
The khan's son's little lion,
He too is one among the men.
At that very moment the man Seytek:
«My dear mother and my dear elder,
If fate suffices, let me die,
My valiant mother Kanıkey –
Let me see where she may be.
If he assails my dear mother,
The grievous foe Kançoro,
Let me grapple him and spill his blood.
Let me see what manner of thing he is.
To my tamarisk-grown Ken-Kol home,

Şehirli Kırgız halkıma,
Konağına konup yerleşmezsem,
Atadan kalan miras yeri
Mesken tutup oturmazsam,
Varıp mazar kılmazsam,
Halkıma haber salmazsam,
O eski Talas, Ken-Koşoy
Dedemden kalan yermiş,

To my towned Kırgız people,
If I do not settle in their dwelling,
The heirloom land left by the father
If I do not make my abode,
If I do not go and make it a shrine,
If I do not send word to my people,
That old Talas, Ken-Koşoy
Was the land left by my grandsire,

Argın, Kırgız adı uyumlu,
Atamdan kalan elmiş.
Ulu hanın oğlu olan,
Kaçıp gezmek olur mu?
Yiğit hanın biriciği,
Sürgün gezen olur mu?
Göçümü Talas'a çekerim,
Böbürlenen düşmandan,
Ölmezsem alırım öcümü.
Göstereyim düşmana,
Kahrı katı kırgınımı
Varıp güçlendireyim,
Düşmana kahırlı cengimi.
Keçinin donmuş yağını yiyen,
Yılkının kısır tayını yiyen,
Azıp esen kurnaz kula
Varıp bir haber salayım.
Cenkte giyilen Akolpok'u,
Atışta kullanılan Akkelte'yi,
Şimdi bize ver – diye,
Eşyanın hepsini isteyeyim.
Saçılanı toplayayım.
Gideni derleyip alayım,
Gidenimi vermezse,
Dediğim söze uymazsa,
Atamdan kalan emanet
Eşyamı geri vermezse,
Bohçasını çözüp saçayım,
Kavgayı fena açayım.
Kırlardan kısrağına dokunup,

Argın and Kırgız, names in concord,
Was the folk left by my father.
Being son of the great khan,
Can it be, to roam in flight?
The one and only of the valiant khan,
Can it be, to wander banished?
I will draw my camp-train to Talas,
From the vaunting foe,
If I die not, I will take my vengeance.
Let me show the enemy,
My slaughter grievous-hard
Let me go and make it strong,
My grievous war upon the foe.
He who eats the goat's congealed fat,
Who eats the herd's barren foal,
To the sly slave gone wild and astray
Let me go and send him word.
Akolpok worn in war,
Akkelte wielded in the shooting,
Give them to us now – saying,
Let me demand the goods entire.
Let me gather what was scattered.
Let me collect what has gone,
If he yields not what is mine,
If he heeds not the word I say,
The trust left by my father –
If he gives not back my goods,
Let me untie his bundle and strew it,
Let me open the quarrel to its worst.
Touching his mares upon the steppes,

Köyünden devini bağlayıp,
Söküp alayım gücünü.
Cadı cini tutarsa,
Beynini yumruklayıp ezeyim,
Kavga salıp böyle edeyim,
Bakınca o koca kâfiri,
Tuzu haram çoro bahadırı,
Tepesinden basayım,
Bütün bahtını saçayım.
Hanın oğlu benim – diye,

Binding his camel-bull in his village,
Let me rip away his strength.
If the witch-demon seizes him,
Let me pound his brain and crush it,
Let me loose the fight and do just so,
Look at him, that hoary infidel,
The choro-batyr false to his salt,
Let me tread upon his crown,
Let me scatter all his fortune.
I am the son of the khan – saying,

Kamçı sürüyerek gireyim,
Gayreti ne kadarmış bileyim,
Ağır ağır sözler söyleyip,
Can evine dokunayım.
Kahırlanıp dikilip,
Tepesinden basmazsam,
Beyliğini dağıtmazsam.
Beyine bela salarım,
Salamazsam ben Seytek,
Doğmamış gibi yiteyim,
Diri gezmeden öleyim.
Gözüme kestirdiğim Kançoro –
Düşman bellediğim de o,
Arslan ise, kaplan ise,
Bol bol atışmazsam onunla,
Beş-Arkar yıldızı batana dek,
Beş kez döne döne emziren,
Yiğit anam Kanıkey'i
Horluk, azap tutsaklığından,
Hor görülen halayıklıktan,
Kurtarıp almazsam!
Yaman mızrak uzatışıp,
Yer yarılırcasına çığlık koparıp,
Kançoro ile vuruşup,
Bahadırlığı, erliği
Göstermezsem düşmana,
Pehlivanlığı, aslanlığı.
Bol dünyalığı, çok malı

Let me enter dragging my whip,
Let me learn how much his mettle is,
Speaking heavy, weighty words,
Let me touch the house of his soul.
Rising up in wrath,
If I do not tread upon his crown,
If I do not scatter his beydom.
I will loose calamity on the bey,
If I cannot, then I, Seytek,
Let me vanish as if never born,
Let me die before I walk alive.
Kançoro whom my eye has marked –
He is the one I hold my foe,
Be he lion, be he tiger,
If I do not trade shot on shot with him,
Till the Beş-Arkar stars go down,
She who suckled me five turns around,
My valiant mother Kanıkey –
From the captivity of scorn and torment,
From despised handmaiden's bondage,
If I do not rescue her and take her!
Thrusting out the cruel lance,
Screaming as if the earth would split,
Fighting with Kançoro,
The batyr's valor, manhood,
If I do not show the foe,
The strongman's might, the lion's heart.
The wealth abundant, goods so many,

Han Bakay'a bildirip,
Yüce orda evine
Kanıkey anamı sokup,
Semetey oğlu dedirtip,
Erliğimi ele bildirip,
Kavgayı sert salmazsam.
Bir atam değil, yedi atam,
Anamın öcünü almazsam.
Yaratılmamış olup öleyim,
Zalim, kahırlı Külçoro
Ne kadarmış gücünü göreyim.
Tanrı yetkin onurlu gün verirse,

Making them known to Khan Bakay,
Into the lofty horde-house
Bringing Kanıkey my mother,
Having her called Semetey's own,
Making my manhood known to the people,
If I do not loose the fight full hard.
Not one forefather – seven forefathers,
If I do not avenge my mother.
Let me die as one never created,
The cruel, the grievous Külçoro –
Let me see how much his strength may be.
If God grants a perfect day of honor,

Kasılan kahırlı düşmanın
Ensesinden oyayım,
Altmış canı olsa dahi,
Diri koymadan boğazlayayım!
Bahadırlığını, erliğini
Üstüne varıp göreyim,
Var dünyalığını üleşeyim,
Kahrı katı domuza
Tutuşup durayım,
Tutuştuğum Kançoro
Bahadırsa, er ise,
Âlemi bozan aslansa,
Kader yeterse öleyim,
Dönüşü olmayan gerçek yurdu
Körpe başım göreyim.
Kasılan o öz soyduğuma
Onurumu nasıl vereyim.
Bahadır taslayan Kançoro,
Ecelin ansızın yetince,
Ola ki hasımlık ederse,
Yetkin anam Ayçürök,
Kavgada oğlum öldü – diye,
Kederi aşıver sen.
Ak memenin sütünü
Arslan anam, helal ediver.
Zalimin saldığı horluğu,

The strutting, grievous foeman –
Let me gouge him from the nape,
Though he have sixty souls,
Let me butcher him, leaving none alive!
His batyr's might, his manhood –
Let me go upon him and behold it,
Let me share out all his worldly wealth,
With that grievous-hard swine
Let me stand and grapple fast,
Kançoro whom I grapple,
If he be batyr, be he man,
If he be the lion who wrecks the world,
If fate suffices, let me die,
The true homeland of no return –
Let my young head behold it.
To that strutting kin of my own blood
How could I yield my honor up.
Kançoro who plays the batyr,
When your doom arrives unlooked-for,
Should he perchance turn hostile,
My accomplished mother Ayçürök,
My son died in battle – saying,
Do you pass beyond the grief.
The milk of your white breast,
Lion mother mine, grant me your blessing.
The scorn the tyrant has let loose,

Sağken nasıl göreyim.
Horluğa horluk salmazsam,
Durmadan öcümü almazsam,
Doğmamış gibi yiteyim.
Bahadır taslayan, aslan taslayan,
Azgın bozguncu, yüzsüz rezil,
Temiz görünüp erlik taslayan.
Akılda usta Kançoro'nun,
Üşenmeden yola çıkıp,
Hesabını bir yolla bulmazsam.
Ak şeytanlı domuzun
Cinini döne döne kovmazsam.

İnsanlık etmeden öleyim,
Doğmamış gibi yiteyim.

How could I see it while I live.
If I pay not scorn for scorn,
If I take not vengeance without pause,
Let me vanish as if never born.
Playing the batyr, playing the lion,
Rabid troublemaker, shameless wretch,
Seeming clean while playing at manhood.
Of Kançoro cunning in mind,
If I set out unwearied on the road
And do not settle his account some way.
The swine with his white devil –
If I do not drive his demon round and round.
Let me die having done no human deed,
Let me vanish as if never born.

Çardak'ın yolunu kollayayım,
Gücü ne kadarmış anlayayım,
Kudreti ne kadarmış bileyim,
Çok mülküne gireyim.
Atışı bol bol salarım.
Hasretli Bakay ağamı,
Atamdan kalan dedemi,
Arkası dağ gibi hanımı,
Peygamber yüzlü ihtiyarımı,
Gök vaşak börklüyü,
Çok adamdan gösterişliyi,
Keramet ehli yaşlımı,

Han ağam Bakay'ı, onu,
Kırını dolanıp kollamazsam,
Kurtarıp almazsam.
Miras kalan Bakay ihtiyarını,
Bozmadan, dökmeden almazsam.
Kançoro hana varmazsam,
İsteyince vermediği mala

Soğuk bir kargaşa salmazsam.
Danışsan vermez eşyayı,

Let me watch the road to Çardak,
Let me learn how much his power is,
Let me know how much his might is,
Let me enter his abundant holdings.
I will loose the shooting full and free.
My longed-for elder Bakay,
My grandsire left me by my father,
My khan whose back is like a mountain,
My old one with the Prophet's face,
Him of the blue-lynx cap,
The stateliest of many men,
My elder blessed with wonder-working grace,
My khan elder Bakay, him –
If I do not round his steppe and watch him,
If I do not rescue him and take him.
Old Bakay left me as bequest –
If I take him not unbroken and unspilled.
If I go not to Kançoro khan,
On the goods he would not give when asked –
If I loose not a cold havoc.
Consult him – he will not give the goods,

Söz etmeden çekip almazsam» –
Diye, böyle deyip, er Seytek
Kahrını döküp hazırlandı,
Arslan gibi atıldı,
Gönlü türlü türlü bölündü,
Gök zirvesi gibi göründü,
Görenlere böyle duruyordu.
Pirlerin kolladığı Külçoro,
Usulca deyip sağlam bağlayıp,
Er Seytek'e söz başladı:
«Ey, direğimsin, belimsin,
Hunhardan kalan aslanımsın.
Mızrağa takılmış tuğumsun,
Emanet cana destek olan,
Ninniyle gelen armağansın.
Alnımda parlayan neşemsin,
Evlattan Seytek, bahtımsın.
Sana bakınca karnım tok,
Göz bebeğim, sensiz günüm yok.

If I seize them without a word» –
Saying so, thus speaking, the man Seytek
Poured out his wrath, made ready,
He sprang forth like a lion,
His heart was split in manifold ways,
He seemed like the sky's own summit,
So he stood to those who saw.
Külçoro, whom the pirs watch over,
Speaking softly, binding fast,
Began his speech to the man Seytek:
«O you are my pillar and my loins,
My lion left me by the fierce one.
You are my banner fixed upon the lance,
Support of the entrusted soul,
You are the gift that came with lullabies.
You are the joy that shines upon my brow,
Of offspring, Seytek, you are my fortune.
Looking on you, my belly is full,
Pupil of my eye, without you I have no day.

Büyük atan bozkurt aslandı,
Ağırlık ile keşif işini,
Atış ile aslanlığı,
Türlü türlü yapılan erliği,
Yiğit ağam sağken,
Külçorom bilsin derdi hep,
O yiğitten ayrılınca,
Sallayacak kuyruğum yok,
Kulana benzer oldum ben.
Basacak ayağım yok,
Yılana benzer oldum ben.
Hıçkırıp bozlayıp kaygılandım,
Hunhar aslandan ayrılıp,
Boynuzu kırık kalmışım.
Can yaşıttan ayrılıp,
Gafil kalakalmışım.
Vadili pınarlı geniş Talas,
Yamacını dileyip dolaşalım.
Buyruk taslama Seytek'im,

Your great forefather was a grey-wolf lion,
The work of burden and of scouting,
The shooting and the lion's part,
Manhood performed in all its kinds,
While my hero elder lived,
Let my Külçoro know it, he would say,
Since parting from that hero,
I have no tail to swing,
I have become like a kulan.
I have no foot to tread,
I have become like a snake.
I sobbed and moaned and sorrowed,
Parted from the fierce-blooded lion,
I am left with broken horn.
Parted from the friend of my own years,
I am left there unawares.
Broad Talas of vales and springs –
Let us roam its slopes at will.
Play not at commanding, my Seytek,

İkimiz birlikte gidelim.
Varıp Talas yerini alalım,
Ak kalpaklı Kırgız halkını alalım,
Gören cana şenlik koparıp,
Gök semayı çınlatıp.
İkimiz birlikte gidelim.
Kendin tek başına yol gözlersen,
On üçünden yaşın geçmedi,
Delişmen ananın memesi
Damağından gitmedi henüz.
Bilenip kuvvet dolmadı henüz,

Tek başına at sürüp yol gözleyip,
Gidecek çağın gelmedi henüz.
Tan vaktini buluşma kıl,
Kül ağanı yoldaş kıl,
Yoldaş kılarsan ağanı,
Gösterir sana Bakay atanı.
Görüşünce hünerin, izzetin,
Çok erlik edersen kulunum,
Boğuşulan yere düşersen,
Kul ağan tutar atını.

Külçoro ağan işte böyledir,
Yokuş çıkarsan desteğin,
İnişe salarsan dayanağın.
Kırlara koşan ak yolun,
Sürünce sayısız ordun.
Bozkırdan toy kuşu kaçırmaz,
Tüyü pişkin boz kuşunum.
Ustalarda bulunmaz,
Kuzu bağırlı kara çeliğinim.
Bahadırın, erce denenmişin,
İlk hamleyi ben salarsam,
O eski keskin gözlü çoronum.
Keskin gözlü olmakla kalmaz Külçoro,
Nice ele sınanmışındır.
Olmadık düşmana uzatırsan,
Çelik mızrak gibi bilenirim,

Let the two of us go together.
Let us go and take the land of Talas,
Let us take the white-kalpak Kırgız folk,
Raising joy for every soul that sees,
Making the blue heaven ring.
Let the two of us go together.
If you watch the road all on your own,
Your years have not passed thirteen,
Your madcap mother's breast
Has not yet left your palate.
You are not yet honed and filled with strength,
Riding alone, watching the road,
Your season to go has not yet come.
Make daybreak your appointed tryst,
Make your elder Kül your road-companion,
If you take your elder as companion,
He will show you your forefather Bakay.
When your skill and honor meet his eye,
If you do many deeds of manhood, my foal,
If you fall where the grappling rages,
Your elder Kul will hold your horse.

Such a one is your elder Külçoro,
Climbing the rise, he is your prop,
Taking the descent, your stay.
Your white road running to the steppes,
Your countless host when you drive on.
He lets no bustard slip from the steppe,
I am your grey bird of seasoned feather.
Not to be found among the masters,
I am your black steel with a lamb's breast.
Of the batyr, of the man-tested one,
If I deliver the first assault,
I am that old keen-eyed choro of yours.
Külçoro is not keen-eyed alone,
He is tried against many a folk.
If you thrust me at the unlooked-for foe,
I am whetted like a lance of steel,

Tam vaktinde karşılarım.
Belli düşmana salıverirsen,
Oymalı kara çelik gibiyim.
Ben Külçoro'yum, benim ben,
Yüz tutunca düşmanı perişan eden,

Namlı arslan yiğidim ben.
Tanı vakit belle, sözleş,
Kül ağanı yoldaş al.
Bilmediğini bildiririm,
Bilerek düşmana sokarım.
Soyduğuna tuğ olurum,
Düşmanına salıverirsen,
Ciğer yaran, öd döken,
Gırtlağa kara zehir olurum.
Kaplan atan sağken,
Kırda yatan Kıtay'a
Kırgını adamakıllı salardı.

Yaman yerde yaya kalsam,
Kıymetli atan bozkurt aslan
Terkisine alıverirdi.
Terkiye alsam sığmaz – diye,
Sağ esen bu yoksul,
At gözetip yatmasın – diye,
Atışa gücüm vardı.

Nerede olsa aslan atan,
Beni yoldaş edinirdi.
Ben de birlikte varayım,
Şanlı Ken-Kol, büyük Talas –
Dedemiz geçmiş er Manas.

Bulup verdiği yermiş,
Rakısını su gibi içen,
Kısmetli Kırgız elmiş.
Serpilip atamın at koşturduğu yer,

I meet him at the appointed hour.
If you loose me at the marked-out foe,
I am like graven black steel.
I am Külçoro, it is I,
Who routs the foe when he turns to face him,
I am the famed lion hero.
Fix the dawn as the hour, make your pact,
Take your elder Kül as road-companion.
What you know not, I will make known,
Knowingly I will drive you at the foe.
I will be a banner to your kin,
If you loose me at your foe,
Splitting livers, spilling gall,
I will be black venom to the throat.
While your tiger father lived,
On the Kıtay who lay in the steppes
He would loose the slaughter in good earnest.
If I were stranded afoot in an evil place,
Your precious father, the grey-wolf lion,
Would take me up behind his saddle.
Saying – he'd not fit behind the saddle,
This poor wretch, safe and sound,
Let him not lie minding horses – saying,
I had strength enough to shoot.

Wherever he was, your lion father
Would take me as his road-companion.
Let me too go along with you,
Famed Ken-Kol and great Talas –
Our grandsire, the man Manas, passed there.
The land he found and gave, they say,
Drinking its rakı like water,
The favored Kırgız folk, they say.
The land where my father spread out and raced his horse,

Sancılanıp anamın doğurduğu yer.	*The land where my mother travailed and bore me.*
Gömleğimin kanı yıkanan yer,	*The land where my shirt's blood was washed,*
Göbeğimin kanı bağlanan yer.	*The land where my navel's blood was bound.*
Çırpınıp toz toprakta	*Flailing in the dust and dirt,*
Emeklediğim geniş Talas.	*Broad Talas where I crawled.*
Çıplak, çubuğa binip,	*Naked, riding on a switch,*
Oynadığım geniş Talas.	*Broad Talas where I played.*
Tan vaktinin Çolpan yıldızı gibi	*Like the Çolpan star of dawn*
Sözleşip birlikte varayım,	*Let me pledge and go together,*
Bahtım Seytek, sana	*My fortune Seytek, to you*
Yoldaş olup varayım.	*Let me go as road-companion.*
Ak buğdayın unu gibi,	*Like the flour of white wheat,*
Seninle yoğrulayım.	*Let me be kneaded in with you.*
Ak ceylanın kılı gibi,	*Like the hair of the white gazelle,*
Birlikte sıyrılıvereyim.	*Let us slip through side by side.*
Kadere çare olmaz – diye,	*There is no remedy for fate – saying,*
Sonunu söyleyip duruyorum.	*I keep telling you the end of it.*
Kulunum Seytek, sana – diye,	*My foal Seytek, for you – saying,*
Sana ağabey gerek – diye.	*You need an elder brother – saying.*
Balam, esenliğin gerek bana – diye,	*My child, I need your welfare – saying,*
Balam, sevinip göz kısan var,	*My child, there are those who squint with glee,*
Nice kahırlı düşman var.	*There is many a grievous foe.*
Kır yanımda Kıtay var.	*On my steppe-side there is Kıtay.*
Karşı yanda tüfekli var,	*On the facing side are men with muskets,*
Çekişen düşman nice var.	*Many a wrangling foe there is.*
O düşmana ne gerek?	*For that foe what is needed?*
Bel bağlamaya bel gerek.	*For binding hopes a loins is needed.*
Sağlam sığınılacak yer gerek.	*A sound refuge-place is needed.*
Gayreti bol, zehri güçlü,	*Full of mettle, strong of venom,*
Sataşanı dümdüz eden,	*Who flattens whoever grapples him,*
Geleni gideni düşünen,	*Who thinks on all who come and go,*
Sayısız orduya tek doymayan,	*Alone unsated by countless hosts,*
Yüz tutunca can koymayan,	*Sparing no soul when he turns to face,*
Kara bozkurt aslan gerek.	*A black grey-wolf lion is needed.*

Tutuşacak düşman çıkarsa,
Benim gibi aslan gerek.
Tan yıldızını buluşma kıl,
Kül ağanı yoldaş kıl.
Söz söylersem dilimi dinleyegör,
Sağlam çomak çelik olur – diye,
Beline beni dolayagör».
Külçoro böyle deyince,
Yiğidin oğlu yetimin
Yiğitliği belli oldu,
Beze iğne saplanmış gibi
Kasılıp gerilivermişti.
Semetey'den olma o gözü pek,
Hakça doğan er Seytek,
Razı olmadı demez mi el.
Babasına çekmemiş kurnaz yetim,
Onmaz kaldı demez mi el.

Dedikoduyu alevlendirip,
Dinmez büyük gürültü koparıp,
Çuvala tıksan inatlaşan,
Saman oldu demez mi el.
Ataya çekmemiş, gayreti kıt,
Kötü çıktı demez mi el.
Gökteki puslu yıldız gibi,
Sözleşti demez mi el.
Kıtay'a saldıracakmış gibi,
Karaltısı dağ gibi ağasını
Yoldaş aldı demez mi el,

Elin lafı yemez mi adamı.
Babasına çekmeyip gücü gitmiş,
Tepeden vurulup canı gitmiş,
Çıkmaz yolu gözleyemeyip,
Kestirmeden gider demez mi el.
Yiğitler yiğidi Külçoro
Yedeğinde götürüyor demez mi el,

Er koştursa aşılmayacak

If a foe to grapple should appear,
A lion like me is needed.
Make the dawn star your appointed tryst,
Make your elder Kül your road-companion.
When I speak a word, heed my tongue,
A sound club turns to steel – saying,
Wind me about your waist».
When Külçoro spoke thus,
The orphan son of the hero –
His valor stood revealed,
As if a needle pierced the cloth
He stiffened, tautening at once.
That bold one born of Semetey,
The rightly-born man Seytek,
Will the people not say he refused.
The sly orphan, unlike his father,
Will the people not say he stayed past mending.
Fanning the gossip to a flame,
Raising a great unceasing din,
Stubborn though you stuff him in a sack,
Will the people not say he turned to straw.
Unlike his sire, scant of mettle,
Will the people not say he proved bad.
Like the hazy star in the sky,
Will the people not say he made a pact.
As if to fall upon Kıtay,
His elder looming like a mountain –
Will the people not say he took as companion,
Does people's talk not eat a man.
Unlike his father, his strength gone,
Struck on the crown, his soul gone,
Unable to watch the impassable road,
Will the people not say he takes the shortcut.
Külçoro, hero of heroes,
Will the people not say he leads him on a tether,
Is there a mountain of yellow ridges

Sarı engebeli dağ mı var,

İkimizin yan yana varacağı,
Kaynaşan Kıtay düşmanı mı var.
Alın terleyip, dil yorulup,
Çekişilecek dava mı var.
Ah karagün ağam, ne dersin,
Bu sözünü kim duysun,
Bir karanlık gece duysun.
Kazılıp konmuş mezar duysun,
Katı kara toprak duysun,
Ondan başka kim duysun.
Yalnız giderim yurduma,
Kendim giderim elime» –
Diye, böyle dedi er Seytek,
Yiğit soylu Külçoro –
Külçoro kaldı duraksayıp.
Yıkılıp döndü o yiğit,
Kızarıp gözü kor oldu,
Ok yılanı gibi gerilip,
Tetikte er gibi hazırlanıp,
Gaipten akıl bulunup,
Kahırlanıp donanıp,
Kınsız kılıç kuşanıp.
Görse gönül bölünür,
Gök zirveli dağ gibi görünüp,
Dalgalı kara bel olup,
Heybeti aşkın aslan olup,
Heybeti tam bir er olup,
Azap salıp gürleyip,
Görüp duran kulların
Bütün bedeni ürperip,
Seytek'in hâli şöyleydi:
Telaşla apar topar uyanıp,
İsrafil misali er, ah yiğit,
Boz kaplan gibi çömelip.
Aceleyle namaz kılınıp,
Kılkürön'ü eyerleyip,
Pusatını kuşanıp,

A man cannot cross at a gallop,

Where the two of us would go side by side,
Is there a swarming Kıtay foe.
Brow sweating, tongue grown weary,
Is there a suit to wrangle over.
Ah my black-day elder, what say you,
Who should hear this word of yours,
Let a dark night hear it.
Let the dug and settled grave hear it,
Let the hard black earth hear it,
Who else besides should hear it.
Alone I go to my homeland,
Myself I go to my people» –
Saying so, thus spoke the man Seytek,
Külçoro of valiant stock –
Külçoro stood at a loss.
That hero turned, cast down,
His eye went red as embers,
Coiling like an arrow-snake,
Readying like a man on watch,
Wisdom found him from the unseen,
Arming himself in wrath,
Girding on the sheathless sword.
To see him, the heart is torn,
Seeming like a blue-peaked mountain,
Becoming a rolling black ridge,
Becoming a lion of surpassing awe,
Becoming a man of perfect awe,
Loosing torment, thundering,
The serfs who stood and watched –
Their whole bodies shuddered,
Such was the state of Seytek:
Waking in a headlong flurry,
A man like İsrafil, ah the hero,
Crouching like a grey tiger.
Prayers were made in haste,
Kılkürön was saddled up,
He girded on his war-gear,

Yalın kılıç bağlanıp.
Babasının atasına bak,
Arslanlığına bir bak,

Değeri başka, gönlü tok,
Kuldan ayrı yanan ateş.
Kirpiği alev, gözü kor,
İnsanda böyle bahadır yok.
Söyleyip duran çoronun,
Aklı hayran, bölündü,
İnsandan üstün şahbazın,
Talas'a doğru yönelince,
Zavallı delişmen ananın,
Uçup gezen o sunanın,
Dişiden bambaşka olanın,
Peri kızı Çürök'ün,
Süzülüp bakan o afetin,
Ak yüzlü, süzgün gözlü,
Her biri Çolpan gibi kara gözlü,
Kara gözden yaş gitti,
Sahiden yanıp perişan,
Hakça yaratılan Seytek'e
Ayçürök geldi yalvarıp.
Yularından tutup feryat edip,
Dertli o güzel kadıncağız,
Bitkin, hıçkıra hıçkıra ağladı.
Kaygılanıp perişan oldu,
Yularından tutup çocuğa
Feryat edip ağlayıp yalvardı:
«Vadili ırmağım, pınarım,
Can pahasına gördüğüm yavrum,
Mızrağıma armağan tuğum,
Altay'da karnımda kalıp,
Asilden kalan armağanım!
Köklü çınarım, mazarım,
Baktıkça yüzümü güldürenim,
Yerleşik kavağım, çınarım,
Öte dünyaya giden bozkurttan,
Alıp kaldığım soluğum.

The naked sword was bound.
Look at the sire of his father,
Look but once at his lionhood,

His worth apart, his heart content,
A fire that burns apart from serfs.
His lashes flame, his eye an ember,
Among mankind no such batyr is.
The choro who kept on speaking –
His mind was awed and torn,
The falcon higher than mankind,
When he turned his face toward Talas,
The poor madcap mother's,
That gliding swan-bird's,
Hers who is unlike all womankind,
The peri-daughter Çürök's,
That beauty's with her languid gaze,
White-faced, with melting eyes,
Each one like Çolpan, her black eyes –
From the black eyes the tears went forth,
Truly burning, all undone,
To the rightly-created Seytek
Ayçürök came pleading.
Gripping the halter, crying out,
That grieving, lovely woman,
Worn out, she wept with sob on sob.
She sorrowed and was all undone,
Gripping the child's halter,
Crying out, weeping, she implored:
«My river of vales, my spring,
My child seen at the price of my soul,
My banner-gift upon my lance,
Left in my womb in the Altay,
My keepsake from the noble one!
My deep-rooted plane, my shrine,
Who makes my face smile as I gaze,
My planted poplar, my plane tree,
From the grey wolf gone to the other world,
The breath that I have kept.

Soluğum, sana söz söylerim,
Ilgınlı Ken-Kol, geniş Talas,
Yurduna gidiyorsun işte.
Mutlu Kırgız'a, az Argın'a,
Eline gidiyorsun işte.

My breath, I speak a word to you,
Tamarisk-grown Ken-Kol, broad Talas,
You are going to your homeland now.
To the blissful Kırgız, the few Argın,
You are going to your people now.

Oymalı örtüden on kilim,
Oranın hâlini ben bilirim.
İşlemeli örtüden kırk kilim,
Balam, Kırgız'ın hâlini ben bilirim.
Bizim Talas, aziz yer,
Bayırda geyik böğürür,
Güneyli yamaçta guguk öter,
Kızarıp gülü gülümseyen,
Tadına doyamadığım yerim.
Pınarı fışkırıp taşan,
Bülbülü şakıyıp öten,
İşte o Talas yerimiz.
Pirincini güzlük eken,
Guguğu söğütte şakıyan,
Kulanı düzde toplanan,
Kırında dağ koyunu otlayan,
Adı söylenen Talas yerimiz.
Can pahasına gördüğüm yavrum,
Eline varırsan gönlünce kal,

From carved coverlets ten rugs,
I know the state of that place well.
From embroidered coverlets forty rugs,
My child, I know the state of the Kırgız.
Our Talas, a hallowed land,
On the slope the deer bells out,
On the south-faced hillside calls the cuckoo,
Its rose blushing red and smiling,
The land whose savor never sates me.
Its spring gushing, overflowing,
Its nightingale trilling out its song,
That is our Talas land.
Its rice sown as autumn crop,
Its cuckoo trilling in the willow,
Its kulan herding on the flat,
Mountain sheep grazing on its steppe,
Our Talas land whose name is spoken.
My child seen at the price of my soul,
When you reach your people, stay at your heart's ease,

Esen git, sağ gel,
Bekletmeden tez gel.
Rastlarsan atan Bakay'a,
Dertten çekip alıver!
Senin gerçek düşmanın Kançoro,
Kançoro hana varıp gel.
Atandan kalan tümen mülkü,
Armağan diye isteyiver!
Yüzleşip söze uymazsa,
Armağanını vermezse,
Kavga etmeden dönüp gel,
Anacığım, vermedi – diye,
Ben zavallıya söyleyiver!

Go in safety, come back sound,
Come back swift without delay.
If you chance on your forefather Bakay,
Draw him out of his affliction!
Your true enemy is Kançoro,
Go to Kançoro khan and return.
The tümen wealth left by your father –
Ask for it as your rightful gift!
If face to face he heeds no word,
If he will not give your gift,
Return without a fight,
Dear mother, he did not give it – saying,
Tell it to poor wretched me!

Varımı yağmalayıp aldığında,
Geçende fesadı fena saldığında,
Başı azaba soktuğunda,
Erleri kırıp geçirdiğinde,
Hızır'ın kolladığımı kırdığında,
Nicemi kırgına uğrattığında,

Sığınağımı bozup aldığında.
O fesat soylu kahrolasılar

When he plundered and took all I had,
When of late he loosed his foul mischief,
When he plunged my head in torment,
When he cut the men down one and all,
When he slew the one Kıdır watched over,
When he brought slaughter on so many of mine,
When he broke and seized my refuge.
Those mischief-blooded cursed ones

Kötü fitneyi saldığında,
Baban hanın Akolpok'u,
Arslanına denk zırh kaftan,
Dün bu kara soylu altı haram,
Böyle giyip attığında,
Kirletip giyip aldığında,
Yeryüzünü dolaştırmıştı.
Cekeyboz kaftanı giydirip,
Celmayan'a bindirip,
Maldan döküp varını,
Nice şehri dolaştırıp,
Her yükü semerletip dizen,

Şehirden kumaş arayan.
Bombey şehrini gezdirip,
Bakburçun'un kumaşını
Altın verip aldırıp,
Bozulanını onartmış,
Gediğini düzelttirmiş.
Yaramazsa söktürüp,
Çelik eğeleyip gönderip,
Ortasına işletmiş.
Çelikten yapılma tığı,
Dikilirken kırılıp giden,
Kadir Allah, ey kudret,
Büyük kargaşa koptu — diye,
Karımbay görüp ağlamış.
Yenge atkısını burmuş,
Bütün canların pehlivanı,

When he loosed the evil strife,
Your father the khan's Akolpok,
An armored kaftan worthy of his lion,
Yesterday these six base-born villains,
When they donned it so and flung it down,
When they fouled it, wore it, seized it,
It had traveled all the earth.
Dressing him in the Cekeyboz kaftan,
Mounting him upon Celmayan,
Pouring out her wealth in herds,
Roaming through many a city,
Saddling every load and ranging them in line,
Seeking cloth from city to city.
She sent through the city of Bombey,
The cloth of Bakburçun
She had bought with gold,
She had its worn parts mended,
Had its gaps made whole.
Where it failed, she had it unstitched,
Filing steel and sending it,
She had it worked into the core.
The needle wrought of steel,
That snapped and broke in sewing,
Almighty Allah, O power,
Great turmoil has broken out — saying,
Karımbay saw it and wept.
The aunt twisted its weft-thread,
The champion of all living souls,

Bahadırlar görüp sınamış.
Atkılarını onaran,
Yiğit anam Kanıkey,
Gecesinde uyku almadan,
Gündüz dinlenip soluklanmadan,
Bahtsız anacığın düzeltmiş.
Atkısını altınla kaplamış,
Altmış kadın, dul yenge,
Çaresi tükenip bezmiş.
Tavuk gözü gibi ilmeklenip,
Tarla kuşu gözü kıpırdayıp,
Fitilli tüfeğin ucu batmamış,

Batyrs saw it and put it to the test.
She who repaired its weft-threads,
My valiant mother Kanıkey,
Taking no sleep by night,
No rest or breath by day,
Your luckless mother made it whole.
She plated its weft with gold,
Sixty women, widowed aunts,
Ran out of craft and wearied.
Looped like the eye of a hen,
Its lark's-eye rings a-quiver,
No matchlock's muzzle pierced it,

Kelte tüfeğin oku kesmemiş,
Mızrağın ucu deşmemiş,
Tavolgayla yaksa kor geçmez.
Oçogor atsa ok geçmez,
Yakası altın, yeni tunç,
Gerçek zırh halkalı, tarla kuşu gözlü,
Kalınlığı yarım arşın,
Ordayı kuşatıp aldıklarında,
Yıkımlı bela, büyük kavga,
Azgın itler saldırdığında.
Dünyayı talan edip,
Ordayı yağmaladıklarında,
Bahtı kararan ben anan,
Kararan saçım dağınık,
Kanayan yüzüm yırtık.
Aklım baygın, gönlüm kor,
Avunacak erkek evladım yok.
Derdim sayısız arttığında,
Akılsız kâfir Kançoro,
Anacığını yere çaldığında,

No short gun's ball could cut it,
No lance's point could gash it,
Burn it with meadowsweet, no ember passes.
Fire the Oçogor, no ball goes through,
Its collar gold, its bronze brand-new,
True ring-mail, lark-eyed,
Half an arshin thick,
When they ringed and seized the orda,
Ruinous woe, a mighty brawl,
When the rabid dogs attacked.
Plundering all the world,
When they sacked the orda,
I your mother, fortune-darkened,
My darkened hair disheveled,
My bleeding face all torn.
My mind a swoon, my heart an ember,
No man-child left to comfort me.
When my griefs grew past all counting,
The witless infidel Kançoro,
When he dashed your mother to the ground,

Derman boşalıp güç gidip,
Böğrümden kara kan gidip,
Ben anacığın bahtı kara,
Böğrümün her bir yanı,
Kamçı değip toz olup,

My strength drained out, my power gone,
Black blood running from my flank,
I your mother, black of fate,
Every side of my aching flank,
Struck by whips and turned to dust,

Ay gibi ananın ak yüzü,
Beş tırnak değip kan olup,
Armağanlı heybe sırtımda,
Ganimet olup heybem,
Kalıverdi Akolpok,
Kançoro kulun elinde.
Giyersen ok geçmez,
Savaşa girilecek kaftan odur,
Yağmayı görüp hor olan,
Anacığının hâlini öğrenip gel,
Kandırıp avutup oyalayıp,
Mihnetli kulun elinden,
Akolpok kaftanı giyip gel.
Vermezse olur da ansızın,
Öfkesi sert o domuzla,

Your moonlike mother's fair white face,
Torn to blood by five nails' clawing,
The gift-laden saddlebag upon my back,
My saddlebag made plunder,
Akolpok has been left
In the hands of that slave Kançoro.
Wear it, and no arrow passes,
That is the kaftan to enter battle in,
Scorned amid the pillage,
Go learn your mother's state and come,
Coaxing, soothing, beguiling him,
From the hands of that grievous slave,
Put on the Akolpok kaftan and come.
If perchance he suddenly refuses,
With that swine of savage temper,

Sakın kötüleşme birden.
Kandırıp savıp oyalayıp,
Bal diline düşürüver.
Kudurmuş itin elinden,
Akolpok kaftanı alıver.
Uygunsuzluk ederse ansızın,
Vermezse olur da birden,
Anacığım, vermedi — diye,
Ben bahtsıza söyleyiver,
Huyu kara o itle,
Kötüleşmeden dönüp gel.
Dedenden kalan o yaman,
Başlatırsa büyük gaile,
Cazayıl boynuma binip,
Kan dökülüp koynuma.
Başımız çok azaba düşüp,
Bozkurt gibi atılıp,
Kömür gibi kara saçımız,
Dalgalanıp basıp görünüp,
Böğürtlen alacası gömlekler,
Kıvrımından sökülüp,
Fışkırıp kanlar dökülüp,
Saç yolunup çığlık çığlığa,

Take care, do not fall out at once.
Coaxing, parrying, beguiling,
Bring him down with honeyed tongue.
From the rabid dog's own hands,
Take the Akolpok kaftan.
If he suddenly turns unseemly,
If perchance he flat refuses,
My mother, he refused — saying,
Just tell it to luckless me,
With that dog of black temper,
Come back before things turn ill.
That fierce one, from your grandsire left,
If he sets great trouble loose,
The cazayıl gun mounted on my neck,
Blood spilling in my bosom.
Our heads fallen to great torment,
Springing like the grey wolf,
Our hair as black as coal,
Waving, spreading into sight,
Shirts of bramble motley,
Ripped out from their folds,
Blood spurting, pouring out,
Hair torn out, scream on scream,

Sinek gibi kuru can çırpınıp.
Onlar tümen, biz yalnız,
Güce başvurup geldiklerinde,
Çığlık attık ağlayıp kederle,
Atacığının Akkelte'si,
Akkelte'den ayrıldık.
Akkelte'nin hâlini sorarsan,
Tutuşan düşmana doğrultulunca,
Kendiliğinden ateşlenirdi,
Karşı gelen nice düşman,
Azaba kendisi dolanırdı,
Eceli gelen düşman sataşırdı.

Tam sırası geldiğinde,
Doğrultulunca ağzından ok çıkardı.
Oka çarpılan düşmanlar,
Dumandan önce yere serilirdi,
Ok ulaşınca gücü giderdi.

The dry soul fluttering like a fly.
They a tümen, we alone,
When they came resorting to force,
We shrieked, weeping in sorrow,
Your dear father's Akkelte,
We were parted from Akkelte.
If you ask of Akkelte's nature,
Leveled at the flaring foe,
It would fire of its own accord,
Many a foe who stood against it,
Would tangle himself in torment,
Only the foe whose hour had come would meddle.
When its moment truly came,
Once leveled, shot flew from its mouth.
The foes its bullet struck,
Were laid low before the smoke,
When the ball arrived, their strength was gone.

Çarpıp erişse kan giderdi,
Kana karışıp can giderdi.
Fişekliğe okunu dolduran,
Karşı koyup giren düşmanlar,
Cezasını çekip devrilirdi.
Düşmana doğru uzatılsa,
Yer bozulup kan giderdi.

Doğrultulunca gümbürderdi,
Namludan duman burardı,
Karşılaşan düşman yıkılırdı.
Heybetli tüfek Akkelte,
Ateş çelik oku yumruk kadar,
Akkelte'nin hâli işte böyle.
Yüz yüze gelip doğrultulan,
Doğrultulsa canı dindirirdi.
Nişan alsa oku isabet ederdi,
İsabet alan düşmanı,
Karanlık gece görüp kırılırdı.

Where it struck home, blood would flow,
Life would go, mingled with blood.
Whoever packed his cartridge-belt,
The foes who entered in defiance,
Paid the price and toppled down.
Stretched out toward the enemy,
The ground was churned, and blood would flow.
Once leveled it would thunder,
Smoke would coil from its barrel,
The foe who met it would collapse.
Akkelte, the awesome gun,
Its fiery steel ball big as a fist,
Such is the nature of Akkelte.
Leveled face to face,
Once aimed, it stilled the life.
When it took aim, its ball struck true,
The foe who took the hit,
Saw the dark of night and broke.

Ok yandan değse,
Düşman çare bulamadan,
Sinek kadar kemiği sağ kalmadan,
Okuna rast gelirse.
Yanıp kemiğini bulamadan,
Uzağa erişen Akkelte,
Akkelte'nin sesi duyulunca,
Oku çarpsa paramparça.
Direnemeden koca düşman,
Kaçmaya koyulurdu tabana kuvvet,
Söz dinlemez, baş vermez,
Parça pinçik olup dağılırdı,
Fitili ipek, kızıl kor,
Asırda böyle tüfek yok,
İçi çelik, dışı altın,
On iki yivle burulmuş.
Doğrultulan düşmanı devrilirdi,
Karşısında düşman duramazdı,
Biçimleyip her dem nişan tutturan,
Az eğriliğini Davut usta,
Bölökbay zavallı düzeltmiş,
Keskin çelikten böylesi olmamış.

If the ball struck from the side,
Before the foe could find a remedy,
Not a bone the size of a fly left whole,
If he chanced upon its ball.
Burnt, his bones past finding,
Akkelte that reaches far,
When Akkelte's voice was heard,
Its ball would smash all to shivers.
The mighty foe, unable to resist,
Would take to flight with all his heels,
Heeding no word, yielding no head,
He would scatter, smashed to pieces,
Its fuse of silk, a crimson ember,
No such gun in all the age,
Steel within and gold without,
Twisted with twelve rifling grooves.
The foe it leveled at would topple,
No enemy could stand before it,
Ever trued to hold its aim,
Its slight warp master Davut,
Poor Bölökbay set right,
Of keen steel there was never such.

Omuza asılıp çıksa o mübarek,
Sefere sürülenin aynası,
Uzağa atsa Akkelte,
Emanet canın avuntusu.
Akkelte'nin hâli işte böyle.
Üstün çelik Almabaş,
Uzak yakın ayırt etmez.
Ayarlarsan uzağa giderdi.
Çarpıp geçse nice düşman,
Çaresi tükenip telaşa düşerdi.
Nişangâhı altından takılmış,
Haberini duyan yıkılırdı.
Karşısına çıkan yerde sürünürdü,
Kelte tüfekten böylesi olmamış,
Onunla çekişen onmamış.
Hokand'daki hocayı,

Slung on the shoulder, that blessed thing,
The mirror of him driven on campaign,
When Akkelte fires afar,
The solace of the soul held in trust.
Such is the nature of Akkelte.
Almabaş of peerless steel,
Marks no difference of far and near.
Set it true, it carried far.
When it struck through many a foe,
His craft ran out, he fell to panic.
Its sight was mounted all in gold,
Who heard its tidings would collapse.
Who crossed its path crawled on the ground,
Of short guns there was never such,
Who strove with it did not prosper.
The khoja there in Hokand,

Feryat ettirip onu,
Hor tuttuğu zamanda,
Bozgunu, kavgayı, eğriyi,
Âlem aslanı büyük atan,
Düzelttiği zamanda,
Kara çelik Zülfikar'ı,
El üstünde tutup besleyip,
Baktığı zamanda,
Ay-âleme büyük kargaşa,
Saldığı zamanda —
Büyük atan o bozkurt varmış,

Almalı vadi konağından,
Araba çeken Rus'tan,
Fazladır deyip çekip almış.

Dedenden kalan mirası,
Bütün halka nişane,
Avuntusu aşık, gerçek yoldaş.
Asla böyle mal olmaz.
Uzağa atınca nişanı şaşmaz,
Emanet canın yoldaşı,
Atışa girince o maldır,
Dedenden kalan keskin odur,
Çok malı çiğneyip saçtıklarında,

Hazinemi açtıklarında,

Tepemden gerip bastıklarında,
Dört tür malımı vurduklarında,
Altınımı alıp yaktıklarında,
Ordayı yağmalamaya girdiklerinde,
Sırtımda mavi gömlek kaldı.
Arkamda erkek evladım yok,
Çarpışacak dermanım yok,
Böyle olunca dünya bir hiç,
Kalıverdi Akkelte'm,
Kançoro itin elinde.
Günümü perişan etti,

Making him wail aloud,
In the time he held him in contempt,
The rout, the brawl, the crooked wrong,
Your great grandsire, lion of the world,
In the time he set them right,
Zülfikar of black steel,
Cherished, borne upon his hands,
In the time he tended it,
Great turmoil on the moonlit world,
In the time he loosed it —
Your great grandsire, that grey wolf, went forth,
From his lodge in the apple valley,
From the cart-hauling Russian,
Saying "he has too much," he wrested it away.
The heritage left by your grandsire,
A token for all the people,
Its solace dear, a true companion.
Never was there such a treasure.
Fired afar, its aim errs not,
Companion of the soul in trust,
In the shooting, that is the prize,
That is the keen one from your grandsire,
When they trampled and scattered much wealth,
When they broke open my treasury,

When they bore down hard upon my head,
When they struck my four kinds of herds,
When they took my gold and burned it,
When they entered to sack the orda,
Only a blue shift was left upon my back.
No man-child stands behind me,
No strength in me to fight,
And so the world is nothing,
My Akkelte has been left
In the hands of that dog Kançoro.
He has made my days a ruin,

Dinle, oğlum, derdimi.
Kudurmuş kula varıp gel,
Bey bozkurt atanın eşyasını,
Armağan diye isteyip al gel.
Armağan diye yüzleyip vermezse,
İnatlaşmadan dönüp gel,
Kançoro'n vermedi — diye,
Ben zavallıya söyleyiver.
Söz etsem ilginç derdim var,
Üzülmeden oğlum dinleyiver,
Tek bir eşyanın kendisinin,
Ay-âlem malınca pahası var,
Aziz eşya işte budur,
Gözbebeğim yetimim, dinleyiver.
Kök atan, büyük atan,
Altay'da yeşerip doğmuş,
Âleme salmış şanlı ünü,
Kızıl yeşil yangın yanıp,
Değeri yurda bilinmiş.
Bozkurdun yamanlığı,
Asırlık yurda yazılmış.
On ikisinde orda basıp,
Ordalı yurda sefere çıkmış,
Haberi âleme ulaşıp,
Kakan şehrinin hanının,
Defterine kaydolmuş.
Ak küheylan besleyip at toplayıp,
Yiğitlerden çabuk derleyip,
Toyuna doksan baş kestirip,

Topladığı yiğitlerini,
Kırk yoldaş diye adlandırıp,
Basıp akın edecek yer bulamayıp,
Kakan'ın beri kıyısında,
Kaspan Dağı, bozkır sırtında,
Altın Dağ'ın belinde,
Can yürümez çorak çölünde.
Gaipten rast gelen,
Gökten inip Zülfikar,

Listen, my son, to my grief.
Go to the rabid slave and come,
The gear of your grey-wolf bey forefather,
Ask it as a gift, take it and come.
If, asked outright as gift, he will not give,
Come back without contending,
Your Kançoro would not give — saying,
Just tell it to wretched me.
Should I speak, I have a strange grief,
Listen, my son, without sorrowing,
A single piece of gear alone,
Is worth the wealth of the moonlit world,
This is that hallowed thing,
My eye's own light, my orphan, listen.
Your root-forefather, your great grandsire,
Was born and flourished in the Altay,
Sent his glorious fame through the world,
Burning red and green like fire,
His worth was known to the land.
The grey wolf's fierceness
Was written for the age-old land.
At twelve he stormed an orda,
Marched on the land that held the horde,
His tidings reached the world,
In the ledger of the khan
Of Kakan city he was inscribed.
Rearing white coursers, gathering steeds,
Swiftly mustering brave young men,
Slaughtering ninety head for his feast,

The braves that he had gathered,
He named the Forty Companions,
Finding no place to raid and storm,
On the hither shore of Kakan,
Mount Kaspan, on the steppe ridge,
On the saddle of the Golden Mountain,
In its barren waste where no soul walks.
Come by chance from the unseen,
Zülfikar, descended from the sky,

Deden bozkurt bahadıra,
Denk gelip işte bulunmuş.
Kan dökücü olurmuş — diye,
Süsleyip altın yazı koymuş,
Evliya ihtiyar er Bakay,
Zülfikar diye ad koymuş,
Zülfikar keskin, alev kılıç,
Yüzleşip düşmana saldırılsa,
Yiğitçe düşmana el atılsa,
Kendisi tutuşup kızarırdı,
Rastlayan düşmana savrulsa,
Kırk kulaç olup uzardı.
Ağzı değse güç giderdi,
Savursa can giderdi,
Vururken ağzı takılmadan,
Değdiği bilinmeden,
Apaçık yarılıp kan giderdi.

Taşa vursa toz çıkardı,
Kuma vursa ateş çıkardı.
Karşısına düşman gelmezdi,
Yiğitlenen nice düşman,
Yüzleşip kazara el atsa,
Soyunu sağ görmezdi.
Nara atıp kından çıkarılsa,
Kan içeyim diye can atardı,
Ona çatıp tutuşan can,
Obasını sağ esen görmezdi.
Vuracaksan keskin odur,
Dedenden beri elden ele,
Mirasa kalan mal odur.
Önceden kalan keskin odur.

Ere öylesi rast gelmez,
Hiçbir insana bulunmaz,
Çelikliği görünürdü,
Karşılaşan ikiye bölünürdü.
Yüz yüze geldiğinde,
Düşman kanı dökülürdü,

To your grandsire, the grey-wolf batyr,
It fell in his way and there was found.
It will be a shedder of blood — saying,
He adorned it, set gold script upon it,
The saintly elder, er Bakay,
Gave it the name Zülfikar,
Zülfikar the keen, the flame-sword,
Charged face to face against the foe,
Laid bravely on the enemy,
It would kindle and glow red of itself,
Swung at the foe it chanced upon,
It would stretch to forty fathoms.
Where its edge touched, strength was gone,
Where it swung, the life was gone,
Its edge never snagging as it struck,
Its touch never felt,
The wound gaped wide and blood would flow.
Struck on stone, it raised dust,
Struck on sand, it struck out fire.
No foe would come before it,
Many a foe who played the brave,
If facing it he rashly reached,
Would never see his kin alive.
Drawn from the sheath with a war-cry,
It yearned to drink of blood,
The soul that clashed and grappled with it,
Would never see his camp safe and sound.
If you would strike, that is the keen one,
From your grandsire, hand to hand,
That is the treasure left as heritage.
That is the keen one from of old.

Such falls not to every man,
Is found by no human soul,
Its steel would show itself,
Who met it was cloven in two.
When it came face to face,
The foe's blood would be spilled,

Bakarsan böyledir Zülfikar,
Kızılca kıyamet koptuğunda,
Kendisi kayıplara karışıp,
Yağmacı nice düşman,
Ganimet edip aldığında.
Geniş Talas'ın sırtında,
Kalmış o keskin çelik,
Kançoro zalimin elinde.
Mirasını derleyip alıp gel,
Atamdan kalan malım — diye,
Bozulmuş itten isteyiver.
Denen söze uymazsa,
Alacaklarını vermezse,
Anacığım, vermedi — diye,
Ben zavallıya söyleyiver,
Düşmanlaşmadan dönüp gel.
Deden ihtiyar Bakay'a,
Gücün yeterse varıp gel,
Armağan kalan miras — diye,
Zavallı deden kocamışı,
Beri yana alıp gel.
Ölmüşse eğer ansızın,
Dünyayı bırakmışsa birden,
Ölüp kalmışsa dedeni,
Bahadır Bakay amcanı,
Belinden tutup katlayıp gel.
Boz hayvana yükleyip gel.
Elin değerse ansızın,
Issızlık olursa birden,
İyice görüp mezar oyup gel,
Boz hayvanı adayıp kesip gel.
Kendi elinle dedeni,
Belirleyip yerine gömüp gel.
Deden Bakay ihtiyar —

İnsandan öte bir evliya.
Boz hayvanını kesip gel,
Ölü aşına, yetimim,
Doyasıya çekip doyup gel,

Look, and such is Zülfikar,
When the red doom broke loose,
It vanished from all sight,
When many a plundering foe
Took it up as spoil.
On the ridge of broad Talas,
That keen steel has been left
In the hands of the tyrant Kançoro.
Gather up your heritage and come,
My treasure left from my father — saying,
Ask it of the corrupted dog.
If he heeds not the word that's said,
If he gives not what is owed you,
My mother, he refused — saying,
Just tell it to wretched me,
Come back before you turn to foes.
To your grandsire, old Bakay,
Go if your strength avails, and come,
The heritage left as gift — saying,
Your poor grandsire, grown so old,
Bring him over to this side.
If perchance he has died,
If all at once he has left the world,
If your grandsire lies there dead,
Your uncle, the batyr Bakay,
Take him by the waist, fold him, and come.
Load him on the grey beast and come.
If your hand can reach him,
If all at once it is desolate,
Look well, hollow out a grave, and come,
Vow the grey beast, slaughter it, and come.
With your own hand your grandsire,
Mark his place, bury him, and come.
Your grandsire, old Bakay —

A saint beyond mankind.
Slaughter his grey beast and come,
At the funeral feast, my orphan,
Eat your fill, be sated, and come,

Bir saygın yere gömüp gel.
Nişan söz budur, bilip al,
Yiğidim, oğlum, sözümü tut.
Büyük anan Kanıkey,
Büyük evliya kişiydi,
Evliyadan ayrılmak,
Hüda'nın saldığı işti.
Hor olup ağlayıp kederle,
Gözbebeğim anamdan, vatandan,

Kalakaldık ayrılıp,
Kapılı kara şehrimden,
Yamaca kurduğum obamdan,
Medet bildiğim vatandan,
Melek gibi aklığı —
Yiğit anacığımdan,
Çığlık çığlığa ağlayıp kederle,
Sinek can tatlı, ölünceye dek,
Öz anamdan ayrılıp.
Çığlıkla ağlayıp yaylım yedim,
Horluk görüp bağ yedim.
Kötü hesap sordurup,
Mememi yara yara vurdurup.
İki gözüm fıldır fıldır,
Elim ayağım sarkıp,
Deli anacığın bağlanıp,
İki gözüm yaylım yedi.
Kanım çekilip yutulup,
Kolçaklı kaftanım yırtılıp,
Çığlık atmaktan kederlenip,
Heybetli karaltımdan ayrılıp,
Yağma görüp dururken,
Kılıçla kıydı yele ipimi.
Baltalayıp kıydı meyvemi,
Tepeleyip çiğnedi dirliğimi,
Aldırmadan kaktı canımı,
Günümü bir tutam etti.

Çığırsam duymaz sesimi,

Bury him in an honored place and come.
This is the token word, mark it well,
My brave, my son, keep my word.
Your grandmother Kanıkey,
Was a great and saintly soul,
To be parted from the saintly,
Was a work that God ordained.
Scorned, weeping in sorrow,
From my darling mother, from my homeland,

We were left behind, cut off,
From my gated dark city,
From the camp I pitched on the slope,
From the homeland I knew as my succor,
Whiteness pure as an angel's —
From my valiant mother,
Scream on scream, weeping in sorrow,
The fly-frail life is sweet, until death,
Parted from my own mother.
Shrieking, weeping, I took the volley,
I bore contempt, I took the bonds.
Made to answer a cruel reckoning,
My breast beaten wound on wound.
My two eyes darting wild,
My arms and legs a-dangle,
Your frantic mother bound,
My two eyes took the volley.
My blood drained and swallowed,
My vambraced kaftan torn,
Grief-worn from screaming,
Parted from my stately shadow,
While I watched the pillage,
With the sword he cut my mane-rope.
With the axe he felled my fruit,
He stamped and trampled my livelihood,
Unheeding, he battered my soul,
He shrank my days to a pinch.

If I cry out, he hears not my voice,

Gerçek yamanlarımı kırdığında,
Hızırlımı kırıma verdiğinde,

Tüketip bozkurt beyimi,
Çekip alıp gittiler,
Ben bahtsız ananın elinden,

Mekke gibi miras anamı.
Yalvarsam dinlemez sözümü,
Günümü bir tutam eden,
Kucaklayıp sevip meyvemi,
Memesinden bir koklayıp,
Ak baybiçe anamı,
Yolunup saçım seyreldi.
İki gözden akan kan,
Göğsümden aşağı döküldü,
Çığlık attım kederle.
Öz anamdan ayrılıp.
Haramlar döverken,
Bu horluğu ettiklerinde,
Gireyim desem yer katı,
Öleyim derim, can tatlı.
Çok yaktılar meyvemi,
Unumu tümden savurup,
Çekip götürdüler anamı,
Gönlü geniş baybiçe anacığım,
Cömert huylu hürmetlim.
Diri nasıl dururum — diye,
Bundan öte, ey ana,
Kimi Mekke edinirim — diye,
Ölüme boynumu çevirdim,
Parçalayıp saçımı yoldum.
Geçmiş işin hâlinden,
Anacığımın yüzünden,
Çığlık koparıp ses saldım,
Sinek gibi canımı esirgemeden.
Öbür dünyaya gitsem razıyım — diye,
Ak baybiçe anamı,

When he slew my true fierce ones,
When he gave my Hızır-blessed to slaughter,
Wearing out my grey-wolf bey,
They dragged her off and went,
Out of the hands of me, your luckless mother,
My mother, heritage dear as Mecca.
If I beg, he heeds not my word,
He who shrank my days to a pinch,
Embracing, loving my fruit,
Breathing in once at her breast,
Your white baybiçe grandmother,
My hair, torn out, grew thin.
The blood that ran from my two eyes,
Poured down across my breast,
I shrieked aloud in sorrow.
Parted from my own mother.
While the villains beat us,
When they wrought this shame,
Would I sink in, the earth is hard,
I say I'd die, but life is sweet.
Much they burned my fruit,
Winnowing all my flour away,
They dragged my mother off,
My open-hearted baybiçe mother,
My honored one of generous ways.
How shall I stand alive — saying,
Beyond this, O mother,
Whom shall I take for my Mecca — saying,
I turned my neck toward death,
I tore and plucked my hair.
For the state of what has passed,
For my dear mother's sake,
I burst out shrieking, loosed my voice,
Not sparing my fly-frail life.
Content to go to the other world — saying,
For my white baybiçe mother,

Uğrunda vuruşup ölsem gönlüm hoş — diye,
Altı bin deve, bin taya,
Ismarlatıp alınmış aç albarsı,

Glad to fight and die for her sake — saying,

Six thousand camels, a thousand foals,
The hungry albars blade bespoke and bought,

Kınından sıyırıp aldım.
Başıma darlık salıp,
Kahrolası Cediger,
Kaynaşıp yetişip geldiğinde,
Bahtlımı parçalayıp,
Nicemi yakıp durduğunda,
Aç albarsı ele aldım.
Geçmiş işin hâlinden.
Bahtsız ananın yüzünden,
Cediger'in yüz pehlivanını,
Yara yara devirdim.
Kara niyetli Kançoro'yu,
Kara şeytan bozguncuyu,
Kadınlığım kurusun,
Yanlış vurup ıskaladım,
Sulanıp gözüm dönüp,
Gözbebeği edindiğim anamdan,
Kalakaldım diri diri,
Horlukla ayrılıp.
Sağ böğrümün sol eti,
Oçogor değip bölünüp,
On iki müşkül, bin zorluk,
Tepemde yakın görünüp,
Hıçkırıp ağlayıp kederle,
Türlü horluk, gaile iş,
Anacığımdan ayrılıp.
Dökemeden kaldım kanımı,
Karnımda altı aylık umut var,
Kıyamadan kaldım böylece,
Kahrolası, senin canına.
Sızlanıp ağlayıp kederle,
Gözbebeği edinip oturduğum,
Anacığından ayrılıp.

I stripped it from its sheath.
Casting hardship on my head,
The accursed Cediger,
When they came swarming up,
Tearing my blessed one apart,
When they kept burning so many of mine,
I took the hungry albars in hand.
For the state of what has passed.
For your luckless mother's sake,
A hundred champions of Cediger,
I felled them, wound on wound.
Black-hearted Kançoro,
That black devil, that wrecker,
A curse upon my womanhood,
I struck awry and missed him,
My eyes welling, rolling back,
From the mother I made my eye's own light,
I was left behind alive,
Parted in humiliation.
The left flesh of my right flank,
Split where the Oçogor struck,
Twelve torments, a thousand hardships,
Looming close above my head,
Sobbing, weeping in sorrow,
All manner of scorn and troublous toil,
Parted from my dear mother.
I was left unable to spill my blood,
A six months' hope within my womb,
And so I stayed, unable to hazard,
Curse it all, your precious life.
Moaning, weeping in sorrow,
Whom I cherished as my eye's own light,
Parted from your dear grandmother.

İçim tutuşup kan gidip,
Ben bahtsızdan güç gidip,
Kadınlığı kurusun,
Yüce tepeli dayanağım yok,
Ağır müşkül görünce dünya bir hiç.
Kadınlığı kurusun,
Kapışmaya gücüm yok.

My heart aflame, my blood running out,
Strength gone from luckless me,
A curse upon womanhood,
No high-crowned prop to lean on,
Facing heavy torment, the world is nothing.
A curse upon womanhood,
I have no strength to grapple.

Zavallılığım tarifsiz,
Atışı bolca salıveren,
Feryadı aşkın beladan,
Ayırıp kurtarıveren,
Asil oğlum burada yok,
Bel bağladığım belimden,
Medet bilip oturduğum,
Yiğidim oğlum orada yok.
İçim tutuşur, bağrım yok.
Kanadımı düşmana yoldurup,
İçim tutuşup mosmor,
O zaman oğlum sen olsaydın,
Kanım böyle bozulur muydu,
Malım böyle saçılır mıydı.
Kaynaşan Cediger'e,
Canımı kıydırır mıydım,
Talas'ın aşağı düzlüğüne,
Çizgiyi çizmez miydim.
Yüzleşip girip vuruşup,
Bozgunu salmaz mıydım.
Dün kuşatıp düşman geldiğinde,
Garip düşüp bizim el,
Ağır müşkül gördüğünde,
Yapamadım işin doğrusunu,
Kadınlığı kurusun,
Kaptırıverdim malımı,
Ganimet ettirdim canımı.
Kestirdim ipek yele ipimi,
Çektiriverdim ben işte,
Bahta yaratılmış anamı.
Anacığıma rastlarsan,

My wretchedness beyond telling,
He who let fly with shot in plenty,
From woe surpassing all lament,
He who would pluck me free and save me,
My noble son is not here,
The stay I bound my hopes to, of my loins,
He whom I sat trusting for succor,
My brave, my son, is not there.
My heart's aflame, my breast is gone.
My wing plucked out by the foe,
My heart aflame, bruised black and blue,
Had you, my son, been there then,
Would my blood have been so spoiled,
Would my wealth have been so scattered?
To the swarming Cediger,
Would I have let them take my life,
On the lower plain of Talas,
Would I not have drawn the line?
Facing them, charging in, striking,
Would I not have loosed the rout?
Yesterday when the foe came ringing us,
Our people fallen forlorn,
When they met heavy torment,
I could not do the rightful deed,
A curse upon womanhood,
I let my wealth be snatched away,
I let my soul be made a spoil.
I let my silken mane-rope be cut,
I simply let them drag away
My mother, born for blessedness.
If you come upon my dear mother,

Selamlaşıp varıp gel,
Medet edinip almak için,
Yiğit ananı, o talihi,
Beri yana alıp gel.
Göster gözüme mutlaka,
İnsandan üstün sığınağı,
Yavrum, getir bana kendime.
Bırakıp gelirsen yazıktır,
Er oğlum, dinleyiver,

Greet her, go to her, and come,
To take her for our succor,
Your valiant grandmother, that fortune,
Bring her over to this side.
Show her without fail to my eyes,
That refuge higher than mankind,
My child, bring her to me, to my side.
Pity, should you leave her and come,
My manly son, just listen,

Anacığım sana emanet!
Getirirsen bana,
Ak baybiçe anamı,
Göstere gör gözüme.
Göz göre bakıp göreyim,
Memesinden bir koklayıp,
Ondan sonra öleyim!
Kaz dönmez kara kayam,
Yiğitten kalan ulu dağım,
Gören gözün karası,
Yüreğimin varı yoğu,
Bir tanem, yavrum, esen yürü,
Ananın gücü yetmez olur.
Selametle varıp sağ gel,
Bahtsız ananı, zavallıyı,
Özletmeden tez gel,
Esen varıp sağ gel.
Yetim oğlum, senin,
Yedi günün birinde,
Sağ görsem gözünü,
Gözbebeğim yetim gelir — diye,

Altı gün boyu yanarım,
Altı günde gelmezsen,
Ak yüzünü görmezsem,
Ecelden önce ölürüm».
Ay gibi kadın Ayçürök,
Öle yite gördüğü yavrusu için,

My dear mother is in your trust!
If you bring her to me,
My white baybiçe mother,
See that you show her to my eyes.
Let me look and see her plain,
Breathe in once at her breast,
And after that then let me die!
My black crag where no goose turns,
My great mountain left from the brave,
Dark pupil of the seeing eye,
The all and only of my heart,
My only one, my child, go safe and sound,
Your mother's strength will not avail.
Go in safety, come back whole,
Your luckless mother, wretched me,
Come quick, before I pine,
Go safe, come back alive.
My orphan son, if only,
Within one of seven days,
I may see your eyes alive,
My eye's light, my orphan, is coming — saying,
Six days long I burn,
If in six days you come not,
If I see not your fair white face,
I shall die before my hour».
Ayçürök, that moonlike woman,
For the child she raised through death and loss,

Kaygısını nice bölüp,
Toptan müşkül, çetin iş,
Yalnızın hâline bir bak.
Gönlü kat kat bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Çocuk dönmeyip kalacakmış gibi,

Kaygılanır Ayçürök,
Sanki düpedüz bir gazaya akın edip

gidecekmiş gibi.
Çok tasası, kahrolası,
Bir daha görüşemeyecekmiş gibi,
Çığırdı kadın çığlık çığlığa,
Kendini tutamayıp hüngür hüngür.

Yüreklenip çırpınıp,
Kayınatası o hunharın,

Ruhuna yalvarıp.
Gönlü çöküp bölünüp,
Görsen dehşettir bu iş,
Gözünden yaşı dökülüp.
Bıldırcın gibi gözünden,
Bölük bölük yaş akıp,
Frenküzümü gözünden,
Kamçı boyu yaş gidip.
Burnunun suyunu çekemeden,
Gözünün yaşını dindiremeden,
Ağlar durur çığlık çığlığa,
Durmadan düşünüp kaygıyı,
Yavrusunu sayıp kestiremeden,
Pişip yanıp dertlenip,
Yol görmemiş yalnız oğul,
Gidişi nasıl olur — diye,
Yengeciğin durur yanarak.
Anası böyle dururken,
Öfkelenip er Seytek,
Öfkelenip hazırlanıp,

Her care divided many ways,
Torment entire, a grievous task,
Behold the lone one's state.
Her heart split fold on fold,
Tears pouring from her eyes,
As though the boy would stay and not return,
Ayçürök is filled with care,
As if he were charging straight into some holy war
and going for good.
Her cares are many, curse them all,
As though they'd never meet again,
The woman cried out, scream on scream,
Unable to hold back, sobbing loud.

Taking heart, then fluttering,
Of her father-in-law, that fierce blood-shedder,
Pleading unto his spirit.
Her heart sunk down and riven,
To see it, this is dreadful,
Tears pouring from her eyes.
From her eyes like quail,
Tears flowing troop on troop,
From her currant-dark eyes,
Tears running a whip's length down.
Unable to check her streaming nose,
Unable to still her eyes' tears,
She weeps on, scream on scream,
Brooding without cease on care,
Unable to reckon her child's fate,
Seared and burning, sick with grief,
The lone son who has never seen the road,
How will his journey fare — saying,
Your dear aunt stands there burning.
While his mother stood thus,
Er Seytek grew wrathful,
Wrathful, making ready,

Gaipten akıl bulunup,
Homurdanıp coşup,
Er doğan bu yaman,
Anasına söylenip,
«Vah anam, ne diyorsun,
Eceli gelen kişi ölmez mi,
Allah yazdıysa buyruğu,
Kul zavallı görmez mi,
Eceli yeten ölmez mi.
Melek beş parmağını uzattığında,

Kul bize gerek — diye,
Buyruk kılıp durduğunda,
Söylemekten kuru dil tutulur,
Cebrail, o can alıcı,
Yüzleyip karşı estiğinde,
Beş parmağını uzatıverdiğinde,
Can gidip insan öldüğünde,
Kazılan mezar içine almaz mı,

Yok olup gitse âlemi,
Kara yer sığdırmaz mı.
Kaygılanma, ana sen,
Er hanın soyu,
Elini bulmadan durur mu?
Yiğidi elsiz bırakıp,
Böyle Tanrı vurur mu?
Çaylak uçar yerine,
Dertli er gider eline,
Telek kuş uçar yerine,
Başıboş gezen gider eline.
Gözbebeği edinip oturduğum,
Yiğit ele giderim.
Han oğlunun bir tanesi,
Kaçıp gezip nideyim.
Medet edinip oturduğum,
Namlı ele giderim.
Beyzadenin evladı,
Yurttan bezip nideyim.

Counsel come from the unseen,
Growling, surging up,
This fierce one born a man,
Speaking to his mother,
«Ah, mother, what are you saying,
Does not one die whose hour has come,
If Allah has writ His decree,
Shall the poor slave not meet it,
Does not one die whose term is full?
When the angel stretches out his five fingers,
This slave is needed by us — saying,
When he stands issuing his decree,
The dry tongue fails in speaking,
Cebrail, that taker of souls,
When he blows facing you head-on,
When he stretches out his five fingers,
When life departs and man is dead,
Does not the dug grave take him in,

Should all the world pass to nothing,
Will the black earth not hold it all?
Do not sorrow, mother mine,
The seed of a manly khan,
Will it rest before it finds its people?
Leaving the brave without a people,
Would Tanrı strike him so?
The kite flies to its place,
The grieving man goes to his people,
The feathered bird flies to its place,
The masterless wanderer goes to his people.
The one I cherish as my eye's own light,
I go to the valiant people.
The one and only of a khan's son,
Why should I roam in flight?
The one I hold as my succor,
I go to the famous people.
The child of a bey's own line,
Why should I weary of the homeland?

Güneyinde gümüş var,
Sarı kırlar, engin beline,
Özledim, giderim elime.
Kırlarında altın var,
Sarp dağ, tümsek belime,
Andım, giderim elime» —
Deyip, böylece, er Seytek,
Anasına böyle deyip avutup,
Nice başka acayip söz söyleyip,
Hilali altın tuğ yapıp,
Ok geçmez kaftan giyip,
Ok yetmez yüğrük ata binip,

Kılkürön'ün kuyruğunu,
Çaprazından bir düğüp,
Özgür Keñ-Kol, geniş Talas,
Yerine gitti er Seytek.
Argın, Kırgız, yiğit yurt,
Eline gitti er Seytek.
Engebeli ala beli aşıp,
Geçidi zorlu dağı basıp,
Yöneldiği yönden yol yürüyüp,

Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Durup küheylanı otlatmadan,
Yanlayıp uykuya kanmadan,
Dirsek dayayıp dinlenmeden,
Kestirip uyku almadan,
Aşıp koşup coşup,
Arslan gibi şahlanıp,
Duraklamadan yol yürüyüp,
Gücü esirgemeden bol yürüyüp,
Yiğidin hiç mi hiç esirgemedi,
Eyer beli gibi bir pus,
O pusa dayandı.
Pusun beri yanı,
Kayası yüce yamaçmış.
Kara-Buura, büyük Çatkal,
Talas'a karşı ormanmış,

In its south there is silver,
Yellow steppes, to its broad saddle,
I have yearned; I go to my people.
In its steppes there is gold,
Steep mountain, to my hummocked pass,
I have vowed; I go to my people» —
So saying, thus, er Seytek,
Speaking so, consoling his mother,
Speaking many another wondrous word,
Making a crescent standard of gold,
Donning the kaftan no arrow pierces,
Mounting the swift steed no arrow overtakes,
The tail of Kılkürön
He knotted once across,
Free Keñ-Kol, broad Talas,
To that land went er Seytek.
Argın, Kırgız, valiant folk,
To that people went er Seytek.
Crossing the rugged piebald pass,
Treading mountains of hard defiles,
Riding the road the way he headed,

Riding hard, not sparing his steed,
Never halting to graze his courser,
Never lying down to drink his fill of sleep,
Never resting propped on an elbow,
Never dozing, taking sleep,
Crossing, racing, surging on,
Rearing like a lion,
Riding on without a pause,
Riding hard, not sparing his strength,
The brave spared nothing, nothing at all,
A haze like the seat of a saddle,
He came up against that haze.
On the hither side of the haze,
Was a slope of lofty crags.
Kara-Buura, great Çatkal,
Forest facing toward Talas,

Yamacı zorlu, darmış,
Sıradağ yanı uçurummuş,
Dağı kemer gibi yamaçmış.
Geniş Çatkal dağı derlermiş,
O Çatkal'ı aştıydı,
Ön yanı geniş Talas —
Geniş Talas'a bastıydı.
Canım benim geniş Talas —
Yatarmış boylu boyunca,
Bunun dağı yüksek, heybetli.
Pınarı aşıp taşmış,
Bülbül ötüp şakımış,
Derdi olan kişi yaş dökmüş.
Yaprağı yarğak derisi gibi,
Kara kurdu başparmak gibi,
Baldırgan otu bilek gibi,
Maralı kaçıp 'çü' dese,
Açık donlu akıtmalı inek gibi,
Fidanları çınar gibi.
Serçeleri ular gibi,
Kertenkelesi yılan gibi.
Kulanları kunan tay gibi,
Yılanları — kör olasıca —
Katlanıp dürülmüş urgan gibi.

Its slope was hard and narrow,
The range's flank was precipice,
Its mountain a slope like a belt.
They called it broad Çatkal mountain,
That Çatkal he had crossed,
Before him lay broad Talas —
He had set foot on broad Talas.
My darling, my broad Talas —
It lay stretched at full length,
Its mountains high and stately.
Its springs brimmed over and flowed,
The nightingale sang and trilled,
Whoever bore grief shed tears.
Its leaves like tanned hide,
Its black worm like a thumb,
Its hogweed stalks like a wrist,
Its maral deer, at a cry of 'çü', fleeing,
Like a pale-coated blazed cow,
Its saplings like plane trees.
Its sparrows like snowcocks,
Its lizards like serpents.
Its wild asses like three-year colts,
Its snakes — may they be blinded —
Like a rope coiled up and folded.

Allah Teala canları,
Yaratırmış türlü türlü.
Vadisi düz, alabildiğine,
Verimli dağı heybetli,
Canım Talas'ın,
Dağı kuşatan karı var,
Dolu dolu canın hepsi var.
Can verilmiş mahluktan,
Dolmuş epeyce her yanı,
Kırlardan guguk coşup,
Ormandaki bülbülü,
İnleyip nice söylenip,
Dertli bülbül söylenince,
Derdi olan dayanıp dinleyemez,

Allah Most High the living souls
Created in all their kinds.
Its valley flat, as far as sight,
Its fruitful mountains stately,
Of my darling Talas,
There is snow that girds its mountains,
There is every living thing in plenty.
Of creatures given breath,
Every quarter well filled up,
The cuckoo rising from the steppes,
The nightingale in the forest,
Moaning, singing many songs,
When the grieving nightingale sings,
Whoever bears grief cannot bear to listen,

Mahzunlaşıp insan, nice can,
Zevkine doyulmaz.
Söğütleri var eğilip,
Kırlardan arkar sıçrayıp,
Tepelerden geyik ürküp,
İşte sekisinde tekesi,
Karşılıklı çaprazlama dökülüp.
Kulaklarını dikleştirip,
Yamacını kurt kollamış.
Kuyruklarını sürüyüp,
Düzünde tilki oynamış.
Yorga toy kuşu, büyük toy,
Kırını otlayıp bölünüp,
Her rızık gerçek safa,
Yamaçtan bereketi dökülüp.
Canım geniş Talas,
Elması at başı gibi,
Cevizi derenin taşı gibi,
Ayrık otu belden kıvrılıp,
Gelincik otu, kuzukulağı,
Belden kıvrılıp uzayıp,
Çakıl taşlı yamaçtan,
Dağılıp pınar bölünüp,
Şaştı mı ne Talas'a,
Çocuğun gönlü bölünüp,
Dikkatle baksa geniş Talas,

Man grows mournful, many a soul,
Of its delight there is no filling.
It has willows bending low,
Argali leaping on the steppes,
Deer starting on the hilltops,
And on its ledges the ibex,
Streaming crosswise, face to face.
Pricking up its ears,
The wolf watched over its slope.
Trailing their tails behind,
Foxes played upon its flat.
The ambling bustard, the great bustard,
Grazing its steppe in scattered bands,
Every bounty pure delight,
Abundance pouring from the slope.
My darling, broad Talas,
Its apples like a horse's head,
Its walnuts like the streambed's stones,
Its couch-grass curling waist-high,
Its poppies and its sorrel,
Curling waist-high, growing long,
From the pebble-strewn slope,
Springs scattering, dividing,
Was he not amazed at Talas?
The boy's heart was divided,
Looking close, broad Talas

Cennete denk görünüp.
Geçidini bekleyen karı var,
İnsana ilginç dünyanın,
Dikkatle baksan hepsi var.
Tilkibıyığı, yumak otu,
Gök meren, ak filiz,
Türlü otun hepsi var.
Gören kul doyacak gibi,
Görsen böylesi Talas'ı.
Nakışlı, bahtlı kilimi,
Talas'a serilmiş gibi,
Gören canın gönlü tok,

Seemed the equal of paradise.
There is snow that guards its passes,
Of all the world that wonders man,
Look close, and all of it is there.
Fox-whisker grass and tufted grass,
Blue meren-grass, white shoots,
Every kind of herb is there.
As though the seeing soul were filled,
Could you but see such a Talas.
An embroidered, blessed kilim,
As though spread out over Talas,
The heart of him who sees is full,

Görsen Talas pek ilginç.
Germe ipe küheylan gerdirip,
Bağlanıp yatılası yermiş,
Gündüz temaşa, gece oyun,
Yaylanıp yatılası yermiş,
Üstüne giyip zerdeva börkü,
Sallanıp keyfedilesi yermiş,
Kunan binip kuş salıp,
Sefa sürüp yatılası yermiş.
Canı sıkılsa karaca avlayıp,
Nice ilginç temaşayla,
Usanmadan oynayıp yatışıp,
Tasmalayıp tazı it alıp,
Kara tavşancıl kuş alıp,
Salmadan durulur yer miymiş.
Türlü oyun eğlenceye,
Dalmadan durulur yer miymiş,
Çok temaşa oyuna,
Kanmadan durulur yer miymiş,

Uğrak yerin izini arayıp,
Kolaçan etmeden durulur yer miymiş?
Türlü oyun eğlenceye,
Dalmadan durulur yer miymiş.
Bölünüp ortaya gerçek ödül koyup,
Atışmadan durulur yer miymiş.

Serbestçe oynayıp eğlenceye,
Dalmadan durulur yer miymiş.
Serbest oynayıp, el gülüp,

Yerin kadrini el bilip,
Yatmadan durulur yer miymiş.
Yağma oyunu gökbörü,
Çekilmeden durulur yer miymiş,
Her eğlenceye yiğitler,
Dalmadan durulur yer miymiş,
Kır dolaşıp altın bulup,

See it — Talas is wondrous strange.
Stringing coursers on the tether-line,
A place to tie them and to lie,
Spectacle by day, games by night,
A place to summer and to lie,
Donning a marten börk cap,
A place to swagger and take pleasure,
Riding a colt, loosing the hawk,
A place to lie in ease and pleasure.
Hunting roe deer when the heart is dull,
With many a wondrous spectacle,
Playing untiring, settling down,
Taking leashed tazı hounds,
Taking the black hare-eagle,
Is it a place to rest without loosing them?
Into all kinds of games and mirth,
Is it a place to rest without plunging in,
On much spectacle and play,
Is it a place to rest before you've drunk your fill,
Seeking the trail of the haunts men love,
Is it a place to rest without ranging round?
Into all kinds of games and mirth,
Is it a place to rest without plunging in?
Splitting up, staking a true prize,
Is it a place to rest without a shooting match?
Playing freely, into mirth,
Is it a place to rest without plunging in?
Playing free, the people laughing,

The people knowing the land's worth,
Is it a place to rest without lying down?
Gökbörü, the plunder-game,
Is it a place to rest without the tug of it,
Into every mirth the braves,
Is it a place to rest without plunging in,
Roaming the steppe, finding gold,

Tuğ kuyruk düğüp atını koşturup,
Knotting the tail like a standard, racing the horse,

Şeref kazanan er öne geçip,
Ak çelik alıp yol kesip,
At yorup yer dolaşıp,
İt salıp kuş uçurup,
Hoplata zıplata küheylana,
Binilmeden durulur yer miymiş?
Sıkıca beli bağlayıp,
Kırgız'a kale doğup,
Sıkı beli kuşanıp,
Çekişen düşmana el atıp,
Saldırılmadan durulur yer miymiş,
Kımıza doyup kızla oynayıp,
Eğlenceye dalıp er sefa sürüp,
Sefa sürülmeden durulur yer miymiş,
Kazan kapağı gibi kara börk,
Halkın kalesini tuğ edip,
Sallanmadan durulur yer miymiş.
Koşuklaşıp birlikte gülüp,
Sefa sürülmeden durulur yer miymiş?
Canım Talas'ın,
Kırı var, beli var.
Envai türlü otu var,
İnsana gerekli çoğu var.
Ayrık bitip ot bitip,
Her bir sağlam yamaçtan,
Altın gibi pınar dökülür.
Keyfe dalıp er gülüp,
Yiğit yatası yermiş.
Kulunlayıp yavrulayıp mal çoğalıp,
Sefa sürüp yatılası yermiş,
Canım geniş Talas —
Ormanı var, sık çeri var,

The man who wins honor taking the lead,
Taking white steel, barring the road,
Wearying horses, roaming the land,
Loosing hounds, flying hawks,
On a courser, bounding and leaping,
Is it a place to rest without a ride?
Binding the waist up tight,
Born a fortress to the Kırgız,
Girding the waist up firm,
Laying hands on the contending foe,
Is it a place to rest without attacking,
Full of kumis, sporting with girls,
Plunged in mirth, a man in pleasure,
Is it a place to rest without taking pleasure,
A black börk like a cauldron's lid,
Making the people's fortress a standard,
Is it a place to rest without swaggering?
Trading verses, laughing together,
Is it a place to rest without taking pleasure?
Of my darling Talas,
There are steppes, there are passes.
Herbs of every kind there are,
Most of what man needs is there.
Couch-grass growing, herbs growing,
From every solid slope,
Springs pour down like gold.
A man plunged in pleasure, laughing,
A place where braves should lie.
Foaling, breeding, herds increasing,
A place to lie in ease and pleasure,
My darling, broad Talas —
It has forests, it has dense thickets,

Dalgalanan nice kalesi var.
Dolup yatan temaşanın,
Bütün sefanın çoğu var.
Ilgını, kayını, söğüdü var,

It has many a billowing fortress.
Of spectacle that lies brim-full,
Of all delight, the most is there.
It has tamarisk, birch, and willow,

Çam, kayın göğe direnip,
Her güzelin hepsi var.
O ormanının içinde,
Ay yeleli arslan dahi var,
Halka kuyruk, alaca sırt,
Kaplanları dahi var,
Can verilmiş mahluktan,
Kulağın duyduğu, gözün gördüğü,
İnsanın dediği hepsi var.
Dünya kaynayıp tıka basa dolup,
Canım Talas'a,
Konmuş yerleşmiş epeyce.
Yerin sağrısı değil mi,
Yurt tutan Kırgız gönenmez mi!

Ata yurdu geniş Talas —
Uzak atamın bulduğu değil mi!
Ah be dünya, hey,
Buraya yatan insan gönenmez mi.
Sekili kır yerine,
Teke, yaban koçu konaklamış,
Düz orman içine,
Domuz yavrusu, yaban domuzu otlamış.
Canlıları var, canım,
Canım Talas'ta,
Can taşıyanın hepsi var,
Dağ yanına bakarsan,
İnşallah erimez karı var,

Orman içine bakarsan,
Gıdık boğazlısı, çakırı var.

Yaratılmış mahluk —
Mahlukun hepsi var.
Atmaca, çakır kuşları,
Uçuşu kamçı gibi hızlanır.
Çaylağı, şahin kuşları,
İyice donanmış kuşları.
Ev gibi ev gibi çınarı,

Pine and birch braced against the sky,
Every beauty, all is there.
Within that forest of it,
There is even the moon-maned lion,
Ring-tailed, motley-backed,
There are even tigers there,
Of creatures given breath,
What ear has heard and eye has seen,
All that man can name is there.
The world seething, packed brim-full,
To my darling Talas,
Much has come to perch and settle.
Is it not the croup of the earth,
Shall the Kırgız who homes there not prosper!
Broad Talas, the fathers' homeland —
Is it not what my far forefather found!
Ah, O world, hey,
Shall one who lies here not prosper?
On its terraced steppe-land,
Ibex and wild ram have lodged,
In the level forest,
Piglets and wild boar have grazed.
It has its living things, my dear,
In my darling Talas,
All that carries life is there,
Look toward its mountain flank,
There is snow, God willing, that never melts,
Look into its forest deeps,
There is the wattle-throated one, the goshawk.
Of creatures that were made —
Every creature, all is there.
Sparrowhawks and goshawks,
Their flight quickens like a whip.
Its kites and its falcons,
Its birds full-fledged and furnished.
Its plane trees big as houses, big as houses,

Yerin sağrısı Talas'ta,
Bunlar dolup taşar.
O çınara baksa,
Canım varlığı dilese,
Bir dalını gözlese,
Kabarık tüylü sar doğan konmuş,
Bir dalına baksa,
Ala karga oraya konmuş,
Bir dalına baksa —
Ala boyunlu cüce karga konmuş.
Bir dalına baksa,
Kabarıp baykuş orada durmuş,
Bir dalına baksa,
Süzülmüş atmaca buraya konmuş.
Bir tek çınarın üstüne,
Envai türlü can konmuş.
Canım işte Geniş Talas,
Yerin gözdesi değil mi,
Yurt tutan Kırgız, az Argın,
Elin gülü değil mi.
Kalabalık Kırgız halka kurup,
Konmadan durulur yer miymiş,
Gündüz gezinti, gecesi oyun,
Olmadan durulur yer miymiş,
Gök vaşak kürklü değerli börk,
Sallanmadan durulur yer miymiş,
Koşuklaşıp çok oynayıp,
Sefa sürülmeden durulur yer miymiş,
Dirliğin kaygısı budur — diye,
Düşünülmeden durulur yer miymiş,
Yüksük ağızlı, boto gözlü,
Süzülen sevdalı gözlü,
Kırmızı gömlekli, ince belli,
Salınan güzelle,
Yatılmadan durulur yer miymiş?
Çetin oyuna, gülüşe,
Dalınmadan durulur yer miymiş?
Düz dağ, geniş yayvan,

In Talas, croup of the earth,
These brim and overflow.
If one looks at that plane tree,
Should the dear heart wish for plenty,
Should one watch a single branch,
A puff-plumed sar falcon perched there,
Look upon another branch,
A pied crow has perched there,
Look upon another branch —
A pied-necked jackdaw perched.
Look upon another branch,
An owl sits puffed up there,
Look upon another branch,
A sleek sparrowhawk has perched here.
Upon a single plane tree,
Souls of every kind have perched.
My darling, look — Broad Talas,
Is it not the favorite of the earth,
The homing Kırgız, the few Argın,
Are they not the people's rose?
The thronging Kırgız pitched in a ring,
Is it a place to rest without encamping,
Strolls by day and games by night,
Is it a place to rest without their being,
A precious börk of blue-lynx fur,
Is it a place to rest without swaggering,
Trading verses, playing long,
Is it a place to rest without taking pleasure,
This is the care of livelihood — saying,
Is it a place to rest without such thoughts,
Thimble-mouthed, with camel-calf eyes,
With languid lovesick eyes,
Red-shifted, slender-waisted,
With a beauty swaying past,
Is it a place to rest without lying down?
Into hard play and laughter,
Is it a place to rest without plunging in?
Level mountain, broad and spreading,

Konulmadan durulur yer miymiş?
Gündüzü gelin, gecesi kız,

Is it a place to rest without encamping?
Brides by day and maidens by night,

Olmadan durulur yer miymiş?
Ödül dikip, bahis atıp,
Dalınmadan durulur yer miymiş,
Zengin sabahtan ordoyu,
Atmadan durulur yer miymiş?
Satranç oynayıp şamata salıp,
Yatılmadan durulur yer miymiş.
Ey, canım geniş Talas,
Hayvanında endam var,
Envai türlü güzellik var.
Bu canım Talas'ta,
Kara ekinden pirinç çok,
Kalayından gümüş çok,
Boz tavşandan tilki çok,
Eşiğe yığılan malı çok,
Kavgasından gülüşü çok,
Can sevindiren malı çok.
Ilgınlı Keñ-Kol yermiş,
Gerçekten bahta yaratılıp,
Yaratılıp kalmış yermiş.
Bine yakın başka otu var,
Canım Talas'ta,
Her güzelin hepsi var,
Kırında arpa başağı,
Her türlü otun hepsi var.
İnsana gerekli yaratılıp,
Var olmuş epeyce,
Tümseği var, koyağı var,
Altından pahalı taşı var,
Canım Talas'ta,
Her eğlencenin başı var.
Ilgını var, söğüdü var,
Dikkat etsen Talas'ın,
İnsana ilginç hepsi var.
Cevherden pahalı değeri var,
Görüp isteyip yurt tutan,

Is it a place to rest without their being?
Setting prizes, laying wagers,
Is it a place to rest without plunging in,
From morning on, the rich at ordo,
Is it a place to rest without a cast?
Playing chess, raising a din,
Is it a place to rest without lying down?
O my darling, broad Talas,
Its beasts are shapely-formed,
Beauty of every kind is there.
In this my darling Talas,
More rice than the dark grain,
More silver than its tin,
More foxes than grey hares,
Much wealth heaped at the threshold,
More laughter than its quarrels,
Much wealth that gladdens the soul.
Tamarisk-grown Keñ-Kol, a land
Created truly for good fortune,
A land created and left so.
Near a thousand other herbs it has,
In my darling Talas,
Every beauty, all is there,
Barley ears upon its steppe,
Herbs of every kind are there.
Created for the needs of man,
Come to be in plenty,
It has knolls, it has hollows,
It has stone more dear than gold,
In my darling Talas,
The chief of every mirth is there.
It has tamarisk, it has willow,
Mark it well — of Talas,
All that wonders man is there.
Its worth more dear than jewels,
Who saw, desired, and made it home —

Bozkurdum atam, o ulu.
Uzanan kır düzlüğü,
Boylayıp halkı yaylamış.
Elinin en yaşlısı,

Binden kısır kısrak bağlamış,
Kocakarısı kuyruk yağı çiğnemiş.
Yamacını insan yaylamış,
Kırı doksana bölünmüş,
Dikkatle baksan bu Talas,
Kırgız'a baht görünmüş.
Göbeğini kesip kirini yıkayıp,

Bereketli suya dökmüşler,
El çoğalıp yurt büyüyüp,
Buradan yeşerip türemişler.

Yavrum, bahtsızlardan bizim gibisi var mıdır,
Sürgün gezip görüşen,
Vadisi apaçık uzanan,
Bu yer gibi güzeli var mıdır,
Bit kadarken birleşip,
Kene kadarken karşılaşan,
Parmak kadarken baş koşup,
Göbekteş olup doğan,
Bu el gibi güzeli var mıdır,
Elden sürülüp avare,
Atasından ayrılan,
Benim gibi bahtsız var mıdır?
Sarı engebeli sıra söğüt,
Yeri görüp bir ağlayıp,
Argın, Kırgız adı uyumlu,
Eli görüp bir ağlayıp.
Atası Manas'ın gözcü yeri,
Tuğu görüp bir ağlayıp,
Altın gibi temiz, dupduru,
Suyu görüp bir ağlayıp,
Yan tarafı Kapka-Taş,

My grey wolf, my forefather, that great one.
The stretching steppe-flat plain,
His people ranged and summered it.
The eldest of his people

Tethered barren mares by the thousand,
Its crones chewed on tail-fat.
Men summered on its slopes,
Its steppe divided ninety-fold,
Look close, and this Talas
Appeared as fortune to the Kırgız.
They cut the birth-cord, washed the birth-blood,
Poured it into the bounteous water,
The people multiplied, the homeland grew,
From here they greened and burgeoned forth.
My child, among the luckless is there any like us,
Meeting in exile's wanderings,
Its valley stretching open wide,
Is there any fair as this land,
Joined when we were small as lice,
Met when we were small as ticks,
Pledged when we were small as fingers,
Born of one navel-bond,
Is there any fair as this people,
Driven from the people, adrift,
Parted from his father,
Is there any luckless as I?
The yellow rolling rows of willow,
Seeing the land, he wept once more,
Argın and Kırgız, names in concord,
Seeing the people, he wept once more.
His forefather Manas's watch-place,
Seeing the standard, he wept once more,
Clean as gold, crystal-clear,
Seeing the water, he wept once more,
At its side Kapka-Taş,

Kaleyi görüp bir ağlayıp,
Atasının çıktığı Kan-Caylak,
Sığınağı görüp bir ağlayıp,
Karşı yanına baksa,
Bakay hanın hazinesi —
Mağarayı görüp bir ağlayıp,
Her güzelliği eksiksiz,
Yeri görüp bir ağlayıp,
Namlı Kırgız, az Argın,

Seeing the fortress, he wept once more,
Kan-Caylak where his father climbed,
Seeing the refuge, he wept once more,
Looking to the farther side,
Bakay khan's treasury —
Seeing the cavern, he wept once more,
Every beauty lacking nothing,
Seeing the land, he wept once more,
The famed Kırgız, the few Argın,

Eli görüp bir ağlayıp,
Atı esirgemeden yol yürüyüp,
Sakınmadan bol yürüyüp,
Büyük Keñ-Kol'u boylayıp,
Batken'in boyunu kıyılayıp,
Ilgınlığı sıyırıp geçip,
Üç Koşoy'un yamacını,
Boyunca dolaşıp,
Kır kır bel aşıp,
Nice ilginç yerden geçip,
Yükseltili çıkıntıya,
Sokulup girilen buruna,

Seeing the people, he wept once more,
Riding on, not sparing his steed,
Riding hard without caution,
Ranging down great Keñ-Kol,
Skirting the length of Batken,
Brushing past the tamarisk brakes,
Along the slope of Üç Koşoy,
Roaming all its length,
Crossing pass after steppe pass,
Passing many a wondrous place,
To the high-set jutting spur,
To the headland one steals in upon,

Seytek'in anasını arayıp yurduna gelişi,
Kanıkey'le karşılaşıp elin,

yerin ahvalini sorduğu yerdir.
Kançoro'nun iki buzağının arasına Kanıkey'i horlayıp bağladığı yerdir.
Kanıkey Seytek'e sözünü
söyleyip bitirmeden, Seytek'in iki
buzağının başını kesip aldığı ve
Kanıkey'in, Kançoro handan öleceğime
senden öleyim deyip, Seytek'i
tanımadan eteğinden tutup yere çekip
devirdiği yerdir. Ne olursa olsun
anama horluk eden çoban çoluğun
biridir deyip, ya kanımı

This is where Seytek, seeking his mother,
comes to his homeland, meets Kanıkey and asks
after the state of the people and the land. It
is where Kançoro has scorned Kanıkey and bound her between two calves. It
is where, before Kanıkey can finish
her words to Seytek, Seytek cuts off the heads
of the two calves, and
Kanıkey, saying rather than die by Kançoro
khan let me die by you, not
knowing Seytek, seizes his hem and drags
him down to the ground. It is where,
saying come what may, he is one of the
herder brood who scorned my mother,

içirteyim ya kanını dökeyim deyip, ne
zamandır bunların horlu-
ğu canımıza tak etti deyip, Akbala'nın:
«Tut, ana, tut» deyip Akbalta'yı eli-

ne alıp geldiği yerdir.

Çın Kırçın'ın düzlüğünde,
Büyük çınarın boyunda,
Yakınına yetişip geldiğinde,
Görsen olağanüstü, iş çetin,
Tam önünden inleyip,
Bozlayıp çıktı bir varlık,
O varlığa baksa —
Oysul Ata soylu boz maya,
Bahadırdan kalan deveymiş,
Yükleyip sürecek yükü yok,
Söyleyeyim dese dili yok,
Oysul Ata malıymış.
İnsanın sevdiği malı var,
Ay boz maya, canım hayvan.
Ağır ağır basıp, salına basıp,
Dört ayağını denk basıp,

Pusa bürünüp köşelenmiş,
Pus olup uçlanmış,
Alçak sis inip sivrilmiş,
Göz yetmeyen sırta,
Üç-Koşoy'un kıyısına.
Tört-Kül'ün aşağı yanına,
Töre Sultan, yiğit aslan,
Manas'ın diktiği bağına,
Çocuk yetişip gelmişti,
Sarı yamaç sırta,
Vadisi ılgınlı düzlüğe,
Çocuk yetişip gelmişti.
Yapağısını toz basıp,
İki gözünü perde basıp,
Deve anası boz kaymal,

let me make him drink my blood or let me
shed his, and saying how long now their
scorn has worn our souls away, Akbala,
crying: «Hold, mother, hold», comes with
Akbalta
taken up in her hand.

On the flat of Çın Kırçın,
Beside the mighty plane tree,
When he drew up close to it,
To see it — a marvel, a grievous thing,
Right before him, moaning,
A being came forth, keening,
He looked upon that being —
A grey maya of Oysul Ata's line,
A camel left from the batyr,
No load to lade and drive,
No tongue, though it would speak,
It was Oysul Ata's herd-beast.
There are beasts that men hold dear,
The moon-grey maya, darling beast.
Treading slow and stately, swaying,
Setting its four feet even,

Wrapped in haze, set in its corner,
Turned to haze, tapering to a point,
Low mist come down and sharpened,
To the ridge past reach of sight,
To the verge of Üç-Koşoy.
To the lower side of Tört-Kül,
Töre Sultan, the valiant lion,
To the orchard Manas planted,
The boy had reached and come,
To the yellow slope and ridge,
To the flat with tamarisk valley,
The boy had reached and come.
Its fleece pressed down with dust,
Its two eyes pressed with film,
The grey kaymal, mother of camels,

Yıl on altı oluncaya dek,
Bekleyip kaldığı zamanmış,
Yerinden doğrulmadan,
Çöküp kaldığı zamanmış.
Gözünün yaşını damlatıp,
Döküp durduğu zamanmış.
Kıbleye yüz tutup,
İki hörgücünü dikleştirip,
Ördek gibi boynunu uzatıp,
Çöküp kaldığı zamanmış.
Düzlükte yürüyüp ot koparmadan,
Bir yudum su içmeden,
Boynunu yere salmış.

Until the years turned sixteen,
It was the time she had stayed waiting,
Never rising from her place,
It was the time she had stayed couched.
Dropping the tears of her eyes,
It was the time she had kept pouring them.
Her face turned toward the qibla,
Her two humps raised upright,
Her neck stretched out like a duck's,
It was the time she had stayed couched.
Never walking the flat to crop the grass,
Never drinking one gulp of water,
She had laid her neck on the ground.

On altı yıl boyunca boz kaymal,
Bozlayıp yatakalmış.
Çenesini taşa dayamış,
Boz kaymalın azabını,
Akbala zavallı çekmiş.
Çayırdan yolup ot verip,
Kovayla su verip,
Çığırıp ağlayıp feryat edip,
Hayvan böyle dururken,
İnsanın canı nasıl dayanır — diye,
Ölçüsüz ağlayıp hüngür hüngür,
Seytek yanıp duruyordu,
Yası adamakıllı tuttuydu.

Sixteen years long the grey kaymal,
Had lain there keening.
Her chin propped on a stone,
The torment of the grey kaymal,
Poor Akbala had borne it.
Plucking grass from the meadow to feed her,
Giving water by the pail,
Crying out, weeping, wailing,
While the beast endures like this,
How shall a human soul hold out — saying,
Weeping past measure, sobbing loud,
Seytek stood there burning,
Mourning had gripped him through and through.

Öleyim deyip ölemeden,
Gerekli cana kıyamadan,
Dertlenmekten o çocuk,
Gözünün yaşını tutamadan.
Değerli başa güç olup,
Hayvandan bir alamet belirip,
Atamdan kalan malım — diye,
Kırda kalan varım — diye,
Yağmaya düşen canım — diye,
Yorulmadan yanıp duruyordu.
İnsanı Tanrı almaz mı,

Saying he would die, yet could not die,
Unable to take the life still needed,
From grieving, that boy,
Could not hold back his tears.
A burden on his precious head,
A portent showing from the beast,
My beast left from my father — saying,
My wealth left on the steppe — saying,
My dear one fallen to plunder — saying,
He burned on without tiring.
Does not Tanrı take man away,

Ardında mal mülk kalmaz mı» —

Deyip, böylece, er Seytek,
Sararıp benzi atıp,
Kan içecek hâli görünüp,
Sürse yürümez boz kaymal,
Gözünün yaşı dökülüp.
Kıbleye yüz tutup,
Çöküverdi boz kaymal,
Gözünün yaşını boşandırıp,
Döküverdi boz kaymal.
Yapağı yünü dökülüp,
Kaburga kemiği sökülüp,
Yas tutup, canım hayvan,
Hasretli malın ta kendisiymiş,
Oğlu Seytek gelirse — diye,
Karşılamaya çıktığı zamanmış,

Do not goods and herds remain behind?»

—

So saying, thus, er Seytek,
His face gone pale and bloodless,
Looking fit to drink of blood,
Driven, the grey kaymal will not walk,
The tears pouring from her eyes.
Her face turned toward the qibla,
The grey kaymal sank down couched,
Loosing the tears of her eyes,
The grey kaymal poured them out.
Her fleece-wool falling away,
Her rib-bones standing loose,
Keeping mourning, darling beast,
She was the very beast of longing,
If his son Seytek should come — saying,
It was the time she came out to greet him,

İkinci cildin sonu.

Üçüncü cilt, pınar başındaki cariye ve ak hançerin öcüyle sürer.

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT II
THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT · VOLUME II

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin üçüncü ve son parçası olan «Seytek» destanını Türkçe metni ve satır satır İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

İkinci cilt, Ayçürök'ün Kıyaz'dan hileyle kopardığı konuşan tulpar Tootoru'dan Külçoro'nun pususuna; altı günlük düellodan Kıyaz'ın devrilişine ve Buurul'un gözyaşıyla Talas'a dönen yola uzanır.

SEYTEK · KARALAEV VARYANTI · CİLT II